

MINNA NIKUNEN

SURMAN JÄLKEEN ITSEMURHA
Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston luentosalissa A1,
Kalevantie 4, Tampere,
lauantaina 23. huhtikuuta 2005 klo 12.

*Tampereen yliopisto
Tampere 2005*

Minna Nikunen

SURMAN JÄLKEEN ITSEMURHA
Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

Copyright © Tampere University Press ja Minna Nikunen

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puhelin (03) 215 6055
fax (03) 215 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>
www.uta.fi/taju

Kansi

Maaret Young

Taitto

Aila Helin

ISBN 951-44-6258-0

Sähköinen väitöskirja

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 422
ISBN 951-44-6257-2
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2005

ESIPUHE

Kiinnostukseni tutkimukseni aiheeseen, murha-itsemurhiin, heräsi rikosuutisia lukemalla. Eräässä tällaisesta tapauksesta kertovassa uutisessa törmäsin sanaan laajennettu itsemurha. Sana kiinnitti huomioni, sillä toisten surmaaminen ei oman käsitykseni mukaan ollut – kuten ilmaisu tuntuu vihjaavan – vain useamman kuin yhden hengen vaativa itsemurha vaan myös rikos. Varhaisessa vaiheessa herännyt nimeämisen ihmettely on ollut kantava teema koko tutkimuksessa.

En jäänyt yksin ihmetykseni kanssa. Naistutkimuksen laitoksella alettiin 90-luvun lopulla viritellä sukupuolistuneeseen väkivaltaan liittyvää tutkimushanketta. Liityin joukkoon ja aloin kehittää tutkimussuunnitelmaa. Kiitokset erityisesti Suvi Ronkaiselle projektin johtamisesta, hienon ryhmän kokoamisesta ja käsikirjoitukseni kommentoinnista. Kiitokset kuuluvat myös muille projektin The The Violence of Sex: meanings, emotions, practices and policies of sexualised violence jäsenille Suvi Keskiselle, Arto Jokiselle ja Minna Piispalle. Kuten myös konsortiumin toiselle puoliskolle, Jeff Hearnille ja Marjut Jyrkiselle sekä toiminnassa mukana olleille Emmi Latulle ja Teija Hautaselle.

Työni ohjaajat Tuula Gordon ja Anssi Peräkylä olivat prosessissa korvaamattomana apuna. Suomalaisuuteen, naistutkimukseen ja sukupuoleen liittyvissä kysymyksissä pystyin tukeutumaan Tuulan asiantuntemukseen. Lisäksi hänen kauttaan liityin Katajatar-tutkijaverkostoon, jonka puitteissa kehitelin erityisesti väitöskirjani suomalaisuus-lukua. Anssi oli mitä parhain kommentoija erityisesti metodin ja teoreettisten lähtökohtien osalta. Lisäksi hän onnistui saamaan työhön vauhtia silloin, kun se polki paikallaan. Suurkiitokset molemmille!

Kiitän myös väitöskirjatyöni esitarkastajia, Helmi Järviluomaa ja Juha Holmaa ajatuksia herättävistä ja rohkaisevista kommenteista. Outi Sisättöä ja Mirja Iivosta kiitän päätöksestä ottaa teos julkaitavaksi TUP:ille ja Aila Heliniä tekstin taitosta.

Katson, että työtäni on tukenut se, että olen tehnyt sitä kahdella laitoksella. Kiitokset naistutkimuksen laitoksen naisille ja miehelle työtoveruudesta ja työtä eteenpäin vieneistä kommenteista. Kirsti Lempiäinen oli mukana sekä prosessin sisällöissä että käytännöissä ja juhlistamassa saavutettuja välietappeja – erityiskiitos siitä! Muista laitoksella toimivista ja toimineista henkilöistä haluan erityisesti mainita kustokseni Päivi Korvajärven, Jaana Vuoren, Sanna Kivimäen ja Laura Tohkan, joka tuli prosessiin mukaan aina kun kieli kääntyi englanniksi, sekä Leena Sulkasen, jonka kanssa ideoin tutkimusta sen alkuvaiheissa. Kiitokset Marjo Kolehmaiselle ja Tanja Niemeläiselle avusta aineiston hankinnassa. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksella kiitokset ansaitsevat erityisesti seminaareissa työtäni kommentoineet tutkijakollegat ja Vilma Hänninen, jonka seminaarissa vietin vuoden, sekä Anja-Koski Jännes ja Anja-Riitta Lahikainen, jotka omalta osaltaan vaikuttivat työni edistymiseen.

Kiitos kuuluu lisäksi tutkimustyötäni rahoittaneille tahoille: Suomen Akatemialle, Helsingin Sanomien 100-vuotissäätiölle, Suomen Kulttuurirahastolle, Tampereen yliopistolle, Tampereen yliopiston tukisäätiölle ja Sosiaalitieteiden valtakunnalliselle tutkijakoululle SOVAKO:lle. Julkaisuapurahasta kiitän Tampereen kaupungin tiederahastoa.

Erityisen lämmin kiitos Jukka Partaselle, jonka voin luokitella sekä 'puolisoksi' että 'kollegaksi'. Hän on näissä rooleissaan päässyt osallistumaan sekä työn kommentointiin ja kieliasun tarkastukseen että sen kirjoittajan arkielämään. Ja näihin kaikkiin mitä positiivisimmassa mielessä.

Pinni Beessä 6. maaliskuuta 2005

Minna Nikunen

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	11
Tutkimuskysymykset	13
2. MURHA-ITSEMURHA ILMIÖNÄ.....	19
Yleistä.....	19
Tutkimusta ja tulkintoja.....	24
<i>Kansainvälistä tutkimusta</i>	24
<i>Suomalaista tutkimusta</i>	33
<i>Tutkimuksesta ja tulkinnoista</i>	35
3. SUKUPUOLISTUNUT VÄKIVALTA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTANA.....	39
Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus ja käsitteet	40
Tilanteisuus ja pysyvyys.....	46
4. ETNOMETODOLOGIA JA JÄSENYYSKATEGORISOINTI.....	49
Yleistä.....	49
Etnometodologia, jäsenyyskategorisointi ja sukupuoli	52
Jäsenyyskategorisoinnin analyysi ja sen käyttö tässä tutkimuksessa	65
Sanomalehtiaineiston erityislaatu ja analyysi	72
Rikosuutisten tutkimus väkivaltanäkökulmasta	83
Aineistosta ja analyyseista	88
5. NAINEN UHRINA JA PARISUHDE	93
Rutiinijuttu.....	95
Syiden pohdinta.....	100
Kollektiivin uhriutumisen.....	104
Rutiini ylittyä 1: ulkopuoliset uhattuina.....	108
Rutiini ylittyä 2: henkirikoksesta perhetragediaksi	113
Rutiini ylittyä 3: näkökulmana lähestymiskielto.....	117

Rutiinijutun ja rutiiniselitysten seurauksia.....	122
Heteroseksuaalisen parisuhteen moraalinen järjestys.....	125
6. KUN MIES SURMAA LAPSENSA: KERRONTAA PERHEESTÄ	129
Tilastoista aineistoon.....	131
Perhesurmat ja perhetragediat.....	133
Perhe löytyy kuolleena	136
Mies surmasi perheensä ja itsensä	137
Erottelu perheen sisällä.....	141
Perheen naapurit/naapureiden perhe.....	148
Perhe toimii – kokonaisuutena ja osissa	152
Perhe taustalla, isä–lapsi-suhde etualalla	154
Eksplisiittiset selitykset.....	161
<i>Mikä saa miehen surmaamaan perheensä? .....</i>	<i>161</i>
<i>Masennus perhesurmien taustalla .....</i>	<i>164</i>
<i>Tragedia, ongelma vai tyypillinen läheissuhdesurma? .....</i>	<i>169</i>
7. LAPSEN JA VANHEMMAN SUHDE	179
Vanhemmat kuolevat, lapsi jää.....	181
Mukaan ottaminen – vanhemmuuden odotukset alkavat murtua.....	186
Ideaaliperhe ja -isä.....	192
Asiantuntijaselitykset: mikä saa miehen tappamaan?.....	197
Kollektiivinen suru ja suru lasten takia	204
Aikuiset lapset ja heidän vanhempansa	208
Vanhemmat, lapset ja väkivalta.....	212
8. MIES TEKIJÄNÄ JA UHRINA	219
Poikkeuksellisia murha-itsemurhia ja erilaisia miehiä.....	220
<i>Mies surmaa toisen miehen, mies surmaa vanhempansa.....</i>	<i>221</i>
<i>Miesten välinen väkivalta – tavallinen henkirikos.....</i>	<i>223</i>

	<i>Poika-miehet – transgessio ja sen syy</i>	232
	<i>Poikansa surmaamat miehet</i>	243
	<i>Yhteenvetoa ja vertailua: erilaisia miehiä, erilaisia henkirikoksia</i>	247
	Mies ja väkivalta	251
	<i>Tavallinen naapurin mies ja väkivalta</i>	253
	<i>Väkivalta muuttuu riidaksi</i>	262
	<i>Turvattomat tilat ja ongelman sukupuolistettu ratkaisu</i>	264
	<i>Väkivaltainen mies</i>	267
	<i>Väkivallan selitykset ja selittymättömyys</i>	272
9.	NAINEN TEKIJÄNÄ	277
	Kulttuurinen tavallisuus, tilastollinen harvinaisuus	278
	Naisellinen tekotapa	281
	Yksinhuoltajuus uutisissa	284
	Medeia-myytti ja nainen lapsen surmaajana	288
	”Medeian kosto” uutisessa	291
	Erikoistapaus: nainen perheensä ja itsensä surmaajana.....	295
	Ymmärrettävyys ja uhrius.....	300
10.	SUOMI KONTEKSTINA, SUOMALAISUUS SELITYKSENÄ	305
	Suomi kontekstina	306
	Toisia mukana – suomalaisuus näkyy	308
	Rutiinitapaus.....	315
	Suomalaisuus selityksenä: suomalainen mies	317
	Kulttuurimme ja kansantautimme	321
	Negatiivinen suomalaisuus.....	324
	Muutos?.....	326
11.	LOPUKSI	329
	Yhteenveto	329
	Vastauksia kysymyksiin	333

Murha-itsemurha parisuhdeväkivaltana	337
Feministinen etnometodologia, kategorisoinnin analyysi ja väkivallan tutkimus	340
Tekijän motivaatio – teon oikeuttaminen	343
Jatkoa	345
KIRJALLISUUS	349
LIITE	373
ABSTRACT	377

1. JOHDANTO

Vuonna 1973 *Suomen Kuvalehdessä* käytiin mielenkiintoinen keskustelu. Veijo Meri piti erästä rikostyyppiä erityisen suomalaisena, Ritva Santavuori taas epäili, ettei se liity millään tavalla kansallisuuteen. Meri piti tällaisia tekoja kauheimpina mahdollisina rikoksina, ja Santavuori puolestaan ei pitänyt niitä rikoksina, sillä niistä ei voi viedä ketään oikeuteen. Santavuori myös epäili niiden kauheutta, sillä hänen mukaansa taustalla on perheenpään halu pelastaa perheensä aiheuttamaltaan häpeältä ja vaikeuksilta. (Paasilinna 1973, 16–19.)

Puheena olivat ”laajennetut itsemurhat”, joissa henkirikosta seuraa sen tekijän itsemurha. Nimitän niitä tässä työssä murha-itsemurhiksi. Edellä referoimassani keskustelussa tulee esille se, miksi olen kiinnostunut niistä. Ensinnäkin, ne herättävät keskustelua ja voimakkaita, vastakkaisiakin jäsennyksiä ja ymmärryksiä teon luonteesta. Toiseksi, esille tulee tapa ymmärtää henkirikokset ja itsemurhat erityisen suomalaisina. Kolmanneksi, teot usein liittyvät perheeseen ja sukupuoleen, mihin esimerkiksi sanan perheenpää käyttö viittaa.

Tapahtumasarjan, jossa henkirikosta on seurannut itsemurha, voi olettaa olevan suurempi mysteeri kuin pelkän henkirikoksen. Se ei selity ainoastaan surman motiivilla vaan sen lisäksi pitää kysyä, miksi surmaaja tappoi myös itsensä. Tavanomaiset henkirikosuutiset ovat usein suppeita ja rutiininomaisia kertomuksia juopuneiden keskinäisistä kahinoista. Murha-itsemurhien voi puolestaan ajatella houkuttelevan pohtimaan syitä ja kertomaan taustoista. Näin ainakin Santavuori ja Meri tekivät; ensin mainitun mukaan ”kyseessä on aina sairaus” ja toisen mukaan syyllisessä täytyy olla ”hivittävää primitiivisyyttä ja (...) neuroottisuutta”.

Suomen Kuvalehden keskustelussa tulee esille suomalaisuus. Käsitteellä sen selitysvuimasta itsemurhien ja henkirikosten suhteen on pitkät perinteet. Sekä tutkimuskirjallisuus suomalaisen kriminologian perustamisesta 40-luvulta lähtien (Veli Verkko 1949) että populaarit tarinat näihin päiviin asti ovat esittäneet suomalaiset erityisen tappavana kansana. Myös suomalaisten itsemurhailtius on vakiintunut yleisesti toistetuksi totuudeksi, arkielämän faktaksi, sekä ehkäisytyön legitiiimiksi kohteeksi. Murha-itsemurha yhdistää nämä molemmat ”kansalliset tragediat”. Yhteiskunta muuttuu, mutta suomalainen tapa selittää itsetuhua ja toisiin kohdistuvia uhkia, voi olla sitkeässä.

Tarkastelen tutkimuksessani sitä, miten näitä tekoja kuvataan nykyisissä sanomalehdissä. Laajalevikkiset päivä- ja iltapäivälehdet, joita suomalaiset rutiininomaisesti seuraavat, eivät varmaankaan ole määrityksissään yhtä ristiriitaisia kuin Meri ja Santavuori, mutta tuskin täyttä yksimielisyyttä esiintyy. Käsitteet tekojen syistä ja oikeutuksista ovat voineet muuttua vuosien saatossa. Määrityskamppailujen osapuolet ovat luonnollisesti toisia ja vastaukset kysymykseen, mikä ongelman perimmäinen syy ja ilmiön sisin olemus, toisenlaisia. Sukupuolten välisten suhteiden esittäminen ovat ainakin muuttuneet tänä aikana. Muutosten tahti ei kuitenkaan ole sama kaikilla elämän alueilla, jotkut käsitteet muuttuvat nopeasti, toiset taas vastustavat aikoja ja tapoja sitkeästi.

Tutkin siis työssäni murha-itsemurhien kulttuurisia jäsenyyksiä sanomalehdissä. Sanomalehdet ovat merkittävimpiä arkielämän rikollisuutta käsitteleviä tietolähteitä (esim. Kivivuori & Smolej 2002). Sanomalehdet luovat käsitteitä rikollisuustilanteesta, tuottavat pelkoja sen suhteen ja nostattavat moraalisia paniikkeja. Ne luovat sivullaan myös kuvaa perheen sisäisestä kuolemaan johtavasta väkivallasta. Ne tarjoavat sen materiaalin, jonka pohjalta ihmiset käsittelevät tätä asiaa. Katson sanomalehtikirjoitusten ensisijaisesti edustavan niiden kirjoittajien soveltamaa jaettua kulttuu-

rista ymmärrystä väkivallasta ja rikollisuudesta. Toisaalta tämän ymmärryksen esittäminen ei ole vapaata, vaan toimittaja tekee sen sanomalehti- ja uutiskäytäntöjen rajoissa. Lukijat eivät väistämättä erota toimituksellisten käytäntöjen osuutta siinä, minkälainen kuva heille asioista tarjotaan – tämän ovat useat tutkimukset median luomista ”turhista” peloista osoittaneet. Näin ollen itsekin rohkeuden tarkastella uutiskirjoittelua laajemmassa merkityksessä kuin pelkästään genrensä edustajana; osana prosessia, jossa ymmärrys väkivallasta rakennetaan ja rakentuu.

Tyypillinen suomalainen henkirikos on sellainen, että sekä uhri että tekijä ovat yksin asuvia nelikymppisiä, miespuolisia työttömiä (Lehti 2002). Murha-itsemurhaan tutkimuskohteena liittyy siksi vielä yksi mielenkiintoinen ominaispiirre. Se on ilmiötasolla lähes yksinomaan lähisuhdeväkivaltaa. Murha-itsemurhat usein jo itsessään liittyvät sukupuoleen, perheeseen ja parisuhteeseen – samoin niistä tehdyt tulkinnat. Niitä analysoitaessa on siis mahdollista samalla pohtia sekä ilmiöön itseensä liitettyjä että aineistosta esiin nousevia sukupuolistuneita tulkintoja.

Tutkimuskysymykset

Yksi sosiaalipsykologian klassinen ongelma on se, miksi sivulliset eivät auta väkivallan uhria (Latané & Darley 1970). Hahmotan sitä tässä tutkimuksessa toisella tavalla (fokusoiden ihmisten ja ihmissuhteiden eroihin) ja kysymykseksi nousee: miten erilaisten ihmisten (tai ainakin erilaisiksi luokiteltujen) väkivallan uhriksi joutumiseen suhtaudutaan. Esimerkiksi, katsotaanko perheen sisäinen väkivalta sellaiseksi, johon voi, saa tai kannattaa puuttua. Laajemmin kyse on siitä, minkälaiset tilanteet tai ilmiöt katsotaan puuttumisen arvoisiksi ja toimenpiteitä (esimerkiksi suojelua) vaativiksi. Latané ja Darley esittivät aikoinaan kysymyksensä sukupuolineutraalisti, sillä he tarkastelivat uhria vain hädässä olevana lähimmäisenä, mutta myöhemmin sukupuolen on huomattu vaikut-

tavan suhtautumiseen (ks. s. 44). Heidän esimerkkinsä oli miehen naiseen kohdistamaa väkivaltaa, jonka ainakin jotkut naapurit tulkitsivat pariskunnan välienselvittelyksi (Brownmiller 1975; Cherry 1985).

Latanén ja Darleyn alkuperäinen kysymyksenasettelu siis ohitti osallisten sukupuolen. Se oli aikansa sosiaalipsykologian ideaalien mukainen, ja sukupuolella selittämistä olisi pidetty epätieteellisenä (Cherry 1985). Väkivallasta puhutaan ja kirjoitetaan joskus sukupuolineutraalisti, vaikkapa suomalaisille tyypillisenä tai kansanluonteen ilmentymänä, kuten Veli Verkko teki teoksessaan *Läbimmäisen ja oma henki* (1949). Hänen mukaansa suomalaisen kansanluonteeseen kuuluu huono viinapää ja tämä selittää väkivaltaa. Suomalaisuudesta puhuttaessa sukupuoli on kuitenkin usein läsnä implisiittisesti; esimerkiksi Verkon (mt.) suomalainen oli suomalainen mies ja nainen poikkeus suomalaisuuden säännöstä. Sukupuoli on väkivaltatutkimuksessa läsnä myös eksplisiittisesti, se on tutkimuksissa oleellinen ja käytetty muuttuja. Suuri osa tilastollisista selvityksistä nostaa sen esille luokituksena, mutta usein ilman mitään erityistä sukupuoleen liittyvää problematisointia. Murha-itsemurha puolestaan on muuta väkivalta- ja henkirikollisuutta useammin sukupuolten välinen ja perheen sisäinen teko.

Tarkastelen tutkimuksessani murha-itsemurhia sukupuolistuneena väkivaltana kolmella tasolla. Ensinnäkin kiinnitän huomioni tekijöiden ja uhrien sukupuoleen ja kysyn, missä määrin tämä henkirikoksen tyyppi on miesten väkivaltaa ja missä määrin naisten, sekä kumpaa sukupuolta uhrit ovat. Toiseksi olen kiinnostunut siitä, minkälaisia käsityksiä väkivallasta, sukupuolista ja seksuaalisuudesta tuotetaan/uusinnetaan näistä tapauksista kerrottaessa. Kolmanneksi tarkastelen sitä, kuinka sukupuolistuneet instituutiot, heteroseksuaalinen parisuhde ja perhe, vaikuttavat väkivallan kuvaan ja kuinka niitä käytetään kerronnan resursseina.

Pohdin työssäni, miten sukupuolitetuista (ja seksuaalisoiduista) ja muilla tavoilla identifioituista ihmisistä kerrotaan ja minkälai-

sina he näyttäytyvät väkivalta- ja rikoskontekstissa. Kysyn minkälaisia syitä, motiiveja, toimijuuksia ja subjekteja rakennetaan. Mitä velvollisuuksia, oikeuksia ja kompetensseja erilaisilla ja erilaisiksi määritellyillä ihmisillä nähdään olevan? Miten ihmiset tulkitsevat toistensa tekoja ja arvioivat niiden syitä ja seurauksia? Miten ihmisuhteiden säännöistä neuvotellaan sanomalehtiteksteissä?

Vaikka virallisesti kaikki ovat yksilöitä, joista koskevat samat säännöt, niin muutoin ihmisiin suhtaudutaan tiettyjen ihmistyyppien edustajina ja heiltä odotetaan ja heille sallitaan eri asioita. Äidin oikeuksien ja velvollisuuksien ajatellaan olevan erilaiset kuin lapsen, vaimon erilaiset kuin miehen ja niin edespäin. Toki myös viranomaistahoja epäillään usein ”puolueellisuudesta”: esimerkiksi iltapäivälehtien käymissä keskusteluissa raiskausten alennusperiaatteista on pohdittu sitä, onko tuomioistuin neutraali, jos se lieventää tuomion sillä perusteella, että tekijä on työelämässä. On siis yhtäältä pohdittu, olisiko työttömän tuomio pitempi, ja toisaalta sitä, eläytyvätkö tuomarit enemmän tekijän (miehen) kuin uhrin (naisen) tilanteeseen. Uhrius ei myöskään ole positio, joka väistämättä myönnettäisiin väkivallan uhrille, vaan joskus tekijä voidaan nähdä vaikkapa provosoinnin uhrina tai tuomionsa potentiaalisesti uhriuttamana. Erilaisilla ihmisillä on erilaisia kulttuurisia oikeuksia ja velvollisuuksia, joten myös väkivaltaan suhtaudutaan eri tavoin riippuen sen kohteesta ja tekijästä. Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus perustuu ajatukselle, että sukupuoli on väkivaltaan liittyvä perustava erilaisuus.

Reflektoin tutkimuksessani myös ”väkivallan metodeja”. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonvälityksessä tuotetaan väkivallasta kielellisiä konstruktioita, joilla on seurauksia, mutta samoin on silloin, kun väkivallasta kerrotaan tutkimuksessa. Minkälaista kuvaa väkivallasta rakennetaan käyttämällä erilaisia tutkimusmetodeja, lähestymällä ja tulkitsemalla sosiaalista todellisuutta eri tavoin? Käytän tutkimuksessani analyysivälineenä etnometodologiaan perustuvaa jäsenyyskategorisoinnin analyysia

ja pääasiallisena aineistona sanomalehtiä. Yleistävien luokittelujen eli kategorisointien tarkastelu sopii aiheeseen, sillä arkitietämys murha-itsemurhatapauksista perustuu lähinnä vain tyyppittelyihin ja luokitteluihin, sillä harvoilla ihmisillä on omakohtaista kokemusta asiasta. Ihmisten tiedot tällaisista tapauksista ovat peräisin lähinnä lehdistä, kun taas itsemurhista monilla on kokemuksellista ja epävirallista yksittäistapauksia koskevaa tietoa. Pohdin tutkimuksessani etnometodologisten lähtökohtien vaikutusta tiedonmuodostukseen ja feministisen etnometodologian mahdollisuuksia. Kysyn, millä ehdoilla etnometodologiset lähtökohdat ja sukupuolistuneen väkivallan tutkimus sopivat yhteen. Entä mitä perspektiivejä niiden yhdistäminen avaa sukupuoleen?

Pohjustan empiiristä tarkastelua esittelemällä ensin murha-itsemurhaa ilmiönä: tilastoja, tutkimusta ja käsitteellistyksiä. Empiirisen tarkastelun kehyksenä käytän tutkimuksessani ajatusta väkivallan sukupuolistuneisuudesta. Sen jälkeen esittelen teoreettista lähtökohtaani, feminististä etnometodologiaa. Kerron jäsenuskategorisoinnista analyysin tapana ja sanomalehdestä aineistona. Aineiston olen jakanut murha-itsemurhatapausten osallisten välisten suhteiden perusteella ensinnäkin niihin, joissa heillä on (ollut) parisuhde, toiseksi niihin, joissa kyseessä isä-lapsi-suhde tai äiti-lapsi-suhde, kolmanneksi käsittelyssä ovat ne, jotka eivät näihin raameihin sovi. Käsitteelen tapauksia liikkumalla yleisimmistä harvinaisempiin, mikä tarkoittaa melkein pä samaa kuin läheisestä suhteesta etäisempään; paitsi niiden tapauksien kohdalla, joissa nainen on tekijänä, jotka ovat suhteen läheisyydestä riippumatta harvinaisempia. Lopuksi nostan esille suomalaisuuden erityisenä kontekstina ja tulkintakehyksenä. Kurottaudun suomalaisuusluvussa kansallisuuden tulkintoihin ja suomalaisiin keskusteluihin väkivallasta. Käsitteelen työssäni ensin kategoriat, joihin orientoitutaan eksplisiittisesti, eli sukupuoleen ja perheeseen liittyvät luokitukset ja lopuksi siirryn taustakategoriaan 'suomalaisuus'. Suomalaisuus

on aineistossa oletusarvoinen identiteetti, joka tulee näkyväksi vasta, jos siitä poiketaan. Se voidaan mobilisoida myös silloin, kun etsitään tapahtumille selityksiä.

Ensisijaisena aineistona käytän sanomalehtien rikosuutisia ja erikoisartikkeleja murha-itsemurhista. Olen kerännyt niitä vuosilta 1996–2000 neljästä laajalevikkisestä sanomalehdestä: *Aamulehdestä*, *Helsingin Sanomista* ja *Ilta-Sanomista*. Mukaan olen ottanut yhden vuonna 2001 uutisoidun tapauksen ja toisen tapauksen vuodelta 2004. Lisäksi käytän tapahtumapaikkojen paikallislehtien artikkeleja. Artikkeliaineiston ohessa olen lukenut poliisin tapausselostuksia (RIKI-tietokanta) näistä uutisoiduista murha-itsemurhista. Rikosilmoitusten käyttö on tutkimusluvassani rajattu tilastolliseksi, joten sen käyttö tässä tutkimuksessa jää tekstilajien vertailuun, sillä en löytänyt tapausselostuksista tutkimukseni kannalta relevantteja tilastoitavia muuttujia. Vertaan murha-itsemurha-artikkeleita myös pieneen otokseen muita henkirikosartikkeleita.

2. MURHA-ITSEMURHA ILMIÖNÄ

Yleistä

Murha-itsemurhille ei Suomessa ole vakiintunutta käsitettä, jota voitaisiin käyttää uutisotsikossa, kuten Yhdysvalloissa tehdään sanalla *murder-suicide*. Suomessa tältä alueella ei ole kovin runsaasti tieteellistä tutkimusta ja se on pääosin englanninkielistä. Kuitenkin itsemurha toisen surman jälkeen ei ole kulttuurisesti vieras ilmiö, vaan tuttu muun muassa runosta *Elinan surma*, joka kertoo Klaus Kurjesta, joka surmaa poikansa ja vaimonsa ja myöhemmin itsensä. Se on tuttu myös suomalaisista elokuvista, joissa nainen kävelee koskeen avioton lapsi käsivarsillaan. Hahmotan seuraavassa ilmiötä ja sen yleisyyttä Suomessa.

Murha-itsemurhiksi määritellään tapaukset, joissa henkirikoksen tehnyt tappaa myös itsensä lyhyen ajan kuluttua. Määritelmään ei sisälly kaksoitsemurha, eli teko, jossa itsemurha tehdään yhdessä ja yhteistuumin. Varmaa eroa näiden välille tosin ei voi tehdä. (Garcach & Grabosky 1998.) Joskus murha-itsemurhista käytetään myös ilmaisua laajennettu itsemurha (*extended suicide*).¹

Suomessa noin 5–8 % henkirikoksista johtaa tekijän itsemurhaan (Laine 1991, 97; Kivivuori 1999, 16, 101; Lehti 2002, 80;

---

¹ Termin murha-itsemurha englanninkielinen versio 'murder-suicide' on käytössä yhteiskuntatieteissä ja psykologiassa ja 'homicide-suicide' kriminologiassa. Termi 'murder-suicide' löytyy myös englanninkielisistä sanomalehti uutisista Yhdysvalloissa. Suomessa ei ole varsinaisesti mitään sanaa ilmiötä kuvaamaan. 'Laajennetun itsemurhan' käsitettä on käytetty julkisessa keskustelussa, mutta esimerkiksi anglosaksisella kielialueilla sillä viitataan lähinnä vain altruistisista motiiveista lähteviksi ajateltuihin tapauksiin, jossa tekijänä on usein äiti ja uhrina lapsi. Laajennetun itsemurhan käsitettä käytetään tässä merkityksessä lähinnä psykiatrisissa ja psykoterapeuttisissa teksteissä. Suomessa on käytetty myös 'perheitsemurhan' käsitettä ("ns. perheitsemurha", Anttila & Törnudd 1970, 88).

Milroy 1995²). Kansainvälisesti katsoen se on keskitasoa (Kivivuori & Lehti 2003, 224). Henkirikos johtaa itsemurhaan useimmiten silloin, kun osalliset ovat tai ovat olleet läheissuhteessa (mm. Garcach & Grabosky 1998). Suomessa näin on useammin kuin korkean henkirikollisuuden maissa, joissa tuntemattomien välinen väkivalta on yleisempää (esim. Yhdysvallat, Kolumbia). Jopa viidennes läheissuhteissa tehdyistä henkirikoksista johtaa Suomessa tekijän itsemurhaan (Hurttu 2002; Lehti 2002, 80). Eräänä murha-itsemurhien tasoon vaikuttavana tekijänä pidetään aseiden saatavuutta (esim. Carcach ja Grabosky 1998), ja Suomessa on länsimaiden taajin rekisteröity aseanta (Doyle 1997).

Kansainvälisesti yleisin murha-itsemurhatyyppi on, että mies surmaa naisen, johon hänellä on tai on ollut sukupuolisuhde ja itsensä (Carcach & Grabosky 1998; Cohen 2001; Marzuk ym. 1992). Henkirikostilastojen (esim. Lehti 2002, 81), sanomalehtiaineistoni ja suomalaisten tutkimusten (Virkkunen 1974; Kivivuori ja Lehti 2003) perusteella selkeä enemmistö on Suomessakin tätä tyyppiä. Seuraavaksi tavallisin tapausluokka on se, jossa vanhempi surmaa lapsensa ja itsensä. Lasten surmista viidennes johtaa tekijän itsemurhaan, mutta niitä on kaiken kaikkiaan huomattavasti puolison surmia vähemmän, joten niiden osuus murha-itsemurhasta on pienempi kuin parisuhteeseen liittyvien (mt.; Hurttu 2002). Kolmanneksi yleisin tyyppi on itsemurha jonkun muun sukulaisen surman jälkeen ja harvinaisimpia ovat ne, joissa tekijä ja uhri eivät ole sukua keskenään (Kivivuori & Lehti 2003, 227). Murha-itsemurhia tapahtuu myös liikenteessä, ja tällöin ne voivat jäädä piiloriikollisuudeksi.³

² Milroyn tieto, 8 %, vuosilta 1955–1970.

³ Epäily murha-itsemurhasta herää, kun henkilöauto törmää rekkaan ilman erityistä syytä ja kuljettajan lisäksi surmansa saa joku kyydissä ollut. Henkirikoksesta ja itsemurhan todistaminen tällaisissa tapauksissa lienee vaikeaa. Esimerkiksi *Moottori*-lehdessä 8/2000 toimittaja kommentoi erästä tällaista tapausta: "Kuljettaja ohjasi mitä ilmeisimmin autonsa tietoisesti päin vastaantulijaa. Hänellä oli ratkaisemattomia psyykkisiä ongelmia ja ahdistuneisuutta." Epäilen näiden

Joitakin murha-itsemurhan tyyppejä ei juuri esiinny Suomessa. Ei ole tapauksia, joissa mies olisi surmannut joukon itselleen tuttu- ja tai tuntemattomia ihmisiä ja itsensä (*mass-murder-suicide*). Eikä itsemurha-iskuja, jotka myös ovat eräänlaisia joukkomurha-itsemurhia, raamatullisesti ”simsonilaisia itsemurhia” (Jeffreys 1983; Sihvo 1989, 140)^{4 5}

Niistä henkirikoksista, jotka kohdistuvat naisiin entisen tai nykyisen parisuhdekumppanin tekeminä, noin viidennes on murha-itsemurhia (Hurta 2002; Lehti 2002; Kivivuori 1999, 27-8 ja suullinen tiedonanto 12.8.2002). Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa todetaan, että puolisonsa/kumppaninsa tappaneista miehistä jopa neljäsosa tappoi myös itsensä (Bailey ym. 1997). Tästä huolimatta murha-itsemurhien problematiikka ei useinkaan tuoda esille tarkasteltaessa naisten kuolemaan johtanutta parisuhdeväkivaltaa.

Tutkimus poliisin tietoon vuosina 1998–2000 tulleista henkirikoksista kertoo myös murha-itsemurhien yleisyydestä (Lehti 2002, 80–81). Aineiston henkirikoksista 6 %:ssa syyllinen teki itsemurhan viimeistään ennen oikeuskäsittelyä, ja viidessä tapauksessa yritti itsemurhaa. Miesten tekemissä kumppanin surmissa viidennes syyllisistä tappoi samalla itsensä (ja yrityksiä oli yksi). Oman lapsen surmat muodostivat 43 % kaikista läheissuhdetapoista, mutta näissä itsemurhayritys usein epäonnistui, mikä Lehden mukaan johtui syyllisten sekavasta tilasta.

---

tapausten jäävän piilorikollisuudeksi, poliisin rikosilmoitustilaston ulkopuolelle, sillä tämän tyyppisistä tapauksista en ole lukenut ainakaan suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa. (Kiitokset Pekka Rantaselle *Mooottori*-lehden aineistosta.)

⁴ Vanhassa Testamentissa Simson oli juutalainen sotavanki, joka surmasi vangitsijansa ja itsensä murtamalla temppelein kannatinpilarin. Sihvon (1989, 140) mukaan teko pitää tulkita kostoksi ja sankarilliseksi teoksi.

⁵ Esimerkiksi 1904 kenraalikuvernööri Bobrikovin surmannut Eugen Schaumann teki tekonsa jälkeen itsemurhan välttääkseen rangaistuksen (Achté ym. 1989d). Myyrmannin räjähdyksessä vuonna 2003 kuoli pommin asentaneen henkilön lisäksi useita muita, mutta se, oliko tekijä aikonut surmata myös itsensä, jäi avoimeksi. Joissakin pomminräjäytystapauksissa tarkoitus lienee vahingoittaa itsen lisäksi myös mahdollisimman paljon muita ihmisiä.

Naiset surmaavat itsemurhansa yhteydessä useimmiten lapsensa, noin 34 % vanhempien tekemistä lapsensurma-itsemurhista on äitien tekemiä (vuodet 1970–1994, Vanamo ym. 2001). Naiset surmaavat itsemurhaansa liittyen harvoin ketään muita kuin lapsia. Tutkimuksessa Englannista ja Walesista vuosilta 1988–1992, jossa mukana olivat kaikki murha-itsemurhat, löytyi vain yksi tapaus, jossa nainen oli surmannut aikuisen miehen, puolisonsa (Barraclough & Harris 2002). Yhdysvalloissa joidenkin tutkimuksien mukaan noin 10 % puolisoitten välisistä murha-itsemurhista on naisten tekemiä (esim. Cohen ym. 2001).⁶ Suomessa Liisa Ollikainen (1965) on tutkinut naisia, jotka olivat surmanneet itsensä vuosina 1951–1955, ja joukossa oli joitakin tapauksia, joissa itsemurhaa oli edeltänyt henkirikos. Ollikaisen aineisto koostui 781:stä itsemurhan tehneestä naisesta kerätystä tiedoista. Heistä yksitoista oli ennen kuolemaansa surmannut jonkun lähiomaisensa. Uhreja oli 14, lähes kaikki lapsia, paitsi yhdessä tapauksessa naisen uhrina oli aviopuoliso ja toisessa nainen oli surmannut ”sekä isänsä että kaksi aviotohta lastaan”.⁷

Ollikaisen tutkimuksen mukaan useimmat naiset, jotka olivat tehneet henkirikoksen ja itsemurhan, olivat eläneet vaikeissa taloudellisissa olosuhteissa, lähes kaikki olivat olleet mielenterveydellisten ongelmien takia hoidossa ja jotkut heistä kärsivät vaikeasta alkoholismista (Ollikainen 1965, ref. Ollikainen 1973). Hanna Putkonen (2003, 41) on selvittänyt mielentilatutkimusmateriaalin perusteella, että lapsensa surmanneet tai sitä yrittäneet naiset ilmoittivat yleisimmin motiivikseen laajennetun itsemurhan ja olivat muita surmanneita naisia useammin psykoottisia. Naisilla,

⁶ Kanada: laajasta otoksesta naisten tekemiä puolisonsa surmia (N=206) 2,9 % (N=6) johti tekijän itsemurhaan (Johnson & Hotton 2003, 66).

⁷ *Aamulehti* 50 vuotta sitten -palstalla oli tästä tapauksesta uutinen. (Alkup. 8.6.1953, julkaistu uudelleen 8.6.2003.) Otsikko: ”Tappoi isänsä, kaksi lastaan ja itsensä hakattuun ensin kirveellä äitiään.” Ingressi: ”20-vuotiaan naisen hirtittävä verityö eilen aamulla Pihtiputaalla.”

jotka olivat surmanneet aviomiehensä, motiivi oli useimmiten riita ja tekivät teon alkoholin vaikutuksen alaisena ja diagnoosi oli persoonallisuushäiriö.⁸

Suomessa henkirikoksia ja itsemurhia pidetään sekä suomalaisille tyypillisinä että merkittävinä sosiaalisina ongelmina. Niitä on tutkittu taajaan ja lisäksi on tehty ennalta ehkäisevää työtä, varsinkin itsemurhien osalta (Upanne ym. 1999). Länsieurooppalaisella mittapuulla korkea henkirikollisuus on kuitenkin jäänyt ehkäisytyössä itsemurhien varjoon, eikä siihen ole kiinnitetty tarvittavaa huomiota (Laine 2001, 63).⁹ Henkirikosten määrä on Suomessa korkeampi kuin missään muussa Länsi- tai Pohjois-Euroopan maassa. Itsemurhia Suomessa tehdään yhdeksänneksi eniten maailmassa (edellä Itä-Euroopan maita ja Sri Lanka) (Schmidtke ym. 1998: pääasiallinen lähde: WHO¹⁰).

Tilastot kertovat siis murha-itsemurhien muodostavan marginaalisen osan kaikesta henkirikollisuudesta, mutta merkittävän osuuden perheen sisäisistä tapauksista. Esittelemäni luokittelut ja tilastot kantavat mukanaan jo jonkin verran kulttuurisia tulkintoja, esimerkiksi koskien erilaisia ihmissuhteita. Lisäksi niissä otetaan ihmissuhdetyypeistä huomioon vain tietynlaiset, ja vaikkapa eronneet parit saatetaan laskea samaan ryhmään kuin parisuhteissa elävät (tilastoluokittelusta Kinnunen 2001). Sukupuolistuneesta väkivallasta kiinnostuneelle ne tarjoavat kuitenkin hyvän lähtökohdan: näissä heteroseksuaalisissa kahden sukupuolen mukaan

⁸ Putkosella oli psykiatrisessa väitöskirjassaan aineistona viralliset pöytäkirjat 132 naisesta, jotka olivat läpikäyneet mielentilatutkimuksen henkirikoksen tai sen yrityksen vuoksi vuosina 1982–1992.

⁹ Esimerkiksi Yhdysvalloissa on väkivallan ehkäisyprojekteja, mm. Violence & Injury Prevention Program (Florida Mental Health Institute, University of South Florida), joka on keskittynyt henkirikosten, henkirikos-itsemurhien ja itsemurhien ehkäisyyn tutkimusten sekä suuren yleisön ja asiantuntijoiden valistuksen avulla. <http://www.fmhi.usf.edu/amh/homicide-suicide/>

¹⁰ Aineisto on kerätty WHO lähteiden, Euroopan, Amerikan ja Aasian eri maiden itsemurhatutkijoiden ja erilaisten tilastolaitosten ja organisaatioiden kautta. Jokaisesta maasta käytettiin viimeisimpiä saatavissa olevia lukuja.

järjestyneissä suhteissa tapahtuu eniten murha-itsemurhia. Mutta muista seksuaalisuuksista väkivallan tilastot eivät juuri kerro. Edellä esitellyt luokittelut jättävät monia kysymyksiä auki, esimerkiksi sen, miksi näitä tekoja tehdään tai ajatellaan tehtävän. Tämä kysymys on keskeisellä sijalla aihetta koskevissa tutkimuksissa, joi- ta esittelen seuraavaksi.

Tutkimusta ja tulkintoja

Kansainvälisesti tutkimuksissa on pohdittu murha-itsemurhien syitä, osallisten välisiä suhteita sekä kulttuurisia eroja. Murha-itsemurhaa on myös tarkasteltu läheissuhdehenkirikosten erikoismuotona. Suomessa nimenomaiseen aiheeseen keskittyneitä tutkimuksia on kaksi. Matti Virkkunen tutki vuosien 1955–1970 tapauksia psykiatrisista lähtökohdista ja Kivivuoren ja Lehden (2003) kiinnostuksen kohteena on tekijöiden luokka-asema ajanjaksolla 1960–1995.

Kansainvälistä tutkimusta

Aihealueen klassikko on D. J. Westin kriminologinen tutkimus *Murder Followed by Suicide* vuodelta 1965. West jakaa henkirikoksen ja itsemurhan yhdistelmät motiivin mukaan kahteen ryhmään, murha-itsemurhiin ja laajennettuihin itsemurhiin. Laajennetuiksi itsemurhiksi hän määrittä ne, joissa motiivi on harhaisen altruistinen: tekijä kokee, että toisen surmaaminen on tämän parhaaksi. Tähän luokkaan kuuluviksi hän luokitteli aineistostaan lähinnä tapauksia, joissa mielenterveydellisistä ongelmista kärsivä äiti surmasi lapsensa. Sen sijaan miesten tekojen kantimena on hänen mukaansa useimmiten vihamielisyys uhria kohtaan ja tekoja selittävät samat motiivit kuin tavallisia parisuhdetappoja eli mustasukkaisuus ja kauna. Jotkut tekojen tekijöistä olivat hänen mukaansa

yleisesti aggressiivisiksi tiedettyjä miehiä. Näitä miesten tekoja hän kutsui murha-itsemurhiksi. (West 1965.)

Viime vuosien merkittävimpiä tutkimuksia on Australiassa tehty laaja tilastollinen tutkimus murha-itsemurhien yleisyydestä ja tyypeistä osallisten välisten suhteiden mukaan (vuosilta 1989–1996, Carcach ja Grabosky 1998). Tutkimus on kiinnostava siinä mielessä, että henkirikollisuuden rakenne Australiassa muistuttaa Suomea. Henkirikoksen tekijä ja uhri tuntevat usein toisensa toisin kuin korkeamman henkirikollisuustason maissa, kuten Yhdysvallat ja Kolumbia, joissa suurempi osa surmista liittyy ryöstöihin ja muihin väkivaltaisuuksiin (myös Marzuk ym. 1992, 3180). Murha-itsemurhien osuus henkirikoksista (6,5 %) onkin Australiassa suurin piirtein sama kuin Suomessa (6–8 %). Tutkimuksen mukaan murha-itsemurhia ei juurikaan tehdä muiden rikosten yhteydessä, vaan tekijällä ja uhrilla on läheinen suhde. Tyypillisimmin osalliset ovat entisiä tai nykyisiä parisuhteen osapuolia. Yleisiä ovat myös tapaukset, joissa vanhempi surmaa lapsensa ja itsensä tai surmaksi tulevat sekä kumppani että lapset. Kaikissa luokissa tekijä on useammin mies kuin nainen. Tutkimuksen mukaan valtaosaan murha-itsemurhista liittyvät erimielisyydet suhteen lopettamisesta. Seuraavaksi yleisimmiksi syiksi mainitaan mustasukkaisuus ja muut perheasiat.¹¹ Verrattuna muihin henkirikollisiin murha-itsemurhien tekijöillä on harvemmin rikosrekisteri, he ovat useammin rodultaan kaukasialaisia ja useammin työelämässä. Alkoholi liittyy tapahtumiin useammin henkirikoksissa kuin murha-itsemurhissa. Murha-itsemurhat tehdään henkirikosta useammin ampumaseella ja ne tapahtuvat useammin kotona.

---

¹¹ Houlder (1995) puolestaan toteaa "dyadisessa kuolemassa" tappajan olevan usein mies ja uhrin hänen vaimonsa (joskus myös lapset). Puolessa tapauksista syynä on rikkoutunut suhde, mutta myös huono terveys ja taloudelliset ongelmat ovat hänen mukaansa tärkeitä tekijöitä.

Marzuk ja kollegansa ovat tehneet laajan yhteenvedon englanninkielisestä murha-itsemurhatutkimuksesta (Marzuk ym. 1992)¹². Sen perusteella tekijät ovat pääasiassa mustasukkaisia nuoria miehiä, masentuneita äitejä ja vanhempia miehiä, joiden vaimojen terveys on heikentymässä. Uhrin puolestaan ovat tekijöitten naispuolisia seksuaalikumppaneita tai lähisukulaisia, useimmiten pieniä lapsia. Taustatekijöitä tapauksille ovat kliininen depressio, miehen seksuaalinen omistushalu tai maternaaliset pelastusfantasiat (vrt. harhainen altruismi). Tekijät huomauttavat aiheellisesti motiivien luokittelujen ongelmallisuudesta: on vaikeaa erottaa oletetut motiivit muista piirteistä, kuten uhri-tekijä-suhteesta.¹³

Murha-itsemurhia on käsitelty eniten lääketieteellisessä (psykiatrisessa) kirjallisuudessa, josta edellä mainittu Marzugin ja kirjoittajakumppaniensa yhteenveto pääasiassa kertookin. Alan tutkimuksissa ollaan luonnollisesti kiinnostuneita psykiatristen sairauksien yleisyydestä tekijöillä. Tätä lähestymistapaa on kritisoitu sen takia, että se antaa väärän kuvan ongelmasta, sillä useimmilla tekijöillä ei ole voitu todeta psykiatrisen hoidon taustaa. Kyse voi olla ennako-oletuksesta, sillä tällaisen teon tekijän voi arvella olleen mielenterveydeltään epävakaan. (Starzomski & Nussbaum 2000.)

Aihetta on lähestytty myös mielenterveyden ongelmista kärsineiden itsemurhien kautta. Krausin (1995) mukaan psykiatrisessa hoidossa olleiden naisten tekemät lapsen hengen vaativat murha-

¹² Data on saatu englanninkielisistä artikkeleista MEDLINE-ohjelmassa (vuodesta 1966), PsychINFO-ohjelmassa (vuodesta 1967), ja EMBASE-ohjelmassa (vuodesta 1974) tehtyjen hakujen avulla. Lisäksi käsiteltiin relevantteja artikkeleita, kirjoja ja monografioita, jotka löydettiin em. ohjelmista löydettyjen artikkelien kirjallisuusluetteloista. (Marzuk ym. 1992, 3179.)

¹³ Yhteenvedon heikkous on maitten välisissä vertailuissa. Artikkelissa kerrotaan, että Yhdysvalloissa tavallisimmin osapuolet ovat parisuhteessa ja tekijä mies, ja että Englannissa yleisintä olisi, että äiti tappaa lapsensa ja itsensä. USA:n osalta tämä perustuu 90-luvun tietoihin, mutta Englannin osalta D.J. Westin 1960-luvulla tekemälle tutkimukselle. Artikkelin kuvaus siis paremminkin murha-itsemurhan tendenssejä viimeisen kolmen vuosikymmenen ajalta (lähinnä englanninkielisissä maissa) kuin tämänhetkistä tilannetta.

itsemurhat johtuvat kolmesta seikasta. Ensinnäkin tekijä kokee itsensä taakaksi muille, mikä on itsemurhan syy. Toiseksi tekijä kokee velvollisuudekseen ottaa lapset mukaansa suojellakseen heitä itsemurhansa seurauksilta. Kolmanneksi kyse on symbioottisesta suhteesta, eikä tekijä erota lapsia omiksi yksilöikseen ja voi myös siirtää itseinhonsa lapsiinsa kohdistuvaksi.

Useimmiten psykiatrisessa ja psykologisessa sekä kriminologisessa tutkimuksessa tuodaan esille naisten tekojen johtuvan mielen terveyden ongelmista, harhaisesta altruismista ja symbioosin liioittelusta. Naisia koskevat tulkinnot liittyvät murha-itsemurhiin, joissa äidin uhreina ovat lapset. Miesten uhreiksi todetaan valikoituvan useimmiten puolison, joskus myös lasten, ja taustalta löydetään parisuhteen ongelmia ja eroriitoja, perheen ulkoisia ongelmia ja muiden hahmottamista itsen jatkeena. Sekä miesten että naisten ajatellaan kärsivän mielen terveyden ongelmista.

Selityksiä on haettu myös miehisydestä, sillä miesten osuus murha-itsemurhien tekijöistä on vielä suurempi kuin henkirikoksissa. Kenneth Polkin mukaan miehinen omistushalu ja maskuliininen depressio ovat syitä henkirikos/itsemurhille. ”Samoin kuin mustasukkaiset miehet nämä masentuneet miehet mieltävät puolisonsa omaisuudekseen, jonka he voivat viedä mukanaan.” (1994, 49, käännös MN). Hän perustaa väitteensä empiiriselle tutkimukselle, jossa aineistona olivat rikosilmoitukset miesten tekemistä henkirikoksista Australiassa, Victorian osavaltiossa vuosilta 1985–1989. George B. Palermo (1994) puolestaan käyttää nimitystä ’laajennettu itsemurha’ (*extended suicide*) nimenomaan miestekijän miehistä käsitystä toisista ihmisistä itsensä jatkeina. Polkin mukaan myös silloin kun uhreina ovat lapset, miehet tekevät murhia/itsemurhia raivon ja omistushalun takia. Naisten hän näkee tekevän lasten surmia altruistisista motiiveista (Polk 1994, 141–143).

Tutkimuksissa esille tuodut motiivit ovat kulttuurisia tulkintoja. Tähänhän viittasivat Marzuk ja hänen kollegansa kirjoittaessaan

suhdeluokituksen ja motiivien erottamisen vaikeudesta (1992). Motiivi voidaan rakentaa osallisten välisen ihmissuhteen perusteella. Esimerkiksi, jos uhri on tekijän vaimo, saatetaan arvella motiiviksi mustasukkaisuutta tai jos äiti surmaa lapsensa, ajatellaan hänellä olleen maternaalinen pelastuskuvitelma. Esimerkiksi Polkin aineistotulkinta naisen altruismista vaikuttaa konstruoituneen sen perusteella, mitä yleensä ajatellaan naisista ja äideistä. Vaikka lapsensa ja itsensä surmannut nainen on sanonut, että lasten on parempi kuolla kuin kärsiä isänsä menettämisestä hänen uuden avioliittonsa takia (Polk 1994, 142), niin siitä huolimatta, teon motiivina voisi yhtä hyvin olla kosto tai miehen aiheuttaman kärsimyksen demonstrointi kuin altruismi.

Sukupuolen lisäksi myös ikä yhdistetään murha-itsemurhien problematiikkaan. Yhdysvalloissa eläkeläisten kansoittama Florida johtaa murha-itsemurhatilastoja ja niitä tekevät erityisesti juuri vanhemmat ihmiset. Lähes kaikissa yli 55-vuotiaiden pariskuntien teoissa tekijä on mies ja uhri hänen vaimonsa. Aiheesta kirjoittava Donna Cohen painottaa, että teot ovat usein harkittuja, ne eivät ole itsemurhasopimuksia eivätkä altruistisia ja rakastavia. Useimmiten vaimo surmataa tämän nukkuessa. Yhteistä teoille on hänen mukaansa se, että aviomies pitää jotakin seikkaa uhkana parisuhteelle, eikä hyväksy sen tuomaa muutosta (esimerkiksi avioero). Nämä parit ovat toisistaan riippuvaisia: joskus mies hoivaa sairasta vaimoaan, joskus taas pari elää symbioosisa, jossa mies dominoi ja nainen alistuu ja he päätyvät itsemurhasopimukseen. Riippuvuuteen voi liittyä myös parisuhdeväkivaltaa. (Cohen 2001.) Tässäkin selityksessä maskuliinisuus ja heteroseksuaalisen parisuhteen miesjohtoisuus liittyvät ilmiöön.

Kriminologian ja psykiatrisen epidemiologian lisäksi murha-itsemurhista on tehty myös psykologia tulkintoja. Tapauksia voidaan lähteä Freudiin tukeutuen selittämään tuhoamisvietin pohjalta; liitetäänhän itsemurhiin tekijän aggressioita myös muita ihmisiä

kohtaan. Itsemurhan tekijä voi haluta syyllistää teollaan läheisensä ja saada heidät kärsimään henkisesti, kun taas murha-itsemurhissa tekijän halu vahingoittaa toisia olisi suurempi, fyysinen. (Phillips, Ruth & MacNamara 1994.)¹⁴ Starzomski ja Nussbaum (2000) puolestaan selittävät miesten tekoja minuutta (*self*) uhkaavista tilanteista ja minuuden häiriötiloista aiheutuvina. Heidän mukaansa miesten tekemiä murha-itsemurhia ei voi selittää mielenterveyden häiriöillä, sillä suurella osalla tekijöistä ei niitä ole (tutkimusten mukaan vain 20–50 %:lla). Lisäksi henkirikos-itsemurhat (*homicide-suicide*) poikkeavat tavanomaisista henkirikoksista siten, että useissa tapauksissa surmattu on eronnut tai eroamaan pyrkinyt vaimo. Jos syynä olisivat pelkästään mielenterveyden ongelmat, hengestään pääsisi yhtä lailla parisuhteeseen sitoutunut kuin siitä irtautumaan pyrkivä puoliso.

Starzomskyn ja Nussbaumin mukaan minuudesta pakenemista on se, että pyritään eroon omasta epäonnistumisen tunteesta projisoimalla se toisten syyksi. Tällöin ihminen kokee toisten aiheuttaneen hänen ongelmansa. Kun minuus on uhanalainen, kontekstin ja seurausten ymmärtäminen voi olla rajallista: moraaliset arvot hämärtyvät ja kyky kunnioittaa toisten perheenjäsenten autonomiaa heikkenee. Sosiaalis-kulttuuriset tekijät vaikuttavat minuuteen muun muassa siten, että mies ajattelee sukupuolirooliodotusten mukaisesti olevansa perheen suojelija ja toimeentulon turvaaja. Tässä epäonnistunut mies surmaa itsensä ja itsestään riippuvaisena pitämänsä ihmiset. Murha-itsemurha voi liittyä myös minuuden kehitykseen: kun puolison minuus kehittyi uuteen suuntaan, hän saattaa haluta eroa, mikä näyttäytyy minuuden kehityksessään pysähtyneelle tekijälle identiteetin ja mentaalisen hyvinvoinnin uhkana. Vaikuttimena henkirikokseen ja itsemurhaan voi myös toimia

¹⁴ Tätä tulkintaa tukee se, että miespuoliset itsemurhat tekijät ovat toisten syyllistämässä avoimempia, kun taas naispuoliset haluavat viestittää omaisilleen, ettei teko johdu heistä (Palonen 1989, 221–223; Aalberg 1989). Miehet myös tekevät murha-itsemurhia huomattavasti enemmän kuin naiset.

itsestä vieraantumisen perhe-elämään liittyvän kriisin yhteydessä, jolloin itsen lisäksi myös aiemmin läheiset ihmiset vaikuttavat vierailta, mikä madaltaa väkivallan käyttämisen kynnyksiä. Lisäksi Starzomskyn ja Nussbaumin mukaan hyväksikäyttävillä persoonallisuuksilla ja rajatilapersoonallisuuksilla on erityistä taipumista näihin tekoihin, sillä he mieltävät toiset lähinnä omien tarpeidensa tyydyttäjänä ja heidän ymmärryksensä omasta vastuustaan on heikko.

Murha-itsemurhia voidaan tarkastella psykologisista lähtökohdista myös kulttuuriin sidottuna ilmiönä (Starzomski & Nussbaum 2000; Achte ym. 1989). Erilaisissa kulttuureissa ajatellaan olevan erilaisia asenteita ja tapoja rakentaa identiteettiä. Ajatus, että kulttuurinen toleranssi vaikuttaa itsemurhatasoon on vanha (Durkheim 1897/1985) ja laajalti hyväksytty. Kansainvälisissä vertailuissa mitataan usein asenteita itsemurhaa kohtaan (esim. Schmidtker ym. 1998). Joissain murha-itsemurhan tulkinnoissa on lähdetty samansuuntaisesta ajattelusta: niitäkin ymmärretään paremmin toisissa kulttuureissa (esimerkiksi Japanissa) kuin toisisissa (esimerkiksi Yhdysvalloissa).¹⁵ Japanissa perhettä pidetään niin tiukkana sidoksena, että kun äiti tappaa lapsensa tai isä perheensä ja itsensä, heidän tekojaan pidetään ymmärrettävinä. Surmatut mielletään osana surmaajansa identiteettiä. Yhdysvalloissa asenteet ovat individualistisempia ja muiden tappaminen käsitteellistetään murhana, vaikka tekijä tekisikin itsemurhan. Sidosten tai yhteisön ei nähdä määrittävän yksilön elämänlaatua niin vahvasti kuin Japanissa. (Takahashi & Berger 1996).

¹⁵ Japanissa tehdään suhteessa vähemmän itsemurhia kuin Suomessa. Suomalaisten ja japanilaisten naisten itsemurhataso on suurin piirtein sama, suomalaiset miehet tekevät huomattavasti enemmän itsemurhia kuin japanilaiset väestöön suhteutettuna (vertailun pohjana itsemurhat Suomessa 1995 ja Japanissa 1996). (Schmidtker 1998.) Japanissa tyypillisin murha-itsemurha on äidin tekemä lapsen ja itsensä surma.

Japanissa murha-itsemurhille on useita nimikkeitä, on olemassa erilaisia *shinjuja*. Sana on alun perin tarkoittanut rakastavaisten itsemurhasopimusta, jonka tarkoituksena on demonstroida heidän rakkauttaan (Takahashi & Berger 1996). Sananmukaisesti *shinju* merkitsee ”sydänten sisäisyyttä” (*heart-inside*, suom. MN) tai ”sydänten ykseyttä” (Walsh, 1969), mikä Takahashin ja Bergerin mukaan viittaa osallisten psykologiseen yhteyteen. Sanalla viitataan nykyään ”sekä aitoihin itsemurhasopimuksiin, laajennettuihin itsemurhiin (avustettu itsemurha, jota seuraa itsemurha) että murha-itsemurhiin, joissa tappajalla ja uhrilla on vahva emotionaalinen side ennen tekoa. *Shinjuun* osallisten ’ykseyden’ tunne on tärkeä”. (Takahashi & Berger 1996). Tulkintaa ohjaa ajatus molempien osallisuudesta, eivätkä kirjoittajat edes ota esille mahdollisuutta, että ”rakastettu” ei haluaisi osallistua tekoon; vain lasten osalta kerrotaan, etteivät nämä ole osallistuneet päätökseen. Artikkelissa tarkastellaankin pikemmin kulttuurisia tulkintoja kuin sitä, min-käläisiä murha-itsemurhia tehdään Japanissa. Kirjoittajat kertovat, miten tapaukset kulttuurisesti luokitellaan ja mitä niistä ajatellaan, eivät sitä, saavatko tulkinnat tukea empiirisesti. Lähtökohtana on, että kulttuuriset jäsenyykset vastaavat yhtä lailla tekijöiden kuin uhrienkin kokemusta. Artikkelissa käsitellään *shinjuja* eräänä itsemurhan tyyppinä ja sen syiden nähdään olevan samoja kuin itsemurhissa.

Sukupuolistuneen väkivallan lähtökohdista murha-itsemurhaa on tutkittu melko vähän. Edellä esitellyistä lähestymistapaa edustaa lähinnä vain Polkin kriminologinen tutkimus. Näin siitä huolimatta, että valtavirtatutkimuksessa sukupuoli on selvästi esillä. Tämä voi johtua siitä, että sukupuolistuneen väkivallan tutkimus on lähestynyt aihettaan laajana kokonaisuutena, ja on keskittynyt ”tavallisempaan” väkivaltaan, kuten parisuhteissa tapahtuviin pahoinpitelyihin, ja väkivallan harvinaisemmat muodot (raiskausta lukuun ottamatta), myös kuolemaan johtava väkivalta, on jätetty vähemmälle.

Wilson ja Daly (1998) ovat tarkastelleet murha-itsemurhia osana evoluutiopsykologista teoriaansa naisten kuolemaan johtavasta väkivallasta. He näkevät koko perheen, sekä vaimon että lasten hengen vaativat murha-itsemurhat eräänä vaimonsurman tyyppinä. Heidän mukaansa olemassa kaksi perhemurhatyyppiä, jotka riippuvat tekijän emotionaalisesta tilasta, mutta johtuvat molemmat omistushalusta: 1) tekijä väittää kokeneensa vääryyden, joka yleensä on uskottomuus tai avioeropyrkimys. 2) tekijä on depressiivinen, käsittää jonkin häntä uhkaavan asian tuhoksi hänelle ja perheelleen ja kokee murha-itsemurhan ainoaksi pakotieksi. Vihamielisyyttä uhreja kohtaa ei Wilsonin ja Dalyn mukaan ole yksiselitteisesti havaittavissa, ja tekijä voi luonnehtia tekojaan pelastukseksi tai armontyöksi. Evoluutiopsykologiseksi selityksen tekee se, että omistushalun ajatellaan olevan evoluution myötä miehille kehittynyt ominaisuus.¹⁶

Murha-itsemurhia on käsitelty esimerkkeinä siitä, kuinka naisiin kohdistuvaan väkivaltaan suhtaudutaan. Sandra McNeill (1994) on tuonut esille, että murha-itsemurhauutisoinnissa myötätunto suuntautuu usein tekijää kohtaan ja hänestä tehdään traaginen sankari (ks. myös Liukkonen 1994). Marilyn Mayers tarkastelee erästä murha-itsemurhaa esimerkkinä naisen vastuullistamisesta itseensä kohdistuneesta henkirikoksesta.¹⁷ Mayers ihmettelee, miten miehestä, joka aloitti sukupuolisuhteen uhrinsa kanssa jo adoptoituaan tämän 14-vuotiaana, tehtiin lehdistössä marttyyri ja surmatusta

¹⁶ Noin puolet kanadalaisista miehistä, jotka surmasivat perheensä, tappoivat myös itsensä, neljännes niistä, jotka tappoivat vain vaimonsa, teki itsemurhan ja vain 3 % muista henkirikoksen tekijöistä toimi tällä tavoin. Englannissa ja Walesissa puolet "perhesurmaajista" tappaa itsensä, 15 % ainoastaan vaimonsa surmanneista ja 11 % muista. (Wilson, Daly & Daniele, 1995, ref. Wilson & Daly 1998.)

¹⁷ Nainen oli ryhtynyt suhteeseen 14-vuotiaana. Naista 23 vuotta vanhempi mies adoptoi hänet vaimonsa kanssa. Mies avioitui naisen kanssa vaimonsa kuoltua. Lehdissä tuotiin esille naisen epämääräinen perhetausta, ja hänen miestä provosoinut käyttäytymisensä. Nainen oli hakemassa avioeroa. Nainen oli kotoisin köyhistä olosuhteista ja myös tätä käytettiin häntä "vastaan", todisteena siitä, että hän oli käyttänyt miestään hyväkseen.

naisesta provosoija ja syyllinen sekä omaan että miehensä kohtaloon. (Mayers 1997, 40–51.) Näissä analyyseissa toimittajien esittää asettuvan väkivaltaa tehneiden miesten asemaan, ja toimivan naisvihan ja väkivallan oikeuttajina sekä patriarkaatin uusintajina.

Suomalaista tutkimusta

Suomalaista murha-itsemurhatutkimusta on tehty jo 1970-luvulla. Artikkelissaan *Suicide Linked to Homicide* Matti Virkkunen (1974) pohti tekojen taustalta löytyviä psykiatrisia diagnooseja, joita tosin oli tehty vain 17,5 %:lle tekijöistä (aineisto vuosilta 1955–1970). Yleisin psykiatrisen hoidon syy oli paranoidi psykoosi. Tutkimuksen mukaan murha-itsemurhien taso oli sama sekä maaseudulla että kaupunkiympäristössä, eikä se ollut aliekehittyneillä alueilla (lähinnä pohjoinen Suomi) sen korkeampi kuin kehittyneilläkään.

Kivivuori ja Lehti (2003) löysivät kolme vuosikymmentä Virkkusen jälkeen uudelleen suomalaiset murha-itsemurhatilastot (1960–1995) keskittyen tekijöiden luokkataustaan. Heidän mukaansa muutosta on tapahtunut: ala- ja työväenluokkaiset miehet ovat lakanneet tekemästä itsemurhia henkirikosten jälkeen. Syyksi he arvelevat muun muassa, että tämän ryhmän kohdalla henkirikos on muuttunut yhä arkisemmaksi, eikä siihen kuulu katumus, suunnitelmallisuus tai pelko seurauksista. Lisäksi marginalisoituneilla miehillä ei yleensä ole perhettä, ja heidän voi ajatella olevan totuneempia vastoinkäymisiin kuin ylempien sosiaaliluokkien miesten. (Mt., 232–233.) He huomioivat murha-itsemurhien tason laskeneen rajusti 1960-luvulta, 15 %:sta nykyiseen 7 %:n. Muutos tapahtui jo 1960-luvun aikana, joten he yhdistävät sen kaupungistumiseen (poiketen näin Virkkusen tulkinnasta) ja sosiaalisten siteiden löystymiseen siten, ettei avioliitto ole perumaton. Syynä tekojen runsauteen ennen 1960-luvun loppua olisi siis ollut epäonnistuneen avioliiton ja avioeron sosiaalisen mahdottomuuden

yhdistelmä. Ainainen erimielisyys parisuhteessa on tällöin miehelle sekä umpikuja, josta ei ole kunniallista tietä ulos, että potentiaalinen yllyke väkivaltaan. Jos taas vaimo avioeron tuomittavuudesta huolimatta halusi eron, mies saattoi yrittää välttää häpeän surmaamalla tämän (ja mahdollisesti lapset) sekä itsensä.

Näiden tutkimusten lisäksi murha-itsemurhista on lähinnä vain fragmentaarisia mainintoja toisten aiheiden, kuten itsemurhien ja henkirikosten, yhteydessä. Esittelen vielä muutamia fragmentteja, tutkimusaiheeni ja lähestymistapani kannalta relevantein osin.

Esitellessäni kansainvälisestä tutkimusta kerroin Takahashin ja Bergerin (1996) artikkelista, jossa japanilaisella kulttuurilla nähtiin olevan yhteys murha-itsemurhiin. Myös suomalaisen kulttuuriin on löydetty yhteys psykologisesta näkövinkkelistä. Aché ym. (1989) esittävät yhteistulkinnan suomalaisista henkirikoksista, itsemurhista ja ”laajennetuista itsemurhista”. Heidän mukaansa suomalaisen kulttuuriin ei kuulu sosiaalisuus ja toisten huomioon ottaminen, mistä aiheutuu suomalaisille tyypillinen huono itsetunto. Tämä puolestaan johtaa omistushaluun ja mustasukkaisuuteen, joiden seurauksia ovat henkirikokset, itsemurhat ja niiden yhdistelmät. Kirjoittajien mukaan suomalaisessa kulttuurissa hyväksytään yleisesti ajatus seksuaalikumppanin omistamisen oikeudesta, mikä oikeuttaa väkivallan käytön. Ajatus muistuttaa edellä esittelemääni Polkin tulkintaa maskuliinisesta omistushalusta, paitsi suomalaiset tutkijat käsittelevät asiaa sukupuolineutraalisti ja omistushalu näyttäytyy suomalaisten ominaisuutena. Polk näkee miesten tekojen liittyvän miehiseen kunniakulttuuriin, kun taas Aché ym. (1989) suomalaisten tekojen liittyvän suomalaiseen kulttuuriin ja itsetunnon heikkouteen. (Vrt. Veli Verkko 1949; Satu Apo 1995.)

Suomalaisessa tutkimuksessa ja keskusteluissa murha-itsemurhia nimitetään joskus ”laajennetuiksi itsemurhiksi” (esim. Aché ym. 1989; Ollikainen 1973). Laajennettu itsemurha on toki parempaa suomea kuin käyttämäni termi murha-itsemurha, mutta se häivyttää väkivallan ja henkirikoksen, joka hahmottuu osana itse-

murhaa. Laajennettu itsemurha on suomennus termistä *extended suicide*, mutta suomentamisen yhteydessä käsite on muuttanut merkitystään. D. J. West¹⁸ erotti tutkimuksessaan *Murder followed by suicide* (1965) tapaukset, joissa henkirikosta seuraa itsemurha, kahteen luokkaan: niihin, joissa tekijän motiivi on ollut aggressio uhria kohtaan ja joita hän nimitti murha-itsemurhiksi, ja niihin, joissa tekijän motiivi on harhainen altruismi eli 'laajennettuihin itsemurhiin'. Suomessa ilmaisua 'laajennettu itsemurha' on käytetty kaikista tekijän itsemurhaan johtavista henkirikoksista. Termiä käytetään ja aihetta käsitellään Suomessa usein sukupuolineutraalisti, liittämättä sitä sukupuolten toimintatyyleihin. Tosin useimmiten se, tarkoitetaanko miestä tai naista, on selvää. (Vrt. Lempiäinen 2000.)

Tutkimuksesta ja tulkinnoista

Sekä kansainvälisesti että Suomessa murha-itsemurhien tutkimus on painottunut psykiatrian ja kriminologian aloille, ja sitä on esitelty mielenterveyden- ja terveydenhuollon alan tieteellisissä lehdissä. Selitykset ovat näin keskittyneet psykopatologiaan (Starzomski & Nussbaum 2000). D.J. Westin (1965) työ on puolestaan kriminologinen tutkimus. Dalyn ja Wilsonin evoluutiopsykologiset tulkinnot ovat laajalti tunnettuja, mikä johtunee tarkastelutavan suosion kasvusta. Aiheesta on saatavilla runsaasti tilastollista tietoa, varsinkin kansainvälisesti ja nyttemmin myös Suomesta. Tekijöitä, uhreja ja heidän välisiään suhteita on typologisoitu ja näin kartoitettu riskiryhmiä. Kulttuurisen tason tulkinnot ovat harvinaisia ja esiintyessään liittyvät usein psykologiseen tulkintaan kulttuurista yhteisinä asenteina. Sosiaalista taustaa on pohdittu lähinnä kriminologisista lähtökohdista sosiologisoin painotuksin.

---

¹⁸ West antaa kunnian aihealueen tutkimuksen aloittamisesta Ruth Cavanille. Cavan, Ruth (1928): *Suicide*. Chicago.

Kulttuurisen tason analyysi kulkee usein siten, että tavanomaisen luokittelujen päälle rakennetaan tulkintoja näihin luokkiin kuuluvista ihmisistä: miehistä ja naisista, suomalaisista ja japanilaisista. Kysytään, mikä on tyyppillistä tietyn kaltaisille ihmisille, ja mikä on heidän kohdallaan ymmärrettävää ja loogista. Etsitään selitystä sille, miksi japanilainen nainen surmaa lapsensa tai eroamassa oleva mies vaimonsa ja itsensä. Joskus näitä konventionaalisiin käsityksiin perustuvia tulkintoja saatetaan purkaa ja analysoida, kuten silloin, kun kyseenalaistetaan tekijän rakkaus uhriaan kohtaan tai pohditaan sanomalehtien luomaa kuvaa tekijästä traagisena sankarina. Sukupuoli on nostettu tutkimuksissa keskeiseksi luokitusperusteeksi, ovathan murha-itsemurhat henkirikoksiksikin miesvaltaisia, mutta analyysi sukupuolen merkityksestä jää usein pinnalliseksi. Kvantitatiivinen tutkimus ei siihen puutu ja tutkimukset, joissa pohditaan kulttuuria, lähinnä selittävät tapahtumia arkijärkisten sukupuolikäsitysten avulla.

Murha-itsemurhien syiden pohdinnat ovat kiinnostavia siinäkin mielessä, että niissä tulee esille tavallisten pari- ja perhesuhteiden sekä hyvinä että huonoina pidettyjä ominaisuuksia: äiti-lapsi-suhteen symbioottisuutta, intiimisuhteeseen liittyvää rakkautta, epäitsekkyyttä (engl. *altruism*), mustasukkaisuutta, omistushalua ja niin edespäin. Vaikka useissa tapauksissa näihin tuntemuksiin lisätäänkin sana harhainen, niin siitä huolimatta ne ovat asioita, jotka tavalliset ihmiset liittävät arkielämäänsä. Tästä syystä tulkintojen taso onkin kiinnostava: mitä rakkauden ja läheisyyden ”nyrjähdyksistä” kerrottaessa kerrotaan myös tavallisesta ja ideaalista. Lisäksi tulkinnat ovat erilaisia eri kulttuureissa, kuten Japanilaisten shinjujen kohdalla tuotiin esille. Jotkut näistä tulkinnoista ovat käytössä myös suomalaisten sanomalehtien sivuilla.

Murha-itsemurhia koskevissa tutkimuksissa sukupuoli näyttää nousevan esille, vaikka sitä ei olisi ajateltukaan keskeiseksi muuttajaksi. Suhdetypologisoinnit tuovat esille sen, että useimmiten

osalliset ovat tai ovat olleet heteroseksuaalisessa parisuhteessa. Kun taas tarkastellaan kaupungistumisen vaikutuksia, huomio kiinnittyy siihen, että avioliittoa koskevat normit ovat muuttuneet. Kansainväliset vertailut puolestaan paljastavat sen, miten erilaisia käsityksiä läheissuhteista eri kulttuureista löytyy. Toki lähes kaiken väkivallan voi nähdä liittyvän sukupuoleen, onhan esimerkiksi miesporukoiden sisäisissä tappeluissa keskeistä miehinen kunnia, mutta murha-itsemurha liittyy pääsääntöisesti sukupuolten välisenä, parisuhteessa ja perheessä tapahtuvana väkivaltana sukupuolistuneisuuden pohdintoihin erityisen selvästi. Esittelen seuraavaksi tutkimukseni lähtökohtina käyttämiäni käsityksiä väkivallan sukupuolistuneisuudesta.

3. SUKUPUOLISTUNUT VÄKIVALTA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTANA

Murha-itsemurhien tilastot ovat sukupuolitettuja ja niissä tekijä on useimmiten mies. Lisäksi ne mielletään tutkimuskirjallisuudessa henkirikoksiksi, joissa sukupuolella on merkitystä. Miehillä ja naisilla ajatellaan olevan erilaisia piirteitä ja heidän ajatellaan toimivan miehisillä ja naisellisilla tavoilla. Näitä sukupuolistuneita tapoja ja toimintatyyplejä käytetään selitettäessä sitä, miksi he surmaavat puolisonsa ja/tai lapsensa ja sen jälkeen itsensä. Motiiveja rakennetaan maskuliinisuuden ja feminiinisuuden ja erityisesti naisten kohdalla lapsi–vanhempi-suhteen tai äidillisyyden pohjalta.

Pohdinnat väkivallan sukupuolistuneisuudesta tulevat tutkimuksessa esille kahdella tapaa. Ensinnäkin naiseen kohdistuvan väkivallan ja sukupuolittuneen/sukupuolistuneen väkivallan tutkimus on ohjannut työni kysymyksenasetteluja ja fokusointia. En tutki murha-itsemurhailmiön kaikkia aspekteja vaan keskityn sukupuolen ja väkivallan problematiikkaan. Toiseksi olen kiinnostunut siitä, miten ihmisen havaittu identiteetti vaikuttaa siihen, kuinka hänen tekemäänsä tai häneen kohdistuvaan väkivaltaan suhtaudutaan. Tartun siis monia naistutkijoita jo aiemmin askarruttaneeseen kysymykseen väkivallan merkityksellisestä sukupuolierosta. Millä tavoin väkivallan tekeminen ja uhriksi joutuminen on erilaista naisille ja miehille? Tarkastelen väkivaltaa kulttuuristen merkitysten ja kielen kautta. Erityisesti pohdin sitä, kuinka ulkopuoliset, ne jotka eivät ole tapahtumiin osallisia, väkivallan ymmärtävät. Jaettu ymmärrys väkivallasta – esimerkiksi sanomalehtien sivuilla – pohjaa sukupuolistuneisiin oikeuksiin, velvollisuuksiin ja kompetensseihin.

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni kannalta relevanttia väkivallan tutkimuksen käsitteistöä ja väkivallan sukupuolistuneisuuden huomioon ottavia tutkimustraditioita. Pohdin erityisesti tekstuaalisen tason tutkimuksen erityisluonnetta ja merkitystä. Pohdin myös sitä, missä määrin väkivallan sukupuolistuneet tulkinnot ovat tilanteisia ja mikä niissä edustaa pysyvyyttä. Tässä viimeisessä kysymyksessä lähestyn etnometodologista tarkastelutapaa.

Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus ja käsitteet

Olen valinnut työssäni jäsentäväksi käsitteeksi termin 'sukupuolistunut väkivalta'. Tällä viittaa ensinnäkin siihen, että väkivalta liittyy erilaisella tavalla miesten ja naisten sekä eri seksuaalidentiteeteillä varustettujen ihmisten elämään. Tilastollisesti n. 90 % väkivallasta on miesten tekemää (esim. Tilastokeskus: Oikeustilastollinen vuosikirja 1997), ja riskitilanteet joutua sen uhriksi ovat erilaisia miehillä kuin naisilla, sillä koti on naisille vaarallisin paikka, kun taas miehille se on katu (esim. Tilastokeskus: Suomalaisten turvallisuus 1997)¹. Toiseksi viittaa termillä väkivallan kulttuuriseen merkityksellistämiseen. Väkivaltatapahtumat ovat jo itsessään sukupuoleen liittyvien määritelmien värittämiä, sillä tekijä liittyy tekoonsa sukupuolistuneita ja seksuaalisoituneita merkityksiä. Hän lyö miestä toisesta syystä kuin naista, homoseksuaalia tai transvestiittia. Myös yleiset tulkinnot väkivallasta ja sen selitykset rakennetaan sukupuoliin ja seksuaalisuuksiin liitettyjen

¹ Poliisin tietoon tulleessa perheessä tapahtuneen ja parisuhdeväkivallan uhreista 80 % on naisia, rikoksesta epäillyistä miehiä on noin 90 % (Poliisin tietoon tullut perheväkivaltarikollisuus 1996, Tilastokeskus). Miespuolisista uhreista osa lienee lapsia (kirjoittajan huomio). Tilastokeskuksen tekemässä Suomalaisten turvallisuus 1997 -kyselytutkimuksessa tyypillisin vammaan johtanut väkivaltatilanne oli naisilla perheväkivalta ja miehillä katuväkivalta. Miehillä perheväkivalta oli luokitelluista väkivallan tyypeistä harvimminkin vammaan johtanut. Tyypit olivat perheväkivalta, pienryhmäväkivalta, työpaikkäväkivalta, katuväkivalta ja muu väkivalta.

käsitysten varassa. Tosin ne eivät ole ainoita selitysten materiaalina toimivia kategorioita, mihin palaan myöhemmin.

Sana 'sukupuolistunut' sisältää ajatuksen prosessista: väkivallan sukupuolistumista on tapahtunut aikojen kuluessa ja sitä tapahtuu edelleen. Käsitteet ihmisistä ja heidän toiminnastaan muuttuvat ja uudelleenartikuloituvat, vaikka jotkut tulkinnat ovat toisia ajallisesti sitkeämpiä ja jäykempiä mukautumaan sosiaalisten toimijoiden tahtoon. Käytössä on usein ilmaisu 'sukupuolittunut väkivalta', mutta koen sen ilmaisevan epäsuorasti, että sukupuolittuminen on jo tapahtunut essentiaalisesti biologisen sukupuolen pohjalta ja näin syntyneet merkitykset ovat kategorioiden ohjaamia (käsitteistä ks. Ronkainen 2001b). Tällöin väkivallan sukupuolittuneet merkitykset olisi lyöty lukkoon joskus aiemmin – mitä ilmeisimmin historian alkuhämärissä.²

Ilmaisua ”naisiin kohdistuva väkivalta” käytän Ronkaisen (2001b) esimerkkiä seuraten sateenvarjokäsitteenä, joka rajaa tutkimuksen alan, mutta ei kuvaa teoreettisia lähtökohtia. Naisiin kohdistuvan väkivallan lisäksi tarkastelen miesten välistä väkivaltaa, miesten lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa, naisten lapsiin kohdistamaa väkivaltaa sekä naisten ja miesten itseensä kohdistamaa väkivaltaa (vrt. Jokinen 2000, 29). Parisuhdeväkivallan ja lähisuhdeväkivallan lisäksi pohdin, vähemmässä määrin tosin, miesten tuttavuussuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Seksuaalisuuden osalta aineisto tarjoaa materiaalia lähinnä heteroseksuaalisuuden tarkastelulle, mutta sille sitäkin runsaammin.

Otan työssäni huomioon kriittisen miestutkimuksen tulkinnat miesten väkivallasta naisia, toisia miehiä, lapsia ja itseä kohtaan

---

² Eräs mahdollisuus korostaa merkityksenantojen muuttuvuutta ja riippuvuutta tilanteista olisi käyttää uudissanaa 'sukupuolistuva väkivalta'. Se kantaisi mukanaan ajatusta sekä sukupuolirakenteesta, joka muuttuu ja jota voidaan käyttää eri tilanteissa eri tavoin, mutta joka kuitenkin on rakenne, eli sen käyttö ei ole "karnevalistisen" notkeaa vaan sillä on rajansa. Tätä sanaa en kuitenkaan tässä työssä (vielä) käytä.

(esim. Jokinen 2000; Hearn 1998, 2–3). Lähtökohtana miestutkimuksessa on pääsääntöisesti ollut ajatus maskuliinisuuden ja väkivallan yhteydestä. Miesten ajatellaan oppivan väkivallan käytön osana maskuliinisuuttaan ja tekevän tai performoivan maskuliinisuuttaan käyttämällä väkivaltaa (Kaufman 1987). Usein puhutaan erilaisista maskuliinisuuksista (Connell 1995), hegemonisista ja marginaalisemmista, joista ensin mainittuun ryhmään kuuluvat miehet pystyvät todistamaan miehisyytensä ilman väkivaltaa tai käyttämään väkivaltaa hyväksytyllä tavalla. Joidenkin marginaalisten maskuliinisuuksien edustajat saavuttavat maskuliinista arvovaltaa lähinnä fyysisen voiman ja väkivallan käytön tai sen potentiaalilla. Heidän väkivaltaisuutensa ei yleensä saavuta yleistä hyväksyntää, vaan pikemmin marginalisoi heitä entisestään. (Ks. myös Grönfors 1994.)

Jeff Hearn on esittänyt ajatuksen useista maskuliinisuuksista, joilla on erilainen suhde väkivaltaan (1998, 37). Hänen mukaansa hallitsevat maskuliinisuuden muodot, hegemonisen maskuliinisuudet, liittyvät usein hallitseviin heteroseksuaalisuuden muotoihin (mt., 157–8). Toinen, maskuliinisuuksia hierarkioihin järjestävä periaate on luokka-asema ja siihen liittyen yhteiskunnallinen vaikutusvalta (esim. Kaufman 1987 21–22). Yhteiskunnan instituutiot, joista väkivaltakäsityksen kannalta merkittäviä ovat muun muassa poliisi, oikeuslaitos, lainsäädäntölaite ja auttamistyön instituutiot, asettavat toiset väkivallan maskuliiniset tulkinnat toisia paremmiksi. Myöskään tiedotusvälineet eivät tarkastele asioita sellaisten ryhmien kannalta, jotka näyttäytyvät potentiaalisesti rikollisina, eivätkä hyväksy heidän tulkintojaan ja selityksiään (Hall ym. 1978). Institutionaalisista näkökulmista katsoen myös maskuliinisuuksien kirjo voi kadota. Voidaan ajatella, että kriminologisessa tutkimuskirjallisuudessa esiintyvä jako kahteen miesryhmään, alaluokkaiseen syrjäytyneisiin miehiin ja keskiluokkaisempiin työssäkäyviin miehiin, heijastaa järjestyksenpitokoneiston praktista suhtautumista kohteisiinsa (esim. Lehti 2002; Kivivuori 1999; Kääriäinen 1994).

Tutkimuksessani tarkastelen miehiä kulttuurisen merkityksenannon kohteina. Aineistoni miehet ovat väkivallan tekijöitä ja uhreja, joista kerrotaan sanomalehdissä tukeutuen viranomaisten tietoihin, asiantuntijoiden tulkintoihin ja yleisiin käsityksiin miehistä ja väkivallasta. Mieheyden lisäksi tarkastelen työssäni myös muita miehen identiteettejä, kuten isyyttä, joissa miehen toiminnalla ja käyttäytymisellä voi olla sellaisia ulottuvuuksia, jotka eivät palaudu maskuliinisuuteen ja sen todistamiseen.

Työlläni on yhteytensä myös viktimologiaan, lähinnä toisen sukupuolven naisuhritutkimukseen, jossa pohditaan uhriutumisen sukupuolistuneisuutta ja uhriksi nimeämisen problematiikkaa (Lamb 1999a ja 1999b). Yksi tutkimukseni analyttinen teema on uhrius – kysyn millaisella tavalla murha-itsemurhien uhrius tuotetaan ja keistä tulee tapahtumien uhreja. Yhtäältä uhrius on positio, joka voi leimata, toisaalta sen myötä annetaan tunnustus sille, että henkilö on kärsinyt vääryyttä. (Kurri & Wahlström 2000; Husso 2003; Lamb 2001b).³ Kyse on myös siitä, kenen kärsimykselle annetaan arvoa ja ketä pidetään ”todellisena uhrina”. Myös väkivallan tekijä voi kokea ja tuoda esille olevansa olosuhteiden, yhteiskunnan tai provosoinnin uhri tai hänet voidaan sellaisena esittää.

Uhrinposition leimaavuutta pohdittaessa on tuotu esille, että se on naiselle miestä vaikeampi ottaa, koska siihen liitetään ajatus naisen heikkomuudesta ja alemmuudesta suhteessa mieheen (esim. Kitzinger & Thomas 1995, 36–37⁴). Tosin tämänkin asemoinnin

---

³ Louise Livesey (University of Surrey Roehampton, London) puhui alustuksessaan Tampereen narratiivikonferenssissa 2003 siitä, miten tieto seksuaalisesta hyväksikäytöstä lapsena voi varjostaa sen uhrien elämää aikuisina. Siitä, että on ollut teon kohteena, tulee identiteetti, joka rajoittaa ja leimaa. Sitä voidaan käyttää esimerkiksi synnä sille, ettei henkilö saa työpaikkaa.

⁴ Celia Kitzinger ja Alison Thomas haastattelivat seksuaalisista häirintää kokeneita miehiä ja naisia. Naiset halusivat välttää uhriksi leimaamisen, kun taas kaikki miehet painottivat uhrirooliaan. Tutkijat tulkitsevat, että naiselle uhriuden myöntäminen olisi samaa kuin myöntää olevansa alempiarvoinen ihminen. (1995, 36–37.)

voidaan todeta olevan tilanteesta riippuva. Esimerkiksi ryhmissä, joissa väkivaltaa tehneet miehet keskustelevat keskenään, uhriase- ma on helpompi ottaa eikä se uhkaa maskuliinista identiteettiä, jos mies on ollut toiminnallinen uhri eli vastannut uhriuttamiseksi tulkitsemaansa tekoon väkivallalla (Partanen & Holma 2002).⁵ Uhriaseamalla on vaikutuksensa ja käyttönsä, se on suhteessa syyllisyyteen ja vastuullisuuteen myös käytännön tasolla, esimerkiksi tuomioita annettaessa. Henkirikosuutisoinnin uhriposiioineilla on vaikea ajatella olevan leimaavaa vaikutusta, vaan uhriksi nimeäminen pikemmin vahvistaa sen, kuka on kärsinyt vääryyttä.

Tarkastelen työssäni väkivaltaa tulkintojen ja keskustelujen tasolla. Yleisesti ottaen keskustelu väkivallasta on täynnä erilaisia poliittisia tarkoituksia ja yksilöllisiä pyrkimyksiä: epäillyt puolustautuvat poliisikuulusteluissa, poliisit pyrkivät saamaan heidät tunnustamaan, syytetyt puolustautuvat oikeussaleissa, uhrit puolustavat oman toimintansa järkevyyttä, uhrien järjestöt ajavat heidän asiaansa, naiseen kohdistuvaa väkivaltaa pyritään vähentämään erilaisin keinoin ja niin edespäin. Väki-valta on aihe, johon liittyy määrittelykamppailua, erityisesti julkisuudessa (vrt. Eglin & Hester 2003).

Sosiaalipsykologisesti olen kiinnostunut väkivallan tulkinnoista, joita ihmiset vuorovaikutuksessaan tuottavat. Joskus perheväkivaltaa selittävistä teorioista mainitaan sosiaalipsykologisiksi ne, joissa väkivaltilanteen ajatellaan olevan vuorovaikutuksellinen siten, että ärsykkeestä seuraa reaktio (esim. Lehtonen & Perttu 1999, 29–30). Tällöin viitataan siis behavioristiseen tapaan ymmärtää vuorovaikutus. Lähelle omaa tutkimusintressiäni tulee pikemmin perinne, jossa on tulkittu uudella tavalla klassista kysymystä sivustakatsojan välinpitämättömyydestä (Brownmiller 1975;

---

⁵ Väki-valtaa käyttäneillä miehillä voi olla myös vastuuta ottavia tapoja puhua väkivallasta, mutta nämä ovat vastuuta toisille siirtäviä harvinaisempia (Ajo & Grönroos 2005; Nyqvist 2001).

Cherry 1995; Levine 1999). Näissä tutkimuksissa on pohdittu sosiaalisten luokittelujen vaikutusta siihen, miten ja milloin väkivallan uhria autetaan. Olen kiinnostunut siitä, miten väkivaltaa ymmärretään luokittelujen avulla ja mitä seurauksia – muutakin kuin auttaminen tai auttamatta jättäminen – sillä voi olla.

Klassisessa sosiaalipsykologisessa koesarjassa Latané ja Darley (1970) tutkivat sitä, auttavatko tilannetta sivusta seuraavat hätää kärsivää ihmistä. He tulivat siihen lopputulokseen, että kun hätätilanteella on suuri määrä todistajia, kukaan ei ota vastuuta uhrin auttamisesta, vaan tilanne tulkitaan vaarattomaksi tai odotetaan jonkun muun toimivan.⁶ Koeasetelmien kehittäminen lähti tosielämän tapauksesta, jossa mies raiskasi ja surmasi naisen 37 ihmisen seurattuna tilannetta ikkunoistaan.⁷ Toinen tulkinta on, että sivustaseuraajat eivät puuttuneet tilanteeseen, koska arvelivat sen olleen rakastavien riita, eikä 60-luvulla muutoinkaan ollut tapana puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan (Cherry 1995). Vaatimus, että väkivaltaan liitettävät merkitykset, väkivallan sukupuolistuneisuus tulee ottaa huomioon kyseistä tapausta tulkittaessa, esitettiin vasta 1970-luvun puolivälissä (Brownmiller 1975). On tärkeä huomioda, että ihmisten ja heidän suhteidensa luokittelu vaikuttaa siihen, millä tavalla väkivaltaan suhtaudutaan (Stetson 1999; Levine 1999). Pohdin työssäni sitä, miten ”ulkopuoliset” ja ”sivustaseuraajat” havaitsevat väkivaltaa käyttäen hyväkseen kategorioita ja niihin liittyvää kulttuurista tietoa.

Väkivallan tulkintojen ja osallisten luokittelujen problematiikkaan liittyy ajatus sanojen käytön loukkaavasta potentiaalista.

⁶ Eräässä koeasetelmassa koehenkilöt olivat täyttämässä kyselylomaketta, kun huoneeseen laskettiin savua. Kun koehenkilö oli yksin, hän useimmiten raportoi tilanteesta. Kun koehenkilöitä oli monta, vain 12 % raportoi tilanteesta. Jopa kolme ryhmää kahdeksasta ei kertonut savusta kellekään. Tulkinta tästä oli, mitä enemmän sivustaseuraajia, sitä suurempi todennäköisyys on, ettei tilannetta tulkita hätätilanteeksi.

⁷ Latané ja Darley kiinnostuivat tapauksesta lehtiutisoinnin takia. Jo uutisoinnissa kyseltiin, miksi ihmiset eivät puuttuneet asiaan. (Cherry 1995, 18.)

Judith Butler (1997) on teoksessaan *Excitable Speech* pohtinut aihetta interpellaation käsitteen avulla.⁸ Ihmisen kutsuminen joksikin, nimeäminen joksikin voi olla loukkaavaa, jos se tehdään toisin kuin ihminen itse haluaisi ja nimeämisellä on seurauksia, joita hän ei toivo. Sukupuolistunut väkivalta voi myös liittyä nimeämisiin, joilla on seurauksia: ”olet minun vaimoni eikä kukaan muu voi sinua saada”. Väkivallasta tehdyt tulkinnat voivat myös olla sanoilla loukkaamista: jos toistetaan ja vahvistetaan väkivallan tekijän määrittelys teosta ja uhristaan, niin uhri uhriutetaan uudelleen. Tällainen tilannehan on esimerkiksi raiskauksen uhrin alistaminen hänen maineeseensa ja käyttäytymiseensä koskeville tiedusteluilla (esim. Honkatukia 2001). Sanomalehti uutisissa on potentiaalia tähän kutsumalla loukkaamiseen.

Tilanteisuus ja pysyvyys

Katson, että väkivalta on sukupuolistunutta sekä tilanteisella että pysyvämmällä tavalla. Tilanteisuudella tarkoitan sitä, että sosiaaliset määritykset elävät suhteessa toisiinsa: väkivallan merkitykset muuttuvat osallistujien ja kontekstin mukaan. Suhteellisella pysyvyydellä viitataan merkitysten konventionaaliseen puoleen: kun puhutaan vaikkapa perheväkivallasta, keskusteluun osallistuvilla on jaettu käsitys siitä, minkälaisesta asiasta on kyse. Myös käsitykset naisista ja miehistä ovat suhteellisen pysyviä, mutta niitä voidaan käyttää eri tavoin. (Vrt. Järviluoma & Roivainen 2003.)

---

⁸ Butler korostaa teoksessaan sitä, että sanat ja teot tulee erottaa tai muotoa väkivallan ja sananvapauden välinen rajankäynti muuttuu entistä helpommin vallanpitäjien hallitsemaksi. Toisin sanoen, tulee kiinnittää huomio siihen, että sanoilla voi olla seurauksia ja ettei sanominen itsessään ole seuraus. Sen sanominen, että on homoseksuaali, ei ole seksuaalinen teko, eikä näin seksuaalista häirintää. Ristin polttaminen mustan perheen pihalla puolestaan on teko, jolla on seurauksia; se voi olla uhkaus, mutta vaikkei olisikaan, se kutsuu perhettä ’neekereiksi’ ja herättää heissä pelkoa.

Väkivallanteon sosiaalinen tuomittavuus ei selity pelkästään sillä, minkälaisia ihmisiä uhri ja tekijä ovat. Se, miten väkivallanteoihin suhtaudutaan, on monimutkaisempien ja tilanteisempien määrittelyjen tulos. Esimerkiksi väkivallantekijän nuoruus toimii eri tavoin erilaisissa tilanteissa, muuttuvien yksityiskohtien verkossa. Joskus nuori ikä korostaa teon pahuutta, joskus se lieventää sitä. Nuoren tekijän kohdalla voidaan ihmetellä hänen poikkeuksellista turmeltuneisuuttaan (verrata viattomiin lapsiin) tai nähdä hänet epäkypsänä henkilönä, joka ei vielä ymmärrä tekojensa seurauksia (verrata vastuullisiin aikuisiin). Uhrin viattomuus ei myöskään yksiselitteisesti riipu hänen sukupuolestaan, vaan lisäksi kyse on siitä, minkälaisena hän näyttäytyy suhteessa tekijään ja kontekstiin. Esimerkiksi, kun miespuolinen tekijä tiedetään ja kuvataan tavalliseksi kunnan kansalaiseksi, herää epäily, että uhri on jollain tavalla saanut hänet pois normaaleilta raiteiltaan (esim. Clark 1992). Myös tapahtumapaikka ja -aika vaikuttavat tulkintoihin: missä ja milloin naisen sopii liikkua (Richardson & May 1999). Yksilöiden yksinkertaiset nimeämiset, miehiksi naisiksi, nuoriksi, isiksi tai äideiksi, eivät selitä tyhjentävästi rikoksiin liitettäviä moraalisia kannanottoja.

Voidaan todeta, että naisiin väkivallan uhreina ja tekijöinä suhtaudutaan eri tavoin kuin miehiin, mutta tämä väite on vielä epätarkka, eikä kuvaa sosiaalista prosessia arvioiden takana. Toisen naisen tekemä väkivallanteko on osoitus hänen ongelmistaan (esimerkiksi Sanna Sillanpää, joka surmasi Helsingissä ampumaradalla kolme tuntematonta miestä), toisen tekemä väkivalta taas kertoo hänen pahuudestaan (esimerkiksi ”Kauhujen talon” Rosemary West, joka miehensä kanssa käytti seksuaalisesti hyväksi ja surmasi nuoria naisia, myös omia lapsiaan) (Berrington & Honkatukia 2002). Luokittelut, arvioinnit ja tulkinnat eivät kuitenkaan ole tilanteisuudesta huolimatta sattumanvaraisia, vaan ne perustuvat suuressa määrin juuri sukupuoleen liitettyihin yleisiin käsityksiin.

Hesterin ja Eglinin (1992, 184–5) mukaan naiset eivät tuomioistuimissa yleisesti ottaen saa miehiä kovempia tuomioita, vaan esimerkiksi äitiys voi toimia tuomiota lieventävänä seikkana – mutta naisia rangaistaan epänaisellisuudesta ja naisille sopimattomasta käyttäytymisestä. Myös rikos itsessään voi olla naisellinen tai epä-naisellinen (ks. Nikunen 2001a; Honkatukia 1998). Pohdittaessa sitä, onko nainen viaton vai vähemmän viaton uhri tai onko hän tekijänä paha vai olosuhteiden uhri, nojaututaan käsityksiin naisista tai tietynlaisista naisista. Esimerkiksi rikosluokassa lapsensurma otetaan huomioon se, että äiti voi olla synnytyksen jälkeen sekavassa mielentilassa.

Kaikki ihmisen piirteet eivät toki ole yhtä aikaa läsnä, eivät toimijan, eivätkä ulkopuolisten mielissä, vaan väkivalta voi esimerkiksi liittyä tulkinnoissa vain ”rotuun” tai sukupuoleen tai niihin yhdessä (vrt. West & Fenstermaker 1993). Voi olettaa, että rasis-tisen skinhead-ideologian edustajallekaan ei ole sama, hakkaako hän muualta kotoisin olevan miehen vai naisen, mutta sillä saattaa olla hänelle vain toissijainen merkitys ja ero jota hän hakee, on ero ihon värissä. Voi olla, että skini mieltäisi väkivallan helpommin vain ”rotuun” liittyväksi, kun hänen uhrinsa olisi mies. Sukupuoleen liittyviä tulkintoja karttavakin väkivalta voi olla sukupuolistunutta: sukupuolitulkinnat voidaan menestyksellisesti sulkea pois kun molemmat ovat miehiä.

4. ETNOMETODOLOGIA JA JÄSENYYSKATEGORISOINTI

Yleistä

Tutkimukseni teoreettinen perusta on etnometodologia. Olen kiinnostunut tavoista, joilla sosiaalisen elämän ymmärrys rakennetaan vuorovaikutuksessa. Osallistun työssäni feministisen etnometodologian kehittämiseen, missä jäsenyyuskategorisoinnin analyysi on keskeinen juonne. Toisten ihmisten ja itsen luokittelu on eräs ”etnometodi”, arkielämän tapahtumien ymmärtämisen ja sosiaalisessa elämässä selviytymisen väline.

Eero Suonisen mukaan etnometodologian perustajan Harold Garfinkelin ajattelussa oli keskeistä ”arkielämän järkeilytapojen vivahteikkouden nostaminen tutkimuksen keskiöön”. Tutkimuksellinen kiinnostus kohdistuu siis siihen, ”miten monin tavoin tuemme arkisina toimijoina tukeutuneeksi – ja paljon huomaamattamme – tilanteisesti tulkittuun tietoon ja miten samalla tuotamme sosiaalista järjestystä”. (Suoninen 2001, 366.) Jäsenyyuskategorisointi keskittyy näistä arkielämän järkeilytavoista ihmisten luokitteluun.

Ymmärrystä erilaisista tilanteista ja tapahtumista rakennetaan tilanteisesti. Tämä ymmärrys koskee sekä omaa toimintaa ja vuorovaikutusta että kerronnan kohteena olevaa. Tällöin käytetään hyväksi resursseja, jotka ovat kulttuurisesti relevantteja joittenkin tilanteeseen liittyvien piirteiden vuoksi. Tilanteesta löydetään ja nostetaan esille tuttuja elementtejä. Tilanteisuus viittaa siihen, että sosiaalinen tapahtuma on aina ainutkertainen. Ihmiset ovat ymmärryksen – mielen ja järjen – tuottamisessa aktiivisia toimijoita, sillä tulkinta edellyttää valintoja, koska relevantit piirteet eivät itse anna itseään ilmi. Tässä sosiaalisen tekemisessä käytetään

yhtäältä hyväksi arkitietämystä sosiaalisista tilanteista ja ihmisistä eli uusinnetaan jotain sosiaalista järjestystä, toisaalta luodaan jotain ainutkertaista. Sosiaalisten rakenteiden, kuten kulttuurin tai vaikkapa sukupuolijärjestelmän, olemassaolo on toimijoiden varassa. Sosiaalinen maailma ei ole muuttumaton, vaan sen säännöt taipuvat ja joskus jopa muuttuvat. Voidaan sanoa, että kulttuuri elää toiminnassa – ja muuttuu kuolleeksi, jos ylläpitävä toiminta lakkaa.

Määritettäessä sosiaalinen tilanne tietyksi samalla määritellään myös oma asema vuorovaikutukseen osallistujana ja sopeutetaan käyttäytyminen sen mukaiseksi. Sosiaalisen kontekstin määrittäminen vaikuttaa sekä omaan toimintaan, että siihen miten puhutaan tai kirjoitetaan toisista – ja päinvastoin, se miten ihmiset ja itsen hahmottaa, vaikuttaa kontekstin määrittämiseen. Sosiaalinen konteksti ja ihmisten toiminnan järjellistäinen (esimerkiksi luokittelun avulla) ei ole arkielämässä erotettavissa, vaan ero tehdään ainoastaan tutkimuksessa (Hester & Eglin 1997a ja 1997b).

Sosiaalinen konteksti on siis sosiaalinen tilanne, jossa tarkastelun kohteena olevat ihmiset ajattelevat toimivansa. Etnometodologisen tutkimuksen perustava ajatus on, ettei toimintaa tule tarkastella irrallaan sosiaalisesta kontekstista, siitä sosiaalisesta tilanteesta, johon osallistujat itse orientoituvat (esim. Hester & Eglin 1997a). Kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tämä tarkoittaa vähintään välitöntä vuorovaikutustilannetta – keskustelussa puhuja ei voi olla orientoitumatta siihen, joten se tulee ottaa huomioon. Tekstien tutkimisessa puolestaan tulee ottaa huomioon, mitä tarkoitusta varten teksti on kirjoitettu ja missä yhteydessä se esitetään.

Kontekstien hahmotusta voidaan jatkaa siten, että näiden välitömien kontekstien lisäksi on laajempia kulttuurisia konteksteja, jotka voidaan nähdä toistensa ympärille rakentuvina kehinä (vrt. Juhila 1999; myös Vuori 2001). Juhila viittaa ajatuksella ensisijaisesti tutkimuksen konteksteihin, siihen millä tasolla sosiaalisen maailman tapahtumia tarkastellaan. Yleensä ajatellaan, että etnometodologinen tutkimus liikkuu sisemillä kehillä, mutta

itse katson, että ulommillakin kehillä voidaan perustellusti poiketa. Ihmiset eivät aina orientoidu pelkästään välittömimpään sosiaaliseen kontekstiin, vaan voivat ajatella toimivansa myös laajemmissa puitteissa. Esimerkiksi poliittinen toiminta, joka tähtää lainmuutokseen, voi tapahtua vaikkapa puheen muodossa jossakin tietyssä tilaisuudessa, mutta puhuja orientoituu omaan puheenvuoroonsa myös osana koko kansaa jakavaa keskustelua. Myöskään kerronnan kohteina olevien ihmisten ei aina esitetä elävän pelkästään välittömissä sosiaalisissa ympyröissään, vaan heidän kohtalonsa voidaan hahmottaa kansakunnan tai paikkakunnan puitteissa. Esimerkiksi: ”Suomessa on tapahtunut useita perhesurmia” tai ”Kouvolassa tapahtui perhetragedia”.

Olen kiinnostunut siitä, minkälaista sosiaalista järjestystä teksteissä rakennetaan ja mitkä ovat käytetyt kulttuuriset resurssit. Tarkastelen tekstejä ”puheenvuoroina”, jotka tehdään tiettyinä aikoina ja tietyissä paikoissa. Aineiston välitön esityskonteksti on sanomalehti ja siinä teksti edustaa rikosuutista toisten joukossa. Kontekstit, joista olen kiinnostunut, ovat niinkin laajoja kuin Suomi. Suomi on muun muassa alue, jonka asukkaita (valtakunnallisten) lehtien teksteissä kohdellaan vastaanottajina ja valtio, jonka alueella uutisen kertoma rikos on tapahtunut, ja jonka lakien mukaan osallisia kohdellaan. Resurssit, joita yksittäisessä rikosuutisessa hyödynnetään, eivät ole pelkästään rikosuutisgenrelle ominaisia vaan kyse on myös yleisemmän arkitietämyksen hyväksikäytöstä.

Aineiston analyysitavaksi olen valinnut jäsenyyskategorioinnin. Tarkastelen sen avulla sitä, miten kulttuurin jäsenet käyttävät luokituksia rakentaakseen ymmärrystä sosiaalisesta todellisuudesta. Sen, miten ihmiset kykenevät tietämään etukäteen jotakin muista ihmisistä ja hyödyntämään tätä kulttuurisena resurssina, katsotaan välittyvän juuri kategorioiden, luokitusten kautta. Ihminen oppii luokittelut ja luokkiin liittyvän tiedon sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Jäsenyyskategorisoinnin teoreettinen perusta on yhtäältä

etnometodologia, toisaalta yleisemmällä tasolla, sillä on yhteytensä konstruktionistiseen ajatteluun, ajatellaanhan sosiaalista todellisuutta tuotettavan kielen käytössä.

Etnometodologia, jäsenyysskategorisointi ja sukupuoli

Jäsenyysskategorisoinnin analyysi (*Membership Categorization Analysis*) on Harvey Sacksin kehittämä etnometodologiaan perustuva analyysin tapa (Sacks 1972a; 1972b). Kiinnitän sen avulla tutkimuksessani huomiota siihen, miten ihmiset kertovat toisista ihmisistä Kysyn, miten kertojat suhtautuvat kerrottaviinsa ja näiden tekemisiin ja minkälaisia tulkintoja he niille antavat. Pohdin myös sitä, minkälaista suhtautumista he pyrkivät herättämään tai tulevat mahdollisesti herättäneeksi.

Tulkinnat ja suhtautumistavat eli arkitietämys ei perustu pelkästään sille, mitä ihmiset tekevät vaan myös sille, minkälaisina ihmisinä toiset hahmotamme ja miten havaitsemamme toiminnot sopivat tähän määrittelykseen. Toisia koskeva arkitietämys on kulttuurista, yhteistä ja liittyy käsityksiin ihmisryhmistä ja niiden eroista. Käsitykseni sosiaalisesta perustuu etnometodologiseen näkemykseen ihmisistä toimijoina, jotka nojaavat ”luonnolliseen asenteseen” eli käsitykseen sosiaalisista konventioista ja identiteettien esityksistä luonnollisina ja väistämättöminä (Garfinkel 1967). Tätä täydentää ajatus sosiaalisesta järjestyksestä eli arkijärjestä kulttuurisena tuotteena ja neuvoteltuna yhteisymmärryksenä (Garfinkel 1967; Pollner 1987; Heiskala 1994).

Tutkimukseni kohteena on erityisesti sukupuoli ja muut sen avulla jäsenyvät kategoriaryhmät, kuten perhe tai parisuhde. Olen samaa mieltä kuin Heritage, kun hän toteaa, että ”(s)ukupuolen merkittävyys nykypäivän arkielämässä ei rajoitu vain joihinkin toimintayhteyksiin, vaan sen relevanssi on yleistä laatua, koska sukupuoli leimaa hyvin monenlaisia sosiaalisia toimintoja” (Heritage

1984, 197). Sukupuolisuus luonnollis-moraalisena instituutiona (mt. 190–193) läpäisee ihmisten jokapäiväisen elämän. Moraali liittyy luonnolliseen asenteeseen oleellisena osana, sillä ”luonnollista” pidetään moraalisenä, kun taas ”epäluonnollinen” on epämoraaalista. Käsite ”luonnollinen asenne” on peräisin Harold Garfinkelin tutkimuksesta, jonka kohteena oli interseksuaalinen Agnes. Agnes oli elänyt miehenä ja naisena hyväksytyksi tuleminen vaati häneltä jatkuvaa, tietoista ja herpaantumaton ”tekemistä”. (Garfinkel 1967.) Lähtökohta työssäni on näitä ajatuksia kehitelty *feministinen etnometodologia*. Esittelen tässä luvussa sukupuolentutkimuksen kannalta oleellista etnometodologista teoretisointia ja tutkimusta ja hahmottelen sen pohjalta *feminististä jäsenyyuskategorisoinnin analyysiä*.

Etnometodologian perustaja Harold Garfinkel (1967) näki aikansa sosiologian käsittelevän yksilöä ulkopuolisten voimien ohjaamana tahdottomana sätkynukkena. Hänen mukaansa ihmisiä pitäisi tarkastella toimijoina, jotka tuottavat ja ylläpitävät sosiaalisia rakenteita juuri toiminnassaan. Sosiaalisella elämällä on sääntöjä, joita ei tule ymmärtää normeina, vaan sääntöjä sovelletaan ja käytetään. Normeillahan tarkoitetaan ulkoisia pakkoja, jotka ohjaavat toimintaa tiettyyn suuntaan. Vaikka säännöt eivät ole samalla tavoin ulkoisia ja pakottavia kuin normit, niillä on kuitenkin toimintaa rajoittava voimansa. Ihminen joka ei seuraa sosiaalisen elämän sääntöjä, joutuu selontekovelvollisen asemaan, häneltä odotetaan selitystä tai jonkinlaista korjausta, kuten katumusta. Tätä sosiaalisesti epämuukavaa tilannetta pyritään yleensä välttämään.

Selostettavuudella (*accountability*) viitataan siihen, että toiminta mielletään moraaliseksi valinnoiksi ja ihmisen ajatellaan olevan tietoinen sosiaalisista säännöistä ja täten olevan vastuussa omista valinnoistaan. Yhtäältä tämä tarkoittaa sitä, että ihminen orientoituu omaan toimintaansa selostettavissa olevana: hänellä on sosiaalisesti ja moraalisesti hyväksytyt perusteet tehdä mitä kulloinkin tekee (hakata halkoja, katsoa televisiota, käydä töissä). (Heritage

1984, 84.) Kysyttäessä hän osaisi selittää toimintansa toisille ja voi perustella sen itselleenkin. Toisaalta, jos toimija saattaa itsensä moraalisesti arkaluontoiselle alueelle, tekee tai sanoo jotain, joka voidaan tulkita sosiaalisesti vääräksi, tätä usein seuraa yritys korjata tämä ”horjahdus”. Korjauksena toimii puheenvuoro, jossa selitetään omia sanomisia tai omaa toimintaa moraalisesti ja sosiaalisesti sopivaksi (esim. Nikander 2002; Eglin & Hester 2003, 52–52). Selontekovelvollisen asemaan joutuminen ei suoraan tuomitse toimijaa normirikkuriksi tai poikkeavaksi: onnistunut selitys voi pelastaa toiminnan moraalisen arvon. ”Jokainen joka pystyy kohtaamaan tai ennakoimaan seuraukset, voi vapaasti valita poikkeavan käyttäytymisen” (Heritage 1984, 121).

Toisten vaatiminen tilille heidän puheistaan ei ole kovin hallitseva piirre sosiaalisessa elämässä. Ihmiset enemmänkin tulkitsevat toistensa sanoja ja tekoja ”parhain päin” – mieluummin sopiviksi kuin poikkeaviksi, ja yrittävät löytää järkeä sellaisesta, mistä sitä ei edes löydy. Kokeessa, jonka Garfinkel järjesti, opiskelijat saivat neuvoja henkilöiltä, joiden luulivat olevan auttamisammattilaisia, mutta jotka todellisuudessa olivat koeavustajia, jotka vastasivat opiskelijoiden kysymyksiin sattumanvaraisesti. Opiskelijat kykenivät kuitenkin useimmiten rakentamaan näistä täysin sekavassa järjestyksessä annetuista kyllä ja ei vastauksista jonkinlaisen johdonmukaisen neuvon ja jopa perustelun sille, miksi tämä neuvo oli annettu. Koeasetelma sai opiskelijat kokemaan itsensä vastuullisiksi sosiaalisen järjestyksen tuottamisesta / palauttamisesta. (Garfinkel 1967, 79; Heritage 1984, 96, 196.) Jotkut rikkeet puolestaan uhkaavat sosiaalista järjestystä ja niitä sanktioidaan viipymättä ja rankasti, vuorovaikutuksen normaalia kulkua suoremmilla ja aggressiivisemmilla tavoilla.¹ Näin kävi toisessa kokeessa, jossa

¹ Garfinkel viittasi lähinnä vuorovaikutuksen sääntöihin ja sosiaalisen kanssakäymisen järjestykseen. Mielestäni ajatus voitaisiin ulottaa myös sosiaalisen elämän ”sisällöllisiin” sääntöihin. Vuorovaikutusta voidaan tarkastella sekä muotojen että sisältöjen puolesta. Voidaan ajatella, että jokin teko ei sovi tietynkaltaiseen

opiskelijat penäsivät tutuiltaan tarkkoja täsmennyksiä tavanomaisille puheenvuoroille. Tällöin opiskelijoiden toiminnan tulkittiin olevan vihamielistä ja suhtautuminen heijasti tätä tulkintaa: heille saatettiin suuttua ja kieltää kyselemästä tyhmiä. (Garfinkel 1967, 40–44; Heritage 1984 87–89.)²

Järjen ja järjettömyyden, oikean ja väärän rajankäynti on tärkeä ihmisten sosiaalista kanssakäymistä koskeva kysymys. Milloin ylitetään raja normaalin, joka kyetään selittämään ymmärrettäväksi, ja poikkeavan välillä, jonka jälkeen vaaditaan selitystä tai rangaistaan poikkeamisesta? Ero on yhtäältä siinä, pystyykö toimija löytämään teoilleen vaihtoehtoista tulkintakehystä, joten kyse on myös yksilön sosiaalisesta taitavuudesta. Toisaalta joihinkin ”rikkomuksiin” ei ole löydettävissäkään vaihtoehtoista tulkinnan mallia, joten niiden sanktioiminen koetaan moraalisesti oikeutetuksi. (Heritage 1984, 86–103.)

”Luonnollinen asenne” on ollut feministisen etnometodologian eräs kulmakivikäsite, jota ovat soveltaneet esimerkiksi Suzanne Kessler ja Wendy McKenna (1978) ja Candace West ja Don Zimmerman (1987). Etnometodologiaan käsite kulkeutui Schutzin kautta Husserlilta, ja se viittaa siihen, että ihmiset suhtautuvat sosiaaliseen luonnollisena ja luonnolliseen moraalisena (luonnoton on epämoraalista). Sukupuoli oli Garfinkelin keskeinen esimerkki sosiaalisen tekemisestä ja siihen liittyvistä säännöistä (transsukupuolisen/-seksuaalin³ Agneksen tapaus) (1967). Sosiaalisen elämän sujuvuus vaatii, että muun toiminnan taustalta

---

vuorovaikutustilanteeseen tai se ei sovi yhteen jotakin kategoriaa koskevien sääntöjen kanssa.

² Niitä ei kuitenkaan sanktioitu pelkästään siksi, että koehenkilö käyttäytyisi tilanteessa väärin ja häntä haluttaisiin ojentaa vaan ennen kaikkea siksi, että tämä käyttäytyminen näyttäytyi henkilökohtaisena loukkauksena muita vuorovaikutuksen osapuolia kohtaan (Heritage 1984, 104).

³ Myöhemmin paljastui, ettei Agnes ollut transsukupuolinen, eli ei luonnostaan omannut molempien sukupuolten sekundaarisia attribuutteja, vaan oli miehestä naiseksi -transseksuaali.

löytyy sukupuoli: toinen pitää pystyä tunnistamaan joko mieheksi tai naiseksi. Ihmiset pukeutuvat joka päivä vaatteisiin, jotka kertovat sukupuolen ja käyttäytyvät tavoilla, jotka erottavat naiset miehistä (vaikkapa naisten/miesten wc:n käyttö). Siitä, miltä nainen tai mies näyttää ja miten tämä käyttäytyy, vallitsee kulttuurinen yhteisymmärrys. Kessler ja McKenna (1978) kirjoittavat luonnollisen asenteen länsimaissa olevan se, että on olemassa kaksi sukupuolta ja kaikki ihmiset kaikkina aikoina ovat (olleet) jompaa-kumpaa (mt., 4–5). Ihmisten sosiaalisen sukupuolen määrittely on jokapäiväinen ja koko ajan käynnissä oleva prosessi, joka yleensä toimii rutiininomaisesti, mutta epäonnistuessaan tuottaa ongelmia sosiaalisessa kanssakäymisessä (mt. 158).⁴

”Sukupuolen tekeminen” on toimintaa siinä missä muukin toiminta: jos siinä epäonnistuu, niin joutuu selontekovelvollisen asemaan. Garfinkel halusi esimerkillään transsukupuolisesta Agneksesta (1967) kertoa muun muassa siitä, miten vaativaa sukupuolen tekeminen loppujen lopuksi on; ovathan kaikki yhteisön jäsenet harjoitelleet omaa esitystään jo lapsesta saakka ja kehittyneet nyanssien hallinnassa mestareiksi. Ollakseen yhteisönsä kompetentti jäsen yksilön täytyy ”tehdä” sukupuolensa, saavuttaa vuorovaikutuksellisesti muiden oikeaksi katsoma sukupuolivaikutelma (West & Zimmerman 1987). Mutta jos ihminen pystyy vuorovaikutuksessa saavuttamaan sukupuoli-identiteetin, joka ei ole hänen biologisen sukupuolensa kanssa samansuuntainen, sen mukainen toiminta näyttäytyy toisten silmissä luonnollisena.

Jäsenyysskategorisointi tarjoaa toimintaan ja sukupuoleen yleistä etnometodologiaa hieman spesifimmän näkökulman. Analyysin kehittäjä oli Harvey Sacks, joka nykyään tunnetaan paremmin keskusteluanalyysista. Lähtökohtana Sacksilla oli Garfinkelin aja-

⁴ Seksuaalisuuden suhteen jokapäiväinen attribuutioprosessi toimii siten, että jos et kerro seksuaalisesta suuntautumisestasi, sinut ajatellaan heteroksi. Tästä syystä, jos lesbo tai homo ei halua esiintyä (*pass as*) heterona, hänen täytyy ”tulla ulos kaapista” (Kitzinger 2002).

tus vuorovaikutuksesta ja sosiaalisesta järjestyksestä saavutuksina ja tavoitteellisena toimintana. Keskusteluanalyyseissa keskitytään pohtimaan sitä, miten yleisiä vuorovaikutuksellisia keinoja, kuten vuorovaihtelu, tauot, jaksotus, käytetään niin, että keskustelu sujuu, ja miten osallistujat pyrkivät näitä keinoja käyttämällä omiin erityisiin päämääriinsä. Jäsenyysskategorisoinnissa taas keskitytään luokitteluihin vuorovaikutuksen, sosiaalisen yhteisymmärryksen ja toimijoiden omien intentioiden saavuttamisen välineenä. Jäsenyysskategorisoinnissa tarkastellaan keskusteluanalyysiä selvemmin puheen sisältöä, ja sitä, mikä on puhujan ja osallisten identiteettikategoria tarkastelun kohteena olevassa tilanteessa. Keskusteluanalyysi on tarkastelufokukseltaan tilanteisempi ja tiukemmin aineistolähtöinen kuin jäsenyysskategorisointi. Kategoriathan kantavat mukanaan kulttuurisia merkityksiä (tosin myös tauoilla on jaettuja merkityksiä), joihin ei välttämättä näkyvästi orientoiduta. Edellyttäähän säännön näkyväksi tuleminen sen rikkomista (Garfinkel 1967).

Perusetnometodologinen ”sukupuolen tekemisen” (*doing gender*) lähestymistapa on jäsenyysskategorisointia siinä mielessä laajempi, että se sisällyttää piiriinsä myös muun kuin kielellisen toiminnan. Huomio saatetaan kiinnittää vaikkapa pukeutumiseen, eleisiin ja kotitöitten tekemiseen ja jakamiseen. Tärkeässä artikkelissaan *Doing gender* West ja Zimmerman (1987) pohtivat myös kategorisointia Sacksin *On analysability of Stories by Children* artikkelin pohjalta (1972b). Heidän mukaansa sukupuoli (*sex*), sukupuolikategoria (*sex category*) ja sosiaalinen sukupuoli (*gender*) ovat eri asioita. Sukupuolella viitataan niihin yleisesti hyväksytyihin kriteereihin, joilla ihmiset määritellään miehiksi ja naisiksi.⁵ Sukupuolikategorioissa taas kyse on niihin sijoittumisesta

---

⁵ Kaikkien luokittaminen edes biologisesti miehiksi tai naisiksi ei onnistu. On olemassa hermafroditteja, joiden kohdalla täytyy päättää, kummaksi sukupuoli ”korjataan”. Nämä kriteerit ovat muuttuneet ajan myötä: nykyään otetaan huomioon myös kromosomien kertoma sukupuoli. (Ks. esim. Butler 2001.)

ja sijoittamisesta: ihmiset tekevät arkielämässään tiettyjä sosiaalisesti määrättyjä tunnistusesityksiä, joiden perusteella toiset osaavat sijoittaa heidät toiseen kahdesta luokasta, naisiin tai miehiin. (West & Fenstermaker 1993, 152). Sosiaalinen sukupuoli (*gender*) taas liittyy heidän mukaansa odotuksiin, siihen että tilanteissa pitää toimia sukupuolta koskevien normatiivisten käsitysten mukaan.⁶ (West & Zimmerman 1987; West & Fenstermaker 1993, 152.)

Jäsenyyskategorisoinnin analyysissa kiinnostuksen kohteena ovat nämä kaikki tasot: sukupuoli, sukupuolikategoria ja sosiaalinen sukupuoli (*gender*). Tosin vuorovaikutustilanteita, joissa biologista sukupuolta varsinaisesti määritetään, on vähän. Vastasyntynyt määritetään joko tytöksi tai pohjaksi tai hänellä on lääketieteellisesti korjattavissa oleva ongelma: hermafrodiittius. Urheilija määritetään testeissä joko naiseksi tai mieheksi, ja jos kromosomit eivät kerro samaa kuin itse tehty ilmoitus, hänet diskvalifioidaan. Toisaalta monissa tilanteissa luokituksen ajatellaan tehdyn sen mukaan, mitä housuista löytyy, vaikka sitä ei ole aktuaalisti tarkistettu (Kessler & McKenna 1978). Arkielämässä ihminen sijoitetaan jompaankumpaan sukupuoliluokkaan havainnoimalla piirteitä ja toimintoja (ja ihminen sijoittaa itsensä johonkin luokkaan ja esiintyy sen mukaisesti). Kategoriaan sijoitetulta edellytetään kategorianmukaista toimintaa: hänellä on tiettyjä oikeuksia, velvollisuuksia ja kompetensseja, ja näihin sosiaalisiin odotuksiin perustuu moraalinen järjestys (Jayyusi 1984; Sacks 1972a, 1972b).

Sukupuolen tekemisen (*doing gender*) analyyseissa tarkastellaan sitä, miten ihmiset esittävät ja tuottavat sukupuolta eri tilanteissa. Jäsenyyskategorisoinnin analyysissa tarkastellaan itsen ja toisten luokittelua, sukupuoli-identiteetin tilanteista käyttöä ja toisten toiminnan arviointia sukupuolen perusteella. Sukupuolen

---

⁶ Artikkelissani teoksessa *Nainen / Naiseus / Naisellisuus* jaottelin naisen täksi biologisten kriteerien pohjalta tehdyksi jäsenyykseksi, naiseuden performatiivisuudeksi ja naisellisuuden normatiiviseksi vaatimuksiksi, jotka täytyy ottaa huomioon (Nikunen 2001a).

tekemisenä on tarkasteltu esimerkiksi ihmisten arkista toimintaa organisaatioissa tai työpaikoilla (Korvajärvi 2003) ja jäsenyysskategorisoinnin avulla on analysoitu puhetta tai kerrontaa (esimerkiksi sanomalehti uutisia), johon usein liittyy sukupuolitettuja moraalisia arvioita (esim. Lee 1984; Stokoe 2003). Sukupuolen tekemistä voi tarkastella silloinkin, kun siitä ei selvästi puhuta (Korvajärvi 2003), mikä on taas vieras ajatus keskusteluanalyttisesti suuntautuneille jäsenyysskategorisoinnin analyysin tutkijoille (esim. Stokoe 2003). Tosin myös jäsenyysskategorisoinnin avulla voidaan tarkastella toimintaa, esimerkiksi kun toimintaan osallistuminen tai siitä pidättäytyminen jakaa toimijat nimettävissä oleviin ryhmiin (esim. Järviluoma 1997).⁷

Jäsenyysskategorisoinnilla tarkoitetaan siis ihmisten, itsemme ja toisten, tilanteista asemoimista tiettyihin luokkiin (Järviluoma & Roivainen 1997, 15). Tilanteisuudella viitataan siihen, että tulkin-ta/valinta tehdään tietynä hetkenä, tietyssä yhteydessä ja sillä on tähän yhteyteen liittyvä tarkoitus. Esimerkiksi, rikosuutisen voi kirjoittaa eri tavoilla riippuen esitysyhteydestä tai sopivuudesta: tarkoituksena voi olla joko asiallisen tai sensaatiohakuisen jutun kirjoittaminen. Ihmisen voi kategorisoida useilla tavoilla: sukupuolen, ammatin, iän tai seksuaalisen suuntautumisen mukaan. Kategorisoinnit liittyvät materiaalsiin puitteisiin ja sosiaalisiin konteksteihin: kadulla kävelevä ihminen huomioidaan ennemmin sukupuolensa edustajana, ammattia voidaan harvoin arvata. Ihmiselle valitaan – ja hän saattaa myös valita itse – kategoria jonka ajatellaan sopivan tilanteen sosiaaliseen merkityskenttään. Tosin sitä, kumpi on ensin, tilannemäärittäminen vai osallisten luokittelu, on mahdoton sanoa (Hester & Eglin 1997b, 26). Naiseuden tekemisen vaatima työmäärä vaihtelee: on tilanteita, joissa se on taustalla,

---

⁷ Helmi Järviluoma (1997) nostaa väitöskirjassaan jäsenyysskategorisoinnin analyysin tarkastelun kohteeksi sekä toiminnan että puheen: sukupuolikategoriaan liittyvä sosiaalinen järjestys voidaan mobilisoida yhtä hyvin keskustelussa kuin toiminnassa (kuten kahvinkeitto).

joskus taas se on enemmän etualalla. Sillä, että tulee kategorisoiduksi naiseksi, on erilaisia seurauksia eri tilanteissa: se voi tuntua sopivalta yökerhossa, mutta rasittavalta työpaikan kokoustilanteessa. Heteroseksuaalisen oletuksen vallitessa osa naisista voi kokea sen rasitteena kummassakin tilanteessa.

Kategoriat eivät kuitenkaan ole tilanteisuudessaankaan alati muuttuvia – ainakaan siinä mielessä, että ne saisivat aina uuden merkityksen tilanteen mukaan (Järviluoma & Roivainen 2003). Lena Jayyusi (1984) on erottanut jäsenyyuskategoriat jäsenyyuskategorisoinneista. Jayyusin erottelun mukaan useilla kategorioilla, kuten 'äiti', 'nainen' ja 'koululainen', on suhteellisen pysyvä merkitys, ja niistä tiedetään kulttuurisen tietovarannon pohjalta monia asioita. Äiti on nainen, jolla on lapsi ja joka pitää huolta tämän hyvinvoinnista, koululainen on nuori henkilö, joka opiskelee koulussa. Tilanteisempia kategorisointeja muodostetaan yhdistämällä kategoriaan epiteetti, kuten 'huono äiti', 'tunnollinen koululainen' tai 'paha nainen'.⁸ Osa tällaisista yhdistelmistä on kategoriaan sopivia osa taas kategorian vastaisia, moraalisesti epäilyttäviä. Näistäkin yhdistelmistä kulttuurin jäsenillä on tietoa; huono äiti ei täytä äidin velvollisuuksia (jättää pienen lapsen yksin, ei tee aamupalaa), ei ole kompetentti toimimaan tässä roolissa (huumeäiti tai teiniäiti) tai toimii tavoilla, jotka eivät sovi äidille (käyttää huumeita, on väkivaltainen).

Hahmotettaessa sukupuolta Westin ja Zimmermanin jaon pohjalta biologisen sukupuolen (*sex*) luokituskriteerit näyttävät hitaimmin muuttuvina ja vähiten vaihtelua sisältävinä. Joissain kulttuureissa on hahmotettu olevan kolmaskin sukupuoli ja esimerkiksi hermafrodiittien sukupuolenkorjausleikkausten perusteet

---

⁸ Yhdistelmässä voi olla kolmekin kategoriaa, esimerkiksi sanottaessa, että suomalaisen äitikansalaisuuteen liittyy sekä työ että lastenhoito, suomalaisuus, kansalaisuus ja äitiys yhdistyvät kokonaisuudeksi, johon liittyy tiettyjä velvollisuuksia (Anttonen 2001).

ovat ajan myötä muuttuneet⁹. Sukupuolikategorioiden sisällöt ovat puolestaan selvästi muuttuneet: sukupuolen tekeminen toisten sosiaalisti havaittavaksi ja tunnistettavaksi on erilaista kuin ennen. Esimerkiksi 70-luvun lehdistä löytyy pilakuvia, joissa mies erehtyy luulemaan pitkätukkaista miestä naiseksi. Nykyisin arkitietämys kertoo, että miehet voivat olla pitkätukkaisia, ja että sukupuolen tunnistamiseksi kannattaa kiinnittää huomiota muihinkin piirteisiin kuin pelkästään hiuksiin. Sukupuoleen liitetyt normatiiviset odotukset, mitä sopii tehdä ja miltä sopii näyttää, ovat samoin muuttuneet.

Sen lisäksi, että pohditaan, miten sukupuoli tehdään vuorovaikutuksessa, tulee ottaa huomioon myös sukupuolen tulkitseminen. Kaikki sukupuolittuneena koettu ei ole ihmisten aktiivisesti itse tekemää, vaan usein kyse on havaitun sukupuolen päälle lisätyistä tulkinnoista. Nais- ja sukupuolentutkimusta tekevät etnometodologit korostavat sitä, etteivät miehet ja naiset puhu omia sukupuoli-erityisiä kielialaan, vaan että ajatus miesten ja naisten kykenemättömyydestä ymmärtää toisiaan on arkijärkinen käsitys, jonka pohjalta ihmisten toimintaa voidaan tulkita. Liisa Tainio (2001a) on tuonut esille, että naiset ja miehet käyttävät keskustelussa melko lailla samoja keinoja, mutta ne saatetaan tulkita erilaisina ja tulkintojen perusteella eri sukupuolta edustaviin puhujiin voidaan suhtautua eri tavoin. Celia Kitzinger ja Hannah Frith (2001)¹⁰ ovat painottaneet, että käsitys miesten ja naisten puheen erilaisuudesta toimii paremmin strategisena resurssina omien päämäärien saavuttamiseksi kuin ihmisten toiminnan kuvauksena. Kitzingerin ja Frithin

⁹ Peruste leikata hermafrodiitti tytöksi tai pojaksi aiemmin ollut peniksen koko; pienipeniset on leikattu tytöiksi ja isomman peniksen omaavat pojiksi. Nykyään määrittely tehdään kromosomien mukaan. (Butler 2001.)

¹⁰ Celia Kitzingerin ja Hannah Frithin (2001) mukaan ajatusta, etteivät miehet ymmärrä naisia käytetään puolustuksena raiskauksille. Väitetään, ettei mies ymmärrä naisen sanovan ei, kun tämä sanoo sen epäsuorasti. Heidän mukaansa kuitenkin sekä miehet että naiset ymmärtävät tavanomaisessa keskustelussa epäsuorasti ilmaistun kieltäytymisen aivan yhtä hyvin.

mukaan ajatus naisten ja miesten kielestä voi toimia siten, että seksuaalista väkivaltaa tehneen miehen vastuu vähenee, koska tämä ei ole ymmärtänyt ”naisen kieltä” ja naisen epäsuoraa tapaa sanoa ei. On myös huomioitava, että vaikka toimija itse ei orientoituisi sukupuolen tekemiseen, vuorovaikutuksen toinen osapuoli voi niin tehdä. Ihminen voi sijoittaa itsensä tiettyyn kategoriaan ja toimia sen mukaisesti, mutta tämä ei poista mahdollisuutta, että hänen toimintaansa arvioitaisiin johonkin toiseen kategoriaan liittyvänä, vaikkapa sen perusteella, miten hyvin se täyttää naiseuden kriteerit. Judith Butlerin (1997) pohdinnat sanoilla loukkaamisesta liittyvät tähän problematiikkaan: on loukkaavaa tulla kutsutuksi jollakin nimellä, jolla itse ei ollut ajatellut olevan tekemistä kyseisen tilanteen kanssa.

Etnometodologiassa on joitakin piirteitä, jotka ovat tehneet sen yhdistämisen feministiseen analyysiin haasteelliseksi. Yritän tässä ratkoa näitä solmukohtia. Vaikeuksia ovat tuottaneet muun muassa aineistolähtöisyyden vaatimus, poliittisuuden ja kriittisyyden karttaminen ja haluttomuus pohtia valtakysymyksiä ja keskittyminen miten? -kysymykseen. Viimeinen kohta tosin ei koske feminististä etnometodologiaa yleisesti, vaan niitä tutkimuksia, joissa ollaan kiinnostuneita seurauksista ja miksi? -kysymyksestä. Tilanteisuuden painottaminen voi myös johtaa käsitykseen sosiaalisesta elämästä vapaiden yksilöiden aina uudestaan neuvottelemana asiantilana, jolloin valtakysymykset jäävät paitsioon.

Aineistolähtöisyys on sukupuolentutkimuksellisesti ongelmallinen vaatimus, sillä sukupuoli on kategoria, jolla on kulttuurista painolastia. Sosiaalisten toimijoiden luovuudella ei ole sen soveltamisessa kovin suurta liikkumavaraa. Sosiaalisen elämän tilanteissa siihen liitetyt merkitykset voivat olla taustalla ilman, että niitä artikuloidaan (vrt. Garfinkel 1967). Sukupuolesta saatetaan puhua ”rivien välissä”, kuten Celia Kitzinger (2002) on todennut. Vakiintuneita käsityksiä ei tarvitse artikuloida ääneen vaan ihmiset

”ymmärtävät” vähemmälläkin mistä on kysymys. ”Tuleeko pöytään muita?” voidaan kysyä kahdelta lomaansa viettävältä lesbolta, jolloin otetaan käyttöön heteronormatiivinen ajatus miesten ja naisten muodostamista pariskunnista hotelliaamiaisilla ja -huoneissa. Sukupuoli voi olla tilanteessa merkityksellinen, vaikka sanoja ’nainen’, ’mies’ tai ’sukupuoli’ ei käytetä. Toisaalta, jos aineistolähtöisyydessä ei olla liian tiukkoja, Kitzingerin analyysin voi nähdä noussevan aineistosta. Keskustelupätkän tulkinta edellyttää kuitenkin kulttuurista tietoa: sen ymmärtämistä, minkä tarjoilija ajattelee puuttuvan. Huomion kiinnittäminen kategorioihin tuo lähes väistämättä analyysiin mukaan aineiston ulkopuolista ainesta, kun tutkija käyttää arkielämän tietovarantoon.

Poliittisuuden ja kriittisyyden karttaminen perustuu ajatukseen, ettei tutkija voi asettaa tulkintoja paremmuusjärjestykseen, hyväksyä yhtä ja kritisoida toisia. Tämä voi kuitenkin johtaa relativismiin: ei voida sanoa, kumpi on oikeassa: se, joka sanoo itsellään olevan oikeus surmata toisia ihmisiä vai se, joka sanoo, ettei tätä oikeutta ole. Lena Jayyusin (1991) mukaan etnometodologian projekti jää keskeneräiseksi, jos keskitytään vain vuorovaikutuksen keinojen kuvaamiseen. Kuvailuhan oli juuri se, mistä perinteistä sosiologiaa kritisoitiin; pelkkää arkijärjen perusteiden eksplikoimista ja uudelleen nimeämistä ei pidetty tieteellisenä. Kriittisyys ja poliittisuus ovat Jayyusin mielestä oleellisia, jos halutaan päästä pitemmälle kuin kuvailuun. Lisäksi hän painottaa sitä, että kulttuurin jäsenet ovat usein tietoisia muitten, relevanttien moraalisten järjestysten olemassaolosta, vaikka orientoituvatkin yhteen. Tutkittavat tekevät valintoja, miksi siis tutkija ei ottaisi huomioon, että on muitakin mahdollisuuksia. Etnometodologiankin piirissä on mahdollista pohtia sitä, mihin valinnat perustuvat ja mitä seurauksia niillä on; mitkä ovat taustalla vaikuttavat moraaliset järjestykset ja miten niiden käyttäminen vaikuttaa ihmisten arkielämään (mt., 237). Varsinkin seurauksien pohdinta edellyttää tarkastelupisteen valintaa: kenen tai keiden kannalta niitä pohditaan.

Etnometodologian piirissä on usein suhtauduttu varauksella rakenteiden ja kulttuurien sisältöjen tutkimukseen. On enemmän pohdittu sitä, miten kulttuuria ja erilaisia rakenteellisia järjestyksiä mobilisoidaan, käytetään toiminnassa ja vuorovaikutuksen välineinä, kuin sitä, minkälainen tämä kulttuuri on tai minkälaisia erilaiset rakenteet ja moraaliset järjestykset ovat. Risto Heiskalan (1994, 162) mukaan etnometodologiaan onkin rakentunut sisäinen ristiriita: ajatus sosiaalisesta todellisuudesta kulttuurisen yhteisymmärryksen tuotteena herättää mielenkiinnon sen suhteen, minkälainen tämä sosiaalinen konstruktio on. Lisäksi, jos sosiaalinen todellisuus on vain yhteinen sopimus, herää kysymys: eikö sitä voisi muuttaa parempaan suuntaan. Etnometodologisen miten? -kysymyksen avulla huomio kuitenkin kiinnittyy siihen, mitkä ovat ne vuorovaikutuksen ja mielen prosessit, keinot ja käytänteet, joilla sosiaalinen todellisuus tuotetaan. Olen työssäni ratkaissut tämän dilemman siten, että selvittäessäni sitä, *miten* sosiaalista todellisuutta tilanteisesti rakennetaan, pohdin myös sitä, *minkälainen* tämä tuotettu ja toistettu sosiaalinen on, ja sitä, *mitä rakenteita* käytetään, toistetaan ja vahvistetaan.

Sitä rakennetta, joka tuotetaan ja jota ylläpidetään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, voidaan kutsua kulttuuriksi. Hester ja Eglin (1997) pitävät jäsenyysskategorisoinnin analyysin tutkimuskohteena sitä, *miten* kategorioiden avulla kulttuuri ja sen perustana olevat sosiaaliset ja moraaliset järjestykset tuotetaan tilanteisesti toiminnassa. Esimerkiksi iän ja ikäkausien kulttuurisia järjestyksiä käytetään ja uusinnetaan toiminnassa silloin, kun niiden olemassaolo otetaan huomioon ja suhteutetaan oma käyttäytyminen tai kerronta itsestä niihin (*age in action*, Nikander 2002). Järjestykset, joista kulttuuri muodostuu, ovat sekä toiminnan tuotos että sen resurssi. Kulttuuri muodostuu suhteellisen pysyvistä käsityksistä sosiaalisesta todellisuudesta ja siihen liittyvistä moraalisisista järjestyksistä, jotka voidaan mobilisoida omiin tarkoituksiin, esimerkiksi

silloin kun toiminnan sopivuus on uhattuna (esim. Nikander 2002; Watson 1983).

Hahmotelmani feministisestä jäsenyyuskategorisoinnista pohjaa seuraaviin periaatteisiin. 1) Lähtökohtana on etnometodologinen ajatus ”luonnollisesta asenteesta” ja Westin ja Zimmermanin hahmotelma ”sukupuolen tekemisestä”. 2) Kategorisointia, erityisesti sukupuolikategorioita, tarkastellaan jäsenyyuskategorisoinnin analyysin pohjalta – kuitenkin niin, että kategorioissa nähdään sekä pysyvämpi että tilanteisempi puoli. 3) Kriittisyys ja poliittisuus kuuluvat feministiseen etnometodologiseen tutkimukseen. 4) Kategorisointia ja sukupuolen tekemistä tarkastellaan sekä itsen että toisten piirteiden ja toiminnan kielellisten jäsenysten avulla. 5) Feministiset painotukset lähentävät etnometodologiaa konstruktionismiin, jos se ymmärretään kuten tiukkaa tilanteisuutta korostavat etnometodologit, kiinnostukseksi tilanteisuuden ylittävistä aineksesta, rakenteista ja laajemmista konteksteista. Itse kuitenkin ymmärrän, Potterin ja Edwardsin (1999, 449) tapaan, konstruktionismia laajana projektina, jossa korostetaan kielen, luokitusten, ja sosiaalisen elämän sopimusluonnetta, ja joka ei ole ristiriidassa etnometodologian kanssa.¹¹

Jäsenyyuskategorisoinnin analyysi ja sen käyttö tässä tutkimuksessa

Miten sitten jäsenyyuskategorisointeja tutkitaan? Entä miten niitä tutkitaan tekstiaineistosta? Pyrin vastaamaan seuraavassa näihin kysymyksiin. Esittelen ensin Sacksin jäsenyyuskategorisointikäytännön (*Membership Categorization Device*) ja hänen kehittämiensä analyysin ja lisäksi siihen myöhempien aikojen kehittelyä (Sacks

---

¹¹ Määritys koskee lähinnä diskursiivista psykologiaa, mutta soveltuu hyvin tutkimusotteeseeni.

1972a; 1972b). Lopuksi esitän oman sovellutukseni: feministisen jäsenyyskategorisoinnin analyysin tekstiaineistosta.

Sacksin ajatus jäsenyyskategorioista perustuu etnometodologiselle (Garfinkel 1967) huomiolle ”tiedon” ”järjen” ja ”sosiaalisen järjestyksen” rakentumisesta yhteisymmärryksen pohjalta. Tämä yhteisymmärrys koskee ihmisten ja tilanteiden määrittelyä. Mikä kategoria(ryhmitys) on sopiva missäkin yhteydessä, kertoo myös sen, mikä on kyseissä tilanteessa relevantti sosiaalinen järjestys. Sosiaalinen järjestys Sacksin mukaan syntyy kuitenkin ennemmin vuorovaikutuksen sivutuotteena kuin ohjaisi sitä (Ruusu vuori 2001, 383). Toisin sanoen ihmiset asettavat itse tilannetta rajoittavat puitteet, mutta valinnanvara ei ole rajaton. Jos pohditaan sosiaalisen järjestyksen mukaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, orientoitutaan moraalisiin ja voidaan puhua moraalista järjestyksestä.

Sacksin mukaan tietomme ihmisistä ovat järjestyneet kategorioiksi. Tämä on myös kognitiivisen psykologian näkemys, mutta ero on siinä, että kognitiivisista lähtökohdista kategoriat mielleltään pysyvämpinä toiminnan ja ajattelun apuvälineinä, kun taas jäsenyyskategorisoinnissa niiden ajatellaan perustuvan kieleen, sosiaaliseen yhteisymmärrykseen ja olevan tilanteisempia (Potter & Wetherell 1987, 116–130; Pälli 1999 ja 2003). Tosin myös kognitiivisista lähtökohdista voidaan ottaa huomioon sosiaalisen välittyminen kielen kautta, esimerkiksi kun tarkastellaan representaatioita identifioimisen ja minäkategorisoinnin perustana (esim. Ronkainen 1993).

Sacksin mukaan ihmiset voidaan sijoittaa useisiin eri kategorioihin ja valinta tehdään sosiaalisen kontekstin perusteella – ja päinvastoin. Mahdollisista kategorisoinneista ja konteksteista pyritään löytämään sopivin yhdistelmä. Tähänkin liittyy valinnan mahdollisuus, sillä sopivuuden määrittäminen ei ole intentioista tai ideologioista vapaata. Jäsenyyskategorisoinnin perusteella voidaan ajatella, että on olemassa ero sen välillä, mikä olisi sopiva kategoria ja mikä

havaintojen perusteella riittävän sopiva kategoria. Periaatteessa havainnoija voi siis tehdä väärän luokitteluvälinnän, joka ei ole sosiaalisesti virheellinen. Joku voidaan esimerkiksi havaita äidiksi sen perusteella, että hän on nainen ja on lapsen seurassa. Sosiaalinen toimija toimii käytännössä eikä hukkaa aikaansa turhantarkkoihin selvityksiin ja tätä häneltä odotetaan (Garfinkel 1967, 40–44).

Ihminen voidaan luokitella vaikkapa ikänsä mukaan, johonkin ikäluokkaan, kuten lapsi, nuori, keski-ikäinen, vanhus tai johonkin vuosiluokkaan, kuten 5-vuotias tai 74-vuotias. Ihminen voidaan kategorisoida myös sukupuolensa mukaan, mieheksi tai naiseksi. Vuosina ilmoitettu ikä ja sukupuoliluokat ovat poissulkevia luokituksia, joten ihminen voi olla vain yhden luokan edustaja. Ikäluokat eivät ole näin selviä vaan riippuu tilanteesta, edustajako vaikkapa nuorisoa tai kuuluuko lasten joukkoon. Ihminen voi olla muiden mielestä keski-ikäinen, mutta tuntee itsensä lapseksi (Nikander 2002). Toisissa luokituksissa puolestaan on yksiselitteisesti selvää, että ihmisen voi kuulua useampaan kuin yhteen luokkaan. Yksi ihminen on voinut opiskella ja suorittaa monia pätevyksiä tai hänellä voi olla useita ammatteja.

Se miksi tilanne on sosiaalisesti määritelty, vaikuttaa yksilön luokitteluun. Jos olet opiskelija ja istut luokkahuoneessa, niin henkilö, joka tulee puhumaan luokan eteen on 'opettaja'. Jos keskusteleet tästä henkilöstä opiskelijatovereittesi kanssa, nimität häntä opettajaksi – mahdollisesti nais/miesopettajaksi tai vanhaksi/nuoreksi opettajaksi, päteväksi/epäpäteväksi opettajaksi. Viimeisessä parissa olet tullut liittäneeksi kategoriaan 'opettaja' moraalisia pohdintoja, arvioita sopivista piirteistä ja toiminnoista. Ominaisuuden ja kategorian yhdistäminen on tilanteista kategorisointia: kyseisen ihmisen ja kategorian yhteensopivuuden punnintaa suhteessa siihen, mitä kyseisen kategorian edustajilta odotetaan.

Kategoriat muodostavat kategoriaryhmiä: ihmisten väliset sosiaaliset yhteydet havaitaan näiden ryhmien dynamiikan pohjalta.

Opettaja ja oppilaat muodostavat yhdessä yhden ryhmän, 'koulu-
luokan'. Kun koululuokan jäseniä tarkastellaan jossain toisessa sosi-
aalisessa kontekstissa – puhuttaessa heidän luokan ulkopuolisesta
elämästään – heidät voidaan nähdä vaikkapa 'perheen' jäseninä,
'perheen lapsina'. Perheen muodostavat äiti, isä ja lapset – joihinkin
perheisiin kuuluu vähemmän jäseniä tai enemmän, muita sukulai-
sia, isoäiti, isoisä tai vaikkapa veli- ja siskopuolia. Koska on ole-
massa konventionaalinen käsitys siitä, minkälainen on perhe, niin
pienempiä tai suurempia tai muutoin toisenlaisia perheitä voidaan
nimittää 'erilaisiksi perheiksi', sillä tiedämme mikä on 'tavallinen
perhe'. (On myös olemassa kokeellista kouluopetusta ja epätaval-
lisia opetusmenetelmiä ja erikoiskouluja.) *Vakiopari* on erityinen
kategoriaryhmitys, joka muodostuu kahdesta kategoriasta, joiden
yhteiskäyttö on niin vakiintunutta, että kun toinen mainitaan, niin
toisen voidaan ajatella mobilisoituvan samalla. Esimerkiksi, jos
kerrotaan ihmisen toimivan auttamistyössä, sen perusteella tiede-
tään, että on olemassa ihmisiä, jotka voidaan luokitella autettaviksi.
Kuulija tai lukija voi ottaa käyttöön vakioparin auttaja–autettava.

Koulumaailman ihmisiltä ja perhemaailman ihmisiltä odotetaan
tietynlaista käyttäytymistä ja tietynlaisia ominaisuuksia. Heillä on
kategoriaansa liittyen oikeuksia ja velvollisuuksia sekä kompetens-
seja (pätevyyttä, kykenevyyttä, uskottavuutta). Moraalinen järjes-
tys, sosiaaliset odotukset ja käsitykset sopivasta käyttäytymisestä,
vaikuttavat heidän käyttäytymiseensä ja sen tulkintoihin ja arvioin-
teihin. Moraalinen järjestys on se perusta, jonka varaan selonteot,
väitteet, selitykset, jne. rakennetaan. Se on arkikäsitteen mukainen
yhteisymmärrys siitä, miten asiat ovat ja miten niiden pitää olla
(Jayyusi 1991). Minkä tahansa kuvauksen ymmärrettävyys ja käy-
tettävyys edellyttää sitä, että sopii esityksen kontekstiin ja kuvatta-
vana olevaan sosiaaliseen tilanteeseen. Sen tulee olla sopiva muun
muassa toiminnan päämäärän kannalta, näkökulmaltaan ja vas-
taanottaja huomioon ottaen (mt. 240).

Sacks (1972a; 1972b) liitti jäsenyysskategorisointeihin muutamia eksplisiittisiä sääntöjä ja maksimeja. *Maksiimit* viittaavat lähinnä siihen, miten kategorisointi toimii havaintojen pohjalta: jos näyttää siltä, näe se niin, jos kuulostaa, niin kuule se niin (esim. Sacks 1972b, 219–220, 225–226). Sosiaalisesta elämästä selvittää kohtuullisin ponnisteluin, kun kaikki tietävät, ettei määritysten todenmukaisuutta tarvitse perustella, vaan tältä näyttävät ihmiset tai näin toimivat ihmiset kuuluvat yleensä näihin luokkiin. Nainen ja vauva hahmotetaan äitinä ja tämän vauvana, eri sukupuolen edustajat yhdessä nauttimassa illallista hahmotetaan pariskuntana. Tällaisten johtopäätösten tekijä joutuu harvoin vastuuseen ja selontekovelvolliseksi päätelmistään, vaikka ne olisivat vääriä – ne ovat kuitenkin ymmärrettäviä. Vain, jos johtopäätöksestä on ikäviä seurauksia, se saatetaan kyseenalaistaa. Näin kävi esimerkiksi silloin, kun silminnäkiäjät pitivät kaksivuotiaan James Bulgerin kymmenvuotiasta surmaajaa tämän veljenä, eivätkä puuttuneet tilanteeseen, vaikka poika itki ja hänellä oli jo näkyviä vammoja (Levine 1999). Samantapainen tilanne oli, kun japanilaisella metroasemalla silminnäkiäjät pitivät naisen ahdistelijaa tämän miesystävänä eivätkä puuttuneet tilanteeseen, ja lopulta nainen sysäsi miehen metrojunan alle (Stetson 1999).

Johdonmukaisuussääntö viittaa siihen, että samassa esityksessä esiintyvät ihmiset mielletään saman ryhmän edustajiksi. Jos joku ihminen nimetään johonkin ryhmään kuuluvaksi, samassa selonteossa esille tuleva ihminen sijoitetaan myös tähän kategoriaryhmään, jos mahdollista. Kategoriat voivat kuulua useampiin kuin yhteen ryhmittymykseen. Esimerkiksi 'nainen' voi tarkoittaa erästä naispuolisten ihmisten ikäkautta (tyttövauva, pikkutyttö, teinityttö, nuori nainen, nainen, vanha nainen). Lausetta ”Tytöstä tulee nainen kun...” ei lueta niin, että tyttö muuttuu sukupuoleltaan naiseksi vasta jossain ikävaiheessa, vaan että tyttö kasvaa aikuiseksi naiseksi. Silloin kun sanotaan jotain miehistä ja naisista, ”miehet ovat sellaisia ja naiset tällaisia”, tulkitaan puheen olevan syntymästä asti

samana pysyneestä, biologian määräämästä sukupuolesta. (Esim. Sacks 1972a, 33–34; Sacks 1972b, 219; Järviluoma & Roivainen 1997, 18.)

Taloudellisuussäännön mukaan taas yhtä ihmistä määrittämään riittää yksi kategoria (esim. Sacks 1972a, 34–35; Sacks 1972b, 219; Järviluoma & Roivainen 1987, 18). Jokaisella on useita ”rooleja” ja mahdollisia luokkia, joihin sijoittua tai tulla sijoitetuksi. Partikularisaatio, ihmisen kuvaaminen yksilönä, tapahtuu kasamalla kategorioita (Billig 1987). Kuitenkin ’nainen’, ’mies’ tai ’opettaja’ voi olla riittävä määrittäminen ilman sen tarkempaa yksilöllistämistä. Tällöin ihmistä tarkastellaan lähinnä tähän yhteen kategoriaan liittyvän tiedon perusteella, siihen liittyvien piirteiden ja ominaisuuksien kantajana.

Yhdistän jäsenyyssategorisoinnin analyysiin myös muuta etnometodologista pohdintaa. Käytän analyyseissä hyväkseni joitakin yleisetnometodologisia (keskusteluanalyysin käytänteiksi nimitettäviä) vuorovaikutuksen sääntöjä, Hesterin ja Eglinin tapaan (1999b). He tarkastelivat Montrealissa 19 naista surmanneen miehen itsemurhaviestiiä sanomalehtiuutisten tulkintoja ennakoineena puheenvuorona. He siis rinnastivat surmaajan viestin keskustelupuheenvuoroihin, joiden eräs piirre on se, että ne suunnitellaan vastaanottajien tulkinta mielessä. Heidän mukaansa murhaaja arvasi, että hänet tullaan uutisissa luokittelemaan ’mielenvikaiseksi’ ja hänen tekonsa leimaamaan ’järjettömäksi’. Hän halusi itse korostaa sillä olleen poliittinen tarkoitus ja sanoma: feministit ovat tuhonneet hänen ja monen muun miehen elämän. Hän kertoi aiotuille uhreilleen ja henkiin jättämilleen miehille, että hän surmaa insinööriopiskelijanaiset, koska he ovat feministejä. Hän myös perusteli kuulijakunnalleen sen, että hänen surmaamansa ovat feministejä. Hänen mukaansa feministit ovat naisia, jotka vievät miehiltä mahdollisuudet, vaikkapa viemällä heiltä opiskelupaikat miehille kuuluvilla aloilla. Kun puhuja tietää, että se mitä hän

sanoo, on moraalisesti arkaluontoista, hän voi yrittää ”korjata” tätä jo etukäteen, ennen kuulijan ”tuomiota” ja joutumistaan selontekovelvollisen asemaan.¹² Jotkut vuorovaikutuksen säännöt, kuten vastaanottosuunnittelu (*recipient design*) (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974), soveltuvat myös tekstien tutkimiseen.

Käytän käsitettä moraalinen järjestys jäsenyysskategorisoinnin analyysin formuloinnin mukaisesti (Sacks 1972a ja b). Moraalinen järjestys toteutuu, kun ihmiset toimivat kuten heiltä odotetaan: täyttävät velvollisuutensa, toimivat oikeuksiensa rajoissa, eivätkä ylitä kompetenssiensa rajoja. Tiedämme miten kunkin on missäkin tilanteessa sopiva käyttäytyä – ainakin huomaamme heti, jos tästä poiketaan (Garfinkel 1967). Tämä liittyy kategorioihin, toiminnan sopivuuteen suhteessa siihen, minä yksilö näyttäytyy tiettyssä tilanteessa. Sopivuus paljastaa myös kategorioiden välisiä hierarkioita: ”olet jo iso tyttö, älä itke, älä käyttäydy kuin vauva”. Kategorioihin liittyy myös oikeuksia velvollisuuksia ja kompetensseja. Kategorisointien avulla taas rakennetaan uusia moraalisia järjestyksiä tai ehkä oikeammin muutetaan vanhoja: vaaditaan ja saadaan ihmisille uusia oikeutuksia ja kompetensseja. Eräs muutoksen väline on liu’utus (*shifting*) (Watson 1983). Yksilö voi pyrkiä esittämään itsensä hyvässä valossa, vaikkapa liu’uttamaan luokituksensa murhaajasta uhriksi. Hän voi selonteossa esittää toimintoja ja piirteitä, jotka muuttavat luokituksia. Jos surmattu nainen käyttäytyi huonon naisen tavoin, niin mies ajautui tilanteeseen, jossa ei kyennyt hillitsemään raivoaan. (Watson 1983.) Tietyissä mielessä useat poliittiset argumentaatiot ja vaatimukset perustuvat liu’uttamiselle. Esimerkiksi yksilöoikeuksien kohdalla on siirrytty erityisemmästä jaosta yleisempään: ’naisista’ ja ’miehistä’ niitä yhdistävään kategoriaan ’ihmiset’. Ennen yksilön oikeudet kuuluivat vain miehille, mutta kun niiden nyt katsotaan kuuluvan kaikille ihmisille, niin myös naiset ovat niiden piirissä.

¹² Tätä työtä Pirjo Nikander (2002) kutsuu ”eristämiseksi” (*insulate*).

Jäsenyysskategorisoinnin analyysi on hyvä lähtökohta sukupuoli-sensitiiviselle tutkimukselle. Lähestymistavassa voidaan nähdä teoreettisia yhteyksiä muihin sukupuolta koskeviin keskusteluihin, kuten pohdintoihin sukupuolen performoinnista, joihin yhdistyy lisäksi selkeästi määritetty käsitys empiriasta (esim. Speer & Potter 2002). Yhteyksiä voidaan löytää myös muihin sukupuolen-tutkimuksessa käytettyihin tekstuaalisiin metodeihin, kuten diskurssianalyysiin ja kriittiseen lingvistiikkaan (esim. Mills 1995). Kategorisoinnin analyysi on hyvä lähtökohta myös feministisesti, sillä sen pohjalta tarkasteltuna sosiaalinen maailma ei ole muuttumaton. Ihmiset nähdään toimijoina, jotka tekemisillään ja sanomisillaan voivat muuttaa sosiaalista järjestystä – useimmiten he tosin valitsevat helpomman, konformistisen tien, mutta uusi jäsenyys voi lähteä henkilökohtaisestakin pyrkimyksestä saavuttaa jotakin vaikeasti saavutettavaa. Sosiaalinen ja moraalinen järjestys pysyy vain toistuessaan – diskurssit eivät elä ikuisesti.

Sanomalehtiaineiston erityislaatu ja analyysi

Tarkastelen aineistoani, lehti uutisia (ja erikoisartikkeleita), ensinnäkin ammattikäytäntöjen muovaamana jäsennyksenä tapahtumista. Sillä, missä kontekstissa tarina kerrotaan, on merkityksensä: mistä sen ainekset tavataan hankkia (poliisi, muut lähteet) ja miten niitä on sopiva käsitellä (mm. genre, laki, Julkisen sanan neuvoston säännöt). Jäsennyksiä ei kuitenkaan luoda toimitustyössä vaan teksti on osa yleisempää sosiaalisen järjestyksen rakentamista ja jaettujen ymmärrysten tuottamista. Toimittaja kirjoittaa tarinan, jonka samassa kulttuuriympäristössä elävät lukijat ymmärtävät. Myös tilastot ja kvantitatiivinen tieto murha-itsemurhista sekä poliisin RIKI-tietokannan tarjoama informaatio ovat omantyyppisiään praktisia jäsennyksiä. Erilaiset dokumentit ja tiedot on luotu tiettyihin käyttötarkoituksiin ja esitettäväksi tietyissä yhteyksissä. Jokaisella tekstilajilla on erilainen suhde materiaaliseen ja sosiaali-

seen todellisuuteen, konkreettisiin tapahtumiin ja ihmisten kokemuksiin. Esimerkiksi tilastot antavat hyvän kuvan siitä, kuinka paljon murha-itsemurhia on tapahtunut, kun taas lehtimateriaalin perusteella tätä ei voi tietää. Poliisin aineisto puolestaan antaa lehtiaineistoa tarkemmat tiedot siitä, mitä on tapahtunut ja kenelle. Kuvailen sitä tässä tehdäkseni näkyväksi uutiskirjoitusten ominaisluonnetta, vaikka en käytäkään sitä varsinaisessa analyysissä.

Lehtiaineistolle on ominaista se, että se on suunnattu suurelle yleisölle, kun taas poliisien rikosilmoitusten selosteet lähinnä toisille poliiseille ja oman muistin tueksi. Poliisityössä teksti ei myöskään ole niin keskeinen kuin toimitustyössä, sillä poliisille se ei ole lopputulos vaan lähinnä tutkinnan apuväline. Toki toimittajakin suuntaa tekstinsä myös toisille toimittajille, vähintään toimitussihteerille ja päätoimittajalle, jotka lukevat sen ennen julkaisua ja mahdollisesti jopa ”terävöittävät” sitä (Bell 1991, 98–99). Näin toimittajan teksti yhtäältä osoittaa ammattitaidon sekä lukijoille että kollegoille ja esimiehille, toisaalta se on tarkoitettu suuren yleisön luettavaksi ja siltä vaaditaan ymmärrettävyyttä ja kiinnostavuutta.

Myös luokittelut ja muut jäsennykset ovat erilaisia eri tietolähteissä käytännön syistä. Poliisi pyrkii teksteissään tarkkuuteen, ja rikosilmoitusten selosteosissa, jotka ovat kertomuksia poliisin tutkinnassaan selville saamista seikoista, kerrotaan ihmisistä useimmiten koko nimellä. Ennen selosteosaa tuodaan esille osallisten syntymäajat (sosiaaliturvatunnus), ammatti, onko kyseessä syylliseksi epäilty vai asianomistaja ja nimi, joka paljastaa sukupuolen. Epäilty rikos myös luokitellaan ennen selostusta ja murha-itsemurhissa tämä luokka on tappo tai murha. Myös itsemurhaepäilylle on oma luokkansa ”kuolemansyyn tutkinta: itsemurhaepäily”. Selosteosassa esiintyy jäsenyysskategorisointeja lähinnä vain haastateltujen kertomuksissa, joissa osallisiin voidaan viitata vaikkapa nimityksillä ’veli’, ’äiti’, ’isä’ tai ’naapuri’, yleisimmin sen mukaan mikä haastateltavan ja kuolleiden suhde on. Tosin poliisinkin kerto-

muksessa ihmiset muuttuvat nimetyistä yksilöistä 'ruumiiksi' ja 'vainajiksi', kun heidät siirretään pois rikospaikalta.

Sanomalehtiutisissa mahdollisuudet luokitella ihmisiä ja kertoa heistä tarkemmin ovat periaatteessa laajat, mutta nimen maininta puolestaan harvinaista, eikä toivottua. Kerrontaa rajoittavat ymmärrettävyys, lainsäädäntö ja eettiset säännöt sekä poliisin tiedotus. Osalliset voivat uutisteksteissä olla vaikkapa kirvesmies ja taloudenhoitaja, mies ja nainen, äiti, isä ja lapset, keski-ikäinen ja nuori mies. Rikosuutisissa kuitenkin harvoin kerrotaan ihmisistä kovin yksilöllistävien luokituksin (esim. motiivien yleisluontoisuudesta: Dahlgren 1987).¹³ Yhdelle ihmiselle voi riittää yksikin kategoria.

Sen lisäksi, että pohdin ihmisten ja tapahtumien luokitteluja, tarkastelen sanomalehtiutisia myös kerrontana, ensisijaisesti etno-metodologista mutta myös narratologisista lähtökohdista.

Utinen on omanalaisensa kertomisen muoto, tiettyine kerronnallisine erityispiirteineen. Tekstistä luettavissa oleva kertoja on erilainen kuin fiktioteksteissä. Uutisessa toimittajakertoja on useammin näkymättömissä kuin selvästi esillä ("Helsingissä on tapahtunut perhesurma"), kun taas fiktioissa ja "pehmeämmissä" sanomalehtikerronnan muodoissa voidaan käyttää vaikkapa selkeästi havaittavissa olevaa minäkertojaa ("Jouduin Helsingissä perhetragedian todistajaksi."). Kovissa uutisissa toimittajan oma ääni ei kuulu, mutta pehmeissä se on kuuluva. Kovat ja merkittäviksi mielletyt uutiset kerrotaan usein kaikkitietävällä ja tapahtumia ylhäältäpäin tarkastelevalla tyylillä. Pehmeät, vähemmän tärkeitä uutiset, erikoisartikkelit ja ihmisläheiset jutut voidaan kertoa niin, että kertoja näyttäytyy maailman menossa mukana olevana ihmi-

¹³ Tilastoissa taas ihmiset esitetään joukkojen/ryhmien jäsenenä, taustamuuttajat kuvaavat ihmisten eroja muun muassa sukupuolen ja iän pohjalta. Murha-itsemurhien tilastollisissa ja määrällisissä esityksissä ihmissuhdeluokitus on merkittävämpi kuin monissa muissa yhteyksissä; tietoa siitä, surmaako mies vaimonsa ja itsensä vai vanhempi lapsensa ja itsensä, pidetään oleellisena.

senä. Tällöin voi tulla esille, että tapahtunutta tarkastellaan jostakin näkökulmasta. (Kunelius 1995.)¹⁴

Aineistoni on pääsääntöisesti tavanomaista rikosuutiskerrontaa, jossa kertojan ääni ei kuulu ja kertoja positioituu tapahtumien yläpuolelle. Uutisarvoisimmiksi miellettyjen tapausten ohesta löytyy erikoisartikkeleja eksplisiittisine näkökulmineen, jolloin kirjoittajasta tulee näkyvämpi toimija, sillä tekstistä voi lukea hänen tehneen valinnan. Uutisista kerronnaltaan poikkeuksellisia ovat jotkut lapsien surmista kertovat jutut, joissa toimittaja voi kertoa havainnoistaan: polkupyörästä jolla kukaan ei enää aja tai jopa tuoda esille tuntemuksiaan: ”(t)ieto tapahtuneesta teki viattomasta näystä, lapsen piposta etupenkillä, karmean.” (IS 16.3.1999). Tällöin toimittaja asettuu samaan positioon muiden ihmisten kanssa: yllättyneiden, järkyttyneiden ja surevien joukkoon. Nämä tekstikohdat viestittävät, että tällaisten tapahtumien edessä toimittajakin on myös ihminen, ei vain objektiivinen ammattilainen.

Otan tutkimuksessa huomioon uutisten erityislaadun kertomuksina. Ne eivät muistuta fiktiivisiä tarinoita, sillä eivät ole kronologisia, vaan sanomalehtiutisen rakennusosat ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Asia, joka esitetään otsikossa kehystää tarkastelua (Byerly 1999; Karvonen 2000) ja uutisessa edetään huomiota herättävistä asioista vähemmän tärkeisiin, jotka voidaan tarvittaessa jättää pois (esim. Wodak 1996, 100). Rikosuutinen alkaa sillä, että kerrotaan varsinainen uutinen eli tapahtunut: mitä, missä, milloin ja kuka. Tähän voidaan jo lopettaa, tai siirtyä haasteltaviin, joilla on keskinäinen hierarkiansa: poliisi on rikosjuttujen ykkösasiantuntija, muut asiantuntijat seuraavalla sijalla ja lopuksi osalliset ja sivulliset. Kainalojutut, omalla otsikollaan varustetut uutiselle alisteiset raportit, taas tuovat lisäselvitystä asiaan, ja niissä käytetään usein

¹⁴ Toimittajat kuitenkin mieltävät tärkeimmäksi eettiseksi ohjeekseen puolueettoman ja paikkansapitävän tiedon välittämisen (Heinonen 1995). Toisin sanoen omien mielipiteiden tai erilaisten näkökulmien esille tuomista pidetään vääristävänä.

asiantuntijoita. Järjestyksessä siirrytään objektiivisesta subjektiivisempaan, mikä on journalistisesta näkökannasta katsoen siirtymistä tärkeämmästä vähemmän tärkeään (ks. Glasser & Ettema 1989; Leff 1997). Lukijan kannalta tätä journalistista hierarkiaa tärkeämpi on otsikon ja muun tekstin suhde: silmään voi sattua yhtä hyvin kainalotutun kiintoisa väittäjä kuin varsinaisen uutis-osuuden tapahtumat tiivistävä otsikko. Otsikkokannauksen jälkeen luetaan leipäteksti, jos luetaan. Esitysjärjestys, jossa otsikossa kerrotaan asia tiivistetysti ja alussa oleellimmat siirtyen epäoleellisimpiin, on osin tehty lukijoiden tarpeita ajatellen. Uutisen voi lukea osittainkin ja otsikot tarjoavat perusinformaation. (Wodak 1996, 100–101.)

Kerronta voidaan ottaa huomioon myös jäsenyysskategorisoinnin analyysin puitteissa. 'Jäsenten' ajatellaan kertovan asioista oman (kategoriaan liittyvän) kompetenssinsa mukaan: mikä on heille sopiva tapa, tyyli tai aihe. Erityisen mielenkiintoista lehtiaineiston kannalta on pohtia sitä, mikä on sopiva dramaattisuuden aste tapahtuman ja osallisten perusteella. Esimerkiksi monta henkeä vaatinut onnettomuus lienee osallisten henkilöllisyydestä riippumatta hyvä kerronnan aihe, jos sen on omin silmin nähnyt. Mutta pieni kolariakin voi olla hyvä jutunaihe, jos on itse ollut osallisena tai se on tapahtunut jollekin lähimaiselle tai tv:stä tutulle kuuluisuudelle. Jos vähäinen onnettomuus on kohdannut tuntemattomia, tavallisia ihmisiä, niin sen voi mainita sivumennen, dramaattinen tarinointi ei yhteyteen sovi. Etnometodologisesti tarkasteltuna kerrontaan liittyy "tavallisuuden tekemistä": sen pohdintaa, mikä on tavallinen syy, että ihmisille käy näin tai mikä on tavallinen syy, että *tällaisille* ihmisille käy näin. Kausaliteettia ja tarinan juonta rakennettaessa otetaan huomioon se, mikä olisi uskottava selitys kategorioiden tarjoamin ehdoin. (Sacks 1984.) Kerrontaa pohditaan uskottavien, ymmärrettävien tai kulttuurisesti jaettavissa olevien selontekojen rakentamisena (Garfinkel 1984). Tavallisesta ihmisestä tulee erikoinen, poikkeava tai rikollinen, jos hänen tekemäänsä tai hänelle

tapahtunutta ei kyetä selittämään tavalliseksi. Tosin tällöin hänestä voi tulla 'tavallinen rikollinen' (vrt. Sudnow 1965¹⁵).

Ammattitaitoinen toimittaja tietää myös kulttuurisen sopivuuden rajat, lehden linjan, Julkisen Sanan Neuvoston journalistin ohjeet¹⁶ ja hallitsee genren (rikosuutinen)¹⁷. Naispuolinen toimittaja voi joutua ottamaan huomioon sukupuolensa: Jenny Kitzingerin (1998, 198–199) mukaan naiset pyrkivät olemaan erityisen ”objektiivisia”, sillä heidän kohdallaan se mitä muutoin kutsutaan ”uutisvainuksi” voi kääntyä ”naisen vaistoksi”; ensimmäisen sopii ammattitaitoiselle toimittajalle, jälkimmäinen ei. Vaikka toimittaja ei allekirjoittaisikaan juttuaan, hänellä on ”yleisö”, joka tietää hänet: päätoimittaja, toimitussihteeri ja muut tekstin muokkaukseen

¹⁵ Sudnowin (1965) tutkimuksessa julkinen oikeusapu tuli toimeen hyvin tavallisten rikollisten kanssa ja näiden kanssa päästiin sopimuksiin tuomioiden lieventämisestä vastineena tunnustukselle (syytöstä lievemmästä rikoksesta). Sudnowin artikkelin mukaan joissakin rikostyypeissä tavallinen rikollinen on lähinnä rikoksen poliulle harhautunut ja varsinaisesti poikkeavat rikokset ja rikolliset ovat niitä, jotka eivät sovi tavallisiksi ja näin ne ”joudutaan” käsittelemään oikeudessa. Rikolliset itsessään voidaan käsittääkseni jakaa niihin, jotka ovat varsinaisesti rikollisia, siis vastuullisia ja mahdollisia rikoksenuusijoita, ja niihin, jotka ovat vain olosuhteiden uhreja, ja jotka tuskin uusivat tekoaan. Tämä vertautuu ennemmin Jayyusin (1984) ajatukseen rikollistyypeistä, eli tietyntyyppiset ihmiset, vaikkapa tiettyihin ryhmittymiin kuuluvat, ovat rikollistyyppisiä.

¹⁶ Tietoja JSN:n kotisivuilta: Julkisen sanan neuvosto (JSN) on joukkoviestinnän julkaisijoiden ja toimittajien vuonna 1968 perustama itsesääätelyelin. Sen tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa sekä puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta.

JSN ei ole tuomioistuin eikä se käytä julkista valtaa. Sen piiriin kuuluvat joukkoviestinnän harjoittajat ja journalistit ovat vapaaehtoisesti sitoutuneet alan eettisten periaatteiden kehittämiseen ja noudattamiseen. JSN:oa muistuttavia neuvostoja toimii monissa muissakin maissa. JSN perustaa ratkaisunsa journalistin ohjeisiin. Neuvoston toimintaa sääntelee perussopimus. JSN:n periaatelausumat: oikaisu ja vastine, haastattelu, yksityiselämä, nimi rikosuutisissa, piilomainonta. <http://www.jsn.fi/>

¹⁷ Genreanalyysia, merkitysten tuottamisen ja tulkinnan konventioiden tutkimista, voidaan käyttää täydentämään tekstin tulkintaa (Ridell 1998, 73). Itse tarkastelen genreä lähinnä eräänä sosiaalisen tilanteen määreenä. Otan työssäni huomioon myös joitakin kirjoittamisen sääntöjä. Erimerkiksi sen, että ”hyvässä tekstissä” pyritään välttämään toisteisuutta, korostaa joissakin uutisissa esiintyvää yhden ihmisen yhdistämistä vain yhteen kategoriaan.

ja tarkistamiseen osallistuvat. ”Jokainen ihminen tuotantolinjalla tuottaa tekstiä sen käsittelyyn seuraavaksi osallistuva vastaanottajana mielessään.” (Bell 1991, 98–99.)

Vastaanottosuunnittelu (*recipient design*) tarkoittaa sitä, että lausumat suunnitellaan vastaanottajaa ajatellen: orientoidutaan vastaanottajien oletettuun paikalliseen tietoon/uskomuksiin.¹⁸ Kuulijoiden ja lukijoiden ymmärrys halutaan maksimoida, joskus senkin kustannuksella, että käytettävissä olisi paremmin kuvattavaa identifioiva kategoria (partikularisaatio) (Coulter 1991, 41). Sanomalehden ollessa kyseessä, tämä näkyy siten, että teksteissä pyritään tekemään asiat kaikille oletetuille lukijoille jaetusti ymmärrettäviksi (Bell 89–90; ks. myös Ridell 1998, 75).

Kiinnitän analyysissäni huomiota kertojan lisäksi muiden ääniin, niiden ”kuuluvuuteen” ja siihen, miten tekstin kertoja niitä arvottaa. Tarkastelen myös sitä, miten uutisissa ja erikoisartikkeleissa käytetään eksplisiittisiä näkökulmia, konstruoidaan sosiaalisia ongelmia ja käytetään asiantuntijoiden ääntä. Huomioin myös sen, ettei sanomalehtiutisen kertomusrakenne ole kronologinen, kuten fiktiivisissä tarinoissa, vaan etenee oleellisina pidetyistä triviaalina pidettyihin tietoihin, sillä viimeiset lauseet ovat aina vaarassa jäädä pois tilanpuutteen takia (esim. Wodak 1996, 100–101).

Analysoin sanomalehtikerrontaa myös narratologisen fokalisoinnin käsitteen avulla (Mills 1995; Rimmon-Kenan 1983/1991; Vuori 2001b 116–118; Tammi 1992, 15–16, 191). Olen kiinnostunut siitä, kenen määritykset ovat teksteissä käytössä ja kenen näkökulmasta tapahtunutta tarkastellaan. Fokalisoinnin käsite on peräisin kirjallisuuden tutkimuksesta, mutta sitä on käytetty myös sanomalehtikirjoitusten analysointiin (mm. Pietilä 1988). Teksteissä on kertoja sekä sisäiskertoja, tekstin kirjoittaja ja tekstiin kirjoitettu kertoja sekä varsinaisia kertomuksen henkilöah-

¹⁸ Alan Bell (1991, 105-6) käyttää ilmaisua ”audience design” jolla hän viittaa erilaisiin yleisöihin, kuten iltapäivälehtien ja laatuilehtien lukijat, joiden odotukset poikkeavat toisistaan.

moja, joista joidenkin äänet kuuluvat ja näkökulmat näkyvät, toisia taas tarkastellaan toisten kertomusten hahmoina ja näkökulmasta. Sitä, että kertoja kertoo myös muiden kertomuksia ja tarkastelee tapahtunutta muiden näkökulmasta, kutsutaan fokalisoinniksi. Toimittaja voi vaikkapa kertoa vaikkapa molempien työmarkkina-osapuolten tarinat, valita niistä toisen tai arvottaa toisen toista totuudenmukaisemmaksi. Toimittaja ei välttämättä tarvitse edes haastattelua fokalisoidakseen johonkuhun: ”Vain perheen oranssin-kirjava kissa naukui surkeana lukitun, pimeän talon rappusilla, ihmetellen talonväen poissaoloa.” Kissalla on oma toimintakulma ja näkökulma, ja toimittaja voi välittää lukijoille tarinan kissan kannalta katsoen.

Kertojalla ei yleensä nähdä olevan kompetenssia tietää toisten ajatuksia, jos he eivät niistä kerro. Tätä kuvataan termillä kokemuksen omistaminen (*owning experience*). Tuntemuksia ja ajatuksia voidaan tosin päätellä käyttäytymisestä, mutta tällöinkin kertoja on epävarmassa positiossa verrattuna itse kokijan varmaan positioon. (Peräkylä & Silverman 1991.¹⁹) Mutta tämä sääntö ei

¹⁹ Peräkylä ja Silverman (1992) tutkivat aidsiin sairastuneiden perhesysteemitapiaa ja istuntoja, joihin osallistui terapeuttien ja potilaan lisäksi potilaan kumppani tai potilastukihenkilö. He analysoivat tapaamisissa esille tulevaa ja auttamistyössä hyväksi käytettyä tietämisen järjestystä: ihminen *tietää* omasta kokemuksestaan, toisen kokemuksesta hänellä on vain havaintoja, joita voi tulkita. Tällainen tieto toisen kokemuksista, tuntemuksista ja ajatuksista on rajallista, ja siitä voi puhua lähinnä arveluina tai liikkuen varmuuden asteella varmasta epävarmaan. Esim. ”Luulen että hänestä tuntuu siltä, että...” ”Olen varma, että hän ajattelee...” Varmaksikin ilmoitettu käsitys toisen ajatuksista häviää kuitenkin ajattelijan omalle tulkinnalle.

Peräkylä ja Silverman kiinnittivät huomiota myös vakioparien (standardikategoriaparien) osuuteen vuorovaikutuksessa. Läheisellä ihmisellä, partnerilla, vaimolla ajatellaan olevan enemmän tietoa toisen sisäisestä elämästä kuin kaukaisemmillä ihmisillä. Lisäksi kumppani pyrkii esittämään parisuhteen hyvänä ja hyvään parisuhteeseen kuuluu toisen ymmärtäminen sekä toisen tilanteeseen eläytyminen ja hänen auttamisensa. Kategorioihin liittyvät velvollisuudet ja oikeudet (sekä terapiatilanteen että perhesysteemin mukaiset) pakottavat potilaan puhumaan kokemuksestaan. Potilaan kumppanin odotetaan haluavan auttaa tätä: eli hän vastaa kysymykseen, mitä potilas pelkää tms. ja jos hän haluaa

päde aina: esimerkiksi läheisyys mahdollistaa tietämisen, joskus myös auktoriteettiasema. Melko varmana tietoa pidetään myös silloin, kun voidaan ”havaita” ihmisen käyttäytymisestä kategoriaan ja tilanteeseen hyvin sopivia tunteita. Ihmisten ajatellaan toimivan tietyillä tavoilla tiettyjen tunteiden vallassa (Edwards 1997, 194–197). Havaitseminen on ”helpompaa” jos positio on havainnoinnin kohdetta ylempi: opettaja tai lapsen vanhempi voi puhua lapsen tunteista ja ajatuksista. On olemassa ”tunteita” joita tavalla tai toisella kategorisoitujen ihmisten (ja eläinten) ajatellaan itsettään selvästi kokevan tietyissä tilanteissa, kuten äidinvakkaus tai mustasukkaisuus. Henkilöhahmojen toimintakulmaan voidaan fokaloida pelkän kategoriatietämyksen pohjalta, ilman kokijan kertomusta. Myös ihmisten luokittelu, nimeäminen, tehdään jostakin toimintakulmasta käsin. Ihmiset ovat suhteissaan toisiin ihmisiin työtovereita ja toisiin perheenjäseniä – ja työtoverin kertomus kollegastaan on erilainen kuin miehen vaimostaan. Koska kulttuuristen ymmärrysten mobilisoinnin kuvaamisen lisäksi pohdin niiden käytön seurauksia erilaisille ihmisille, kiinnitän huomiota siihen, mitkä näkökulmat ja tulkinnat todellisuudesta ovat hallitsevia ja mitkä jäävät niiden varjoon.

Fokalisaatioiden analysointia on esitetty erääksi feministisen kielentutkimuksen perustavaksi analyysitavaksi (Mills 1995). Tämä siksi, että miesten valta-asema suhteessa naiseen tulee hyvin esille, kun/jos objektiivisena esiintyvä teksti paljastuu tarkemmassa analyysissä miehen näkökulmasta asioita tarkastelevaksi ja arvottavaksi. Joissakin kaunokirjallisissa teoksissa jopa silloin, kun minäkertojana esitetään naisahmo, saatetaan tätä naisahmoa tarkastella miehen fokaalipisteestä: kerrotaan miltä hän näyttää ja miltä

---

antaa vaikutelman hyvästä parisuhteesta, hänen pitää tietää jotakin kumppaninsa ajatuksista ja tunteista. Potilaalla itsellään on suora yhteys kokemuksiinsa, ne ovat hänen ”omaisuuttaan”. Jos joku toinen arvelee tietävänsä niistä jotakin, potilaan oletetaan vahvistavan tai hylkäävän tulkinnan. Tilanteella ja suhteilla on puhumaan pakottavaa voimaa.

hän tuntuu, eikä miltä hänestä tuntuu ja miten hän kokee tilanteen ja toiset hahmot. (Mills 1995.) Sanomalehtiteksteistä voi vastaavasti tutkia sitä, kenen asemaan toimittajakertoja asettuu kertoessaan väkivallasta, tekijän vai uhrin, miehen vai naisen. Voidaan pohtia vaikkapa sitä, kenen tuntemuksista ja kokemuksesta kerrotaan ja samastutaan ja kenen reaktioita ja toimintaa tarkastellaan ulkopuolelta.

Jäsenyyuskategorisoinnin analyysi sopii lehti uutisten analyysiin, sillä luokitteluja tehdään yhtä hyvin tekstissä kuin puheessakin. Uutisia, erityisesti rikosuutisia, on usein käytetty esimerkkeinä siitä, että kategoriat kantavat mukanaan kulttuurista tietoa. Uutiset ja niiden lukeminen ovat kulttuuria toiminnassa (*culture in action*): erilaisten kulttuuristen käytänteiden, kuten kategorisoinnin sääntöjen hallintaa ja käyttöä sekä tietoa kategorioiden sisällöistä. Esimerkiksi otsikoiden lukeminen edellyttää kulttuurista tietoa ja se voidaan mobilisoida suuremmilta ponnisteluilta. Tiedämme paljon esimerkiksi kihlauksesta, heteroseksuaalisuudesta, tunteista ja niiden aiheuttajista sekä sanomalehti uutisista ja otsikoista. *Engagement was broken – Temperamental young man gassed himself* (Silverman 1993; Eglin & Hester 2003) kertoo tarinan lukijalle, joka tietää että lupaus (*engagement*) koskee avioliittoa ja että itsen kaasulla surmaaminen, itsemurha, johtuu kihlauksen purkautumisesta. Vastaavasti suomalainen, joka lukee iltapäivälehdestä (IL 7.1.2004), että *Halonen lomailee Thaimaassa – eteläosa julistettiin poikkeustilaan*, tietää, ettei otsikon jälkimmäinen osa johdu edellisestä – millä tulkinnalla tosin leikitellään – vaan pohtii ennemmin sitä, onko presidentin matka turvallinen. Kulttuurinen tieto on usein tietoa joistakin ryhmistä, niille tyypillisestä käyttäytymisestä tai piirteistä. Esimerkiksi Helvetin enkeleiltä odotetaan tietäntyyppistä käyttäytymistä, heidät mielletään tyypillisiksi *pahan-tekijöiksi* ja partiotyttöjen ajatellaan olevan hyvin käyttäytyviä nuoria ja väkivallan uhreina *viattomia*. Vapaaehtoisesti Helvetin

enkeliin kokoukseen osallistuneen tytön viattomuus tulee helposti kyseenalaistetuksi, mutta sinne väkipakolla raahattu tyttö on viaton uhri (Lee 1984.) Kulttuurisella tiedolla on moraalinen ulottuvuutensa: sen pohjalta pohditaan ihmisten tekojen ymmärrettävyyttä ja hyväksyttävyyttä. Voidaan esimerkiksi punnita, onko toista vahingoittanut ihminen paha vai tilanteen armoilla tai onko teon uhri viaton vai itse osasyllinen.

Kategorisointi voi myös liittyä myös määrittelykamppailuihin. Jopa ihmiset, jotka suunnittelevat rikoksia, voivat ennalta miettiä tulevaa kategorisointiaan, saamaansa julkisuutta ja ihmisten reaktioita. ”Montrealin massamurhaaja” halusi jäljelle jättämässään viestissä korostaa, ettei hän ollut mielisairas hirviö, vaan hänen tekonsa, naispuolisten insinööriopiskelijoiden surmaaminen, oli poliittinen. Hän siis ennakoiki itsemurhaviestissään (oikein) sitä tapaa, jolla lehdistö tulisi käsittelemään häntä ja hänen tekoaan, ja yritti vaikuttaa siihen. (Hester & Eglin 1999b.) Viestillään ja opiskelijoille suunnatuilla puheillaan hän osallistui teosta tehtyjen määrittelyjen väliseen kilpaan. Julkisuus ei tarttunut hänen määrittelykseen. Julkisuudessa käytiin tapauksen pohjalta määrittelykamppailua lähinnä feministien ja feminisminvastaisten kirjoittajien välillä. Feministit halusivat tarkastella tapausta esimerkkinä naisvihasta kun taas feminisminvastaiset kirjoittajat välttivät surmattujen kategorisoimista naisiksi ja korostivat teon poikkeuksellista järjettömyyttä. Se, miksi tapaus, sen tekijän motiivi ja uhrin määrittely, voi olla erilaisten ideologisten kantojen edustajille tärkeää. (Hester & Eglin 1999b ja 2003.)²⁰

²⁰ Tapaus on mielenkiintoinen myös sen vuoksi, että siitä sai alkunsa käsite ”naisiin kohdistuva väkivalta” ja miesten liikehdintä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan: White Ribbon -kampanja.

Eglin ja Hester tulkitsevat lehtikirjoittelun ja kommentaarien jakautuneen kahteen leiriin, feministisiin, jotka tulkitsevat teon naisvihamielisenä ja ei-feministisiin, jotka tulkitsevat teon mielipuolisena, ja feministisen kirjoittelun uhrien hyväksikäyttönä oman asian ajamisessa ja uhrien omaisten loukkaamisena. Kirjoittajat katsoivat kirjoittelun syventäneen feministisen ja ei-feministisen ajattelun rintamalinjoja. (Eglin & Hester 1999b.) Carter (1998) katsoo, että myös

Rikosuutinen on selonteko tapahtuneesta rikoksesta tietyssä kontekstissa (sanomalehdessä, Suomessa, vuonna X). Toimittaja kirjoittaa uutisen, joka on genren mukainen, jaetusti ymmärrettävä, lehden linjan mukainen eikä loukkaa Julkisen sanan neuvoston sääntöjä tai lakeja. Hän ottaa huomioon toimintansa kontekstin ja luo itsestään kuvan ammattitaitoisena journalistina. Toimittaja käyttää arkitietämystään koskien erilaisia ihmisiä ja erityyppisiä rikoksia ja luokittelee osalliset ja tapauksen.

Murha-itsemurhauutisilla on lisäksi oma erityislaatunsa verrattuna muihin henkirikosuutisiin (ks. liite). Koska prosessi ei jatku oikeuskäsittelyyn, niin oikeudenkäyntimateriaalia ei ole koskaan käytössä. Sanomalehdethän käsittelevät uutisarvoisempia henkirikoksia useammassa vaiheessa: kun tapahtunut on huomattu, mahdollisesti etsintöjen ja tutkinnan aikana, kun epäilty on vangittu, lisäksi myös syytteistä, oikeuskäsittelystä ja tuomiosta voidaan kertoa. Murha-itsemurhien kohdalla kerrotaan vain tapahtuneesta ja tutkinnan edistymisestä.

Rikosuutisten tutkimus väkivaltanäkökulmasta

Rikosuutiset eivät ole olleet Suomessa kovin keskeinen tiedotus- tai mediatutkimuksen kohde. Pertti Hemánus tarkasteli aihetta väitöskirjassaan (1966) ja tuolloin hänen ja yleisestikin käytössä ollut lähestymistapa oli funktionaalinen: pohdittiin sitä, miten hyvin rikosuutiset hoitavat yhteisöllistä tehtäväänsä, joksi oli määriteltä lähinnä rikollisuuden ehkäisy. Tähän ajateltiin muun muassa päästävän uutisilla, joissa kerrottaisiin kontrollikoneiston tehokkaasta toiminnasta. 1990-luvun alussa on pohdittu rikosuutisten osuutta sosiaalisten ongelmien, erityisesti moraalisten paniikkien ja rikosaaltojen, konstruoinnissa (esim. Takala 1994, alkup. Spector

---

feministinen naisiin kohdistuvan väkivallan tavallisten miesten tekemäksi mieltäminen saattaa johtaa ongelmiin. Tavallisuus kun tekee teoista rutiinijuttuja ja ne saatetaan nähdä väistämättöminä ja jokapäiväiseen elämään kuuluvina.

& Kitsuse 1987). Tämän tutkimussuuntauksen puitteissa on kritisoitu erilaisten intressiryhmien ”ongelmantuotantoa”, jonka seurauksena jotkut toiset ryhmät leimataan rikollisiksi (tai muutoin poikkeaviksi).

Pelon ja turvallisuuden tutkimus (esim. Kivivuori & Smolej 2002; Korander 2000) jatkaa traditiota, hieman erilaisin painotuksin. Puhuttaessa moraalisisista paniikeista, ne nähdään ensisijaisesti hyvien vihollisten etsintänä ja oman ryhmän intressien ajamisena, kun taas peloista voidaan puhua myös pelkäävien ihmisten näkökulmasta, heidän elämäänsä rajoittavina tekijöinä. Oma tutkimukseni ei käsittele pelkoja, mutta kiinnitän huomiota erilaisien sosiaalisten ongelmien konstruointiin ja määrittelykamppailuihin. Pohdin myös ”hyvän” ja ”huonon” uhrin eroa sekä uutisarvoisen ja uutisarvottoman murha-itsemurhan eroa.

Naistutkimuksessa on keskitytty viime vuosina kahteen viimeksi mainittuun tutkimussuuntaan. Pelon tutkimuksessa kiinnitetään huomiota myös pelon sukupuolistuneisuuteen: naiset pelkäävät julkisissa tiloissa ja erityisesti raiskaajia, miehet ilmoittavat yleensä vähemmän pelkoja, vaikka joutuvat väkivallan uhreiksi naisia useammin. Potentiaalinen rikos on psyykkisiltä seurauksiltaan kuitenkin erilainen; on eri asia tulla raiskatuksi kuin saada nyrkinisku nakkikioskilla. Funktionalistisessa tutkimusvaiheessa naisiin kohdistuva väkivalta mieltyi enemmän yksityisasiaksi ja sen syyt paikannettiin ihmisluontoon, joten sitä koskevaa uutisoitua ei pidetty yhteiskunnallisesti merkittävänä vaan lähinnä viihteenä. Naisiin kohdistuvan väkivallan uutisointi saattoi jo itsessään olla kritisoinnin kohde. (Hemánus 1966.) Rikosaaltojen ja paniikkien tutkimuksessa naisten pelot näyttäytyvät irrationaalisina ja jopa konservatiivisina ja marginaalisia ryhmiä leimaavina. Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksen näkökulmasta on toki myös kritisoitu ongelmien tuotantoa, esimerkiksi sitä, miten sanomalehdissä on paisuteltu tyttöjengien väkivaltaisuutta (Aaltonen & Honkatukia 2002).

Rikosuutisia on tutkittu naistutkimuksellisesti myös muista kuin edellä mainituista näkökulmista: tärkeitä ovat olleet kysymykset vastuusta ja uhrin viattomuudesta. Raiskaus ja sen uutisointi on tällöin ollut keskeinen tutkimuksen kohde (Suomessa Mäkelä 2001). Toinen merkittävä teema on ollut naisiin kohdistuvan väkivallan ”luonnollisuus” ja sen vaikutus uutisarvoisuuteen (Carter 1998; McLaughlin 1998²¹). Myös luokka-asetiltaan ja rodultaan tai etniseltä taustaltaan erilaisten naisten erilaista uutisarvoa on pohdittu. Yhdysvalloissa köyhän, mustan naisen surma ei ole uutinen, eikä myöskään keskiluokkaisen yhteiskunnan ulkopuolella elävän prostituoidun seksuaalimurha (esim. Campbell 1992, 110). Viattomiksi mielletyt uhrit ovat usein uutisarvoisia ja kohtalonsa ansainneiksi mielletyt puolestaan uutisarvottomia. Erityinen aihealue on ollut prostituoitujen murhien käsittely: uutisoinnista on löydetty jopa tekijää ja tämän moraalista missiota ymmärtäviä sävyjä. Eräs käytetty teema liittyy väkivallantekijöiden asenteiden yleistettävyyteen: tekijöiden leimaamisen ”hirviöiksi” on todettu peittävän väkivallan sukupuolistunutta luonnetta ja sen taustalta löytyvää naisvihaa, jota on ennen tekoa saatettu pitää normaalina (Esim. Wise & Stanley 1987; Bland 1992; Caputi & Russell 1992, 14). Tähän naisvihan kieltämiseen liittyen on arvosteltu mediaa feministivihamielisyydestä. Myös suhtautumista naisiin väkivallantekijöinä on pohdittu: nainenhan on tekijänä poikkeus ja teko ymmärretään ensisijaisesti naiseuden pohjalta (Berrington & Honkatukia 2002).²²

²¹ O. J. Simpsonin, joka oli syytettynä vaimonsa surmasta, oikeuskäsittelyn uutisoinnissa keskityttiin rotukysymykseen (mies musta ja vaimo valkoinen) ja vaimoon aiemmin kohdistunut väkivalta miellettiin epäkiinnostavana asiana.

²² On tuotu esille, että naiset myös mielletään ”rikollisiksi” tai väkivaltaisiksi miehiä herkemmin. Esimerkiksi pedofiilien uhrien itseapuryhmässä useat osallistujat nimesivät hyväksikäyttäjikseen sekä isänsä että äitinsä. Äidit olivat kuitenkin suurimmassa osassa tapauksista vain olleet puuttumatta isien tekoihin. (Kelly 1996).

Feministinen tutkimus on rikosuutisten(kin) osalta kiinnittänyt huomiota ammattikäytäntöjen miehisisyyteen: ”kova” uutinen on maskuliininen narratiivinen muoto (Carter ym. 1998, 7). Uutistyössä objektiivisuus tarkoittaa miehen asemaan asettumista ja naisnäkökulma puolestaan subjektiivisuutta. Keski-ikäisten ja keskiluokkaisten valkoisten miesten yksityisyyden koetaan olevan enemmän suojelun tarpeen kuin muiden ryhmien, heitä pidetään luotettavina lähteinä ja koska heillä on enemmän menetettävää kuin muilla ihmisryhmillä, heidän kohdallaan ollaan tarkempia tietojen paikkansapitävyyden suhteen (J Kitzinger 1998).

Suomalainen mediatutkimus ei juuri ole puuttunut murha-itsemurhiin. Nina Tuomikosken tiedotusopin pro gradu -työ (1996) käsittelee itsemurhia sanomalehtiutisissa ja sivuaa murha-itsemurhia aineistonsa pohjalta. Hänen mukaansa itsemurhat tulevat usein julkisuuteen, jos ne liittyvät rikoksiin. Hänen aineistossaan näistä rikoksista puolet oli henkirikoksia. Tuomikoski näki murhan ja henkirikoksen yhdistelmän sisältävän enemmän ”dramaattisia elementtejä”. Analysoidessaan erästä uutista, joka koski parisuhteessa tapahtunutta murha-itsemurhaa, hän toi esille sen, että ulkopuolisten joutuminen vaaraan teki tapauksesta uutisarvoisemman kuin jos kyseessä olisi ollut vain pariskunnan turvallisuuden vaarantanut tilanne. (Tuomikoski 1996, 59, 66, 67.)

Itsemurhien ehkäisyprojektissa on puolestaan tultu siihen tulokseen, että suomalaiset sanomalehdet käsittelevät itsemurhia asiallisesti, välttäen traagisuutta, sankarillisuutta ja sensaatiomaisuutta. Jari Hakasen mukaan erityisesti silloin kun tapaukset liittyvät väkivaltaan tai muihin rikoksiin, ne esitetään kielteisinä. Tosin varauksella: ”Silti voi kysyä, vahvistavatko tällaiset kuvaukset kulttuurisia kuvia toimintamalleista, joissa itsemurha ja sitä edeltävät väkivalanteot kytkeytyvät toisiinsa.” (Hakanen 1999, 130–131.)

Olen hyväksynyt lähtökohtaisesti ajatuksen toimittajan työn sukupuolineutraalista maskuliinisuudesta, enkä lähde edes pohti-

maan sitä, miten toimittajan sukupuoli vaikuttaa hänen kirjoittamaansa tekstiin. Ajatukseen, että kirjoittajan sukupuoli tuottaisi tekstin näkökulman, on muutoinkin suhtauduttu skeptisesti (esim. Carter ym. 1998, 4–5). Miesten ja naisten tavat käyttää kieltä eivät myöskään suuresti poikkea toisistaan, vaan eroa rakennetaan ennemmin puheessa miesten ja naisten kielenkäytöstä (Kitzinger & Frith 2001; Tainio 2001).

Aineistoni avulla ei voi tehdä johtopäätöstä, että miehet ja naiset kirjoittaisivat erilaisia rikosuutisia. Ensinnäkin vertailu olisi vaikeaa, koska kirjoittajan nimi on laitettu tekstin ohteen harvoin. Kaikissa laajemmissakaan jutuissa ei ole kirjoittajan nimeä. Toiseksi toimituksien (mahdollisesti) sukupuolistunut työnjako voi olla vaikuttavampi tekijä kuin naisten tai miesten erilaiset tavat jäsentää asioita. Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että uutiset ovat miesten ja erikoisartikkelit ovat naisten alaa, eli naiset usein taustoittavat tapauksia. Tämä työnjako ei ole säännönmukainen vaan ennemmin kyse siitä, että useammat nimetyt rikosuutiskirjoittajat ovat miehiä ja naisten nimiä löytyy erityisesti erikoisartikkelien kirjoittajien joukosta. Joissakin tapauksissa taustoitus voi tarkoittaa väkivallan sukupuolistuneen luonteen pohtimista (miksi mies surmaa perheensä, miksi mies on väkivaltainen), joskus taas pohditaan yleisen turvallisuuden kysymyksiä, kuten julkisten tilojen ja palveluammattien työntekijöiden turvallisuutta. Toimittajien kiinnostuksen kohteet ja opiskelutaustat voivat toki vaikuttaa, erityisesti erikoisartikkelien näkökulmiin, ja tiettyä sukupuolen ”vaikutusta” voi tulla tätä kautta. Esimerkiksi yliopistossa naistutkimusta opiskelevista suurin osa on naisia ja näiden joukossa on journalismin opiskelijoita. Kuitenkin ainoa varsinainen uutinen, jonka olen määritellyt feminististä kehystä hyväksikäyttäneeksi, oli miehen kirjoittama.

Aineistosta ja analyyseista

Tutkimukseni aineisto koostuu murha-itsemurhista kertovista sanomalehtiartikkeleista vuosilta 1996–2000. Mukaan olen lisäksi ottanut kaksi runsaasti julkisuutta saanutta tapausta aikarajojen ulkopuolelta: vuonna 2001 tapahtuneen murha-itsemurhan, jossa isä surmasi kolme lastaan ja itsensä, sekä naisen tekemän koko perheensä ja itsensä surman vuodelta 2004. Jälkimmäistä olen käsitellyt vain pääpiirteissään, sillä tutkimukseni oli alkukesällä 2004 jo loppuvaiheessa. Annoin itse ensimmäisen asiantuntijalausuntoni vuoden 2001 tapauksesta (lehteen, joka ei sisälly aineistoon), joten en ole itse toiminnallani voinut vaikuttaa jäsenyyksiin, lukuun ottamatta vuoden 2004 tapausta, jonka kohdalla en pidä sitä todennäköisenä. Olen käyttänyt myös poliisin rikosilmoitusten tietoja ja selosteosia, mutta ne ovat mukana työssäni lähinnä vertaillen tekstilajeja.

Olen kerännyt aineistoa neljästä levikiltään laajimmasta suomalaisesta sanomalehdestä: *Aamulehdestä*, *Helsingin Sanomista*, *Iltalehdestä* ja *Ilta-Sanomista* ja lisäksi olen sisällyttänyt aineistoon tapahtumapaikkojen valtalehtien artikkelit. Olen pyrkinyt tarkastelemaan sellaisia rikosuutisia, joiden lukeminen kuuluu arkielämään, joten en ole ottanut tarkasteluun mukaan erityisiä rikoslehtiä. Tausta-aineistonani olen käyttänyt tavallisia rikosuutisia (*Aamulehti*) kolmen kuukauden ajanjaksolta. Tausta-aineiston tarkoitus on ollut esplikoida murha-itsemurhauutisten ja muiden henkirikosuutisten eroja (ks. liite).

Taulukko 1. Murha-itsemurhat aineistossa (1996–2000 ja yksi uutinen vuodelta 2001) sen mukaan mikä on tekijän ja uhri(e)n välinen suhde.

Mies surmaa naisen (ex) intiimi-suhde	Mies surmaa perheen	Mies surmaa lapsensa	Mies surmaa vanhem-pansa	Mies surmaa toisen miehen	Nainen surmaa lapsensa	Muut*	Yhteensä
19	1 (tai 2)	4 (tai 5)	2	3	1	3 (tai 1)	33
58 %	3 % (6 %)	12 % (15 %)	6 %	9 %	3 %	9 % (3 %)	100 %

* 1) mies surmasi entisen avopuolisonsa äidin, 2) mies surmasi tyttärensä, avo-vaimonsa ja tämän äidin, 3) mies surmasi poikansa ja naispuolisen kollegansa.

Tutkimuksen aineistoon kuuluu 155 murha-itsemurhia käsittelevää uutiskokonaisuutta (yhdessä numerossa voi olla useampikin artikkeli). Joitakin tapauksia käsiteltiin kaikissa lehdissä, jotka olin päättänyt sisällyttää aineistoon, toisia vain osassa. Jotkut tapaukset pysyivät lehtien sivuilla useita päiviä, toisista kerrottiin vain yhtenä päivänä. Lyhyimmissä jutuissa pituutta oli muutama rivi ja sanoja 35–40, kun taas joistakin tapauksista kerrottiin yhdestä lehdestä useiden aukeamien laajuudella ja jopa 1500 sanan voimalla. Tutkimuksen loppuvaiheessa otin mukaan myös yhden tapauksen vuodelta 2004. Käsittelem sitä lähinnä vain luvussa ”Nainen tekijänä”, jossa esittelen sen aineistotiedot. En ole laskenut sitä mukaan oheiseen taulukkoon tai uutiskokonaisuuksien määrään.

Kaikkia murha-itsemurhia ei ole uutisoitu. Suurin osa lienee kuitenkin ollut sanomalehtien sivuilla. Tilastojen mukaan (StatFi, poliisin tietoon tullut rikollisuus) vuonna 1999 oli 142 henkirikosta, ja jos niistä 6 % olisi murha-itsemurhia, mikä on Kivivuoren ja Lehden (2003) mukaan ollut taso Suomessa vuosina 1998–2000, niin murha-itsemurhia olisi kahdeksan tai yhdeksän kappaletta.

Aineistossani tuolta vuodelta löytyy seitsemän uutisoitua tapausta. Vuonna 1998 henkirikoksia oli 113, joten murha-itsemurhia olisi tämän laskukaavan mukaan kuusi tai seitsemän. Sanomalehdistä löysin uutisia viidestä tapauksesta. Kun vertaa tilastoja lehdistä löytyneisiin tapausluokkiin, niin näyttää siltä, että erityisesti äidin tekemät lapsen ja itsensä surmat ovat lehdissä aliedustettuina. Niitä oli vuosina 1970–1994 yksi tai kaksi vuodessa, mutta aineistossani on vain yksi tapaus (Vanamo ym. 2001).

Olen analyysissäni käyttänyt jäsenyyuskategorisoinnin analyysivälineistöstä toisia periaatteita ja käsitteitä näkyvämmiin, toisia taas piiloisemmin. Kategoriat, niihin liitetyt toiminnot ja piirteet, niiden muodostamat kategoriaryhmät sekä taustalla vaikuttavat moraaliset järjestykset ovat keskiössä. Johdonmukaisuussääntö ja taloudellisuussääntö ovat taustalla, mutta ohjaavat analyysia aina hetkittäin. Maksiimeista en juuri puhu, mutta idea, että ihmisiiä ja tapahtumia tarkastellaan sellaisina, miltä ne näyttävät, vaikuttaa työn taustalla.

Analyysissäni kiinnitän erityisesti huomiota niihin kategorioihin, joihin osalliset sijoitetaan ja kuinka heidän suhteitaan nimitään. Pysin eksplikoimaan esille erilaisia moraalisia järjestyksiä koskien ihmissuhteita, parisuhdetta ja perheen sisäisiä suhteita. Pohdin, mitkä ihmisten välillä tapahtuvat teot näyttäytyvät ymmärrettävinä ja selitettävissä olevina, mitkä taas ovat mysteerejä ja käsittelemättömiä. Tarkastelen myös tapahtumien nimeämisiä: mikä on konteksti, jossa nämä ihmiset näyttäytyvät tämän kaltaisina, näillä tavoin nimettyinä.

Pysin löytämään teksteistä yleisiä ja tavallisia jäsenyyksen tapoja. Esimerkiksi sitä, mikä on tyypillinen tapa käsitellä murha-itsemurhaa, jossa tekijä on mies ja uhri hänen naiskumppaninsa. Välillä siirryn lähilukuun ja tarkastelen yksittäisiä uutisia ja niiden merkitysavaruudessa synnytettyjä moraalisia järjestyksiä.

Esitän aineistoesimerkit laatikoissa tekstin lomassa. Olen merkinnyt otteet luvun mukaisella kirjainsymbolilla ja järjestysluvulla. Luvun Nainen uhrina otteet ovat N1, N2... ja niin edespäin. Luvun Mies olen jakanut kahteen osioon ja ensimmäisen osion otteet olen merkinnyt M1, M2... ja toisen MV1, MV2... Jälkimmäisessä kirjaimet viittaavat osion otsikkoon ”Mies ja väkivalta”. Sellaisiin uutisotteisiin, joissa osallisten välinen suhde ei ole suoraan havaittavissa, olen lisännyt sen sulkeisiin tyyliin (tekijä – uhri).

Ensimmäinen analyysilukuni kertoo naisista entisien ja nykyisien avo- ja aviopuolisoidensa tai seurustelukumppaniensa uhreina. Pohdin siinä uutisarvoisuutta ja heteroseksuaalisen parisuhteen moraalista järjestystä. Toisessa luvussa siirryn käsittelemään lapsia isiensä uhreina ja erityisenä kiinnostuksen kohteenani on perheryhmitys, siihen liittyvät kategoriat ja moraalinen järjestys. Kolmannessa luvussa jatkan lasten ja vanhempien suhteiden pohdintaa: kuinka lapset esitetään vanhempiensa välisen teon jälkeen, miten lapsi–vanhempi-suhteen moraaliset järjestykset suhteutuvat murha-itsemurhan kaltaiseen tekoon. Neljännessä luvussa tarkastelen miestä, sekä miesten välisiä suhteita ja hierarkioita että mieheyttä suhteessa väkivaltaan. Tarkastelun aineistona ovat tapaukset, joissa miehet ovat surmanneet toisia miehiä ja vanhempiaan. Vertaan luvussa myös miesten välisten tekojen jälkeen itsensä surmanneiden ja vanhempiensa surmanneiden miesten mieheyttä perheen isien mieheyteen. Viidennessä analyysiluvussa tarkastelen naista lapsen/perheen surmaajana ja pohdin sitä, mitä uutiset kertovat suhtautumisesta äidin ja naisen käyttämään väkivaltaan. Viimeinen analyysiluku laajentaa tarkastelukulmaa osallisten suhteista Suomeen tapahtumien kontekstina ja käsityksiin suomalaisuudesta.

5. NAINEN UHRINA JA PARISUHDE

Suurimmassa osassa niistä murha-itsemurhista, joissa nainen on uhrina, tekijällä ja uhrilla on tai on ollut heteroseksuaalinen parisuhde. Suurin osa näistä tapauksista uutisoidaan lyhyesti lehtien sisäsivuilla, tasapäisesti muiden rikosuutisten joukossa. Tarkastelen tässä luvussa erityisesti sitä, miksi näitä tapauksia käsitellään rutiiniuutisina. Pohdin myös sitä, mikä tekee joistakin tapauksista toisia uutisarvoisempia. Tarkemmin sanoen tutkin sitä, millä keinoilla ja mitä korostaen, joistakin tapauksista tulee dramaattisia ja toisista taas rutiiniuutisia.

Murha-itsemurhat, joissa tekijä on mies ja uhri hänen entinen tai nykyinen naiskumppaninsa, ovat Suomessa ja kansainvälisesti tyypillisimpiä murha-itsemurhia (Lehti 2002; Garcach & Grasbosky 1998; Marzuk ym. 1992). Murha-itsemurhat eivät ole missään maassa tavallisia henkirikoksia, mutta noin joka viides miehen tekemä naisystävän tai vaimon surma johtaa tekijän itsemurhaan, myös Suomessa (Lehti 2002, 81¹). Aineistoni murha-itsemurhista, joita on 33 kappaletta, 21 on sellaisia, joissa surmattu oli tekijän entinen tai nykyinen naispuolinen kumppani. Näistä kahdessa surmattujen joukossa oli myös muita, toisessa osallisten vauva ja toisessa tekijän ja surmatun tytär sekä naisen äiti.

Jotkut sanomalehtien artikkelit murha-itsemurhista on siis kirjoitettu lyhyesti ja minimaalista informaatiota hyödyntäen. Tätä

---

¹ Lehden aineisto on vuosilta 1998–2000. Tänä aikana kaikista henkirikoksista 6,2 % johti tekijän itsemurhaan. 54 % murha-itsemurhista kuului niihin, joissa uhri oli tekijän vaimo tai naisystävä. (2002, 81.) Murha-itsemurhat mainitaan rikostyyppiksi, joka on suhteellisen pysyvä tasoltaan ja liittyy läheissuhteisiin. On oletettavaa, että parisuhteeseen liittyvän luokan suuri osuus on myös pysyvä piirre. Omassa aineistossani kuitenkin luokan osuus oli jopa 66 % eli suurempi kuin rikosrekisteritietojen mukaan. Tämä viittaisi siihen, että näistä tapauksista ei useinkaan vaieta julkisuudessa.

kirjoittamisen tyyliä voi kutsua luurankoraportoinniksi, joka onkin tavallisin tapa kertoa rikoksista (Dahlgren 1987). Toiset ovat puolestaan laveita, dramaattisia uutisia, jotka erottuvat selvästi jokapäiväisestä, rutiiniuutisten muodostamasta taustasta (Hall ym. 1978, 67). Suurin osa niistä murha-itsemurhista, joissa osalliset ovat tai ovat olleet parisuhteessa, on rutiiniuutisten tyyppisiä. Toimitustyö perustuu siihen, että on olemassa arkipäiväinen rikosmassa (*bulk of crime*) ja tästä massasta kirjoitetaan rutiinijuttuja, kun taas massasta erottuvista, erikoisemmista tapauksista kirjoitetaan dramaattisia uutisia ja laajempia erikoisartikkeleita (mt.). Koska murha-itsemurhat muodostavat vain alle 10 % henkirikoksista, niin voisi olettaa, että niitä kohdeltaisiin erikoisten ja dramaattisten luokkaan kuuluvina. Usein kuitenkin niistä kertovat uutiset ovat lyhyitä ja toisista huonosti erottuvia. Karkeasti jakaen dramaattinen tyyli on tavallista kun uhrien joukossa on lapsia, kun taas niissä tapauksissa, joissa henkirikoksen ja itsemurhan tehnyt on surmatun naisen entinen tai nykyinen miesystävä, tavallisinta on kertoa niistä arkipäiväisesti ja lyhyesti.

Esittelen tässä luvussa ensin tavanomaisimman tavan kertoa parisuhteeseen liittyvästä murha-itsemurhasta. Tarkastelen sitä, minkälaista kerronta yleensä on ja mikä näissä tapauksissa sekä tavoissa ymmärtää ne, tekee niistä median kannalta epäkiinnostavia. Esittelen tyypillisiä piirteitä ja selityksiä. Seuraavaksi tuon tarkasteluun poikkeuksina niitä tapauksia, jotka erottuvat rutiinitaustasta. Kysyn, miten ne eroavat ja erotetaan tavanomaisista. Pohdin lisäksi sitä, kenen näkökulmasta asiat esitetään suurelle yleisölle. Tarkastelen myös ongelmien konstruointia, sitä tuleeko esille mitään eksplisiittisesti ongelmaksi määritettyä. Lopuksi pohdin analyysien pohjalta hahmottuvaa heteroseksuaalisen parisuhteen moraalista järjestystä.

Rutiinjuttu

Uutisarvoisuuden sanotaan liittyvän muun muassa tapahtuman harvinaisuuteen ja dramaattisuuteen (Hall ym. 1978, 67). Kaikki murha-itsemurhat ovat harvinaisia tapauksia ja lisäksi tekijän itsemurhan voi ajatella lisäävän dramaattisuustasetta. Samalla murha-itsemurha on tuttu aihe monista tragedioista, kuten Shakespearen *Othello*sta. Vaimon hengen vaatineesta murha-itsemurhasta nämä seikat eivät tee kovan luokan sensaatiota, ainakaan Suomessa. Yleensä, kuten kahdessa seuraavassa esimerkissä (N1 ja N2), uutisissa kerrotaan vain tapahtumapaikka, osallisten välinen suhde, heidän sukupuolensa sekä ikä.

Ote N1

**Pariskunta löytyi kuolleen
Alajärveltä**
ALAJÄRVI

Lauantaina aamupäivällä löytyi Alajärveltä keski-ikäinen pariskunta kotiaan kuoliaaksi ammuttuna.

Poliisin alustavien tutkimusten mukaan aviomies oli ensin ampunut vaimonsa ja sen jälkeen itsensä.

Pariskunta oli asunut kahdestaan haja-asutusalueella sijaitsevassa omakotitalossa.

(Ilkka 26.7.1998)

Ote N2

**Mies ampui vaimon ja itsensä
Alajärvellä**
STT-Alajärvi

Mies ampui ensin vaimonsa ja sitten itsensä Alajärvellä. Keski-ikäinen pariskunta löydettiin lauantaina aamupäivällä kuolleen kaupungin haja-asutusalueella sijaitsevasta vanhahkosta omakotitalosta. Surma-aseena oli käytetty haulikko.

(AL 27.7.1998)

Nämä kaksi samasta tapauksesta kertovaa uutista edustavat otsikointinsa perusteella kahta tyypillisintä parisuhde-murha-itsemurhauutista. Toisessa otsikko on passiivissa, pariskunta on löydetty kuolleen, toisessa paljastetaan enemmän ja kerrotaan miehen ampuneen vaimonsa. Aktiivisessa otsikossa tapahtuma luokitellaan ampumiseksi, passiivisessa kuolleen löytäminen on keskeistä.

Näiden molempien otsikointien pohjana on poliisilta saatu tieto, että tutkimusten mukaan ampuja oli mies. Muutkin lehdet käyttivät tapauksen uutisoinnissa näitä kahta otsikointivariaatiota.²

Otsikoinnin sanotaan kehystävän uutista ja ohjaavan sen lukemista (Byerly 1999). Passiivin käyttö ohjaisi näin lukemaan uutista niin, että varsinainen uutinen on pariskunnan kuolema ja sitä lähinnä taustoitetaan kertomalla ampumisesta, joka siis tarjoaa selityksen tapahtuneelle. Passiivimuotoinen otsikko saa sen, miten pariskunta on kuollut, näyttäytymään melkein pä sivuseikkana. Passiivi-ilmaisuja saatetaan käyttää muillakin tavoilla kuin kuolemiseen viitaten: ”Asetta käytettiin naisen yksityisasunnossa (...)” (*Kouvolan Sanomat* 16.7.1998) tai ”Perheriita johti avoparin kuolemaan Maarianhaminassa” (HS 5.5.1997). Passiivin käyttö otsikoissa ja yleensäkin tekijyyden häivyttäminen taustalle on tyyppillistä sekä parisuhteessa että sen jälkeen tapahtuvien murha-itsemurhien uutisoinnille. Aktiivimuoto on tavallisempi, mutta passiivimuoto kuitenkin huomattavan yleinen verrattuna muihin rikosuutisiin, joissa passiivimuotoa käytetään harvoin, jos epäily on tiedossa (liite).³

Lauseen ”löydettiin tapettuina/surmattuna” voi tulkita viittaavan sellaisen henkirikoksen mahdollisuuteen, jossa tekijä on ulkopuolinen. Murha-itsemurhateksteissä se kuitenkin saatetaan yhdistää leipätekstiin, jossa tekijäksi mainitaan mies. Se, että tekijä on vasta

² *Pohjalainen* 26.7.1998: ”Mies ampui vaimonsa ja itsensä Lapualla”. *Ilkka* 26.7.1998 ”Pariskunta löytyi kuolleena Alajärveltä”. Oikea tapahtumapaikkakunta on Alajärvi. Erehdys johtuu siitä, että Alajärvi on Lapuan kihlakunnan aluetta.

³ Vaimonsurma-itsemurhauutisissa otsikkotyyppi mies surmasi vaimonsa ja itsensä oli yleisin (N=34) Olen sisällyttänyt tähän muutamia variaatioita, kuten ”Mies surmasi naisen ja paloi itse”. Passiivimuotoisia otsikoita on yhteensä lähes yhtä paljon (N=26). Löydettiin kuolleena/surmattuna/ammuttuna -otsikoita on 16 ja muita passiivioitsikoita 10 (esimerkiksi ”ampumavälikohtaus/perheriita johti kahden kuolemaan”. Muita, passiivi- ja aktiivimuodon yhdistelmiä tai sellaisia, joissa uutisarvoinen huomio nostetaan otsikkoon, tai niitä, joissa tapauskokonaisuutta ei vielä tiedetty, oli 17. Samasta tapauksesta saattoi toinen lehti kertoa poliisin antamien tietojen pohjalta passiivioitsikolla ja toinen lehti aktiivioitsikolla.

epäilty, ei estä aktiivimuodon käyttämistä, muutoinhan aktiivimuotoisia otsikkoja ei käytettäisi juuri lainkaan kerrottaessa henkirikoksista. Pikemmin se kertoo siitä, että tapahtuma hahmotetaan ensisijaisesti pariskuntaa kohdanneeksi turmaksi ja vasta toissijaisesti henkirikokseksi.

Aktiivimuotoinen otsikko tekee tapauksesta enemmän rikoksen, tosin rutiinityylillä kirjoitetun sellaisen. Uutisessa, jonka otsikko kertoi miehen surmanneen vaimonsa (ote N2), rikosluontoisuutta korostaa otsikon lisäksi puhe surma-aseesta. Otsikoinnin tyyli heijastuu myös muuhun uutiseen, passiivioitsikoissa on aktiivioitsikoita vähemmän rikokseen tai väkivaltaan liittyviä sanoja. Tämä voidaan todeta myös Ranualla tapahtuneen teon uutisoinnista (ote N3). Se edustaa väkivaltasanastonsa runsauden puolesta aineiston rikostyylisimpiä uutisia. Tosin siinäkin sekä tekijä että surmattu luetaan uhrien ryhmään (eli uhreja ovat sekä henkirikoksen että itsemurhan uhrin). Kuten tavallista, selviä rikolliskategorisoiteja, kuten 'ampuja', 'surmaaja' tai 'tappaja' ei kuitenkaan esiinny, eikä surmien raakuutta korosteta, eikä niistä kerrota yksityiskohtia. Tekojen aktiivisuutta ei korosteta draamatiikan keinoin, vaan uutinen jää tyyliltään toteavaksi.

Ote N3

Mies ampui vaimonsa ja itsensä Ranualla

Mies on ampunut hirvikiväärillä vaimonsa ja sen jälkeen itsensä Ranuan Heinisuolla sijaitsevassa omakotitalossa. Veriteko on tapahtunut ilmeisesti jo tiistaina, mutta uhrin löydettiin vasta perjantaina.

Poliisin antaman tiedotteen mukaan mielenhäiriön arvellaan olleen syynä tapaukseen, alkoholilla ei ole ollut osuutta. Mies oli 55-vuotias ja vaimo 50-vuotias. Poliisi päätteli tapahtumien kulun surmapaikalla tehdyn tutkinnan perusteella.

(AL 12.7.1997)

Melkeinpä mistä tahansa tapauksesta, jossa mies surmaa entisen tai nykyisen avo- tai aviopuolionsa, voidaan kirjoittaa kuten edellä esitetyissä uutisissa: lyhyesti ja rutiininomaisesti. Sellaisetkin tapaukset, jotka toisissa lehdissä katsotaan laveamman kerronnan

arvoiseksi, saattavat toisissa tulla käsitellyksi tähän tapaan, jota kutsun rutiinityyliksi. Tapahtuneessa itsessään ei siis näytä olevan erityistä uutisarvoa vaan sitä tuotetaan nostamalla esille yksityiskohtia, joiden ajatellaan olevan lukijoista mielenkiintoisia. Edellä esitettyjä otsikoita ei ole rakennettu siten, että ne korostaisivat tai kohottaisivat tapausten uutisarvoa (vrt. Bell 1991, 79).⁴ Ne eivät myöskään ole kovin informatiivisia siinä mielessä, että niiden rivien välistä pystyisi lukemaan tarinan kulun. Eräs sosiaalisen elämän perustavista säännöistä on se, ettei kaikkea tarvitse eikä pidäkään kertoa, vaan ihmiset osaavat esimerkiksi kategorioiden perusteella päätellä puuttuvat seikat (Heritage 1984)⁵. Se on oletus, joka sanomalehtikirjoituksissa tehdään ja jota käytetään: Otsikko ”Partiotyttö raiskattiin Helvetin enkelien juhlassa” antaa vihjeen siitä, mitä on tapahtunut, kuka on syyllinen ja onko uhri viaton vai osasyllinen (Lee 1984; Silverman 1993). Kuitenkaan edellä esittämässäni otsikoissa mikään kategoria tai attribuutti ei anna vihjetä, miksi teko on tapahtunut tai mikä on tarina sen taustalla. Toki *Ilkan* otsikon ymmärtäminen edellyttää, että lukijat tietävät ’pariskunnan’ koostuvan miehestä ja naisesta; ja Aamulehden uutisissa, että mies on ampunut juuri oman vaimonsa, ei jonkun toisen vaimoa. Varsinkin otsikko ”löydettiin kuolleena” on kulttuurisesti kovin mykkä – ja tässä mykkyudessaan kovin vähän lukemaan houkuttava. Sen perusteella ei voi päätellä edes sitä, onko kyseessä onnettomuus vai henkirikos.

⁴ Bellin (1991, 79) mukaan uutisarvon maksimointi on tärkeää, siihen osallistuu journalistin lisäksi myös toimitussihteeri. Jutusta pyritään toimittamalla tekemään vielä ”kovempi” ja iskevämpi (yllättävämpi), lähteiden auktoriteettiasemaa korostetaan, kirjoitusta terävöitetään entisestään ja yleisöön vedotaan vielä pakkavammin.

⁵ Sosiaalisesta elämästä tulee liian raskasta, jos kaikki kerrotaan. Eräissä Garfinkelin säännönriskomiskokeessa koeteltiin juuri tätä sääntöä, ja Garfinkel päätteli kiivaasta sanktioinnista, että se on perustavia sosiaalisen elämän sääntöjä (Garfinkel 1967 40–44).

Tällainen rutiininomainen ja niukka kerronta viittaa siihen, että tapausta käsitellään toimittuksessa osana jokapäiväistä väkivallan (uutis)virtaa – mitä tekijän itsemurhakaan ei muuta. Tässä mielessä parisuhde-murha-itsemurhien ei ajatella suurestikaan poikkeavan ”tavallisista vaimon-surmista”. Lisäksi niukkuutta selittää poliisin vakuuttuneisuus siitä, ettei ”tällaisista tapauksista” pitäisi kertoa kovin laajasti (otteet N4).

Tapauksista, joissa mies tappaa vaimonsa ja itsensä, kirjoitetaan siis useimmiten niukkoja uutisia joko passiivissa kahden kuolemina tai aktiivissa kertoen, että mies surmasi vaimonsa ja itsensä. Osalliset esitetään lähinnä parisuhteensa, sukupuolensa ja ikäkautensa määrittiminä. Syitä tai taustoja ei useinkaan kerrota, eikä niitä yritetä selvittää vaikkapa naapureita tai asiantuntijoita haastattelemalla. Tapaukset ovat ikään kuin kulttuurisia itsestäänselvyyksiä, joten taustojen ei ajatella vaativan penkomista. Aivan samoin kuin juoppoporukoissa tapahtuu puukotuksia, niin myös heteroseksuaalisissa parisuhteissa tapahtuu naispuolison surmia. Itsemurha ei muuta tätä rutiininomaisuutta, vaan naiskumppanin surman ja itsemurhan yhdistelmä näyttäisi olevan yhtä lailla helpposti ymmärrettävä ja sulatettava kuin vaimonsurma (esim. Carter 1998). Ilmeisesti henkirikoksen osapuolten läheinen suhde tekee tekijän itsemurhan ymmärrettäväksi, ja on mies-vaimo-suhteen ollessa kyseessä arkinen asia, eikä nosta dramaattisuuspisteitä.

Otteet N4 HS ja Pohjalainen, vaikenemisen syitä

Syyksi surmasta julkisuuteen annettujen tietojen vähäisyydelle Lehto sanoo traagiset perhesurmat, joita on sattunut Pohjois-Kymenlaaksossa viime vuosina. Lehdon mukaan poliisi haluaa tiedottaa varsin vähäisesti tällaisista tapauksista muun muassa omaisten vuoksi.

(mies – entinen naisystävä,
Kouvola HS 17.7.1998)

(T)utkinnallisista syistä Vaasan poliisin henkirikosryhmä oli sunnuntaina illallakin vielä hyvin vai-tonainen.

(mies – avovaimo,
Pohjalainen 31.10.2000)

Tapausten harvinaisuus ja uutisarvoisuus perustuu siihen, miten ne luokitellaan. Henkirikosten jokapäiväinen virta koostuu tietynlaisista rikoksista, kuten juoppoporukatapoista ja vaimonsurmista. Tapauksista, jotka seuraavat toistaan luonnonvoiman kaltaisesti ja joihin ei ajatella voitavan vaikuttaa. Murha-itsemurhat ovat poikkeuksellisia tapauksia, mutta parisuhteessa tapahtuessaan nekin näytettäisiin mieltävän vaimonsurman kaltaisiksi tai ainakin yhtä luonnollisiksi, toistuviksi ja arkisiksi.

Syiden pohdinta

Savolaisen, Messnerin ja Kivivuoren artikkelissa *Crime is Part of the Problem: Contexts of Lethal Violence in Finland and the United States*, jossa vertailtiin suomalaisista ja yhdysvaltalaisista poliisiaineistoista löytyviä henkirikosmotiiveja, suomalaisten motiivien joukkoon oli kirjattu ”henkirikos/itsemurha parisuhteessa” (Savolainen, Messner & Kivivuori 2001, 59). Murha-itsemurhatapauksissa voidaan siis pitää teon lopputulosta sen syynä. Yhdysvaltalainen poliisi ei kuitenkaan tätä teleologista selitystä käyttänyt tai amerikkalainen tutkija ei sitä selitykseksi tulkinnut (mt.). Tapausten kulttuurinen itsestäänselvyys voisikin selittyä sillä, että joissakin suhteissa ja joissakin tilanteissa, ajatellaan haettavan tätä lopputulosta.

Joskus kuitenkin taustoittamaton ”luonnollisuus” ylitetään ja motiiveja ja taustoja tuodaan esille. Tähän vaikuttavat poliisin käytännöt sekä toimittajien arkijärkiset pohdinnat. Joissakin tapauksissa poliisi on saanut tietoonsa jotain erityistä, kuten tiedon uhkaavasta konkurssista. Joskus tapauksia lähestytään rutiininomaisin selvittelymenetelmin ja kysytään, oliko tekijällä rikollistaustaa tai oliko hän humalassa. Toisinaan orientoidutaan motiiviin siten, että ilmoitetaan, ettei sitä ole tiedossa. Mutta yhtä lailla mahdollista on, ettei motiivia katsota selvittämistä vaativaksi seikaksi: ”Poliisi tutkii alkoholin osuutta asiaan sekä selvittää surmatapoja” (AL 10.10.1996).

Vaikka tarkempia tietoja surmia edeltävistä tapahtumista ei olikaan, kategorioiden perusteella on mahdollista rakentaa joitakin yleisiä motiiveja tai syy-seuraussuhteita (Watson 1983). Peter Dahlgrenin (1987) mukaan yksilöllisten motiivien pohdinta on rikosuutisissa yleensäkin harvinaista. Hän väittää, että motiivia ei niinkään johdeta partikulaaria yksilöä koskevista tiedoista, vaan siitä, mikä yleensä motivoi kyseisentyyppisen rikoksen. Kun on tapahtunut miesten välinen juoppoporukkatappo, niin 'riita' on sen taustaksi ja selitykseksi riittävä, huolimatta tapahtumien yksityiskohdista ja osallisten niille antamista merkityksistä. Tapahtunutta selitetään sen perusteella, mitä kulttuurisesti "tiedetään" ryppy-porukoista ja oletetaan sen jäsenistä (kuten syrjäytyneisyys). (Ex-) parisuhteessa tapahtuneita murha-itsemurhia käsittelevien uutisten kerronnan resurssina puolestaan toimivat ne konventionaaliset käsitykset, jotka koskevat naisia, miehiä ja pariskuntia. Kulttuurin jäsenillä on yhteistä tietoa siitä, mikä on tyyppillistä, odotettavissa olevaa ja sopivaa näihin luokkiin kuuluville ihmisille. Uutisissa voidaan tuoda esille se, mikä selittäisi tapahtuneen, negaation avulla. Negaation kautta esille tuotavat selitykset ovat vahvimpia tarjokkaita, sillä asiantila joka kielletään erikseen, on asiantila jota ensimmäiseksi epäillään. Mies – vaimo – alkoholi – riita – tappo – itsemurha on yhdistelmä, joka selittäisi parhaiten sen, että mies surmaa vaimonsa ja itsensä (N5).

Ote N5

Perheenisä tappoi vaimonsa ja itsensä

49-vuotias yrittäjä ampui vaimonsa ja itsensä Suomenjoella pitkänäperjantaina.

Poliisi ei tiedä teon motiivia. Pariskunta nähtiin elossa tunti ennen ruumiiden löytymistä. Ainakaan silloin heillä ei ollut riitaa.

Perheen 14-vuotias tyttö löysi vanhempansa kuolleina. Isä oli ampunut luvallisella haulikolla ensin 43-vuotiaan vaimonsa ja sitten itsensä. 14-vuotiaan lisäksi perheessä oli kaksi muuta lasta, jotka ovat jo täysi-ikäisiä.

Vanhemmat olivat nauttineet alkoholia surmapäivänä, mutta eivät poliisin mukaan olleet humalassa.

(iltasanomat.fi 26.4.2000)

Motiivia ei siis tiedetä, mutta jos osallisten olisi havaittu olleen humalassa ja riidelleen, tapahtunut olisi selitetty. Yleensä kun taustoja selvitetään nämä kaksi tapahtunutta ymmärrettäväksi tekevää seikkaa (tai niiden puute) tuodaan esille. Tämän kuvion puuttuminen ei kuitenkaan herätä lisäkiinnostusta, sillä onhan mahdollista, että he ovat riidelleet todistajien lähdettyä. Alkoholin käyttöön

liittyvä riita parisuhteessa on kuin kaava, jonka sopivuutta kokeillaan uutisoinnissa ja joskus käytetään sopimattomuudesta huolimattakin. Joistakin uutista saa käsityksen, että pelkästään tapahtunut henkirikos johtaa päättämään riidan: ”Talossa asuneen pariskunnan välillä oli ilmeisesti räjähdystä edeltäneenä iltana ollut riitaa ja aviomies oli lyönyt puolisonsa kuoliaaksi” (N6). Voi jopa olla, että jos alkoholia ei

löydy kuolleiden veressä syyksi päätellään mielenhäiriö: ”Poliisin antaman tiedotteen mukaan mielenhäiriön arvellaan olleen synnä tapaukseen, alkoholilla ei ole ollut osuutta” (N3).

Riita tai perheriita on tavallisin parisuhteeseen liittyvissä murha-itsemurhauutisissa käytössä oleva motiivikonstruktio. Parisuuhdekontekstissa riidaksi voidaan nimetä tapahtuma, jossa vain toinen on uhkaava (väkivaltainen) ja toinen pakenee tai yrittää väistää tilanteen poistumalla paikalta (esim. 31.10.2000 *Pohjalainen*). Taustalla on ajatus, että parisuhdeväkivallan ollessa kyseessä, toisen on täytynyt tehdä jotakin suututtaakseen toisen (esim. Lehtonen & Perttu 1999). Usein myös uhrin humalatilaa pohditaan ja se näyttäytyy osana tapahtumien selitystä. Selitys on toisenlainen kuin seksuaalirikoksissa (ks. Honkatukia 2001), joiden yhteydessä alkoholin ajatellaan tekevän naisen puolustuskyvyttömäksi ja täten

Ote N6 (aviomies – vaimo)

Euran räjähdystä edelsi henkirikos

Tammikuussa Eurassa tapahtuneen omakotitalon räjähdys taustalla oli henkirikos. Talossa asuneen pariskunnan välillä oli ilmeisesti räjähdystä edeltäneenä iltana ollut riitaa ja aviomies oli lyönyt puolisonsa kuoliaaksi. (...)

(AL 18.4.1996)

helpoksi saaliiksi, kun taas parisuhteessa alkoholin ajatellaan vaikuttavan sekä mieheen että naiseen samalla tavalla: tekevän heidät aggressiivisiksi. Riita on kahden osapuolen aikaansaannosta, vuorovaikutteinen tapahtuma, jolle pariskunnat ovat alttiita erityisesti alkoholin vaikutuksen alaisina. Riidasta kirjoittaminen tekee tapahtumista vuorovaikutteista toimintaa ja täten häivyttää väkivallan uhriutta ja tekijyyttä ja pienentää tekijän vastuuta. Parisuhteen riitojen sisältöjä selvitetään harvoin (ks. esim. Kivivuori 1999).

Mustasukkaisuus on yllättäen harvinainen motiivikonstruktio uutisteksteissä, kuten myös eroaikeet, vaikka tutkimuskirjallisuudessa nämä molemmat esitetään keskeisinä tekijöinä parisuhteisiin liittyvien murha-itsemurhien taustalla (ks. s. 24–33). Kun riita riittää selitykseksi, niin sen syihin ei tarvitse puuttua. Väitän, että vakio pari mies ja vaimo (tai avovaimo tai naisystävä)⁶ ja siihen liitettävät ominaisuudet, ovat jo itsessään tapahtumien selittämisen resurssi. Heteroseksuaaliseen parisuhteeseen ajatellaan kuuluvan väkivaltaa tai ainakin sen potentiaali, eikä tapauksia pidetä mystereinä, vaikkei mitään huonoja välejä tai erosuunnitelmia tiedettäisi olleen. Järjettömäksi sen sijaan voidaan nimetä tapaus, jossa miehen ja naisen välillä ei ole ollut heteroseksuaalista suhdetta: ”Sairaanhoitaja ampui työtoverinsa Sodankylässä. Miehen tekoon ei mitään järjellistä syytä.” (HS 15.3.1999 sisäsivun otsikot). Kun uhri on naiskumppani, toimittajan ei tarvitse tyydyttää lukijoiden uteliaisuutta sen suhteen, mikä saa miehen tappamaan.

Paradoksaalisesti, vaikka heteroseksuaalista parisuhdetta pidetään ideaalina, siitä huolimatta ei yllätytä raaimmastakaan väkivallasta. Tosin raakuutta tai väkivaltaa yleensäkin ei koroste kerrottaessa parisuhteeseen liitettyissä murha-itsemurhista. Syiden pohdinta tai taustojen selvittely eivät tee näitä murha-itsemurhia erityisen uutisarvoisiksi, sillä kyseessä ei varsinaisesti ole pohdinta

---

⁶ Tässä kontekstissa ei tehdä eroa seurustelu-, avo- ja aviosuhteen välille.

tai selvittely vaan käytetyt syyt ovat rutiininomaisesti toistuvia ja luonnollistuneita.⁷

Kollektiivin uhriutumisen

Rutiiniutistyyliin kuuluu osallisten nimeäminen pariskunnaksi, mieheksi ja tämän vaimoksi. Myös niissä tapauksissa, joissa pariskunta on eronnut, tapahtuma voidaan pelkistää rutiinijutuksi nimeämällä heidät edelleen pariskunnaksi ja sivuuttamalla eroamisen tuoma tilanteen ja suhteen muutos.

Passiiviotokset, jotka kertovat pariskunnan kuolleen ja riitoihin pohjaavat selitykset, hahmottavat osallisten kohtalon yhteisenä tai yhdessä tuotettuna. Lisäksi tapauksista voidaan kertoa kaksoissurmina (surmattuja on kaksi) tai heistä kirjoitetaan perhetragedian uhreina. Heidä tarkastellaan parisuhteessa symmetrisesti toimivina tai toiminnan kohteiksi/tapahtumien uhreiksi joutuvina osapuolina. Näin jätetään huomioimatta, että kyse on kuitenkin useimmiten yhdensuuntaisesta väkivallasta. Esimerkiksi ”välienselvittelystä” (*Kourvolan Sanomat* 16.7.1998) kertominen ei tarkoita sitä, että molemmilla osapuolilla olisi ase. Itse asiassa se, että uhri olisi myös ollut väkivaltainen, ei ole tavallista murha-itsemurhissa. Ei edes puolustautumismielessä, sillä teot tehdään usein ampuma-aseella ja/tai uhrin nukkuessa.

Osallisten yhdistely parikollektiiviksi on yleistä, eikä mitenkään kummallista siinä mielessä, että on helppo havaita (tai kieltää), että miestä ja naista yhdistää tämä suhde. Seuraavassa uutisessa, jossa kerrotaan ravintolaillan jälkeen kadulla tapahtuneesta murha-itsemurhasta, avopariksi kollektivointi yhdistyy hieman tavallista runsaampaan kerrontaan. Kyseisen tapauksen uutisointia ei enää

⁷ Motiiveista kertomisen suhteen löytyi hienoinen ero paikallisten lehtien ja muiden välillä. Paikalliset kertoivat motiiveista tarkemmin. Esimerkiksi Euran tapauksesta, jossa mies surmasi vaimonsa ja sitten räjäytti itsensä, *Turun Sanomat* (17.4.1996) löysi riidan taustalta eroaikomukset, kun *Aamulehti* kertoi vain riidasta (ote 6N).

voi kutsua luurankoraportoinniksi vaan ranka on saanut pintaansa hieman kudosta. Voidaan olettaa, että tapahtumapaikan julkisuus ja todistajien läsnäolo on nostanut tapahtuman uutisarvoa verrattuna yksityisissä kotitiloissa tapahtuneisiin. *Aamulehden* uutinen (N7) tosin ei ole kovin dramaattinen eikä laaja.

Ote N7 (mies – entinen avovaimo)

Mies ampui avovaimonsa ja itsensä

STT–Rovaniemi

Ravintolasta tulossa olleen avoparin elämä päättyi torstai-iltana miehen ampumiin laukauksiin Rovaniemellä.

32-vuotias mies otti pistoolin esiin avoparin kävellessä kadulla. Hän ampui seitsemän laukausta, ensin avovaimonsa ja viimeisellä laukauksella itsensä. Pari oli muuttanut erilleen pari viikkoa aikaisemmin. He olivat molemmat työttömiä ja stressaantuneita.

(AL 22.6.1998)

semmin kuin miehet. Otsikossa esille tuotu avosuhte kuitenkin kyseenalaistuu lauseessa: ”pari oli muuttanut erilleen pari viikkoa aikaisemmin”. Erilleen muuttaneita, mikä avosuhteessa merkitsee ’eronneita’, on päädytty käsittelemään edelleen pariskuntana.

Esimerkkiuutisessa (N7, myös N8) myös motiivit ja/tai taustat on tuotu esille yhteisinä.

Uutisen otsikko ”Mies ampui avovaimonsa ja itsensä” on yksinkertainen ja tavanomainen. Se tuntuu vastaavan (toimittajien itselleen asettamaan) vaatimukseen kertoa nasevasti, mitä on tapahtunut ja kenelle (Heinonen 1995). Omistusliitteenä ei sekään ole poikkeuksellinen, sillä uhrit usein suhteutetaan tekijään; naiset tosin yleis-

Ote N8
(mies – entinen avovaimo)

Etusivu:

Seitsemän surmanlaukausta

32-vuotias ampui puolisonsa ja itsensä

Sisäsivu:

Mies ampui sotilaspistoolilla vaimonsa ja itsensä

(...)

Työttömyys ahdisti

Tapausta tutkiva Ylimaula ei lähde tarkemmin arvailemaan teon syytä, mutta sanoo, että pariskunta oli pitkään ollut työttömänä.

(IL 22.6.1998)

Uutisessa esitetyn pohjalta teon motiiviksi voidaan ymmärtää stressi ja työttömyys. Kerrottaessa, että ”(m)olemmat olivat työttömiä ja stressaantuneita” tekijäys ja erityisesti uhriutumisen näyttäytyvät yhteisinä. Lähestytään mielikuvaa kollektiivisesta itsemurhapäätöksestä, jonka takana on kaksi ihmistä, jotka ovat ajautuneet elämässään umpikujaan. Katteoria ’pari’ vahvistaa assosiaatiota. *Iltalehdessä* nämä (erään lehtitiedon mukaan) neljä kuu-kautta elämässään yhdessä asuneet ihmiset nimetään ’mieheksi’ ja ’puolisoksi’ ja ’mieheksi’ ja ’vaimoksi’ (N 8).

Yhteinen ravintolailta on joissakin uutisissa vahvistanut näkemystä osallisten pariskuntaisuudesta (ks. Nikunen 2001b). Merkitsevää on se, että kun heidän eronsa ohitetaan, samalla lakataan etsimästä vastausta kysymykseen, miksi mies on surmannut naisen. Mahdollisuutta, että taustalla olisi eroamiseen liittyviä erimielisyyksiä tai mustasukkaisuutta, ei tällöin käsitellä. Kun on ”havaittu” kahden osallisen edelleen olevan pariskunta, eroproblematiikka ei sovi kuvaan. Henkirikoksen motiivin ja eron käyttäminen tai itsemurhamotiivin ja yhteisen tilanteen masentavuuden käyttäminen ovat ainakin jossain määrin vaihtoehtoisia jäsennyksiä. Eronneita voidaan kategorisoida pareiksi, silloinkin kun mitään tätä luokitusta vahvistavia havaintoja ei ole. Pariskunta on kollektiivi, josta irtautuminen näyttää vaativan muiden silmissä aikansa.

Kuolemaan johtanut väkivalta, jota seuraa tekijän itsemurha, voi siis rikosuutisissa tehdä eronneesta avovaimosta ’vaimon’. Yhteydessä, jossa kerrotaan miehen surmanneen vaimonsa, ei naisen siviilisäätö näyttäytyä tärkeänä: tyttöystävä tai vaimo, samat selitykset pätevät. Muutoin saatetaan tehdä selväkin ero vaimojen ja avovaimojen välille, ja avioliitossa elävien miehen ja naisen positiot perheessä voivat näyttäytyä epäsymmetrisinä. Esimerkiksi kun mies esitetään ’perheen isänä’ ja nainen ’perheen avovaimona’ (mies oli surmannut tyttärensä, avovaimonsa ja tämän äidin) (IL 17.11.1997). Kuolleiden ominaisuuksia ja pariskunnan normaali-

elämää kuvatessa osalliset näyttäytyvät erillisinä ja avosuhde naista määrittävänä.

Murha-itsemurhan osalliset ovat parikollektiivi ensinnäkin siinä mielessä, että ongelmat näyttäytyvät yhdessä rakennettuina, kuten riidat. Toiseksi siten, että tapahtumat esitetään yhteistoiminnan tuloksena: riita tai pariskunnan välienselvittely johtaa perhetragediaan. Myös tavallisuus tai poikkeavuus voidaan esittää pariskunnalle yhteisenä: ”Kyseessä oli tavallinen pariskunta, joka ei eläessään joutunut kertaakaan tekemisiin poliisin kanssa.” (IS 26.4.2000). ”Surmansa saaneet eivät ole aikaisemmin olleet poliisin kanssa tekemisissä” (*Savon Sanomat* 26.4.2000). Lisäksi kollektiivoiminen voi saada jopa itsemurhamotiivin näyttämään yhteiseltä: ”molemmat olivat työttömiä ja stressaantuneita”. Kolmea ensimmäistä voi pitää tyypillisinä perheväkivaltajäsennyksinä, sillä riitaan ja parisuhteen ongelmiin ajatellaan tarvittavan kaksi, mutta viimeinen on murha-itsemurhille erityinen. Siinä lähestytään tulkintaa kaksoitsemurhan kaltaisesta yhteisestä päätöksestä molempien umpikujaan ajautumisen seurauksena.

Kollektiivijäsennykset vähentävät tapausten uutisarvoisuutta, erityisesti silloin, kun tapahtumat muuttuvat passiivisiksi ja ”rauhanomaisemmiksi”. Tällöin toiminta esitetään vähemmän dynaamisena ja ristiriidat katoavat. Tapahtumien väkivaltaisuuden ajatellaan yleisesti kohottavan niiden uutisarvoa (esim. Hall ym. 1978). Pariskunta myös näyttää rakentavan kohtalonsa yhdessä, joten se on heidän oma asiansa, eikä kosketa muita. Sitä, mitä on tapahtunut, ei käsitellä yleisenä parisuhteessa eläviin naisiin kohdistuvana riskinä. Usein puhutaan siitä, että media luo pelkoja ja että erityisesti naiset pelkäävät väkivaltaa, mutta tämä pelko kohdistuu lähinnä väkivaltaan julkisissa tiloissa (esim. Kivivuori ym. 2002). Jos parisuhdeväkivalta esitetään kaksisuuntaisen vuorovaiikutuksena, sen esiintyminen edellyttää uhrin aktiivista panosta, eikä sitä mielletä riskinä vaan omasta toiminnasta riippuvana, ja

täten kontrolloitavissa olevana. Jos asia olisi näin, vain riidanhaluiset tai masokistit joutuisivat parisuhdeväkivallan uhreiksi. Cynthia Carterin (1998) mukaan rikosuutisissa korostetaan tuntemattomien hyökkääjien uhkaa, kun taas parisuhteessa tapahtuneita tekoja häivytetään tavallistamalla ne rutiininomaisella käsittelyllä.

Rutiini ylittyy 1: ulkopuoliset uhattuina

Kuten olen maininnut, lehdistä löytyy myös luurankoraportointia tarkempia ja dramaattisempia uutisia, joissa on motiivien pohdintaa ja taustatietoja. Juttu erottuu jokapäiväisestä uutisvirrasta vaikkapa siten, että toimittaja on haastatellut naapureita tai asian tuntijoita tai ylipäättänsä saanut materiaalia joltakulta muulta kuin poliisilta. Usein pidemmissä uutisissa pohditaan taustojen lisäksi tapahtunutta, tai osaa siitä, jonkinlaisena ongelmana. Saatetaan olla huolestuneita lasten tilanteesta vanhempien kuoltua, mieli-

Ote N9 (aviomies – vaimo)

Nainen anoi apua puhelimesta

HÄLYTYSKESKUS KUULI SURMANLAUKAUKSET

Sisäsivu:

Puhelinpäivystäjä joutui kaksoissurman todistajaksi

Mies ampui vaimonsa ja itsensä kesken hätäpuhelun

Ylivieskan hälytyskeskuksen päivystäjä joutui eilen todistamaan puhelimesta kahden ihmisen kuolemaan johtanutta murhenäytelmää.

Vihantilainen mies ampui poliisia apuun soittaneen vaimonsa ja itsensä kesken hätäpuhelun.

(...)

Poliisi löysi uhrin yläkerrasta

Paikalle kiirehtinyt poliisipartio löysi uhrin omakotitalon yläkerrasta.

Molemmat olivat saaneet surmansa lähietäisyydeltä ammutusta haulikon laukauksesta.

Surmansa saaneet aviopuoliset olivat syntyneet vuosina 1954 ja 1955. Perheeseen kuului lisäksi hieman yli kymmenvuotias lapsi.

Veritekoa selvittävän Raahan rikospoliisin tietojen mukaan pariskunnalla oli eilisen aamupäivän aikana tiettävästi ollut vähäistä riitaa keskenään, Varsinaisesta teon motiivista ei toistaiseksi ole tietoa.

(IS 9.2.1998)

tään työttömyyden vaikutuksia tai alkoholin käytön haittoja. Parisuhteeseen liitetyt ongelmat, kuten riidat tai alkoholinkäyttö, eivät kuitenkaan näytä nostavan uutisia etusivuille. Tarkastelen seuraavaksi kolmessa ”rutiini ylitty”-alaluvussa niitä uutisia, jotka ylittävät poikkeukselliseen uutisnäkyvyyteen.

Ensimmäinen esimerkki käsittelee tapausta, jossa mies surmasi hälytyskeskuksesta apua hakeneen vaimonsa ja sen jälkeen itsensä (otteet N9 ja N10). Uutisissa korostuvat tekijän toimijuus ja käytetty väkivalta. Teksteissä käytetään ilmauksia, joiden perusteella teko määrittyy henkirikokseksi, kuten ’ampuminen’ ja ’kaksois-

N10 (aviomies – vaimo)

Sisäsivu:

Alakerrassa ollut 10-vuotias poika ei havainnut kaksoissurmaa

Mies ampui apua soittaneen vaimonsa puhelimen ääreen

[ingressi:] Avioparin riita päättyi traagiseen surmatyöhön Vihannissa Sunnuntaina aamupäivällä.

Mies ampui vaimonsa haulikolla, kun tämä oli soittamassa poliisia apuun. Tämän jälkeen mies surmasi itsensä.

Talossa tapahtumahetkellä ollut noin 10-vuotias poika ei havainnut tapahtunutta, vaan kuuli murhenäytelmästä paikalle saapuneilta poliiseilta.

(...)

Paikalle ensimmäisenä kiirehtinyt Ruukin poliisi löysi Vihannin Lampinsaarella sijainneen omakotitalon yläkerrasta vuosina 1954 ja 1955 syntyneen avioparin kuolleena.

Talon alakerrassa tapahtumahetkellä ollut pariskunnan 10-vuotias poika ei ollut havainnut surmatöitä vaan kuuli järkyttävän uutisen poliisilta.

Surmaaja ei ollut humalassa?

Poliisin mukaan molemmat laukaukset oli ammuttu hyvin läheltä. Surmatöihin käytetty haulikko löytyi lattialta miehen ruumiin vierestä.

Pariskunnalla oli tiettävästi ollut vain pientä riitaa aamulla, mutta poliisi selvittää edelleen teon lopullisia motiiveja. Alkoholin osuutta ei ole kokonaan laskettu pois, vaikka surmaajan samana aamuna tavanneen naapurin mukaan mies ei ollut aiemmin aamulla mainittavassa humalassa.

Tapausta tutkii Raahen rikospoliisi.

(IL 9.2.1998)

surma⁸. Tosin ne vuorottelevat ”kahden ihmisen kuolemaan joh-
taneen murhenäytelmä” -tyyppisten jäsenysten kanssa. Teolle
myös etsitään syytä, lähinnä alkoholista ja mahdollisesta riitelys-
tä. Etusivulle tapauksen kuitenkin nostaa se, mitä tapahtuu muille
kuin tekijälle ja uhrille. Puhelinkeskus *joutuu* todistamaan tapauk-
sen (N9), 10-vuotias poika taas ei (onneksi) havainnut sitä (N10).⁹
Ulkopuolisten uhattuna oleminen on myös itsemurhatapauksissa
uutisarvoa kasvattava elementti (Tuomikoski 1996, 59, 66, 67.)
Lasten kohdalla väkivallan todistajaksi joutumisen ajatellaan trau-
matisoivan heitä.

Tapatumia tarkastellaan puhelinkeskuksen fokaalipisteestä,
hänen kokemansa ja ilmeisesti hänen kertomuksensa pohjalta.
Kyse on valinnasta, sillä tarkastelukulma voisi olla myös 10-vuo-
tiaan pojan, tosin tällöin toimittajan tulisi tehdä se ilman haas-
tattelua, sillä pojan käyttäminen informanttina ei olisi eettisesti
sopivaa ja tuskin pojan väliaikaiset huoltajat sitä sallisivatkaan.
Puhelinkeskuksen työntekijän kokemuksesta ei kuitenkaan voi yksi-
selitteisesti tulkita järkytykseksi tai traumatisoitumiseksi, vaan
siihen liittyy myös auttamistyöntekijän eläytymistä autettavansa
tilanteeseen. Mobilisoidaan auttaja–autettava-vakiopari.

Myös muissa lehdissä puhelinvaihteen kertomusta hyödynnet-
tiin, mutta *Helsingin Sanomissa* (9.2.1998) todistamista ei nostettu
keskeiseksi seikaksi eikä tapausta esitetty hänen fokaalipistes-

---

⁸ Tässä tosin kaksoisurma viittaa sekä uhriin että itsensä surmanneeseen ampu-
jaan.

⁹ Tieto siitä, että lapset ovat joutuneet todistamaan vanhempiensa kuoleman,
ovat olleet surman tapahtumapaikalla tai löytäneet vanhempansa, ei itsestään
selvästi tee tapauksista merkittäviä uutisia. Esimerkiksi Maarianhaminassa sat-
tuneesta teosta vain paikallislehti *Åland* (5.5.1995), paikallislehti, tiesi kertoa nai-
sen lapsista, joista yksi oli löytänyt ruumiit. Lehdessä pohdittiin lasten tilanteen
takia kriisiavun tarvetta ja puutetta Ahvenanmaalla. Muissa lehdissä tapaukses-
ta kerrottiin lyhyesti. Tapauksesta voidaan rakentaa uutinen lapsen näkökulman
avulla, mutta se ei ole sitä automaattisesti, eikä tavallisesti. Ei myöskään tässä
edellä esittelemässäni tapauksessa (N6).

tään, ja se otsikoitiin miehen tekemänä vaimon ja itsensä surmana. Tapaus ei lehdessä ollutkaan etusivun (tai HS:n tapauksessa kaksoisivun) uutinen.

Ilta-Sanomien otsikossa ”(n)ainen anoi apua puhelimesta” (N9). Kyseessä on toiminta, joka tähtää pelastautumiseen. Vaikka uutisarvoisuus liittyy lapsen välttymiseen tapahtumien todistamiselta ja puhelinkeskuksen järkytykseen, niin myös naisen tilanne ja hätä välittyvät. *Iltalehdessä* kerrotaan, että ”Mies ampui vaimonsa juuri, kun tämä oli soittamassa poliiseja avukseen” (IL 9.2.1998). Subjektius edellyttää toimintaa ja ”hyvä uhrius” edellyttää puolustautumista. Naisen omasta toiminnasta, avun hakemisesta kerrottaessa, hänet nimetään ’naiseksi’, toisin sanoen hänet irrotetaan parikollektiivista. Niissä tekstiyhteyksissä, joissa naista kuvataan väkivallan kohteena, hänet nimetään vaimoksi, ja löydettyä hän on osa ’pariskuntaa’. ’Nainen’ on parisuhteesta irtoava identiteetti-luokka, joka murha-itsemurhista kertovissa rikosuutisissa korostaa uhrin yksilöllisyyttä.

Avun hakeminen tuo esille tapahtuvan väkivallan ja välittää naiselle näkökulman tapahtumiin myös rikosuutisiin. Hätäkeskuksen työntekijän järkytyksen voi lukea liittyvän naisen kohtalon todistamiseen. Naisen uhrinposition näkyvyys näyttää edellyttävän sitä, että hän itse ja hänen auttajansa tuovat sen esille.

Lasten kokemukseen eläytyminen vaikuttaa helpommalta ja on selvästi yleisempää. Kulttuurisesti ”tiedämme” että on parempi, ettei poika joutunut todistamaan vanhempiensa välistä väkivaltaa. Sen todistamiseen ei vaadita pojan haastattelua. Lapset yleensä, eivät vain kuolleiden lapset, ovat otollisia empatian kohteita. Tapaus, jossa pienen paikkakunnan yläasteella käsitöitä opettanut mies surmasi lukiossa opettaneen vaimonsa ja itsensä, sai lehdissä runsaasti palstatilaa (N11). Opettajien kuolema koskettaa koululaisten elämää.

Ote N11

(opettajamies – opettajavaimo)

Opettajapariskunnan surma järkyttää pikkukaupunkia.

(...)

Hän ei osaa vielä arvioida, miten tapahtunut vaikuttaa oppilaisiin.

– Se riippuu varmasti siitäkin, kuinka paljon opettaja oli oppilaiden kanssa tekemisissä. Hän opetti pääasiassa saksaa, mutta osalle myös ruotsia.

Lisäksi hän toimi luokkatomassa lukiossa ryhmän ohjaajana.

Heijastuuko surma mahdollisesti kohta kirjoituksensa aloittaviin abiturientteihin, siihen Yli-Olli ei osaa toistaiseksi sanoa.

(Huittinen IL 1.3.2000. Jatkojuttu)

Järkyttymistä käsitellään tässä uutisessa melko praktisesti ja pohditaan sitä, onko sillä vaikutusta ylioppilaskirjoituksiin. Tapaus ikään kuin tunkeutuu osallisten ammattien kautta sopimattomalle alueelle ja häiritsee koulutyötä.¹⁰ Koulukontekstissa käytetään sukupuolettomia koulukategorioita, kun taas otsikon 'opettajapariskunta' viittaa ennemmin kuolleiden (heteroseksuaalisen järjestyksen välittämään) sosiaaliseen asemaan yhteisössään.

Rutiinin ylittää usein se, että muut kuin osalliset ovat olleet

uhattuina. Sivullisten joutuminen vaaraan on pelottavaa, sillä he ovat yhtä osattomia tapahtumiin kuin kuka tahansa lehden lukija. Kuka tahansa voi joutua tällaiseen tilanteeseen, joten siihen voidaan samastua, ja se herättää pelkoa ja odotuksia, että yhteiskunta suojelisi tällaisissa tilanteissa. Lapsiin puolestaan suhtaudutaan suojelevasti. Traumatisoituminen tai hetkellinen järkytys on erityisesti heitä koskeva vaara, joka saattaa haitata heidän kehitystään ja vaikuttaa heidän tulevaisuuteensa. Joissakin tapauksissa voi tulkita tapahtuneen näkyvyyden, kuten ammuskelun kadulla (*Lapin Kansa* 22.6.1998) tai talon palamisen (*Uusimaa* 11.6.1999), tuoneen sen paikallisen lehden etusivulle. Tosin näissäkin tilanteissa voi ajatella sivullisten olleen vaarassa.

¹⁰ Eglin ja Hester (2003, 34–37) toivat kirjassaan Montrealin massamurhasta esille, että teon sijoittuminen opiskeluuympäristöön toi tapaukseen kauhuelementin. Ympäristössä, jossa pitäisi olla opettajia, oppilaita ja luentoja onkin yht'äkkiä surmaaja, ampumista ja ruumiita.

Rutiini ylittyy 2: henkirikoksesta perhetragediaksi

Edellä käsitellyissä uutisissa ongelmapohdinnat liittyivät siihen, kenen kärsimykseen samastutaan tai kenen tarkastelukulmas- ta tapahtumia tulkitaan. Esitellyt ongelmat liittyvät yksittäisiin tapauksiin ja yksittäisiin ihmisiin, eikä niitä yleistetä. Seuraavaksi käsittelen erästä tapausta, jossa nostetaan esille yleisempi ongelma, turvallisuus. Tapausta koskevassa uutisoinnissa on monia tavallisia murha-itsemurhauutisista poikkeavia piirteitä, mutta poikkeuksellisuudessaan se kertoo jotakin oleellista siitä, miksi yleensä tapaukset esitetään rutiinina.

Jos osallisten ruumiit löytyvät eri paikoista, se että kyseessä on murha-itsemurha, ei välttämättä paljastu heti. Tämä oli tilanne Vaasassa, jossa oja- ta oli löytynyt puolialaston nainen surmattuna (N12–15). Naisen henkilöllisyyuskään ei ollut selvillä ensimmäisiä uutisia kirjoitettaessa (N12–14).

Tapaus on *Pohjalaisen* (N12) otsikossa luokiteltu henkirikokseksi ja leipätekstissä sitä käsiteltiin erityisenä henkirikoksen tyyppinä, seksuaalirikoksen epäilynä. Lisäksi puhutaan surmasta ja surmatyön tekijästä, jonka henkilöllisyydestä ei ollut vielä tietoa. Naiseen kohdistunut väkivalta on selvitetty melko yksityis-

N12 (avomies – avovaimo)

Naisen alaston ruumis ojassa

Aamulenkkeilijä havaitsi henkirikoksen jäljet pyörätien vieressä Vaasan

Melaniementiellä

VAASA Pirjo Rautio

Vaasan Melaniemessä surmattiin 40–50-vuotias nainen lauantain ja sunnuntain välisenä yönä. Melaniemeläinen lenkkeilijä löysi lähes alastoman naisen ruumiin Melaniementien varresta.

Poliisi ei vielä sunnuntaina saanut selville naisen henkilöllisyyttä. Surmatyön tekijästä ei myöskään ollut tietoa.

Ruumis oli pyörätien vieressä ojassa selällään osittain veden peitossa. Teko oli tapahtunut yöllisen lumisateen jälkeen, sillä lumeen olivat piirtyneet selvästi kamppailun jäljet.

Vammojen ja jälkien perusteella poliisi tiesi epäillä heti tekoa henkirikokseksi.

(...)

(jatkuu seuraavalla sivulla)

(N12 jatkoa)

Surma järkytti ihmisiä. Melaniemeläisiä liikkui paikan päällä iltaan saakka.

(...)

Kadulla oli käyty kamppailu

Poliisi pitää ruumiin löytöpaikkaa myös surmapaikkana. Jälkien perusteella poliisi tiesi heti epäillä tapausta henkirikokseksi. Rikosylikonstaapeli Risto Kohtamäen mukaan pyörätiellä oli selviä kamppailun jälkiä aina maantien puoleisesta nurmesta ojaan saakka.

– Naista oli liikuteltu pyörätien molemmin puolin.

Naisen vaatteet olivat osaksi pois päältä ja osaksi repeytyneinä tapahtumapaikalla.

Poliisi ei kuitenkaan vielä sunnuntaina voinut määrittellä henkirikoksen laatua, vaikka jotkut seikat viittaavat seksuaalirikokseen.

Naisen ruumiissa ei ollut havaittavissa teräaseen jälkiä. Muunlaisia iskun jälkiä kylläkin.

(Pohjalainen 30.10.2000)

kohtaisesti ja kadulla käydystä kamppailusta kerrotaan sen jälkien perusteella.

Tapausta käsiteltiin myös ”kainalotutussa” (N13), eli se miellettiin uutisarvoisena. Usein vasta näissä erikoisarikkeliosuuksissa pohditaan taustoja ja haastatellaan ihmisiä.

Kainalotutun tarina on moniääninen¹¹, siinä naapurit ja paikalle sattuneet ohikulkijat saavat puheenvuoron. Tiedossa olevista seikoista, erityisesti siitä, että nainen on löydetty puolialastomana ojasta, on tultu johtopäätökseen, että kannattaa olla huolissaan nuorista tytöistä. Yhteisön

rauhan nähdään järkkyyneen: ”Ja me muka asutaan niin rauhallises-
sa Melaniemessä (...).”

Toimittaja, joka tietää surmatun olevan keski-ikäinen nainen, valikoi haastateltavaksi nuoren tytön. Tiedot tapauksesta kertovat sen olevan todennäköisesti seksuaalirikos, ja vaikka tällä kertaa uhri on vanhempi, ajatellaan uhrin yhtä hyvin voivan olla nuori nainen. Löytöpaikka viittaa tuntemattomaan hyökkääjään: rikos on tapahtunut ulkona, julkisessa tilassa, ei kotona, yksityisessä tilassa. Seksuaalirikos, käsitettynä seksuaalisen halun motivoimana

¹¹ Tapauksen uutisointi on harvinainen pariskunta-murha-itsemurhien joukossa siinäkin mielessä, että tässä on paljon myös naapureiden haastatteluja.

N13 (avomies – avovaimo)
kainalojuttu:

Leveärenkaisen mopon jäljet?

Melaniemeläiset sulattelivat hajatietoja ja Emmi oli järkyttynyt

Vaasan Melaniemellä oltiin sunnuntaina naisen surmasta kauhuissaan. Vaikka poliisi ei kertonut paikan päällä mitään, tieto henkirikoksesta levisi nopeasti ympäristöön. Matkassa oli sekä totuutta että huhuja.

Laaja alueen eristäminen ja monet poliisiautot ja pelastuslaitoksen auto vetivät ihmettelijöitä paikalle viimeistään puolelta päivin. Sattumalta tulleet olivat hämmästyneitä.

Yksittäisiä tiedon rippeitä tarkasteltiin poliisin eristysnauhan liepeillä. Jo iltapäivällä tiedettiin muun muassa, että surmapaikalla oli lumessa havaittu leveärenkaisen mopon jäljet. Ne olivat tulleet lumen satamisen jälkeen.

(...)

– Ja me muka asutaan niin rauhallisessa Melaniemessä, mielti lähitalon asukas vakavana ja ihmetellen.

(...)

Emmi Suominen kertoi, että hän sai kuulla ”hirveästä tapauksesta” puhelimitse.

– Kaveri soitti peloissaan minulle ja halusi vain tietää, että minä olin päässyt yöllä kotiin.

Emmin mukaan ystävät, isä ja äidit soittelivat aamun tunteina ja varmistelivat lasten ja ystävien hengissä oloa. Varsinkin tyttöjen perään kyseltiin, sillä ensimmäiset huhut kertoivat ”ojasta löytyneestä 14-vuotiaasta tytöstä”.

– Tieto oli levinnyt äkkiä ja sekin, ettei surmattua oltu vielä tunnistettu.

(Pohjalainen 30.10.2000)

tekona, johtaa ajatukseen haluttavasta uhrista, jota tekijä ei muuten saisi seksuaalikumppanikseen. Sanomalehtiutisissa haluttavuuskin rakennetaan kategorioin, ja ”nuori naimaton blondi” tekee sen paremmin kuin ”keski-ikäinen vaimo”, riippumatta siitä, miltä tällä tavalla kuvattavissa olevat ihmiset näyttävät.

Teko uhkaa yhteisön turvallisuutta, mitä myös poliisi kommentoi (N14). Poliisikin jäsentää tapauksen erässä kaupunginosassa tapahtuneeksi henkirikokseksi, mutta seudulla ei kuitenkaan hänen mukaansa ole sen turvattomampaa liikkua kuin muuallakaan kaupungilla. Tapausta pohditaan harvinaisena juuri julkisella paikalla tehtynä rikoksena, ei parisuhdetappona.

Seuraavan päivän lehdessä (Pohjalainen 31.10.2000) otsikko kertoo, että ”Melaniemen surman syy paljastumassa perheriidaksi” ja teksti, että ”Uhrin avopuoliso löytyi kuolleena etsittynä olleen

auton viereltä Laihialta.” Myös *Ilta-Sanomissa* tuodaan sanan ”paljastua” avulla esille tapauksen jäsenyn muutos; se ”paljastaa oikean luonteensa”: se on ’perhetragedia’ (N15).

Aktuaalisesta väkivallasta, kamppailun merkeistä, naisen alastomuudesta ja seksuaalirikos epäilystä ei ole toisena päivänä enää jälkiä.¹² Kuitenkaan se tieto, että tekijä on ollut naisen puoliso, ei kumoa aiemmin kerrottua väkivaltaa. Parisuhteissa tapahtuneet henkirikokset ovat vähintään yhtä raakoja – ehkä raaempia – kuin muut henkirikokset (esim. Polk 1994). Väkivalta ja karmeat yksityiskohdat, erityisesti seksuaaliseen väkivaltaan liittyvät seikat, näyttävät menettävän uutisoinnissa merkityksensä, kun osallisena ovat parisuhteen osapuolet. Seksuaalirikoksen epäily ei yleensä katoa, ennen kuin on vastattu, kuuluiko tapaus tähän rikosluokkaan vai ei. Esimerkiksi 2000-luvun alussa tapahtuneita kahta teinitytön surmaa käsitel-

N14 (avomies
– avovaimo) poliisin kommentti:

Tällaiset henkirikokset ovat Lindellin mukaan Vaasassa olleet harvinaisia.

– Niitä ei tapahdu edes vuosittain.

Lindell toivoo, ettei tapaus kuitenkaan herättäisi paniikkia lähiympäristössä. Melaniemen seutu ei hänen mukaansa ole väkivaltaisempaa kuin muu kaupunki.

(Pohjalainen 30.10.2000)

N15 (avomies – avovaimo)

Naisen surma paljastui perhetragediaksi

Vaasan surma on paljastunut perhetragediaksi. Vaasalaisesta tienojasta löytyneen naisen kuolemasta epäillään tämän avomiestä, joka puolestaan löydettiin kuolleena eilen Laihialla. Mies oli poliisin mukaan surmannut itsensä.

(IS 31.10.2000)

¹² Toinen uutisoinnin muutoksen selitys liittyy asian arkaluonteisuuteen. Lehdissä sovelletaan yksityisyyden suojaa, ihmisten yksityisasiasta ei sovi kertoa julkisuudessa. Kun seksuaalirikoksen tekijä on tuntematon, siitä voidaan kertoa, sillä sen ei katsota loukkaavan yksityisyyttä, kun seksuaalirikoksen tekijä on puoliso (tai ehkä muu perheenjäsen) yksityisyyttä katsotaan tarpeelliseksi suojella – teko mielletään yksityisen alueelle kuuluvaksi. (ks. myös luvut Mies ja Nainen tekijänä.)

leissä uutisissa kerrottiin molemmissa tapauksissa ensimmäisen uutispäivän seksuaalirikosepäilyjen jälkeen, ettei tekoihin liittynyt seksuaalista väkivaltaa (Imatran surmasta uutisointia 16.11.2000 alkaen ja Evijärven tapauksesta¹³ 1.12.2003 alkaen).

Miehen naiseen parisuhteessa kohdistama väkivalta voi uutisissa muuttua 'perheriidaksi' ja 'perhetragediaksi'. Se voi myös muuttua yksityisasiaksi, sillä tuntemattoman hyökkäyksen kohteeksi joutuneen vammoista kerrotaan vapaammin kuin tutun ja läheisen henkilön hyökkäyksen ollessa kyseessä. Voikin kysyä, kenen yksityisyyttä oikeastaan suojellaan, uhrin vai tekijän. Kun tekijä on tuntematon, mielenkiinto kohdistuu uhrin ruumiiseen. Silloin kun tekijä tunnetaan, voi kysyä, häpäiseekö uhrin vammoista kertominen uhrin itsensä vai vammojen aiheuttajan (tai heidän parisuhteensa). Parisuhteen sisäisen seksuaalisen väkivallan "kiihottavuus" ei näytä toimivan uutisarvoa kohottavana tekijänä (kiihottavuuden ja uutisarvon yhteydestä mm. Berrington & Honkatukia 2002).

Rutiini ylittyy 3: näkökulmana lähestymiskielto

Aineistoni perusteella parisuhteessa tapahtuneiden murha-itsemurhien uutisarvo liittyy pääsääntöisesti siihen, että eloon jääneet, lapset tai ulkopuoliset, ovat olleet vaarassa tai voineet traumatisoitua. Silloin kun luullaan, että kyse on jostakin muusta väkivallan muodosta kuin parisuhdeväkivallasta, uutisarvo nousee. Näiden lisäksi löytyy yksilöllisempiä syitä parisuhdesurma-itsemurhan kiinnostavuudelle. Maarianhaminassa tapahtuneen tapauksen konteksti on *Åland* lehden näkökulmasta Ahvenanmaa, ei Suomi. Ahvenanmaalla tällaiset tapaukset ovat harvinaisia, joten lehdessä

¹³ Marraskuussa 2003 löydettiin 16-vuotias tyttö surmattuna tanssipaikan lähellä Evijärvellä. Otsikot Helsingin sanomissa kertovat: "Nuorehko mies pidätettiin koulutyön taposta. Seksuaalirikosepäilyt varmistuvat vasta ruumiinavauksessa." (HS 2.2.2003.)

on päätetty kirjoittaa siellä tapahtuneesta murha-itsemurhasta laajasti. Uutisessa ongelmina konstruoidaan kriisiavun puute (lasten tilanne) ja metsästysaseiden runsas määrä (yleinen turvallisuus). Eräässä tapauksessa se, että toinen osapuoli oli kotoisin muualta kuin Suomesta, teki aiheesta kiinnostavan. Ulkomaalaisuus voi edellyttää pidempiä selvityksiä ja johtaa käyttämään erityisiä, suomalaisista poikkeavia selityksiä. (Ks. luku 10 ”Suomalaisuus ja Suomi kontekstina”.) Tässä luvussa käsittelen tapausta, jossa osalliset olivat molemmat suomalaisia, entinen pari, mutta siitä huolimatta tapahtunutta käsiteltiin esimerkkinä yleisestä epäkohdasta.

Mielenkiintoa voi lisätä myös asian tarkastelu jostakin näkökulmasta, jonakin erityisenä ongelmana (vrt. Chibnall 1977, 23). Edellä käsitellyissä tapauksissa pohdittiin kaupunkilaisten turvallisuutta tietyillä alueilla sekä lasten ja ulkopuolisten traumaattista kokemusta tai normaalielämän häiriintymistä. Nämä ongelmat eivät kuitenkaan suoranaisesti liity väkivallan uhriksi joutuneen kokemukseen. Aineistosta löytyy vain yksi uutinen, jossa aikuinen nainen parisuhdeväkivallan uhrina näyttäytyy itsessään ongelmankonstruktion arvoisena. Tämä uusi näkökulma ei tosin tehnyt uutisesta etusivun tapausta.

Tapausta käsiteltiin kahdella erilaisella tavalla.¹⁴ Ensimmäinen esimerkki, *Kouvolan Sanomien* uutinen (N16) kuului tyyliältään valtavirtaan, josta puolestaan *Helsingin Sanomien* uutinen (N17) poikkesi selvästi.

Kouvolan Sanomien uutisessa tuodaan tiettäväksi osallisten (aiempi) suhde, kun taas *Helsingin Sanomissa* myös surmaajan

¹⁴ Kouvolan kirjastosta tuli kommentti:

Hei! 6.6.00

Tapauksesta löytyi vain oheinen lyhyt uutinen, johon ei tullut jatkoa ainakaan loppukuun aikana. Joskus myöhemmin muistelen lehdessä olleen jonkun jutun, jossa tapauksen taustoja selviteltiin. Yritin tuloksetta etsiskellä sitäkin.

Nämä henkilöt olivat muutamalle kirjastolaiselle tuttuja, siksi tapaus on jäänyt mieleen. Paljon huhuja oli tietysti myös liikkeellä, vaikka lehdistö asiasta vaikeinkin.

N16 (mies – entinen naisystävä)

Välienselvittely vei kahdelta hengen

Nainen ja hänen entinen miesystävänsä saivat surmansa ampumavälikohtauksessa Kouvolan Lehtomäessä keskiviikkona kello 15.30.

Asetta käytettiin naisen yksityisasunnossa, jossa hän oli tietävästi kahden entisen miesystävänsä kanssa.

Surmansa saaneet olivat molemmat keski-ikäisiä ja kumpikin on kotoisin Kouvola.

Tapahtuneesta hyvin vaitonainen poliisi selvittelee edelleenkin ampumisen yksityiskohtia.

(Kouvolan Sanomat 16.7.1998)

N17 (mies – entinen naisystävä)

Kouvolan surmaaja uhkaillut uhria jo aikaisemmin

Nainen pyysi suojelua vuosi sitten

Pitkään jatkunut mustasukkaisuus näyttää olevan Kouvola keskiviikkona iltapäivällä sattuneen ampumavälikohtauksen syynä. Keski-ikäisen naisen ja itsensä tappanut mies oli aiemminkin pahoinpidellyt naista ja uhkaillut hänen vanhempiaan.

(...)

(HS 17.7.1998)

ennen tekoa harjoittama uhkailu. Jälkimmäisessä uutisessa tulkin-ta perustuu sille tiedolle, että mies on ollut aiemmin väkivaltainen naista kohtaan, ensimmäisessä tämä jätetään kertomatta. Ensimmäisen uutisen voi jopa tulkita niin, että molemmat ovat olleet väkivaltaisia ja osallistuneet kahdenkeskiseen välienselvittelyyn. Edes se, että ampuja oli paikalla ollut mies, ei tule esille.

Yksi syy sille, että muut uutiset olivat tekijättömiä ja passiivisia, on poliisin haluttomuus tiedottaa. Poliisi vaikuttaa uutisointiin pidättäytymällä tiedottamisesta. Poliisin valitsema tiedotuslinja ei kuitenkaan ”kahlitse” toimittajia¹⁵, mikä voidaan nähdä *Helsingin Sanomien* uutisesta, jossa siis asiaa lähestyttiin eri tietojen ja eri tietolähteiden avulla ja lisäksi uudesta näkökulmasta. Tosin poliisin

¹⁵ Myös tapauksessa, jossa mies oli surmannut vaimonsa ja vauvan, poliisi ei antanut paljoakaan informaatiota julkisuuteen. Iltaapäivälehdet kirjoittivat tapauksesta kuitenkin laajoja juttuja ja hankkivat materiaalia haastattelemalla naapureita.

kertomusta käytettäessä tähän tulee säröjä: poliisin tulkinta tapah-
tuneesta ja sen merkityksestä näyttää uutisen perusteella erilaiselta
verrattuna toimittajan tulkintaan ja surmatun naisen vanhempi-
en tulkintaan. Toimittajalle tapaus on esimerkki lähestymiskiel-
lon tarpeesta. Naisen vanhempien näkökulmasta kyse on ainakin
osittain poliisin passiivisuudesta. ”Uhrin vanhemmat syyttävät
Kouvolan poliisia siitä, ettei se puuttunut miehen uhkailuihin ja
väkivaltaisuuteen aiemmin”. Vaikka jutun kärki osoittaa lainsää-
dännön puutteisiin, niin poliisi kokee joutuneensa selontekovel-
volliseksi, selittämään sekä tiedotuslinjansa syitä että sitä, miksei
apua saa, vaikka sitä pyytää.

Uutinen on kehystetty tiedoilla surmaajan naisen kohdistam-
ista uhkailuista ja naisen avun hakemisesta poliisilta. Tekstiin
upotettu poliisin kertomus poikkeaa näistä toimittajan lukijan
tulkintoja ohjaavista ratkaisuista (N18). Poliisi kategorisoi teon
traagiseksi perhesurmaksi ja huolehtii omaisten tunteista:
kyseessä olisi siis perheen sisäi-
nen asia, josta puhuminen on
häpeällistä tai tuskallista sur-
mansa saaneiden omaisille.
Tämä oli ainoa uutinen, jossa
miehen tekemä naisensurma
ja itsemurha nimetään perhe-
surmaksi – kiinnostavasti juuri
silloin kun heidän välillään ei
ole parisuhdetta. Poliisin poh-
dintoihin sisältyy myös ajatus
matkimisesta (*copy cat effect*),
johon esimerkiksi itsemurhien
ehkäisytyössä on kiinnitetty
huomiota. Poliisi luokittelee

N18 (mies – entinen naisystävä)

Kouvolan poliisin poliisipäällikön Erkki Lehdon mukaan naista kehoitettiin silloin ottamaan yhteyttä poliisiin heti, jos jotain tapahtuu.

”Emmehän me voi muuta ohjetta antaa. Suojelua emme tietenkään pysty jokaisessa tapauksessa järjestämään”, Lehto sanoo.

Syyksi surmasta julkisuuteen annettujen tietojen vähäisyydelle Lehto sanoo traagiset perhesurmat, joita on sattunut Pohjois-Kymenlaaksossa viime vuosina.

Lehdon mukaan poliisi haluaa tiedottaa varsin vähäisesti tällaisista tapauksista muun muassa omaisten vuoksi.

(HS 17.7.1998)

tapauksen perheasiaksi surevine ja yhteisine omaisineen ja lähenee toimittajan kehystyksistä poiketen itsemurhajäsennystä.

Poliisin jäsenykset eivät ole samansuuntaisia uutisessa esille tuodun ongelmajäsennyksen kanssa. Poliisi korostaa tapauksen yksityistä luonnetta, mutta toimittaja näkee siinä esimerkin yleisestä ongelmasta (N19). Näin tapauksella on yhteiskunnallista merkittävyyttä, jota perinteisesti vaaditaan hyvältä rikosuutiselta.

N19 (mies – entinen naisystävä)

Hallitus antoi keväällä esityksen eduskunnalle lähestymiskiellosta, joka voitaisiin määrätä tapauksissa, jotka ilmeisesti edelsivät Kouvolankin surmaa. Lähestymiskielto määrättäisiin tapauksissa, joissa on perusteltu syy olettaa, että kieltoon määrättävä henkilö voisi uhata suojattavan henkeä, terveyttä tai vapautta. Esitys on edelleenkin käsiteltävänä eduskunnan lakivaliokunnassa.

(HS 17.7.1998)

Yleensä yksityisasiaksi mielletty naiseen entisen kumppanin taholta kohdistuva väkivalta voidaan ”tehdä” yhteiskunnallisesti merkittäväksi. Muutos on tosin edellyttänyt tavanomaisesta poikkeavia nimeämisiä ja luokitteluja: tekstistä löytyy ’pariskunnan’ sijaan ’surmaaja’, ’uhri’, ja kerrotaan myös aiemmista uhkailuista ja pahoinpitelyistä. Toimittaja ottaa määrityksissään huomioon sen, että osallisten suhde on menneisyyttä.

Tapahuneen käsittelyä kehuksesta, josta lähestymiskielto näyttäytyy tarpeellisena, voidaan pitää feministisenä tai ainakin naiseen kohdistuvan väkivallan tulkintojen mukaisena. Carolyn Byerly (1999) on tuonut esille, ettei Yhdysvalloissa media ole yksiselitteisen feminismivastainen vaan feministiset diskurssit pääsevät usein esille. Jotkut feministiset tulkinnat ovat vakiintuneet ja näin niitä saatetaan käyttää uutisten kehystyksessä. Murha-itsemurhien tarkastelu naiseen kohdistuvan väkivallan erityisenä muotona ja tämän ongelman ratkaisun pohdinta, on kuitenkin aineistossani harvinaisen. Keskustelu lähestymiskieltolaista oli tämän uutisen aikaan esillä muutenkin julkisuudessa. Naiseen kohdistuva väkivalta uutisen kehystenä vaatii jonkinlaista yleistä nostetta tai virallista paino-

arvoa, mitä lakialoite edustaa, mikään vakiintunut näkökulma tällaisiin tapauksiin se ei missään tapauksessa ole. Auktoriteetilähde tekee näkökulmasta uutisarvoisemman (Chibnall 1977, 23; Bell 1991, 79).

Rutiinijutun ja rutiiniselitysten seurauksia

”Nainen uhrina” -uutiset laajenevat harvoin rutiiniuutisien luurankoraportointia suuremmiksi jutuiksi. Niistä ei juuri löydy taustoitusta tai näkökulmia. ”Kainalojuttuja” löytyy uutisarvoisemmiksi miellettyistä tapauksista, mutta varsinaisia erikoisuutisia vielä harvemmin. Dramaattiset piirteet liittyvät useimmiten lasten tai ulkopuolisten kokemuksiin. Ongelmana ei esille tuoda niinkään naiseen kohdistuvaa väkivaltaa vaan sen säteilyvaikutuksia ympäristöön, lapsiin ja sivullisiin.

Tapauksista ei useinkaan kerrota enää siinä vaiheessa, kun poliisilla olisi tutkimustensa pohjalta asiasta tarkempia tietoja. Rikoksiin yleensäkin palataan kovin harvoin enää niiden ensiesittelyn jälkeen.¹⁶ Rutiinijutuiksi määritettyihin ei yleensä palata, jollei toimittajan ammattitaito tai lehden maine ole uhattuna, kuten silloin, kun uutisessa on mainittu väärä paikkakunta. Tarkistettavissa olevat yksityiskohdat, kuten tapahtumapaikkakunta, ovat tässä mielessä tärkeämpiä kuin syihin tai taustoihin liittyvät tiedot.

Sillä, miten tarkasti tapauksesta kerrotaan, on seurauksia. Rutiinittylin uutisissa väkivalta esiintyy usein selityksiä kaipaamattomana, ja sitä kautta tavanomaisena, lähes luonnollisena (vrt. Carter 1998). Henkirikokset aivan kuin jaetaan kahteen ryhmään niihin, jotka kuuluvat rikosmassaan ja niihin, jotka ovat poikkeuksellisia ja dramaattisia. Rikosmassaan kuuluvien ajatellaan edustavan arkipäiväistä ja muuttumatonta. Dramaattisten puolestaan ajatellaan

---

¹⁶ Tätä on kritisoitu uutisvirran pinnallisuutena: asiasisältöjä ei pidetä yhtä suuressa arvossa kuin uutuuutta (Karvonen 1999).

olevan harvinaisia ja hälytyttäviä. Niistä voidaan tehdä johtopäätös, että yhteiskunnassa on jotain vialla, koska tällaista tapahtuu.

Rutiinityylin uutiset puolestaan toisinaan passivoivat väkivallan, toisinaan ne muistuttavat tavallisia henkirikosuutisia. Passivoivat ja kollektivoivat tekevät tapauksista onnettomuuden kaltaisia, eikä väkivallan intentionaalisuutta tai sen raakuutta tuoda esille ja vaikutelma on lähes kaksoisitsemurhan kaltainen. Aktiivisemmat uutiset taas käsittelevät tapauksia tavanomaisina vaimonsurmina. Väkivaltalla näkyy, mutta esitetään tavallisena, eikä edes se, että tekijä on tehnyt itsemurhan vaikuta tulkintaan. Murha-itsemurhahan on rikoksena harvinainen silloinkin, kun uhri on tekijän entinen tai nykyinen naiskumppani.

Jako dramaattisiin ja rutiiniuutisiin jakaa myös henkirikosten uhrin ”viattomiin” ja ”ymmärrettäviin”. Viattomin naisuhri on ulkopuolinen, mikä aineistossani tarkoittaa vaikkapa naista joka oli surmaajalleen vain kollega, eikä heillä ollut suhdetta tai naista, jonka surmaajaksi luultiin tuntematonta, koska naisen ruumis löytyi ojasta puolialastomana. Ymmärrettävä uhri on osallinen tapahtumiin ja hänen uhriksi joutumisensa selittyy joko parisuhteella tai hänen omalla osallisuudellaan riitaan. Naiskumppanin äiti on jotakin tältä väliltä; hän ei ole aivan ulkopuolinen ja on voinut tulla rauhoittamaan ”riitaa”. Entisen naiskumppanin äidin surmaa saatetaan selittää ”avoparin hiljalleen sattunut ero” eli hänen surmaamisensa on jossain määrin ymmärrettävää (IS 14.8.1997).

Rutiinityyliin liittyy usein osallisten välisen suhteen yksinkertaistaminen parisuhteeksi. Se, jäsennetäänkö osalliset yksilöinä vai kollektiivina, on sukupuolinäkökulmasta merkityksellistä. On selvää, että yksilö kamppailee oman henkensä edestä ja yhtä selvää on se, että muiden tulisi auttaa häntä siinä – myös yhteiskunnan. Parikollektiivien uhriutuminen taas nähdään luonnonvoimamaisena ja yksityisenä. Se on kuin onnettomuus, joka kohtaa pariskuntaa. Tässä mielessä kollektivointi hämärtää erityisesti uhriksi joutuneen naisen yksilöllisyyttä.

Parisuhteessa uhriutuneen naisen määrittäminen yksilöksi ja tätä kautta ”hyväksi uhriksi” edellyttää häneltä aktiivista pelastautumiseen tähtäävää toimintaa ja toisilta sen huomioimista. Vaikuttaisi siltä, että parisuhdekontekstissa on helpompi olettaa naisen toimivan perheriidan osapuolena kuin puolustavan henkeään. Nainen, joka on yhtä lailla työtön ja masentunut kuin surmaajansa ja lisäksi lähtenyt tämän kanssa ravintolaan nauttimaan alkoholia, ei näytä tekevän aktiivista vastarintaa. Silloin kun nainen on ns. ulkopuolinen, häntä ei pidetä osallisena tapahtumien kulkuun ja hänen halunsa jäädä henkiin ymmärretään tai ainakin se näkyy paremmin.

Naistutkimuksellinen, sukupuolistuneen väkivallan diskurssi on ehkä tällä hetkellä eräs näkyvimpiä väkivallan jäsennyksiä silloin, kun aiheesta keskustellaan eksplisiittisesti. Tätä keskustelua käydään kuitenkin yleensä muualla kuin kuolemaan johtavasta väkivallasta kertovien uutisten yhteydessä. Luonnollistuneet ja objektiiviselta vaikuttavat tavat hahmottaa parisuhteisiin liittyviä murha-itsemurhia ovat enemmän väkivaltaa häivyttäviä kuin sitä pohtivia tai ongelmallistavia. Feministisen parisuhdeväkivaltatulkintaa käytetään ainakin vielä, erityisenä ja näkyvänä näkökulmana.

Murha-itsemurhakerronnasta on löydettävissä se yleinen käsitys, että parisuhteessa tapahtuvasta väkivallasta tulee vaieta (esim. Husso 2003). Kärjistäen: väkivalta on yksityisasiasia niin kauan kuin ulkopuoliset eivät ole uhattuina. Lasten kärsimykset voivat tehdä siitä yleisemmän huolenaiheen, mutta tämäkään ei ole säännönmukaista. Toisaalta, epäsuorasti, ulkopuolisten ja lasten kokemusten kautta voidaan fokalisoida naisen kokemukseen ja häneen kohdistunut väkivalta voi tulla selvemmin näkyville. Kun puhe-
linvaihde kuulee, mitä yksityisasunnossa tapahtuu ja kertoo sen toimittajalle, lukijoille välittyy myös teon väkivaltaisuus ja naisen ponnistelut sen estämiseksi. Kun lapsi joutuu todistamaan murha-itsemurhaa, se näyttäytyy lasta traumatisoivana väkivaltana, eikä kyse ole vain onnettomuudenkaltaisesta kahden kuolemasta.

Kiinnostavaa näissä teksteissä on uhriuden naiseen liittämisen vaikeus. Usein sanotaan, että naisten uhriutta korostetaan liikaa ja naiseus itsessään näyttätyy uhripositiona. Tällöin unohdetaan se, miten vaikeaa väkivallan uhriksi joutuneen naisen on ”ansaita” uhrius (Ronkainen 2001a 52–54; Husso 2003, 55–57). Uhrius edellyttää yleensä todistettavaa vastarintaa ja rationaalista toimijuutta. Murha-itsemurhauutisissa sanaa uhri käytetään huomattavan harvoin. Henkirikosuutisissa (ks. liite) esiintyy huomattavasti useammin uhriksi nimeämistä. Murha-itsemurha on henkirikosta vaikeammin mielletävissä henkirikokseksi ja väkivallaksi ja sen tekijä nähdään ennemmin toisena uhreista kuin surmaajana. Surmattu mainitaan uhriksi lähinnä yhdessä tekijän kanssa, ei itsenäisenä yksilönä. Poikkeukselliset tavat tarkastella murha-itsemurhaa tuovat esille sen, ettei tämä ole ainoa tapa. Esimerkiksi, silloin kun teko hahmotetaan väkivallaksi, jota on edeltänyt uhkailua, niin nainen on uhri myös yksilönä.¹⁷

Heteroseksuaalisen parisuhteen moraalinen järjestys

Heteroseksuaalisuudessa kyse ei ole vain sukupuolisesta kanssakäymisestä tai sukupuolisuhteista, eikä se liity vain aktiin tai vietin kohteen valintaan, vaan kyse on laajemmasta sosiaalisesta järjestyksestä. (VanEvery 1996). Yleensä murha-itsemurhauutisissa mies ja nainen nimetään ’mieheksi’ ja ’hänen vaimokseen’ (tai avovaimoksi tai tyttöystäväksi), ja osalliset niputetaan kollektiiviksi siten, että miehen toiminta ja kokemus näyttätyyvät yhteisenä. Tätä voi kutsua heteroseksuaalisen parisuhteen sosiaaliseksi järjestyk-

¹⁷ Kyseissä uutisissa osallisten esittäminen on harvinaislaatuista siten, että muut ihmiset esitetään suhteessaan kuolleeseen naiseen eikä tappajamieheen kuten yleensä. Täten nainen näyttätyy enemmän subjektina ja yksilönä kuin yleensä – uhriksi nimittämisestä huolimatta.

seksi. Se on yksi mahdollinen ja konventionaalinen tapa hahmottaa heteroseksuaalinen suhde.

Sosiaalisen järjestyksen pohjalta voidaan tarkastella parisuhteen moraalia järjestyksiä eli taustaoletuksia, jotka koskevat osapuolten oikeuksia velvollisuuksia ja kompetensseja. Parisuhteessa mies on varsinainen toimija ja naisen toiminta tukee tai täydentää sitä. Naisen toimintaa ei hahmoteta erillisenä, eikä hänen intressiensä erillisyyttä havaita. Vaikka osapuolten pyrkimykset olisivat vastakkaisia, kuten silloin kun mies on aggressiivinen ja nainen pakenee, niin tämä hahmotetaan miehen toiminnan mukaisena kokonaisuutena, perheriitana.

Heteroseksuaalisen suhteen puuttuminen tekee naisen surmasta ja siihen liittyvästä itsemurhasta mysteerin. Kun suhteesta on merkkejä, sen selitysvaiva voi ulottua jopa entisen avovaimon äidin surmaamiseen saakka. Kun mies surmasi entisen avovaimonsa äidin kerrottiin, että teon taustalla on ero (IS 14.8.1997). Entisen avovaimon äidin surmaaminen ei näyttäydä selitystä vaativana tapauksena: parisuhteen välienselvittelyihin voi kietoutua tämänkaltaisia sivuhenkilöitä. Parisuhde tekee naisesta ja myös hänen läheisistään miehen vaikutuspiirin alaisia.

Kun vertaa uutisten kertomuksia väkivaltaa kokeneiden naisten kertomuksiin, heteroseksuaalisesta suhteesta piirtyy arkinen kuva. Marita Husson (2003) aineiston naiset kertovat suuresta rakkaudesta ja mustasukkaisuudesta. Nämä tunteet jäävät murha-itsemurhakerronnan ulkopuolelle yhtäältä siihen sopimattomina, sillä mustasukkaisuus on henkirikosmotiivi, eikä sitä käytetä, kun teko jäsennetään onnettomuuden kaltaisena. Arkinen esitystapa ja rutiininomaiset syyt tekevät tapauksista toistensa kaltaisia värittömiä ajautumistarinoita. Toisaalta kyse on siitä, että ulkopuolisten silmissä parisuhteen riidat eivät kerro suurista tunteista, vaan he ovat joko arkipäiväisiä tai sitten suhteessa pysyminen sen huonoudesta huolimatta on uhrin tyhmyyttä.

Husso tuo esille sen, että väkivaltaa kohdanneet naiset lukevat lehdistä väkivaltauutisia. Se miten niissä naiseen kohdistuva väkivalta esitetään, vaikuttaa siihen, miten oma tilanne koetaan, ja kenen ajatellaan olevan vastuussa. Erityisesti hän nostaa esille ”laajennetut itsemurhat” ja niiden taustalla usein olevat eroriidat.¹⁸ Väkivaltaisessa suhteessa elävät pelkäävät juuri, että suhteen lopettaminen johtaisi heidän ja lapsiensa surmaan ja/tai puolison itsemurhaan. Lisäksi Husson mukaan miesten uhkaukset tappaa itsensä, puolisonsa tai lapsensa ovat yleisiä. Husso mainitsee murha-itsemurhauutisten kertovan naisille, että vaarassa ovat sekä naiset että lapset ja miehet. (Husso 2003, 296; myös Lehtonen & Perttu 1999, 56.)

Sukupuolta ja parisuhdetta koskevat moraaliset järjestykset eivät kuitenkaan ole monoliittisiä. Naiset ovat eri uutisissa eri tavoin toimijoita ja uhreja, miehet eri tavoin tekijöitä, ja tapahtumien nimityksetkin vaihtelevat. Vaimonsurma-itsemurhille ei ole yksiselitteistä tulkintaa tai selitystä – tosin hallitseva diskurssi näyttäisi liittyvän perheen yksityisyyteen ja parisuhteen kollektiivisuuteen. Säröjä ja jopa parisuhteenkin ongelmien esille nostamista löytyy.¹⁹

Edellä esittämäni konventionaalinen heteroseksuaalinen järjestys ei ole muuttumaton. Jos se olisi täysin pysyvä, kulttuurin jäsenen olisi mahdoton esittää sille vaihtoehtoja tai nähdä järjestystä muutoin kuin luonnollisena (Jayyusi 1984). Siitä huolimatta, että yleisesti tiedetään järjestyksen monista vaihtoehtoista, kuten siitä, etteivät kaikki ole heteroseksuaaleja, että parisuhteissa kaikki päätökset eivät ole yhteisiä, ja että ihmisillä on parisuhteessakin risti-

¹⁸ Ehkäpä näidenkin lukijoiden silmiin on osunut lähinnä tapauksia, joissa osallisina on myös lapsia tai he osaavat muita paremmin lukea rivien välistä. Aineistossani eroriidoista ja muista taustoista kerrotaan tarkemmin silloin, kun surmattujen joukossa on myös lapsia.

¹⁹ Pienempiäkin ja harvinaisempia sukupuoleen liittyviä moraalijärjestyksiä voi löytää, tästä esimerkkinä käsitys yhteisen ravintolaillan sopimattomuudesta miehen ja naisen kesken ilman sukupuolisuhdetta. Rikosuutisissa voidaan performoida monenlaisia vanhahtaviakin käsityksiä miehistä ja naisista.

riittäisiä intressejä, niin silloin kun kerronnan aiheena ovat itselle tuntemattomat ihmiset, on helpompi nojata perinteisiin käsityksiin. Sosiaalinen elämä vaatii yksinkertaistamisia, mutta joskus sillä voi olla ikäviäkin seurauksia. Sukupuolta koskevien käsitysten muuttuminen on hidasta ja rutiiniuutisille tyypillinen vanhojen käsitysten toisto tekee niistä edelleen valideja.²⁰

---

²⁰ Käsitteet parisuhdeväkivallan yhteistoiminnallisuudesta ja yhteisestä vastuusta saattavat olla muuttumassa. Minna Piispan surveytutkimuksessa tuli esille, että nuoret naiset erottavat vanhempia selvemmin miehen käyttäytymisen omastaan, vaikka tunsivatkin syyllisyyttä väkivallasta (2004, 67).

6. KUN MIES SURMAA LAPSENSA: KERRONTAA PERHEESTÄ

Kun perheen sisäisen murha-itsemurhan ainoa surmattu on nainen, julkisuuteen välittyy huoli lapsista. Lasten ajatellaan kärsivän vanhempiensa menettämisestä ja traumatisoituvan väkivallan todistamisesta. Lasten välillisesti kokemasta väkivallasta kannetaan yleisesti huolta. Myös käsitys, että väkivallan käyttö ja sietäminen siirtyy sukupolvelta seuraavalle, liittyy lasten vanhempiensa välisen väkivallan todistajiksi joutumiseen. Heidän katsotaan oppivan siitä sukupuolelleen sopivan käyttäytymismallin. (Esim. Lehtonen & Perttu 1999, 16–17.) Toisinaan lapset ovat myös suoraan vanhempiensa väkivallan kohteita.

Analysoin seuraavaksi uutisia, jotka käsittelevät tapauksia, joissa surmansa saaneiden joukossa on lapsia. Olen päätenyt käsittelemään tässä vain niitä tapauksia, joissa tekijänä on isä, sillä aineistooni kuuluvat äidin tekoa käsittelevät uutiset eivät juuri kerro perheestä vaan ennemminkin äiti–lapsi-suhteesta. Halusin pohtia kyseistä tapausta ensisijaisesti naisen ja äidin tekijyyden kautta, en niinkään poikkeuksena perhekerronnassa. Lisäksi katson, että väkivallan tekijän sukupuolella on kerronnassa niin suuri merkitys, että miesten tekemien surmien kerronnan poikkeukset voivat olla naisten teoista kerrottaessa sääntö – ja päinvastoin. Perheteema tulee toki esille myös ”Nainen tekijänä”-luvussa.

Keskityn tässä luvussa siis tapoihin kertoa perheestä, kun mies on tehnyt murha-itsemurhan, jossa uhrien joukossa on lapsia. Kysyn, minkälaisena perhe hahmotetaan, miten miehen/isän väkivalta perheessä selittyy ja minkälaisina perheenjäsenet näyttävät sekä väkivallasta että muusta elämästä kerrottaessa. Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksen näkökulmasta olen

kiinnostunut siitä, miten perheyhteys vaikuttaa käsitykseen väkivallasta ja mahdollisuuksiin puuttua siihen.

Perhepuheen ollessa keskiössä väkivallan sukupuolittuneisuus liittyy perhesuhteiden sukupuolistuneisuuteen. Murha-itsemurha-uutisissa perheen moraaliset järjestykset ovat sukupuolistuneita lähinnä vanhempien osalta. Vaikka lapsista kerrotaan tyttärinä ja poikina, niin se ei heihin kohdistuvan väkivallan yhteydessä vaikuta heidän oikeuksiinsa, velvollisuuksiinsa tai kompetensseihinsä. Tyttöjen tai poikien surmaamista ei esitetä eri syistä johtuvana, eikä heidän uhriuttaan sukupuoliteta. Muissa yhteyksissä, erityisesti kasvatuksellisissa, lasten sukupuolelle saatetaan antaa suurikin merkitys. Niin myös silloin, kun pohditaan väkivallan ”oppimista” perheessä.

Silloin kun murha-itsemurhan kohteina ovat lapset, sanomalehtien artikkelit ovat yleensä dramaattisia ja arkipäiväisestä uutisvirrasta erottuvia. Tästä joukosta löytyvät laajimmat raportit, joita murha-itsemurhista on kirjoitettu. Tapauksia on taustoitettu naapurien ja asiantuntijoiden haastatteluilla, ryyditetty lukuisilla ”kainalojutuilla” ja erikoisartikkeleilla. ”Luurankoraportointi” on harvinaisempaa, mutta joukosta löytyy kolme sellaista tapausta, johon tätä kerronnan tapaa on sovellettu. Koska mielenkiintoni kohdistuu perheen ja perhesuhteiden jäsenyyksiin, niin uutisarvoisuuden pohdinta on tässä luvussa sivuosassa. Kategorisoinneista kiinnitän huomiota sekä tapausten kategorisointeihin, sillä niissä käytetään perhe-sanaa, että osallisten nimeämisiin perheenjäseniksi ja tapoihin, joilla heidät ryhmitetään perheiksi.

Edellisessä luvussa ”Nainen uhrina” esitin, että parisuhde ja perhe ovat ”sisäänsä sulkevia” (vrt. ”mukaanottava”) yhteisöjä. Erokaan ei takaa naiselle irtautumista parisuhteesta ja jopa surmatun naisen vanhemmat voivat mieltä osaksi surmanneen miehen perhettä. Voi olettaa, että lapset näyttäytyvät aikuisiakin selvemmin perheiden jäseninä, eihän lapselle ole edes mahdollista elää yksin ilman

perhettä (tai vastaavaa huoltosuhdetta). Henkirikosuutissakin nuoria henkilöitä tarkastellaan perheiden jäseninä. Esimerkiksi, kun surmattu oli nuori tyttö, niin kerrottiin lapsensa menettäneen perheen surusta (uutisointia 16.11.2000 alkaen), ja kun tekijät olivat nuoria poika, ihmeteltiin, miksi ”hyvän perheen” pojat tekevät henkirikoksen (Mähkä 2002). Lapset tekevät kulttuurisesti perheen, siihen ei parisuhde riitä. Perheellistyminen tarkoittaa lasten saamista av(i)oliitossa (Tolkki-Nikkonen 1985, 59).

Esittelen ensin tilastotietoa lasten joutumisesta murha-itsemurhien uhreiksi, sitten uutisoituja tapauksia ja niissä käytettyjä perhejäsenyyksiä. Tarkastelen sitä, miten perheestä ja perhesuhteista kerrotaan. Pohdin myös tapausten (asiantuntija)selityksiä ja niistä välittyvää kuvaa perheestä ja väkivallasta perheympyröissä. Taustoitän sanomalehtien jäsenyyksiä ja selityksiä aluksi tieteellisillä tulkinnoilla ja tilastoilla. Pohdin myös sitä, minkälaisia moraalisia järjestyksiä käytetään, eli minkälaisia velvollisuuksia, oikeuksia ja kompetensseja erilaisille perheen jäsenille attribuoidaan. Pohdin myös fokalisointeja eli tekstiin rakennettuja toiminta- ja tarkastelukulmia, ja nostan esille niitä tekstikohtia, joissa tapahtumia voi lukea kuvattavan ja tulkittavan jonkun henkilöahahmon näkökulmasta (ks. tarkemmin s. 78).

Tilastoista aineistoon

Tekijän omat lapset ovat naiskumppanin jälkeen tavallisimpia murha-itsemurhan uhreja. Viidennes oman lapsen surmista johtaa tekijän itsemurhaan (Lehti 2002, 80). Isä on äitiä useammin teon tekijä; vuosina 1970–1994 lapsenmurha-itsemurhissa tekijöistä äitejä oli 20 ja isiä 38, joista yksi isäpuoli (Vanamo ym. 2001). Joissakin maissa, kuten esimerkiksi Japanissa äitien teot ovat yleisempiä, samoin Britanniassa 1960-luvulla (Marzuk ym. 1992). Yleisesti ottaen lasten surmat ovat huomattavasti harvinaisempia

kuin naiskumppanin surmat, joten murha-itsemurhistakin ne muodostavat pienemmän osan (Vanamo ym. 2001).

Tapauksia, joissa uhreina oli lapsia, oli lehtiaineistossa vuosilta 1996–2000 yhteensä seitsemän ja lisäksi yksi tapaus vuodelta 2001. Niistä vain yksi oli lapsen äidin tekemä murha-itsemurha, jota käsittelen luvussa ”Nainen tekijänä”.¹ Tapauksista kolmessa uhrien joukossa oli muitakin kuin lapsia. Yhdessä mies oli surmannut vaimonsa ja vauvansa sekä itsensä, toisessa itsensä lisäksi 4-vuotiaan tyttärensä, avovaimonsa sekä tämän äidin ja kolmannessa mies surmasi 6-vuotiaan poikansa lisäksi naispuolisen työtoverinsa. Neljässä tapauksessa uhrit olivat pelkästään lapsia: mies surmasi kolme lastaan ja itsensä, mies surmasi kaksi teini-ikäistä tytärtään ja itsensä, mies surmasi 22-vuotiaan poikansa ja itsensä sekä mies surmasi 15-vuotiaan tyttärensä ja itsensä.

Lasten uhriutuessa perhe-sanaa käytetään useammin kuin muissa murha-itsemurhissa. Ensinnäkin tapahtumiin liittyen voidaan kertoa, että mies surmasi perheensä ja itsensä tai kirjoittaa perhesurmasta ja perhetragediasta. Syitä pohdittaessa tuodaan esille perheriidat ja -ongelmat tai niiden puute. Normaalielämääkin saatetaan kuvata; perhe on tehnyt yhdessä kaikenlaista, rakentanut tai ostanut omakotitalon, lasketellut, luistellut tai juhlinut syntymäpäiviä. Perheenjäsenistä voidaan kertoa perhe-sanasta johdetuin nimikkein, ja perheeseen voidaan laskea kuuluvaksi ydinperheen lisäksi myös muita sukulaisia. Perhe esiintyy myös uutisiin upoteuissa naapurien kertomuksissa, osana yhteisöä, kylää tai paikkakuntaa. Myös lasten kuolemien uutisoinnissa on mahdollista, vaikkakin harvinaista, ettei sanaa perhe mainita.

Parisuhteeseen liittyvissä murha-itsemurhissa sanaa perhe käytetään lähinnä kun kerrotaan perheeseen kuuluneista lapsista tai kuvataan tapahtunutta ”perheen sisäisenä draamana” tai perherii-

---

¹ Kyseissä luvussa käsittelen myös tapausta, jossa nainen surmasi kaksi lastaan ja miehensä, vuodelta 2004.

tana. Perhesurmaksi niistä nimettiin yllättäen vain tapaus, jossa pari oli eronnut ja nainen oli hakenut apua poliisilta. Poliisi perusteli vaikenemistaan sillä, että perhesurmista ei yleensä tiedoteta. Silloin kun tekijänä on ollut uhrien poika, sanaa käytetään useammin. Teko nimetään perhesurmaksi ja saatetaan jopa pohtia, löytyisikö syy perheestä. (Ks. luku 8 ”Mies tekijänä ja uhrina”.)

Lasten kohdalla ’perhe’ kehystää tapahtumia ja on usein otsikkotason kategoria. Etenen seuraavassa tällaisista uutista niihin, joissa perhe jää taustalle. Jälkimmäisessä ryhmässä sanaa tuskin mainitaan ja perheyhteyksien konstruointi jätetään lukijoiden tehtäväksi. Niissä perhe jää muiden ihmissuhteiden taustalle. Erikoisuutisista löytyvissä perhesurmien selityksissä, joita käsittelemme luvun lopussa, perhe nousee uudelleen keskiöön.

Perhesurmat ja perhetragediat

Perhetragedia on eräs useimmin murha-itsemurhien nimeämiin käytetty käsite. Toinen usein käytetty ilmaisu on perhesurma. Sanoilla on jo itsessään eroa, sillä ensin mainittu viittaa siihen, että tapahtumat muistuttavat murhenäytelmää, kun taas toinen on proosallisempi ja asiallisempi.

Sanaa perhesurma käytetäänkin silloin, kun murha-itsemurha-uutisten yhteydessä luetteloidaan henkirikoksia, joiden ajatellaan muistuttavan toisiaan.² Niillä viitataan joissakin luetteloissa kaikkiin perheen jäsenten välisiin henkirikoksiin, mutta yleisemmin juuri niihin, joissa on osallisina lapsia. Varsinaisissa uutisteksteissä ja otsikoissa (ote P1) ’perhesurmalla’ tarkoitetaan johdonmukaisesti sitä, että osallisten välillä on vanhempi–lapsi-suhde.

² Kun mies surmasi kolme lastaan ja itsensä Kurikassa, sekä *Ilta-Sanomien* julkaisivat tällaisen luettelon, *Ilta-Sanomien* myös silloin, kun mies surmasi tyttärensä, avovaimonsa ja tämän äidin. *Ilta-Sanomien* luetteloihin liitettiin kaikenlaisia perheen sisäisiä henkirikoksia, myös vaimonsurmia, kun taas *Ilta-Sanomien* perhesurmat olivat sellaisia, että lapsia oli surmattujen joukossa. Teksteissä sanaa käytetään silloin kun uhrien joukossa on lapsia.

Ote P1 IS (mies – vaimo ja vauva)

Poliisi vaikenee Kivikon perhesurmasta

Tapahtumiin ei liittynyt ulkopuolisia

Helsingin rikospoliisi on hyvin vaitonainen Kivikossa tapahtuneen perhesurman taustoista. Lähes varmanna pidetään tässä vaiheessa, että kyseessä oli perheen sisäinen tragedia eli surmatöihin ei liity ketään ulkopuolista.

– Muuta emme kerro nyt, emmekä juuri jatkossakaan. Tämä on hirveä tragedia, eivätkä omaiset halua nähdä tästä mitään kirjoitettavan, rikoskomisario Mailis Sandberg kommentoi.

Alle 30-vuotias pariskunta ja pariskunnan vajaan vuoden ikäinen vauva löytyivät kuolleena Varustuksentiellä Kivikossa sijaitsevasta kerrostaloasunnosta sunnuntaina.

Alustavan tutkimuksen perusteella poliisi arvioi, että aviomies on surmannut ensin vaimonsa ja lapsensa ja sen jälkeen itsensä. Motiivista poliisi ei lausu mitään ainakaan tässä vaiheessa.

Poliisi meni Kivikkoon tarkistamaan asuntoa sunnuntaina iltapäivällä noin kello viiden aikoihin.

– Sinne mentiin, koska näihin henkilöihin ei saatu yhteyttä, Sandberg kertoo.

Vielä ei tarkasti tiedetä, miten kauan perhe on ollut asunnossa kuolleena.

Sunnuntaina paljastunut perhesurma on jo toinen Kivikossa lyhyen ajan sisällä.

(...)

(IS 12.3.1996)

'Perhetragedia' korostaa tapahtumien järkyttävyyttä. Sanan tragedia pohjana ovat kreikkalaiset murhenäytelmät ja yleisemmin tragedioiden voidaan sanoa olevan näytelmiä, joissa päähenkilön kärsimysten kautta tuodaan esille ihmisyyden arvo (Eagleton 2003, 1–3). Murha-itsemurhauutisissa sanaa viljellään sitä taajempaan mitä uutisarvoisemmilta tapahtumat vaikuttavat, mikä yleensä tarkoittaa lapsen surmaa osana tapahtumia.

Tapaus, jossa mies surmasi kolme lastaan ja itsensä nimettiin otsikoita myöten perhetragediaksi. *Ilta-Sanomien* uutisessa (ote P2) sekä paikalliset ihmiset että Kurikka henkilöistä muodostuvana paikkakuntana voidaan tulkita tekstiin sisään kirjoitettuina ”katsojina”, tragedian esikokijoina (vrt. Rimmon-Kenan 1991, 113–114; Tammi 1992, 121, 126). Uutisen lukija voi samaistua heidän tunteisiinsa, kun he yllättyvät, järkyttyvät ja surevat perheen kohtaloa.

Naapurit ja kuntalaiset esittään kompetentteina surun kokijoina, sillä heidän yhteisönsä rauha on järkkynyt ja mahdollisesti he myös tunsivat kyseessä olevan perheen.

Tällaisen näyttämöllisen tulkinnan lisäksi sanalla perhetragedia on arkisempi käyttötapa. Eagleton (2003, 1) kirjoittaakin, että arkikielisessä merkityksessään tragedia tarkoittaa lähinnä vain todella surullista. 'Perhetragedian' voi tulkita tarkoittavan sitä, että kompetentti reaktio tapahtuneeseen on suru – myös suuren yleisön osalta. Lisäksi

sanalla voidaan tarkoittaa suurin piirtein samaa kuin perhesurmalla eli perheen sisällä tehtyä henkirikosta. *Ilta-Sanomissa* kirjoitetaankin otsikossa perhesurmaksi nimetystä tapauksesta, että ”kyseessä oli perheen sisäinen tragedia eli surmatöihin ei liity ketään ulkopuolista” (ote P1). Yksinkertaisin tulkinta on, että surmatyö on perhetragedia, kun se tapahtuu perhepiirissä.

Perhetragedia-sana viittaa yhtäältä tapausten näytelmällisyyteen, ja siihen, että ne vetoavat tunteisiin. Toisaalta 'perheen tragedia' saatetaan esittää vaikenemisen perusteena. Se merkitsee tällöin perheen yksityistä murhetta, jota ei ole sopivaa jakaa suuren yleisön kanssa, vaan kompetentteja surijoita ovat vain omaiset. Jälkimmäinen suhtautumistapa vertautuu käsitykseen perheväkivallasta yksityisasiana: perheen sisäisiä asioita ei pidä repostella julkisesti.

Ote P2 IS

(mies – kolme lasta) otsikointia:

PERHETRAGEDIA hiljensi Kurikan

Perheenisä surmasi kolme lastaan ja itsensä toissa yönä

MURHENÄYTELMÄ hiljensi Kurikan

Isä surmasi kolme lastaan ja itsensä keskellä yötä

Alkoholiongelmasta puhuttiin Neljä ruumista kannettiin ulos Epäuskoinen äiti pyrki takaisin yläkertaan Isä ampui lapsensa näiden nukkessa

”Uhkaukset pitäisi ottaa tosissaan” Ala-aste menetti kaksi oppilastaan

Kuopion ja Joroisten perhesurmat järkyttivät kolme vuotta sitten

(IS 24.1.2001)

Perhe löytyy kuolleena

Parisuhteessa tai sen jälkeen tapahtuneiden murha-itsemurhien kohdalla oli yleistä kertoa otsikossa pariskunnan löytyneen kuolleena. Kun teko on kohdistunut lapseen, tämä otsikkotyyppi on puolestaan harvinainen. Otsikoita, joissa kerrottaisiin isän ja lapsen löytyneen kuolleena ei ole, mutta tapauksesta, jossa mies surmasi vaimonsa ja pienen vauvansa kerrottiin otsikkotyypillä ”perhe löytyi kuolleena” (ote P3).

Tapaus, jossa mies surmasi kolme lastaan ja itsensä, olisi haastatellun Kauko Aromaan mukaan ollut odotusten mukainen ”klassinen kuvio”, jos mies ei olisi jättänyt vaimoa eloon (IL 24.1.2001). Tämä ennako-oletus, jonka mukaan murha-itsemurhaan kuuluisi koko perheen kuolema (perheen isän toimesta), täyttyi oikeastaan ainoastaan tässä yhdessä tapauksessa. Muissa uhreja oli ikään kuin liian vähän (vain lapset) tai liikaa (myös perheen ulkojäseniä). Vaikka tätä koko perheen kuolemaan johtanutta tapausta käsiteltiin myös perhetragediana ja perhesurmana, niin otsikot olivat yhtä lukuun ottamatta muotoa ”Perhe löytyi kuolleena”.

Passiivin käyttö on harvinaista lasten surmien otsikoissa. Sitä, että tapahtunut ei ole vain onnettomuus vaan surma, jätetään harvoin leipätekstin kerronnan varaan. Henkirikosta pidetään uutisen kannalta niin merkittävänä seikkana, ettei sitä juurikaan sivuuteta otsikkotasolla. Siihen, onko lapsi henkirikoksen yksilöllinen uhri

Ote P3 AL & HS
(mies – vaimo ja vauva):

Kolmihenkinen perhe löytyi kuolleena Helsingissä

Poliisi tutkii Helsingissä paljastunutta kolmihenkinen perheen kuolemaa.

Kivikossa sijaitsevasta kerrostaloasunnosta löytyi sunnuntaina kuolleena alle 30-vuotias pariskunta ja vajaa vuoden ikäinen vauva.

Alustavan tutkinnan perusteella poliisi arvioi, että aviomies on surmannut ensin vaimonsa ja lapsensa ja sen jälkeen itsensä. Poliisi on muutoin vaitonainen tapauksen yksityiskohdista.

(AL 12.3.1996)
(STT HS:n lähde)

vai osa kuolleena löytyvää perhekollektiivia, voi vaikuttaa lapsen ikä. Vauva, pieni lapsi, on vanhemmistaan riippuvainen ja yksilöllisyys ei ole niin selvä kuin vanhemmalla lapsella.

Se, ettei tapahtunutta ole huomattu heti, kuultu laukauksia tai todistettu tekoa, vaan se saadaan selville vasta kuolleiden löydyttyä, ei oleellisesti vaikuta siihen, kirjoitetaanko löytämisestä vai surmaamisesta. Myöskään tapausta, jossa mies surmasi kaksi tyttärtään ja itsensä, ei huomattu teko hetkellä. Ruumiit löydettiin myöhemmin, silti yhdessäkin otsikossa ei kerrottu löytämisestä vaan isän tai miehen surmanneen tyttärensä ja itsensä (ks. otteet P8 ja P9).

Tässä Helsingissä sattuneessa tapauksessa näyttää siltä, että perhe sulkeutuu teon myötä, kun ketään ei jää henkiin eikä ”ylimääräisiä” ole ollut mukana. Se on myös odotusten mukainen miehen tekemä ”laajennettu itsemurha” ja sellaisena mieltyy enemmän itsemurhaksi kuin henkirikokseksi. Tähän passiivinen ja kaikkia yhtäläisesti kohdanneen onnettomuuden kaltainen otsikointikin sopii. Kuolleiden omaisetkin toimivat kuten omaisilta odotetaan, eivätkä halua asiasta puhuttavan. Näinhän poliisi odotti omaisten ajattelevan myös tapauksessa, jossa ex-seurustelukumppani surmasi naisen ja itsensä (ks. s. 120). Tällöin kuitenkin naisen vanhemmat halusivat kertoa toimittajalle oman käsityksensä asiasta, eivätkä mitä ilmeisimmin ajatelleet tyttärensä ja tämän entisen ja omaisiakin uhkailleen miesystävän muodostavan perhettä. Tässä tapauksessa poliisilla ja omaisilla ei ole ainakaan lehtiin asti välittyvää tulkinnan ristiriitaa: isä, äiti ja vauva muodostavat perheen, jonka sisäisestä tragediasta ei tule tiedottaa. ”Tämä on hirveä tragedia, eivätkä omaiset halua nähdä tästä mitään kirjoitettavan.” (Ks. ote P1.)

Mies surmasi perheensä ja itsensä

On yllättävää, että edellä kuvatussa tapauksessa, jossa mies surmasi koko perheensä ja itsensä, ei käytetty otsikointia ”Mies surmasi

perheensä ja itsensä”. Ilmaisui olisi kuvannut tapahtunutta kulttuurisesti sopivasti ja yksiselitteisesti, mutta tapaus jäsenyi ”kuolleen löydetyksi perheeksi”. (Ote P3.) Sen sijaan, kun mies surmasi 4-vuotiaan tyttärensä, avovaimonsa eli tytön äidin ja tämän äidin sekä itsensä, ”Mies surmasi perheensä ja itsensä” oli tyypillisin käytetty otsikko (otteet P4 ja P5).

Ote P4 (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti)
otsikointia, pääotsikot lihavoituina:

AL 17.11.1997

etusivu:

Kolme aikuista ja lapsi kuolivat perhesurmassa Joroisissa

Mies ampui perheensä ja itsensä Joroisissa

Piiritys jatkui toista tuntia

Poliisipartio oli lähellä

HS 17.11.1997

Kakkossivu:

Mies ampui perheensä ja itsensä Joroisissa

Perhesurma miehen riehuttua Joroisissa

IS 18.11.1997

MIKÄ SAA MIEHEN TAPPAMAAN PERHEENSÄ?

”Lapsi surmataa ettei se jäisi yksin”

Surmauhkaukset otettava vakavasti

”Ei terveen ihmisen reaktio”

Urheilukin opettaa miestä väkivaltaan

Tappaminen ei tule yllätyksenä

Joroisten surmien tutkinta jatkuu

Tapausta kutsuttiin otsikoissa myös perhesurmaksi ja *Iltalehti* luetteloi erikoisartikkelissaan muita perhesurmia ja nosti otsikoinnissa pienen tytön surman etualalle (P5). Isän tekemä pienen tytön surma tämän syntymäpäivänä oli selkeästi uutisarvoa kohottanut seikka. Paikallinen *Länsi-Savo*, joka ennakoitavasti korosti tapahtumapaikkaa, nimesi tapauksen ’surmaksi’. Kaiken kaikkiaan tapahtuneen henkirikosluonne tuli selkeästi esille. Tähän on lapsen

surmaamisen tuomittavuuden lisäksi vaikuttanut se, että surmattu nainen oli hälyttänyt poliisit apuun kertoen miehen riehuvan asunnossa. Naisen ääni kuuluu vielä uutisissa ja hänen tarkastelukulmansa on käytössä jopa otsikoiden tasolla, kun kerrotaan miehen riehuneen (P4 ja P5). Toisin sanoen tapahtumista kerrotaan hänen fokaalipisteestään. Hälytyksen seurauksena tapauksesta tuli myös iso poliisioperaatio lähiravintolan evakuoimisineen. Tapauksesta vaikeneminen tai sen esittäminen vain 'perheen kuolemana' on vaikeaa sen jälkeen, kun se on ollut 'piiritystilanne'. Se ei kuitenkaan estä naapureja kertomasta ja toimittajaa toistamasta heidän puheitaan tekijän tavallisuudesta.

Uhrien osalta heidän nimeämisenä miehen perheeksi, ei ole kovin tarkka luokitus, sillä avovaimon äidin kuuluminen tähän ryhmään on kyseenalaista. Eksaktimpaa olisi kertoa miehen surmanneen tyttärensä, avovaimonsa ja tämän äidin, mutta vain *Ilta-Sanomat* teki näin (ja yhdisti uutiseen Mikä saa miehen tappamaan perheensä? -erikoisartikkelin). "Surmasi perheensä" -jäsenitys on käytössä taajaan tapauksesta kerrottaessa (otteet P4 ja P5). Näyttää siis olevan mahdollista, eikä edes poikkeuksellista, hahmottaa osalliset tällä tavoin "laajentuneena perheenä". Liitoksen jälkeen avovaimon äiti voidaan sitten unohtaa ja pohtia tapauksen tiimoilta sitä, miksi mies surmaa perheensä, jolla sitten tarkoitetaan vaimoa ja lapsia.

Jäsennykset muuttuvat liu'uttamalla kategorioida (*shifting*, Watson 1983). Kerronnassa laajennetaan ensin hieman ryhmän 'perhe' koostumusta ja

Ote P5 IL (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti) pääotsikot:

Etusivu:

Lapsen kolmivuotispäivien traaginen päätös

Isä tappoi myös pikkutyttönsä

Neljä kuoli Joroisilla

s. 4

Humalassa riehuneen surmaajan uhreista yksi oli vasta kolmivuotias lapsi

Mies ampui perheensä ja itsensä

Joroisissa

(IL 17.11.1997)

sitten taas palataan suppeampaan tulkintaa. Näin osallisten tarkasti määritetystä kategoriaryhmästä päästään sellaiseen, joka on sekä ymmärrettävämpi että uutisoinnin kannalta kiinnostavampi. *Iltasanomienkin* erikoisartikkelissa (18.11.1997, otteet P22–24) keskitytään muutoin ydinperheeseen, paitsi eräs asiantuntijoista viittaa teon laajuuteen ja on ”huolissaan siitä, että perhesurmien uhrien piiri on laajentunut. Ennen hengestään pääsi yleensä vain vaimo. Nyt mukana ovat lapset ja muut sukulaiset”. Avovaimon äiti voidaan nähdä ’muuna sukulaisena’ ja täten lähes sivullisena, jonka uhriutuminen on vaimon surmaamista huolestuttavampaa.

Omistusliitteen (-nsä) myötä tulee esille myös perheiden miesjohtoisuus. Aineiston paljastamien ennakko-odotusten ja joidenkin teorioiden mukaan mies surmaa perheensä ja nainen lapsensa, eli he laajentavat omaa itsemurhaansa niihin, joita konventionaalisesti pidetään heidän identiteettinsä jatkeina. Perhehierarkian mukaisesti ylempään identiteettiin voidaan liittää häntä alempana olevat. Osittain ennakko-oletukset perustuvat toki tilastoihin, sillä naiset eivät juuri koskaan surmaa itseään surmattuaan puolisonsa, mutta kyse on myös kulttuurisesta ymmärryksestä. Miesten tekemät murha-itsemurhat eivät nimittäin niin selvästi noudata edellä kuvattua perhehierarkian logiikkaa. Perheen tuhoon johtaneiden tapahtumien lisäksi sen ”tavallistakin” toimintaa ja perheenjäsenten elämää kuvataan miesnäkökulmasta. Sanotaan esimerkiksi ”Appivanhempien naapuriin muuttanut pariskunta”, vaikka yhtä hyvin voitaisiin kertoa naisen vanhempien naapuriin muuttamisesta (IS 24.1.2001 mies – 3 lasta). Miehen perhe ei myöskään laajene hänen isänsä perheen suuntaan: kun mies surmaa vanhempansa ja itsensä, hänet tekijänäkin nimetään ’pojaksi’. Murha-itsemurha-uutisissa ei kumota patriarkan valtaa.

Joroisten tapauksen, jossa mies surmasi tyttärensä, avovaimonsa ja tämän äidin, uutisoinnissa myös perheen vanhempien avosuhte näyttäytyy epäsymmetrisenä (ote P6). Michellä on laajentunut

perhe ja häntä kutsutaan 'perheen isäksi'. Jostain syystä nainen nimetään lähes johdonmukaisesti avovaimoksi, mutta ei perheen äidiksi. Myös luonnehdinnat sopivat kategorioihin: avovaimo on naapurin lausunnossa eläväinen ihminen, joka laulaa karaokea, perheen isä taas metsästää ja kalastaa. 'Perheen isä' on tässä rinnastuksessa vakaa ja perinteinen, kun taas 'avovaimo' huvittelunhaluinen.

Avosuhteen perusteella miehelle myönnetään kaikki avioliiton oikeudet ja sen myötä tulevat sukulaisuussuhteet, mutta naisen kohdalla sama ei toimi. Naiselle avosuhteella – aviosuhteen puutteella – ja sen määrittämällä sosiaalisella asemalla on enemmän merkitystä kuin (hänen) miehelle(en). Miehellä on arvostettu asema perheen isänä ja lapsen isänä, nainen on puolestaan 'perheen avovaimo'.

Ote P6 IL (mies – tytär,
avovaimo ja tämän äiti)
naapurin lausunto:

Haapanen muistelee perheen avovaimoa eläväisenä ihmisenä, joka nähtiin toisinaan laulamassa ravintolan karaoke-illoissa. Perheen isä tunnettiin kovana metsästäjänä ja kalamiehenä, joka oli joskus luvannut tuoda kaloja Haapasenkin ravintolaan.

(IL 17.11.1997)

Erottelut perheen sisällä

Sacksin (1972a ja 1972b) johdonmukaisuussäännön mukaan sen jälkeen, kun yksi henkilö on nimetty johonkin tiettyyn kategoriar ryhmään kuuluvaksi, niin jos mahdollista, muita samassa yhteydessä esiintyviä kutsutaan myös tähän ryhmittymiseen kuuluvilla nimityksillä. Perhekategoriaryhmän kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että kun puhutaan isästä, niin sen jälkeen on johdonmukaista kertoa lapsista ja äidistä. Olen analyysissäni käyttänyt tätä sääntöä siten, että olen kiinnittänyt erityisesti huomiota poikkeamiin: epäjohdonmukaisuuksiin ja liu'utuksiin. Jostain syystä joihinkin yhteyksiin tuntuu sopivan poikkeaminen yksinkertaisimmasta ja taloudellisimmasta jäsenyyksestä. Perheestä voidaan tällöin kertoa muutakin kuin, että siihen kuuluvat isä, äiti ja lapset.

Eräs näissä uutisissa toistuva tapa kertoa perheestä on nimetä tekijä isäksi, uhrin lapsiksi ja äiti vaimoksi.³ Kyse ei ole vain siitä, että kuolleet eli isä ja lapset, nähtäisiin heidän välisensä suhteen määrittäminä ja eloon jäänyt äiti suhteessaan tekijään, vaan myös surmattu nainen voi olla 'avovaimo'. Jos ihmiset nimettäisiin suhteessaan tekijään, kategoriaryhmä olisi: mies, lapset ja avovaimo – mikä onkin yleinen jäsennys. Kun nimetään tapahtumissa kuolleet isäksi, lapseksi ja avovaimoksi (tai vaimoksi) esille nousee yhtäältä isä–lapsi-suhde ja toisaalta parisuhde, mutta äiti–lapsi-suhde jää taustalle.

Useimmissa tapauksesta, jossa mies surmasi kolme lastaan ja itsensä, kertovissa uutisissa nainen onkin 'perheen äiti' tai pelkkä 'äiti'. Selvästikin ne kohdat ja uutiset, joissa hänet nimetään äidiksi, ovat hänen tunnetilaansa eläytyvämpiä kuin vaimoksi nimeävät. Naista vaimoksi nimittävät uutiset ovat usein niitä, joissa perhettä tarkastellaan kylän ja paikkakunnan näkökulmasta, orientoidutaan kyläläisten tuntemuksiin ja kehystetään tapahtumia kollektiivisella surulla (esim. P7). Samalla kun kirjoitetaan uutista "murhenäytelmästä" ja nostetaan esille kylän järkytys ja koululaisten suru, perheestä muovautuu tietynlainen. Se on yksi kylän perheistä ja niiden lailla koostuu perheenjäsenistä, jotka ovat positioittensa mukaisissa suhteissa ulkomaailmaan (lapset koululaisina, mies perheen isänä, nainen miehen vaimona). Myös 'perheen äiti' viittaa enemmän perhepositioon ja siihen liittyviin velvollisuuksiin kuin varsinaiseen äitiyteen. Koululaiset ja naapurit surevat oman kompetenssinsa mukaan, perheiden välisen sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen mukaisesti. Perinteiseen/maalaiseen suomalaiseen

³ Mies – poika ja kollega: pojan äiti 'ex-avovaimo', Mies – 3 lasta: lasten äiti sekä 'vaimo' että 'äiti'. Mies – 2 tytärtä, lasten äiti pääasiassa 'lasten äiti'. Mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti: surmattu tytön äiti pääasiassa 'avovaimo'. Helsinki: mies – vaimo ja vauva: surmattu vauvan äiti pääasiassa 'vaimo'. Isä – poika: pojan äidistä ei kerrota. Isä tytär: tyttären äidistä ei pääasiassa kerrota, kerran mainitaan 'perheen äitinä'.

Ote P7 IL (mies – 3 lasta):

Miksi isä surmasi kolme lastaan ja itsensä?

”HÄN OLI IHAN TAVALLINEN JA MUKAVA”

**Isä surmasi kolme lastaan ja itsensä
Murhenäytelmä hiljensi eloisän
pohjalaiskylän**

[Ingressi:] Elämä pysähtyi järkytyksestä kurikkalaiskylässä neljä ihmishenkeä vaatineen murhenäytelmän jäljiltä.

Kurikkalainen perheenisä ampui metsästysaseella toissayönä nukkumassa olleet kolme lastaan ja sen jälkeen itsensä.

Lasten kouluilla aloitettiin eilen kriisityö.

Surmansa saivat perheen kaksi poikaa ja yksi tyttö. Pojista nuorempi oli 4-vuotias ja vanhempi 13-vuotias. Tyttö oli 7-vuotias. Isä oli 32-vuotias.

Kotona ollut 30-vuotias vaimo säilyi vammoitta ja on nyt sairaalahoidossa.

(...)

Surmatalossa oli koko perhe ollut illalla kotosalla. Perheen nuohooja-isä oli naukkaillut pullosta sen verran,

että oli illan kuluessa humaltunut. Perheen tarjoilijana työskennellyt äiti oli pannut myöhemmin lapset nukkumaan. Poliisilla ei vielä ole tietoa sen jälkeisistä tapahtumista.

Vaimoa ei vielä ole kuultu

– Meillä ei ole vielä tiedossa, miten vaimo on säilynyt vahingoittumattomana. Vaimo on ollut niin järkyttynyt, ettemme ole hänen kanssaan vielä keskustelleet. Mutta kun tällaista sattuu, niin luonnollisestihan siihen syitä löytyy. Mutta kun niitä ei tässä vaiheessa ole tiedossa, niin en lähde arvailemaan, sanoi tapauksen tutkinnanjohtaja komisario Urpo Lintala Seinäjoen rikospoliisista.

Lintala oli eilen vaitelias muistakin yksityiskohdista. Surma-aseesta hän kertoi sen verran, että ”kyseessä oli metsästysase”.

(...)

Surmatyö mykisti kyläläiset

”Tämä tuli ihan täytenä yllätyksenä ja kamalana järkytyksenä”

(...)

(IL 24.1.2001)

sosiaaliseen järjestykseen kuuluu, että mies edustaa perhettä ulospäin ja tekee perheen yhteiset päätökset (Nevala 2002, 96).

Tätäkin tapausta koskevassa uutisoinnissa miestä ja naista oli luonnehdittu vertailtavissa olevilla tavoilla. Oheisessa *Iltalehden* artikkelissa (P7) oli tuotu esille molempien ammatit. Siinä naisen tarjoilijaksi nimeäminen liitetään yllättävästi lasten nukkumaan panemiseen. Näin aivan kuin mahdollistetaan kysymyksen, ehtii-kö hän tekemään näin joka ilta, esittäminen. Tarjoilijan ammattiin liittyvät työajat voivat olla ristiriidassa äitiysvelvollisuuksien kanssa.

Myös *Ilta-Sanomissa* (21.4.2001) kerrottiin ammasteista: ”Mies oli pystynyt hoitamaan nuohoojan työnsä viinan käytöstä huolimatta. Nainen taas oli ollut töissä tarjoilijana Kurikan suosituksessa Pitkä-Jussi ravintolassa.” Tämä lausunto voidaan liittää tarinaan mustasukkaisuudesta, joka tulee ymmärrettäväksi, koska tarjoilijan ammattiin liittyy sosiaalisuutta ja miesvaltainen ympäristö (Nikunen 2001a, 176). Pitkä-Jussi vaikuttaa nimensä perusteella pikemmin seurustelu- kuin ruokaravintolalta. Myös yhteys yhteisöön määrittäyty esille tuoduissa ammasteissa eri tavoin: nuohoojan tuntevat kaikki, tarjoilijan lähinnä ravintolassa viihtyvät.

Perheen jakautuminen yhtäältä isään ja lapsiin ja toisaalta mieheksi ja vaimoksi saa naisen näyttämään murhenäytelmän sivuhenkilöltä. Murhenäytelmä vaatii neljä ihmishenkeä, eloisa pohjalaiskylä hiljenee, mutta ’vaimo’ säilyy vammoitta. Puolestaan uutisessa, jossa kerrotaan naisesta äitinä, hän pinnistää voimansa äärimmilleen ja hälyttää apua ennen sokkiin vaipumistaan (ks. ote P14). Kun mies surmaa 6-vuotiaan poikansa (ja sairaanhoitajakollegansa) voidaan pojan äidistä todeta: ”Ampuja on vasta eronnut, eikä entinen vaimo ilmeisesti liity mitenkään tapahtumaan. Uhri oli naimaton nainen.” (HS 15.3.1999.) Äidin suhde surmattuun lapseensa aivan kuin unohtuu ja ero tekee naisesta vähämerkityksisen henkilön miehenkin elämässä: ”Miehen viime vuosilta on ilmennyt monenlaisia vastoinkäymisiä. Hänellä oli muun muassa kolme vakavaa parisuhdetta 1980–90-luvuilla.” (IS 17.3.1999.) Nainen on siis yksi kolmesta vastoinkäymisestä.

Äiti-lapsi-suhde on kulttuurisesti merkittävä, ja sen erityisyys tulee esille myös murha-itsemurhista kerrottaessa. Kun äidin tekemään ”laajennettuun itsemurhaan” ajatellaan kuuluvan nimenomaan (pienen) lapsen surman, niin isän vastaavaa tekoa ihmetellään. Kuitenkin joissakin uutisissa äidin suhde lapseen jää isän suhteen varjoon. Silloin kyseessä voi ajatella olevan toinen moraalinen järjestys: isä perheen omistajana tai -päänä ja lapset hänen

jälkeläisinään.⁴ Se on perinteisempi ja vanhempi diskurssi kuin äitiyttä korostava (Korhonen 1999, 81). On mahdollista, että se myös elää vahvempana maalais- kuin kaupunkiympäristössä. Se ei ole hallitseva diskurssi vaan pilkahtelee aina silloin tällöin. Äidin surua ei kokonaan ohiteta, ja eloon jäänyt 'vaimo' on myös 'äiti', jonka järkytystä kuvataan. Selkeimmin näin tapahtuu uutisessa, jossa tuodaan esille kolme lastaan ja miehensä menettäneen äidin kokemus (P11).

Perhettä tarkastellaan usein miehen toimijakulmasta. Uutisissa näkymä perheeseen avataan usein teon tehneen miehen tarkastelukulmasta: kerrotaan isästä ja lapsista sekä vaimosta, siis toisista perheenjäsenistä suhteessa mieheen. Silloinkin kun naisen kertomusta käytetään uutisen rakennusmateriaalina, se voidaan tehdä seuraavalla tavalla: ”Poliisi sai hälytyksen asuntoon lauantai-iltana vähän ennen puolta yötä. Avovaimo kertoi, että mies riehuu humalassa ja asunnossa on aseita. Samoihin aikoihin avovaimon äiti oli saapunut tyttären kotiin”. Naisen fokaalipisteestä katsoen hänen avomiehensä riehui ja hänen äitinsä tuli tilannetta rauhoittamaan.

Ote P8 (mies – 2 tytärtä)

Perhesurma tapahtui tyttären asunnossa

Tampereen Hervannassa torstaina sattunut perhesurma tapahtui ampujan tyttären asunnossa.

Isä oli mennyt torstaina aamupäivällä asunnolle ja ampunut 19-vuotiaat ja 14-vuotiaat tyttärensä.

Tämän jälkeen hän oli surmannut itsensä. Surmateot tapahtuivat ennen puolta päivää.

Surmaaja oli 43-vuotias. Perheen isä ja äiti olivat muuttaneet erilleen.

Äiti oli muuttanut nuoremman tyttärensä kanssa vanhemman tyttären asuntoon Insinöörinkadulla, jossa ampuminen tapahtui. Äiti löysi vainajat tullessaan asuntoon noin klo 16.

(IS 10.6.2001)

⁴ Isällä on oikeus päättää jälkeläistensä elämästä, mutta se, että hän päättää viedä ”elämänsä jatkajat” mukanaan voi vaikuttaa käsittämättömältä. Näin erityisesti evoluutiopsykologisesti, joten kyseinen tutkimussuunta onkin paneutunut asian selittämiseen (esim. Wilson & Daly 1998).

Yhtäältä konventionaalinen perheenpää-diskurssi (joskus myös moderni ”uusi isä”) hivuttaa äitiyttä ja naisen ääntä taustalle, toisaalta kulttuurisesti vahva äitiysdiskurssi on vaikea sivuuttaa ja joissakin tapauksissa naisen ääni on konkreettisesti kuulunut ja kuultu. Kun mies surmasi kaksi teini-ikäistä tytärtään ja itsensä, vanhempien ero tuotiin selkeästi esille, tosin osin siitä syystä, että oli epäselvää kenen asunnossa teko tapahtui ja keitä siellä asui (otteet P8, P9, P10). Avioeron vaikutusta perhesuhteisiin ei siis aina tarkastella kuten edellä esille tuomassani miessairaanhoidajan tapauksessa, epäoleellisena sivuseikkana. Ensimmäisen päivän uutisoinnissa nainen on useimmiten ’äiti’: ”(ä)iti löysi tyttäret ja miehensä hengettöminä, kun hän palasi töistä”. Hänen kertomuksensa esitetään hänen toimintakulmastaan, eikä fokalisointi jää puolitiehen vaan ihmisistä kerrotaan suhteessaan häneen. Tässä tapauksessa vanhempien suhde lapsiin eron jälkeen esitetään symmetrisesti: teksteistä löytyvät sekä isä ja hänen tyttärensä että perheenäiti ja hänen kuolleet lapsensa. Miehen syyllisyys on selvä

Ote P9 IL (mies – 2 tytärtä)
pääotsikot ja ingressi:

Etusivu:

**Äiti löysi ruumiit
ISÄ TAPPOI KAKSI
TYTÄRTÄ JA ITSENSÄ**

s. 5

**Perheenäiti löysi kuolleet lapsensa
kerrostaloasunnosta Hervannassa**

**Isä ampui kaksi tytärtään ja
itsensä Tampereella**

[Ingressi:] Perheenisä tappoi
ampumalla kaksi teini-ikäistä
tytärtään ja itsensä torstai-
na Tampereella sijaitsevassa
Hervannan kaupunginosassa.

(IL 9.6.2000)

Ote P10 (mies – 2 tytärtä)

(...)

Lasten äiti soitti poliisille naapurista, mutta siinä vaiheessa muille ei ilmeisesti täysin selvinnyt mitä naiselle tai tämän perheelle oli tapahtunut.

(...)

Surmattujen tyttöjen äiti asuu Hervannassa, mutta eri osoitteessa kuin isä ja yhteiset lapset.

Lasten vanhemmat ovat tietävästi eronneet tai ainakin asumuksessa.

(AL 9.6.2000)

ja lapsetkin näyttäytyvät yksilöinä, onhan toinen jo täysi-ikäinen. Kerronta ei myöskään erityisesti korostanut traagisuutta tai tunteilla vaan muistutti tavanomaista henkirikosuutisointia, vaikkakin ylitti selvästi ”luurankoraportoinnin”.

Naiseen fokalisointi ja hänen kokemuksensa käyttö ei ainoastaan tuo häntä ja hänen suhdettaan lapsiin esille vaan lisäksi yksilöllistää lapset ja tekee heistä henkirikoksen uhreja. Heidän kuolemansa ei ole selvästikään osa isän itsemurhaa. Kiintoisasti omistussuhde kääntyy samalla niin päin, että *lapsilla on äiti*. Äitiys ei ole samalla tavalla ”omistussuhteinen” positio kuin isyys. Vanhemmuuden oikeudet ja velvollisuudet eivät määriyty symmetrisesti.

Naisen ”ääni” ei kuuluessaan ole erityisen syyttävä, ennemminkin järkyttynyt. Samoin oli myös toisen henkiin jääneen äidin tapauksessa: kun hänen miehensä oli surmannut heidän kolme lastaan ja itsensä, hänet esitetään lähinnä suremassa perhettään. Hän ihmettelee miehensä tekoa ja löytää taustalta heidän välisensä riidan. Nainen tarkastelee tapausta väkivallantekona, joka oli yllättävä, koska mies ei ollut ”aiemmin uhkaillut perheensä jäseniä”. Nainen toki suree eikä pidä tekoa sellaisena, jota olisi voinut odottaa tekijältä, mutta ei sulje surunsa ulkopuolelle siltä, että tapahtunut oli kuitenkin miehen uhkailun toteutuma ja mahdollisesti seurausta heidän välisestään riidasta (P11).

Ote P11 (mies – 3 lasta)

Perheensä menettänyt äiti kertoo surustaan

Perhetragedia hiljensi Kurikan kuukausi sitten, kun perheen isä surmasi kolme lastaan ja itsensä keskellä yötä. Perheen Heli-äiti kertoo nyt IS:lle raskaasta koetelemuksestaan ja surmapäivän tapahtumista.

Perheen äiti oli kotona järkyttävien tapahtumien aikana. Vanhempien välillä oli ollut riitaa surmayönä, mutta laukaukset yllättivät äidin täysin: Kyösti-isä ei ollut koskaan aiemmin uhkaillut perheensä jäseniä.

Äidin tuskaa lisäsi myös hautajaisen jälkeen tapahtunut kotitalon tuhoutuminen tulipalossa.

– Sanotaan, että tuhasta nousee uusi päivä, mutta ei se minua helpota, äiti kertoi eilisiltana TV 2:n Poliisi-tv:ssä.

(iltasanomat.fi 23.2.2001)

Perheen naapurit/naapureiden perhe

Olen jo edellä viitannut siihen, että naapureiden kertomusten kautta sosiaalinen ympäristö, sen traditionaalisuus ja maalaisuus tai modernisuus ja kaupunkilaisuus sekä näiden erilaiset yhdistelmät, voivat muokata tekstien perhejärjestyksiä. Tärkein informaation lähde, paikallinen poliisikin on yhteisönsä jäsen. Lisäksi myös läheisyys ja etäisyys, tuttuus ja tuntemattomuus vaikuttavat. Se, ovatko tekijä ja hänen uhrinsa ”meitä” vai ”muita”, näkyy naapureiden kertomuksissa. ”Tavallisuuden tekemisen” paradoksi on se, että yhtäältä lähemmin tunteminen yksilöllistää (eli partikularisoi, Billig 1987), mutta toisaalta ihminen mielletään kaikessa partikulaariudessaankin tavalliseksi. Yhtäältä ”me suomalaiset” mielletään yksilöiksi, kun vaikkapa islamilaisten ajatellaan käyttäytyvän kulttuurinsa sääntöjen mukaan (Huttunen 2002). Toisaalta me suomalaiset olemme tavallisia ja muslimit erikoisia ja outoja (vrt. Tolonen 2002).

Mitä homogeenisempi ja integroituneempi yhteisö, sen tavallisempina sen jäsenet näyttäytyvät (toisillensa). Tavallisesta poikkeavat tapahtumat järkyttävät pikkukylällä, eivätkä naapurit ymmärrä miksi sellaista tapahtuu. Lähiössä naapurit saattavat nähdä asuinympäristönsä lähtökohtaisesti ongelmallisena, ja järkyttävät tapahtumat vain vahvistavat tätä käsitystä (vrt. Roivainen 1999, 101). Helsingin tapauksen, jossa mies surmasi vaimonsa, vauvan ja itsensä, uutisoinnissa eräs naapuri ”purki tuntojaan” tiheän asutuksen ja etäisten naapuruussuhteiden ongelmallisuudesta (Ote P12).

Se, miten naapurit orientoituvat itsensä esittämiseen voi vaihdella perheen tuttuuden mukaan. Jos perhettä ei tunneta, mistään ongelmista ei ole voinutkaan olla tietoa. Ongelmat voidaan nähdä yleisinä. Jos perhe on tuttu, herää kysymys, olisiko ongelmiin pitänyt puuttua. Naapuri, joka ei tunne naapuriaan, ei koe olevansa selontekovelvollinen omasta vastuustaan kuin ehkä yleisellä tasolla (välinpitämättömyys on lisääntynyt), mutta naapurinsa hyvin tun-

tenut voi kokea, että hänellä olisi vastuuta, ”jos jotakin olisi ilmennyt”.

Toimittajat esittävät joidenkin naapureiden puheet toisia luotettavampina ja rakentavat näin naapuruuden moraalista järjestystä omassa kerronnassaan. Toimittajat arvioivat huhuiksi ja kuulopuheiksi ne tekstiin upottamansa naapurien kertomukset, joissa ”puhutaan paha” kuolleista tai levitelään perheen yksityisasiota. Juoruilusta pidättyvät, surevat

ja hiljaiset naapurit, jotka pakottautuvat kertomaan siitä, miten tavallinen ja arvostettu surman tehnyt mies oli ja miten hyvä perhe oli, näyttäytyvät parempina naapureina. Näin siitäkin huolimatta, että vähäpuheiset naapurit haittaavat toimittajan työtä. Otsikoihin nostetaan ennemmin”(h)än oli tavallinen ja mukava” -lausuntoja kuin mustasukkaisuus- ja alkoholiongelmista kertovia ’huhuja’.

Yhteisö voi esiintyä uutisissa, vaikkei sen edustajia olisikaan haastattelu, jos kerrontaa rakennetaan sen tarkastelukulmasta. Naapuruus on toimittajalle, kuten muillekin kulttuurin jäsenille, tuttu ihmissuhde kotipaikasta riippumatta. Kylä tai paikkakunta voi toimia esikokijana, tekstin sisään kirjoitettuna yleisönä, jonka reaktiot välitetään laajemmalle yleisölle (Rimmon-Kenan 1991, 113–114; Tammi 1992, 121, 126). Samalla tavalla kuin näytelmien filmatisoinneissa ja elävän yleisön edessä kuvatuissa draamasarjoissa television katsojat saavat kuulla ja nähdä, miten yleisö reagoi, nauraa ja joskus myös liikuttuu, samoin joissakin murha-itsemurhauutisissa murhenäytelmä järkyttää ja saa koko kylän suremaan.

Ote P12 IL

(mies – vaimo ja vauva):

– Nämä ovat uusia kaupungin vuokrataloja, mutta elämä on jo nyt tällaista. Joulun jälkeen naapuritalossa tuolla kadun toisella puolella mies tappoi perheensä ja asui ruumiiden kanssa pari viikkoa. Nyt tämä. Tänne on jo nyt rakennettu 1700 asuntoa ripirinnan, seinä seinään kiinni. Lisää suunnitellaan; tänne pitäisi tulla muka 5 000 asuntoa lisää. Ihmiset ovat täällä sisäänpäinkääntyneitä, kukaan ei tervehdi toista, naapurissa asuva nainen purki tuntojaan Iltalehdelle.

(IL 11.3.1996)

Yleisölle annetaan vihjeitä siitä, mihin kannattaa investoida tunteita (vrt. Grossberg 1995). Onhan tunteiden esittäminen ja kokeminen muutoinkin medioitunut ja ritualisoitunut, kuten kolari- ja surmapaikkojen kynttilä- ja kukkameristä ja esimerkiksi prinsessa Dianan kuoleman aiheuttamista maailmanlaajuisista reaktioista voidaan päätellä. Ihmiset vievät surmapaikoille kynttilöitä ja kukkakimppuja, samaan tapaan kuin on nähty median välityksellä tehtävän muissakin maissa.

Kun uutisen otsikossa esille tuotu lähtökohta on paikkakunnan suru (P13 ja P14), niin näkymä perheeseen avautuu kyläläisten havaintojen ja käsitysten kautta. Perheeseen kuuluu perheen isä,

Ote P13 AL (mies – 3 lasta)

Isä tappoi lapset ja itsensä

Tragedia: Kurikan Tuiskulan kylä hiljeni suruun, koulukaverit ajattelivat näkevänsä unta

(...) Perheen naapurit ovat järkyttyneitä ja täysin ymmällään kaikkia kauhistuttaneista tapahtumista. Ulospäin he eivät olleet havainneet mitään erityistä, joten surmatyö tuntuu selittämättömältä.

Edellisen iltapäivän 7-vuotias Mirja juhli luokkansa ja opettajansa Tarja Lihulan kanssa yhden luokkakaverin syntymäpäiviä. Vielä samana iltana koko perhe lasketteli pulkkamäkeä ja pelasi jääkiekkoa Tuiskulan koulullaan.

Perhe osti ja kunnosti kauniiksi vanhan omakotitalon metsän reunaan nelisen vuotta sitten, paristaa metriä perheenäidin syntymä-

kodista. Äiti on ammatiltaan tarjoilija.

– Tämä on aivan hirveää, sanoo eräs naapureista, itkua hilliten. Hänen puhelimensa pärisee taukoamatta. Pari autoa matelee hitaasti ohi.

Pieni kylätie lumisateessa on autiudessaan yhtä harmautta. Perheen piha on aamulla tullessa lumivaipassaan tallamaton. Sammuneet lyhdyt heilahtelevat portinpielissä keltaisen poliisinauhahan tahtiin. Pojan pyörä nojaa kuistiin kuin juuri siihen työnnettyinä. Sillä ei aja kukaan.

Komisario Lintalan soitto Tuiskulan nyt 49 oppilaan kyläkoululle heti aamusta pysäytti kaiken.

Miraa ja Jonia ei ollut enää.

(AL 24.1.2001, sisäsivu)

Ote P14 AL (mies – 3 lasta) etusivu:

Kolmen lapsen surma järkytti Kurikkaa

Isä ampui nukkuvat lapsensa ja sitten itsensä

Koko Kurikan pitäjä Etelä-Pohjanmaalla suri eilen.

Arvostettu ammattimies, 32-vuotias perheenisä, surmasi nukkumassa olleet kolme lastaan ja tappoi sen jälkeen itsensä metsästysaseella Tuiskulan kylässä.

Perheen äiti löydettiin ulkoisesti vahingoittumattomana omakotitalon alakerrasta. Hän jakoi itse hälyttää apua ennen vaipumistaan shokkiin.

Koko perhe lasketteli ja luisteli yhdessä edellisenä iltana Tuiskulan koululla. Myöhemmin isä ryypiskeli, mutta syy hirmutekoon on yhä selvittämättä.

Surmansa saivat perheen 4-vuotias poika, ensimmäistä luokkaa käynyt tytär ja 13 vuotta täyttänyt poika.

Järkytys kosketti Kurikan pohjoispään joka talossa ja varsinkin Tuiskulan kyläkoulussa. Lapset itkivät kahta koulukaveriaan, sytyttivät molempien pulpetille kynttilän, nostivat lipun puolitankoon ja lauloivat kyyneleen valuessa.

(AL 24.1.2001)

perheen äiti ja perheen lapset ja perheellä on naapurit.⁵ Perhe kuuluu kyläyhteisöön ja se muistuttaa muita, samankaltaisia perheitä. Perheen isästä tiedetään myös kertoa, että hän oli ”arvostettu ammattimies” ja toisen lehden mukaan ”asukkaiden hyvin tuntema, 32-vuotias nuohooja”.⁶ Traagisuus kylän kannalta liittyy ainakin osittain siihen, että arvostettu ammattimies ja perheenisä (eikä marginaalissa elävä syrjäytynyt mies) on tehnyt tällaisen teon.

Perheiden miesjohtoisuus (esim. Nevala 2002, 96) näkyy kuvailuissa siten, että perheen isä sijoitetaan yhteisönsä sen täysjäsenenä, muut oman perheroolinsa määräämissä rajoissa. Perheen lapset ovat myös koululaisia ja heidän kuolemansa aiheuttamaa surua

⁵ Perheenisä ja perheenäiti tarkoittavat eri asiaa kuin perheen äiti ja perheen isä, ensiksi mainittu kategoriapari viittaa miehen ja naisen funktionaalisiin rooleihin lapsiperheessä, jälkimmäinen korostaa sitä, että kyseessä ovat tapahtumaperheen isä tai äiti.

⁶ Eräs naapuri kertoo, että (s)urmatalon mies oli hänen hyvän päivän tuttujaan ja metsämiehiä (*Iltalehti* 24.1.2001).

tarkastellaankin kouluyhteisön kautta. Nainen voi olla 'vaimo' tai 'perheen avovaimo' paitsi miehen, myös naapureiden (ja toimittajan) näkökulmasta.

Perhe toimii – kokonaisuutena ja osissa

Sanakirjamerkityksessään perhe viittaa joukkoon ihmisiä, jotka asuvat yhdessä avo- tai avioliiton ja tai vanhempi–lapsi-suhteiden yhdistäminä.⁷ Arkisessa kielenkäytössä perhe kuitenkin määrittyy eri tavoin eri konteksteissa. Murha-itsemurhista kerrottaessa perhe on tilanteesta riippuen joko yhteisohjautuva kollektiivi tai osatoimijoiden funktionaalinen kokonaisuus, ehkä joskus jopa osatoimijoiden aggregaatti. Välillä hämärtyy se, kuka tekee tai haluaa mitään. Toisinaan taas perheenjäsenten erilliset laadut ja toimijuudet ovat selviä, sekä naapureille, toimittajille että muillekin kulttuurin jäsenille. Joissakin harvinaisissa tapauksissa perhejäsennykset jäävät taustalle ja surmaajat ovat 'surmaajia' ja uhrin 'uhreja'.

Sanalla perhe voidaan myös kokonaisuuden, sen kaikkien jäsenten, sijaan viitata myös sen johonkin osaan. Kokonaisperheestä kirjoitetaan usein tapahtuneesta huolimatta idyllisenä, mutta joskus idyllisyys kyseenalaistaan ja tällöin puhe on yleensä vain osasta perhettä (P15). Pääsääntöisesti tämä ”pahan puhuminen” ja epäilykset liittyvät pariskuntaan, heidän ominaislaatuunsa, riitoihinsa tai väleihinsä. Kerronnassa on samankaltaista kollektivointia kuin silloin, kun mies surmaa vaimonsa ja itsensä.

⁷ Perhe 1. yhdessä asuvien ihmisten ryhmä, jonka tav. muodostavat kaksi keskenään avio- t. avoliitossa olevaa henkilöä ja heidän lapsensa t. yksinhuoltaja lapsineen t. lapseton pariskunta. *Nelihenkinen, kaksilapsinen perhe. Perheen isä, äiti. Perheen pienin* tav. nuorin lapsi. *Perheen huoltaja. Perheen pää* myös « *Lapsi-, suurperhe. Ydin-, uusperhe. Virkamies-, työläisperhe. Perustaa perhe. Perhe oli hajonnut* vanhemmat olivat eronneet. *Työpaikan väki oli kuin yhtä (suurta) perhettä. Sattuu sitä paremmisakin perheissä muillekin. Kurssilaiset asuivat perheissä perhemajoituksessa.* (Suomen kielen perussanakirja 1990–1994.)

Positiivisissa perheen toimintakuvauksissa kyse on ominaisuuksista ja toiminnasta, jota ei eksplisiittisesti eriytetä vain joihinkin perheen jäseniin liittyväksi. Niissä mainitaan toimijaksi kollektiivi, mutta yhtä selvää on, ettei kyse ole (välttämättä) kaikista perheen jäsenistä. Voidaan sanoa, että perhe laskee pulkalla mäkeä, vaikka aikuiset vain seuraisivat sivusta. Samoin, voidaan kertoa perheen ostaneen omakotitalon, vaikka lapset eivät

laittaisi lanttiakaan likoon. Saatetaan todeta, että perhe kunnosti kotitalon, vaikkei äiti eivätkä lapset olisi tarttuneet kertaakaan vasaraan. Perhekollektiivin jäsenillä on omat velvollisuutensa ja kompetenssinsa. Naisten ja miesten, lasten ja aikuisten ajatellaan toimivan perherooliinsa liittyvien odotusten mukaisesti, eikä näitä toimintoja tarvitse eksplisiittisesti erotella, sillä ne ”tiedetään”.

Tämä arkitietämys perheen sisäisestä toimijuusjaosta on ongelmallista silloin, kun ihmiset eivät noudata sitä. Se voi tällöin haitata perheen tilanteen hahmottamista. Jos perheellä on ongelmia, niitä etsitään sieltä, mistä niitä on totuttu löytämään. Oletukset ja odotukset eivät aina pidä paikkaansa – eivät yksittäisten perheiden kohdalla, mutteivät välttämättä yleisestikään. Jotkut käsitykset voivat vakiintua, ilman että niille löytyy empiiristä tukea, jos ne vain ovat kulttuurisesti sopivia. Perheväkivaltakäsitettähän on kritisoitu siitä, että sitä käyttämällä kadotetaan perheen jäsenten toimijuus, ja saatetaan käsitellä yksittäisiä perheitä yleisten oletusten pohjalta ja kadottaa yksittäisen perheen tilanne. Sellaiset käsitykset, kuten ”ei savua ilman tulta” tai että väkivaltaisessa perheessä kasvanut

Ote P15 IL
(mies – vaimo ja vauva)

Toinen naapuri kuvaili perhettä ystävälliseksi, toinen hiljaiseksi ja ”oudoksi”.

– Mies tervehti aina, kun menimme hissiin, kertoi eräs saman kerroksen asukas. Alempana samassa rapussa asuva pariskunta taas kuvaili kuollutta pariskuntaa oudoksi ja hiljaiseksi, jonka elämänyrtymi painottui yöhön. Perheen isä oli opiskelija ja äiti hoiti luonnollisesti vauvaa kotona.

(IL 11.3.1996)

nainen hakeutuu väkivaltaiseen suhteeseen tai että Suomessa on vähemmän naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kuin muissa maissa, ovat eläneet pitkään osin siksi, että ne ovat arkiymmärryksen mukaisia väittämiä, eikä niitä ole tarvinnut perustella eikä tutkia (vrt. Husso 2003, 66–71).

Uutisissa näyttää siltä, että ”pahuus” nousee asuinpaikoista (lähiöissä vuokralla asuvilla on ongelmia) tai vanhempien väleisistä. Perhe itsessään sekä lapsi-vanhempisuhteet ovat hyviä ja kunossa.

Perhe taustalla, isä–lapsi-suhde etualalla

Sanaa perhe toistetaan joskus todella taajaan ja se liitetään melkeinpä kaikkeen naapureita ja kissaa myöten (’perheen naapurit’, ’perheen kissa’). Kuitenkin joitakin tapauksia käsittelevistä uutisista sana puuttuu kokonaan. Tapauksessa, jossa mies on surmannut 22-vuotiaan poikansa ja itsensä, perhesuhteet jäivät täysin selvittämättä (P16), ja kun mies on surmannut 15-vuotiaan tyttärensä, perhesuhteista kerrotaan tarkemmin vain yhdessä uutisessa (*Kaleva*, P17). Uutisointi murha-itsemurhasta, jossa mies on surmannut 7-vuotiaan poikansa, sairaanhoitajakollegansa ja itsensä, kertoo kyllä perhesuhteista, mutta sanaa perhe ei käytetä.

Kahta vanhemman lapsen surmatapausta yhdistää se, että kerrota on melko niukkaa. Näissä selvitetään tekijän ja uhrin suhde, mutta kaikista tapauksista koskevista uutisista ei löydy laajempaa perheyhteyttä. Teksteistä ei selviä, kuuluvatko isä ja tytär ja isä ja poika ydinperheisiin vai avioeroperheisiin, eikä aina sekään, missä

Ote P16 AL

Isä ampui poikansa ja itsensä

Isä ampui poikansa ja itsensä omakotitalossa Savonrannalla lauantaiaamuna. Tapaus paljastui vasta iltpäivällä, kun taloon mennyt naapuri löysi ruumiit ja ilmoitti verityöstä poliisille.

Isä oli 58-vuotias ja poika 22-vuotias. Poliisi jatkaa tapauksen selvittelyä.

(AL 13.10.1997)

muut perheenjäsenet ovat ja keitä he ovat.

Vanhemmat lapset, jotka ovat menehtyneet isänsä tekemässä murha-itsemurhassa, eivät näyttydy useinkaan kovin uutisarvoisina uhreina.⁸ Eivät juurikaan sen mielenkiintoisempina kuin naiset parisuhteessa. Tekijyys on näissä tapauksissa kyllä selvä, sillä tappamisella on tekijä, eikä asioita kuvata tapahtuvan kollektiiville – eihän tässä muodostetakaan perhekollektiivia vaan nimetään yksilöitä (perhe)suhteiden perusteella. Rikolliskategorioita ei tosin käytetä.⁹ Uhrien yksilöllisyys on selkeämpää kuin nuorempien lasten tai parisuhteen naispuolisen osapuolen, samoin kuin tapauksessa, jossa mies surmasi kaksi teini-ikäistä tyttärtään.

Kun kerrotaan, että ”Isä ja tytär olivat talossa kahdestaan”, tuodaan implisiittisesti esille, että perheeseen kuuluu ja talossa asuu muitakin. Samasta tapauksesta kertovassa toisessa uutisessa (*Kaleva*) kerrotaankin, että ”(t)apahtumahetkellä perheen äiti ja poika olivat työssä”. Toisten perheenjäsenten poissaolo selittää

Otteet P17 HS, AL ja Kaleva

Isä ampui itsensä ja tyttärensä Pudasjärvellä

Isä ampui 15-vuotiaan tyttärensä ja sen jälkeen itsensä Pudasjärven keskustassa olevassa omakotitalossa perjantai-aamuna. Isä ja tytär olivat talossa kahdestaan. Poliisi ei vielä lauantai-iltana halunnut kertoa tarkemmin tapahtumasta tai siihen johtaneista syistä.

(STT) (HS ja AL 11.8.2002)

Mies ampui tyttärensä ja itsensä

Kaksi ihmistä kuoli perjantai-aamuna Pudasjärvellä sijaitsevassa omakotitalossa. Talossa asunut isä ampui ensin 15-vuotiaan tyttärensä. Tämän jälkeen mies surmasi itsensä. Tapahtumahetkellä perheen äiti ja poika olivat työssä. Teon syistä ei poliisilla vielä ole tietoa.

(Kaleva 11.8.1996)

⁸ Molemmissa poliisitutkinta on kesken, mutta aiheeseen ei palata seuraavan päivän lehdissä, eikä myöhemminkään. Vaikenemista ei ainakaan selitetä muulla kuin selvitysten keskeneräisyydellä, tosin tytön tapauksessa poliisi ei *halunnut* vielä puhua.

⁹ Rikolliskategorioita, kuten surmaaja, murhaaja, tappaja jne. käytetään usein henkirikosuutisissa. Murha-itsemurhauutisissa niihin nähden todella harvoin. Kategorisointi uhri on myös yleisempi henkirikosuutisissa.

yhtäältä sitä, miksi he eivät ole auttaneet lasta ja toisaalta sitä, miksi he eivät ole uhrien joukossa. Myös miehestä ja 22-vuotiaasta 'pojasta' tiedetään toisissa lehdissä (HS ja IS), että he asuivat kahdestaan. Mutta se, onko pojan äiti kuollut vai ovatko vanhemmat eronneet, ei selviä niiden perusteella. Perhe ei mielly enää tämänikäisten lasten surmien tarkastelun tai selityksen kontekstiksi tai resurssiksi. Näissä on pikemmin kysymys isien ja heidän lastensa suhteista, joiden laadusta ei kuitenkaan kerrota tarkemmin. Suhteista ei tuoda esille mitään, mikä selittäisi tapahtunutta. Perhekokonaisuudesta kertominen katsotaan tärkeämmäksi silloin kun lapset ovat pienempiä. Pienten lasten surmien uutisarvokin on suurempi ja perhe sanan käyttö liittyy usein tunnepitoiseen, draamaattiseen kerrontaan.

Kolmas tapaus, jossa perhettä ei mainita, oli edellisistä poiketen nähty uutisarvoisena. Siitä kirjoitettiin pitkiä, dramaattisia raportteja ja asiaa käsiteltiin useita päiviä. Toinen uhri on perheen ulkopuolelta, tekijän sairaanhoitajakollega, toinen tekijän 7-vuotias poika. Pojan ikä ei tässä tapauksessa johda perhe-sanon käyttöön.

Ote P18 AL

(mies – poika ja kollega):

Veriteon syyistä ei mitään tietoa

– Miehen ja naisen välillä ei ilmeisesti käyty mitään keskustelua, ei ainakaan kukaan kuullut. Muuta väkeä oli paikalla, Näsi sanoo.

Näsin mukaan mitään järjestillistä syytä tai selitystä ei ole keksitty teolle, ei ainakaan mitään ulospäin näkyvää epäspopia pitäisi työpaikalla olla.

– Yksityiselämässään heillä ei pitäisi olla keskenään mitään yhteistä. Kumpikin on elänyt eri elämää, eivätkä he ole olleet toistensa kanssa missään tekemisissä, hän lisää.

(AL 15.3.1999)

Perhe on vajanainen, sillä poika asuu äitinsä luona, eikä purkautunutta perheyhteyttä liitetä tapahtuneeseen. Pojan äidistä kerrotaan melko vähän, esimerkiksi seuraavaan tapaan: "Ampuja on vasta eronnut, eikä entinen vaimo ilmeisesti liity mitenkään tapahtumaan. Uhri oli naimaton nainen" (HS 15.3.1999). Hänet myös mainitaan kerrottaessa siitä, että mies oli hakenut pojan hä-

neltä, *Aamulehdessä* ”äitinsä hoidosta” (AL 15.3.1999) ja *Ilta-sanomissa* ”erossa asuvan ex-vaimonsa luota” (IS 16.3.1999).

Tässä tapauksessa avioero on tehnyt naisen ja miehen välisestä suhteesta lähinnä osan miehen menneisyyttä. Molemmilla on vanhemmuussuhteensa poikaan, mutta isän suhde on etualalla. Tämä muistuttaa siitä logiikasta, jolla auttamistyössä lähestytään avioerovanhemmuutta: vanhempi-lapsi-suhde pysyy, kun taas vanhempien välinen suhde ja sen ongelmat loppuvat avioeroon. Ajatellaan, että suhteen hankaumat ja siinä mahdollisesti esiintynyt väkivalta ovat poispeyhityt, kun ero astuu voimaan, eivätkä ne häiritse sen jälkeistä vanhemmuutta (Keskinen 2005; Eriksson 2002). Tällainen selkeärajainen perheen hajoaminen on logiikaltaan päinvastainen verrattuna niihin naisten uhritumisista kertoviin murha-itsemurhauutisiin, joissa entistä parisuhdetta käsitellään voimassa olevana. Jos mies surmaa entisen naiskumppaninsa parisuhde selittää sitä edelleen, mutta jos hän surmaa poikansa, ei entinen perheyhteys (eikä tosin parisuhdekaan) ole merkityksellinen selityksen kannalta.

Tapauksen uutisointi on kiinnostavaa siinäkin mielessä, että kerronnassa asettuvat vastakkain miehen työelämän ihmissuhteet ja yksityiselämän suhteet. Työsuhde näyttyy perhesuhteita merkityksellisempänä, sillä mies on ensisijaisesti miessairaanhoitaja ja vasta sitten isä. Hän ei myöskään ole ’matkailuyrittäjä’, vaikka teki matkailupalvelutyötä. Surmatusta naisesta kerrotaan eräessä uutisessa vanhahtavalla ja arvokkaalla nimikkeellä ’virkasisar’, mikä

Ote P19 IS
(mies – poika ja kollega)

etusivu:

**Sodankylän ampumis-
draamassa KOLME UHRIA**

46-vuotias miessairaanhoitaja ampui 60-vuotiaan naispuolisen työtoverinsa eilen päivällä Sodankylän terveyskeskuksessa. Ampuja ja hänen 7-vuotias poikansa löydettiin illalla kuolleina.

Sisäsivun otsikko:

**MIES AMPUI SAIRAAN-
HOITAJAN SODANKYLÄSSÄ**

Ampuja surmasi myös lapsensa ja itsensä

(IS 15.3.1999)

korostaa työsuhteen merkitystä ihmissuhteena – lähes sukulaissuhteena.¹⁰ Tämä korostaa naisen surman merkitystä ja siihen liittyvää tunnelatausta. Väkivaltaisuus liitetään työpaikan tapahtumiin, niistä kerrottaessa mies on 'ampuja'. Pojan surmaan viitataan isä ja pojan kuolleenä löytymisenä (P19).

Surmattu nainen on perheen ulkopuolisena ja naisena, jolla ei ole ollut suhdetta surmaajaansa, selkeämmin uhri kuin poika. Pojan kuolemasta tulee ikään kuin osa miehen itsemurhaa, kun taas nainen on varsinainen henkirikoksen uhri. Tapausta koskevassa uutisoinnista löytyy myös harvoin käytettyjä henkirikosryhmään kuuluvia kategorioita: tappaja, ampuja ja uhri. ”Uhrin ja ampujan 30 vuotta tuntenut: surmaaja ei sanonut sanaakaan” (16.3.1999 IS, väliotsikko). Rikollisnimikkeet liittyvät uutisoinnissa nimenomaan naisen surmaamiseen.

Toisen päivän uutisoinnissa kerrotaan enemmän pojasta ja tämän kuoleman järkyttävyys liitetään naapureiden haastatteluissa hänen nuoreen ikäänsä. Viimeisimmissä uutisissa kirjoitetaan poliisin tutkimusten edistymisestä ja löydetyistä itsemurhaviestistä. Niiden perusteella poliisi pitää pojan surmaa ja itsemurhaa suunniteltuina, naisen surmaa sattumana.¹¹ Vaikka uutisoinnissa naisen surma olikin luokiteltu henkirikoksenomaisemmaksi kuin pojan, niin loppujen lopuksi pojan surmaa voisi sen suunnitelmallisuuden perusteella pitää jopa murhana, kun taas naisen surma olisi sattu-manvarainen tappo.¹²

¹⁰ Terveyskeskuksen ylilääkärin lausunnot tukevat myös tätä tulkintaa: hän korostaa surua ja järkytystä työpaikalla. Lisäksi juuri hän (analogisena isälle?) on kompetentti tietämään alaistensa asioista.

¹¹ Joissakin selityksissä surmien tarkoituksellisuus saatettiin mieltää täysin toisin päin. Mies surmaa sairaanhoitajakollegansa ja on tämän jälkeen niin poissa tolaltaan, että surmaa myös poikansa (IS 16.3.1999).

¹² Poliisi luokittelee rikosilmoituksissa murha-itsemurhista osan sellaisiksi, joissa ensimmäinen osuus on murha, useimmiten kuitenkin tappo ja toinen osa itsemurhan epäily. Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että suunnitelmallisuus ja aseiden laillisuus ovat tässä jaottelussa merkittäviä tekijöitä.

Ote P20 Lapin Kansa
(mies – poika ja kollega)

etusivu:

**Ampujalla oli
mielenterveysongelmia
Jäähyväiskirje ei kerro mitään
Sodankylän kolmoisdraaman syystä**

Sodankylässä terveyskeskuksessa sairaanhoitajakollegansa ja 6-vuotiaan poikansa autoon ja itsensä auton ulkopuolelle ampunut mies jätti jälkeensä kirjeen. Teon syystä ei jäähyväiskirje kuitenkaan kerro mitään. [ingressi]

(...)

Kursukangas sanoo, että jäähyväiskirjeessään mies antaa ohjeita kuolemansa jälkeisiä toimenpiteitä varten. Tekonsa laajuutta tai syytä siihen hän ei kuitenkaan selitä.

Itsemurha-aikeita miehellä oli ollut jo aiemminkin. Myös pojan hän näyttää hakeneen mukaansa tietien tahtoen.

(...)

Sodankylää kohtasi kollektiivinen suru

Järkytys mykisti ja vaikeisiin kysymyksiin etsitään vastauksia

Sodankylän terveyskeskuksen henkilökunta tuli maanantaiaamuna töihin raskain sydämin.

Johtava lääkäri Yrjö Näsi kertoi heti aamulla pidetyssä tilaisuudessa sunnuntain murhenäytelmän tapahtumat ja menehtyneiden muistoksi vietettiin hiljainen hetki. [ingressi]

Kolmen ihmisen hengen sunnuntaina vaatinut ampumistragedia järkytti Sodankylän terveyskeskuksen ja koko paikkakunnan. Sodankylää kohtasi kollektiivinen suru, joka koski ihmisiä illalla kirkkoon rukoilemaan, kuulemaan psalmeja ja istumaan hiljaa omien ajatustensa kanssa hiljaisen musiikin soidessa.

Myös kriisiryhmä auttoi turmaa ja sen uhria lähellä olevia.

(...)

(16.3.1999)

Avioero voi tehdä tapahtumien ulkopuolisen vanhemman, ainakin äidin, suhteen lapseen/lapsiin näkyvämmäksi kuin ”kokonaisuus” perheissä, ja tällöin nainen on enemmän ’äiti’ kuin ’vaimo’. Näin kävi kerrottaessa tapauksesta, jossa mies surmasi kaksi teini-ikäistä tytärtään. Toisinaan miehestään eronnut surmatun lapsen äiti voi jäädä melko näkymättömäksi henkilöksi. Sodankylän tapauksesta kerrottaessa äidin ja lapsen ei ajatella muodostavan yksinhuoltajaperhettä, vaan 7-vuotiaan pojan kirjoitettiin olevan ’äitinsä hoidossa’ ei asuvan äitinsä kanssa.¹³ Tässä tapauksessa avioeron ajatellaan

¹³ Uutisissa jää epäselväksi se, oliko vanhemmilla yhteishuoltajuus vai oliko naisen yksinhuoltaja. Toisaalta se, että miehen kerrotaan hakeneen pojan äitinsä hoidosta ja ettei se ollut epätavallista, viittaisi siihen, että poika on vakituisesti äitinsä luona, mutta mies hakee tämän aina silloin tällöin luokseen.

Ote P21 Lapin Kansa
(mies – poika ja kollega):

**Jokivarren Jouni viihtyi
matkailupalvelutyössä**

Naiskollegansa poliklinikalla am-
punut mieshoitaja tunnettiin ulos-
päin suuntautuvana ihmisenä.
Sairaanhoidajan työstään hän lähti
mieluusti virkavapaalle palvellak-
seen Lappiin tulevia turisteja.

Hänellä oli myös pitkiä sairaa-
sairas-
lomia. Moni tiesi niiden taustalta
löytyvästä masennuksesta ja hen-
kisestä uupumuksesta.

Sodankylän terveyskeskuses-
sa otaksutaankin, että hän oli
mieluummin tienannut leipänsä
Jokivarren Jounina yhden miehen
ohjelmanpalveluyrityksessään kuin
henkisesti kuluttavassa poliklinik-
kатыössä.

(...)

Potilaat pitivät häntä [surmaa-
jaa] kuitenkin aina palvelualltiina
ja asiakkaan ongelmiin tarttuvana,
ystävällisenä hoitajana.

(...)

Myös hänet [surmattu naissai-
raanhoidaja] Sodankylän terveys-
keskuksen asiakkaat muistavat ys-
tävällisenä ja avuliaana ihmisenä.

(16.3.1999)

muuttaneen miehen ja naisen
parisuhteen osaksi menneisyyt-
tä, jolloin nykyisyyteen kuuluu
vain vanhemmuussuhde. Äidin
ja lasten suhdetta korostettaessa
esille nousee äidin suru, miehen
ja lasten suhdetta korostettaessa
”mukaan ottaminen”. Kun lapsen
äiti jää niin kaukaiseksi tausta-
hahmoksi, että hänestä tulee yksi
lapsensa surmanneen miehen
80-luvun suhteista, myöskään
avioero ja siihen yleisesti liitetyt
negatiiviset tunteet eivät toimi
teon selityksenä.

Perheen puuttuminen tai/
ja joidenkin perheenjäsenten
muuttuminen taustahahmoiksi,
häivyttää joitakin selitysmalleja
ja nostaa toisia etualalle. Kun
äiti/vaimo puuttuu tai esitetään
tapahtumiin liittymättömänä
henkilönä, vanhempien välinen
riitely ja heidän keskinäiset vä-
linsä jäävät taustalle ja ”laajen-
nettu itsemurha” nousee esille.

Isästä ja lapsesta/lapsista tulee oma kollektiivinsa, jonka ulko-
puolelle muut perheenjäsenet (teon seurauksena) jäävät. Toisaalta
perheestä puhuminen on myös eräs tapa kohottaa tapauksen uutis-
arvoa, sillä siten otetaan käyttöön kulttuurissamme keskeisiä mo-
raalisia järjestyksiä, jotka vetoavat tunteisiin. Kun on valittu teini-
ikäisten kuolemaan paremmin sopivaksi rutiinityyli, niin dramaat-
tiset elementit jätetään käyttämättä.

Murha-itsemurhauutisissa esiintyy melko paljon isänsä surmaamia yli 10-vuotiaita lapsia. Aineiston uhreista kolme oli yli 15-vuotiaita, kolme 10–14-vuotiasta (yksi näistä äitinsä surmaama) ja viisi alle 10-vuotiasta. Varttuneiden lasten surmaaminen ei sovi käsitykseen, että lapsi surmataa, koska vanhempi ajattelee, ettei tämä selviä ilman häntä (vrt. harhainen altruismi). Ajatusta itsemurhan laajennuksesta ei tosin varttuneidenkaan kohdalla ”tarvitse” hyljätä, sillä yli 20-vuotiastakin voidaan nimittää pojaksi. Vanhempien lasten surmia ei yleensäkään erityisesti selitetä, toimittaja ei kysy asiantuntijoilta kommentteja, eikä niitä liitetä pohdintoihin perhesurmien problematiikasta.

Eksplisiittiset selitykset

Mikä saa miehen surmaamaan perheensä?

Toisin kuin naispartnerien surmissa, joita seuraa tekijän itsemurhaan, lasten kohdalla kysytään usein: miksi? Kuten olen aiemmin esittänyt, syitä halutaan tarkastella perhekkategorian ja -kategoriar ryhmän avulla. Kun mies surmasi avovaimonsa, tämän tyttären ja tämän äidin Joroisilla *Ilta-Sanomien* erikoisartikkelissa kysyttiin ”Mikä saa miehen tappamaan perheensä?” (18.11.1997 IS). Lehdessä haastateltiin neljää asiantuntijaa: kriminologi Kauko Aromaata, sosiologia Matti Grönforsia, historioitsija Heikki Ylikangasta ja Marko Hytinkoskea, Lyömättömän linjan auttamistyöntekijää. Tapaus rinnastettiin aiemmin samana vuonna sattuneeseen miehen tekemään vaimonsa ja lapsiensä surmaan, jonka syyksi oli paljastunut mustasukkaisuus, mikä selittää jäsenysten lähtökohtaista väkivaltapainotusta. Käsittelen tässä luvussa lähinnä sitä, miten ’perhe’ liittyy selityksiin ja palaan niihin vielä muissa luvuissa.

Keskeisimmäksi haastatteluksi nostetaan kriminologin lausunto, jossa perhesurma ja laajennettu itsemurha esitetään synonyymeina

(P22). Hänen ensimmäinen tulkintansa on, että teko on seurausta miehen elämän epäonnistumisista ja itsekkäästi hän myös tuhoaa läheistensä elämät eli laajentaa itsemurhaansa. Toisaalta tilanne on lausunnossa umpikuja, jossa vaihtoehdot puuttuvat. Kriminologin lausumaksi merkitystä selityksestä löytyy ristiriitaisuuksia: mies voi yrittää kostaa vaimolleen surmaamalla heidän yhteisen lapsensa, mutta tämä ei ole surmaamista vihan vuoksi. Vihan takia surmaa-

Ote P22 (mies – tytär,
avovaimo ja tämän äiti):

MIKÄ SAA MIEHEN TAPPAMAAN PERHEENSÄ?

[Ingressi:] Perheensä surmaamisen kertoo suuresta itsekkyydestä ja avuttomuudesta. Oma epäonnistuminen kääntyy koko perheen tuhoksi. Kun mies ei saa omaa elämänsä järjestykseen hän päättää tappamalla tuhota myös muiden läheistensä elämän.

– Perhesurmissa voidaan puhua laajennetusta itsemurhasta. Aina perheensä hävittänyt mies ei onnistu kuitenkaan tappamaan itseään. Loppuuko silloin rohkeus vai eikö hänellä ollut tarkoituskaan surmata itseään? Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusjohtaja Kauko Aromaa pohtii.

Miehen umpikuja, paha olo voi olla perua taloudellisesta tai henkilohtaisesta katsastrofista. Isänä ja miehenä epäonnistumiseen haetaan helposti lohtua viinasta. Henkilökohtaisen katastrofin taustalla voi olla muistakin henkirikoksista tuttu motiivi, mustasukaisuus.

– Mies ei kykene tunnustamaan sitä, ettei ole vaimolleen se oikea.

Hän ei kestä sitä ajatusta ettei kelpaa vaimolleen. Kyse on omistamisesta ja hylätyksi tulemisen uhasta.

”Lapsi surmataan ettei se jäisi yksin”

Aromaan mukaan oman lapsen tappamiseen on hyvin korkea kynyns. Lapsi tapetaan Aromaan mukaan vaimon ohessa siksi, ”ettei se jäisi yksin heille”. Harva tappaa lapsen vihan takia. Lapsen tappamisella mies voi yrittää kostaa vaimolleen.

Läheistensä surmaaminen ei ole Aromaan mukaan suunniteltua. Tappamisen aikomus saattaa nousta esiin hyvin nopeasti tapahtumien vyöryrry.

– Tuskin kukaan niitä mielessään hautoo ja aamulla herätessään ajattelee, että tänään tehdään perheestä selvää.

Alkoholin merkitys on tärkeä tilannetekijä. Päihtymys vääristää tilanteita ja tulkintoja. Pään selvittyä ja tilanteen valjettua seuraa usein voimakas katumus ja epäusko omien kätten töistä, jos mies itse jää eloon.

(IS 18.11.1997)

minen edellyttäisi, että tekijä tuntisi vihaa suoraan lasta kohtaan, kostossa viha kohdistuu vain vaimoon. Ristiriitaa luo myös väliotsikoksi nostettu tulkinta, jonka mukaan ”lapsi surmataa ettei se jäisi yksin”. Ensin mainittu tekijän itsekkyyks (egoismi) ei sovi kovin hyvin yhteen sen kanssa, että lasta ei ”haluta jättää heitteille”, joka yleensä nimetään altruistiseksi motivaatioksi (esim. West 1965).¹⁴

Myös Ylikankaan tekstissä esitetty selitys lähtee perheen surmaamisen itsekkyydestä, vastuuttomuudesta ja tuomittavuudesta (P23). Syvemmät syyt liittyvät hänen mukaansa kuitenkin suomalaisen mieheen, jolloin yksittäisen miehen teko on pikemminkin

Ote P23 IS (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti):

”Ei terveen ihmisen reaktio”

– Perheensä surmaaminen ei ole terveen ihmisen reaktio, professori Heikki Ylikangas sanoo.

Ylikankaan mukaan perhesurmat ovat suhteellisen uusi, joskin vielä harvinainen ilmiö. Ylikankaan mielestä perheensä surmaaminen on kaikin puolin täysin tuomittava, vastuuton ja äärimmäisen karkean luokan teko.

– Se on hyvin itsekäs teko. Ihminen on käpertynyt täysin itseensä, hänen maailmankuvansa on rajoittunut. Ylikangas luonnehtii.

Perheensä surmaaminen voi Ylikankaan mukaan olla demonstraatio ulkopuolisille, hätähuuto tai raivonpurkaus

yhteiskunnalle. Syvempiä syitä koko perheen kuolemaan päättyville tragedioille Ylikangas hakee suomalaisten eristäytymisestä ja heikoista sosiaalisista suhteista.

Suomalainen mies on pitkän historian kuluessa pysynyt Ylikankaan mukaan hyvin samanlaisena. Näyttöpaineet ja ulkoisten menestysten merkkien saavuttaminen siivittävät miehen elämää ja jakavat heidät menestyjiin ja häviäjiin.

– Sosiaaliset ongelmansa mies yrittää ratkoa lähikapakassa. Jos mies ei pysty käyttämään sosiaalista kieltä, hän käyttää ruumiin kieltä. Latautuneet paineet purkautuvat tällöin räjähtäen, professori Ylikangas sanoo.

(IS 18.11.1997)

¹⁴ Jos tarkastellaan näitä tulkintoja suhteessa edellä esittelemään kolmeen tapaukseen, joissa isänsä surmaamat lapset olivat teini-ikäisiä ja vanhempia, niin missään näistä kolmesta tapauksesta lapsen uhriksi joutuminen ei vaikuta vahingolta. Eikä uutisoinnin perusteella näyttäisi siltä, että aiottu uhri olisi ollut (ainakaan suoraan) vaimo.

paineiden alla ratkeamista. Pohdittaessa miehen väkivaltaisuuden perhettä kohtaan esille tulee ristiriitaisiakin selityksiä. Syyllisyyttä ja vastuu teoista paikannetaan vaihtelevilla ja toisilleen vastakkaisilla tavoilla. Yhtäältä perhe on miehen itsekkyyden ja vastuuttomuuden uhri, toisaalta mies on miehenä paineiden alainen ja altis yhteiskunnan vaikutuksille (ks. myös P24).

Nämä asiantuntijoiden tulkinnat liittyivät uutisointiin tapauksesta, jossa mies surmasi sekä tyttärensä avovaimonsa. Näkyvissä on ristivetoa altruististen ja lapsen surmaamiseen liittyvien selitysten, vihaan ja aggressioon liittyvien vaimonsurmaselitysten ja miehen elämän vaikeutta korostavien selitysten välillä. Avovaimon äidin surmaa ei selityksiin liitetä.

Masennus perhesurmien taustalla

Vuonna 2001 tapahtuneen kolmen lapsen surman uutisoinnissa asiantuntijoiksi oli valittu kaksi psykiatria, jotka puhuvat masennuksesta, sekä kriminologi Aromaa, joka kehittää edelleen kosto-motiivia. ”Tämä Kurikan tapaus, jossa mies tappaa perheensä kuuluu myös sellaiseen klassiseen kuvioon, paitsi että nyt jätettiin vaimo henkiin. Tämä panee kysymään, mikä motiivi siinä oli. Pitkö vaimolle kosta näin karmealla tavalla.” Aromaalta kysytään myös taloudellisista katastrofeista tapausten taustalla, mutta hän näkee, että näin oli ennemminkin 1990-luvun alussa: ”Nyt ovat esillä enemmänkin taloudellisista tekijöistä irrallaan oleva perusmotivaatio eli ihmisen pettymys, katkeruus, hylätyksi joutuminen ja niistä tuleva kostomieli. Siis intiimimaailma eli ihmissuhdeasiat tulevat nykyisin esiin.” (IS 24.1.2001.) Kosto, jonka merkkinä toimii vaimon jättäminen henkiin, ja joka liittyy ihmissuhdeasioihin eli parisuhteeseen, näyttäisi tekevän teosta henkirikoksen. Kun taas talouskriisi, epäonnistumisen kokemus tai yrittäjän konkurssi tuottaisivat enemmän ’laajennetun itsemurhan’ kaltaisia, perheen häpeältä pelastamiseen tähtääviä tekoja (P24).

Asiantuntijat tulkitsevat ta-
pahtumia aina oman alansa tie-
tämysten ja tiedonintressien
kautta. Ei ole ihmeellistä, että
lyömättömän linjan työntekijä
korostaa sitä, että perheväkival-
ta on voinut jatkua jo pitkään, ja
sosiologi (ja miestutkija) näkee
syytä kulttuurissa, joka kannus-
taa miehiä väkivaltaan tai että
kriminologi tarkastelee tapauk-
sia henkikiroksina. Kolmen lap-
sen kuolemaan johtaneeseen

Kurikan tapauksen liittyen *Ilta-Sanomat* ja *Aamulehti* haastattele-
vat psykiatreja ja molemmissa lehdissä tekoja selitetään masennuk-
sella. Toinen asiantuntijoista kuitenkin painottaa sitä, että ”tällais-
ten tekojen taustoja ja syitä voi vain arvailla. Täsmällistä tietoa ei
jää jäljelle tekojen tekijän kuollessa. (...) Tapausten tutkiminen ja
tulkitseminen perustuu henkiinjääneiden tekijöiden kertomuksiin
ja hatariin tilanteen rekonstruktioihin (...) .” (AL 24.1.2001.)

Perhekategoriisoinneista siirrytään masentuneiden kategoriaan.
Isän tekemä kolmen lapsensa ja itsensä surma nimetään laajen-
netuksi itsemurhaksi ja taustalla nähdään hoitamaton depressio ja
sisäinen umpikuja. Asiantuntijan mukaan tekijä kokee, että perhe
jäisi hänen itsemurhansa jälkeen kitumaan tai ei näe jälkikasvul-
laan tulevaisuutta. Tässä lausunnossa ’perheeksi’ riittävät kolme
lasta. Miehen laajennettuun itsemurhaan katsotaan kuuluvan per-
heen surmaaminen.

Puhe masennuksesta kääntyy toisessa asiantuntijalausunnossa
tyytyväisyydeksi siitä, että julkisuuteen on tullut ihmisiä, jotka ker-
toivat omasta depressiostaan. Tällaisessa yhteydessä asiallinen puhe
mielenterveysvalistuksesta kuitenkin näyttäytyy selityksenä, joka

Ote P24 IS (mies – 3 lasta)

**Miten pitkäaikaistyöttömyys
on näkynyt perheurmissa ja
itsemurhatilastoissa?**

– Työttömyys yleisenä ilmiönä
liittyy tietysti myös henkilökohtaiseen talouskriisiin ja yleisen epäonnistumisen kokemukseen. Sama asia, kun kaiken menettäneet yrittäjän pelastavat perheensä häpeältä juuri tällä konstilla. Sen isompaa yhdistävää tekijää ei ole.

(IS 24.1.2001)

yhtäältä normalisoi väkivallantekoja ja toisaalta tekee väkivallasta sairautta. Teon tehnyt ihminen sijoitetaan luokkaan masentuneet, johon kuuluu hänen lisäksi suuri joukko tavallisia suomalaisia sekä he, jotka ”ovat kertoneet kokemuksistaan julkisuudessa ja siten tehneet asioita edes hiukan tutuiksi.”

Ote P25 AL (mies – 3 lasta):

Laajennetun itsemurhan taustalla saattaa olla vakava depressio

(...)

Lauerman mukaan yleinen käsitys on, että laajennetun itsemurhan taustalla on huomaamatta jäänyt, vakava depressio.

Ihminen on joutunut niin suureen sisäiseen umpikujaan, että hän näkee itsemurhan ainoaksi ratkaisuksi. Hän ei halua jättää perhettään kitumaan itsemurhansa jälkeen vaan haluaa ”lahjoittaa” heille helpon kivuttoman kuoleman, Lauerma kuvaa.

Joskus tekijä kokee oman huonoutensa ja kelvottomuuden tunteensa niin murskaavana, ettei voi nähdä omalle jälkikasvulleenkaan tulevaisuutta ja olemisen oikeutusta.

Lauerman mukaan vakava masennus saattaa tulla yllättäen.

– Kulttuurimme on pidättyväistä ja hiljaista. Pitkäaikainen toimintakyvyn heikkeneminen voi jatkua niin ettei kukaan huomaa. Jos henkilö on vähäpuheinen ja sulkeutunut, läheiset eivät näe metsää puilta, Lauerma kuvaa tilannetta.

(AL 24.1.2001)

Masennuksen on usein tulkittu olevan murha-itsemurhien taustalla, ja erityisesti silloin, kun uhreina on lapsia (Wilson & Daly 1988, 224–225). Evoluutiopsykologit Wilson ja Daly jakavat murha-itsemurhia tekevät miehet kahteen ryhmään: niihin jotka ovat masentuneita ja niihin jotka ovat mustasukkaisia ja pelkäävät menettävänsä vaimonsa. Heidän mukaansa näitä kahta miestyyppiä yhdistää se, että he kokevat olevansa oikeutettuja päättämään uhriensa kohtalosta. Masentuneet eivät näe lapsiensa tai puolisonsa elämälle mitään tarkoitusta sen jälkeen kun ovat itse kuolleet ja mustasukkaiset ajattelevat, että jos he eivät saa pitää puolisoaan, niin ei kellään muullakaan ole siihen oikeutta.¹⁵ Kuten siteeraa-

¹⁵ Evoluutiobiologiaan tämä liittyy siten, että Wilsonin ja Dalyn mukaan omistushalu on miehelle evoluution myötä kehittynyt ominaisuus. Itse näkisin että yhtä hyvin kyse voisi olla kulttuurisesta ominaisuudesta.

mani suomalaisetkin asiantuntijat, he näkevät lasten surmien taustalla depression, mutta selittävät myös sen, miten tämä ryhmä masentuneita poikkeaa muista masentuneista.

Otteissa (P25 ja P26) vuorottelee sukupuolineutraali ja sukupuolitettu kerronta. Perheryhmittelyä käytettäessä ja pohdittaessa lapsien surmaamista sekä isä että äiti näyttäytyvät potentiaalisina tekijöinä. Masennus esitetään syynä 'perhesurmiin' sukupuolesta

P 26 IS

(mies – 3 lasta)

”Uhkaukset pitäisi ottaa tosissaan”

– Kynnys omien lapsien surmaamiseen on hyvin korkea. Kun näin tapahtuu kyse on äärimmäisen epätoivoisesta teosta, Vanhan Vaasan sairaalan johtava lääkäri Markku Eronen sanoo.

Kun mies surmaa itsensä ja lapsensa, hän surmaa samalla yleensä myös puolisonsa. On hyvin harvinaista, että isä vie ainoastaan lapset mukanaan. Kurikan tapauksessa myös ampuma-aseeseen tarttunut isä on hyvin nuori.

– Tämä ei ole tavallinen tarina olenkaan. Vaikuttaa hyvin harvinaiselta ja järkyttävältäkin tapaukselta. Tulee itsellekin paha mieli, vaikka tässä työssä on kaikenlaista kohdannut, Eronen sanoo.

Perhesurmissa on yleensä kyse ns. laajennetusta itsemurhasta: niiden taustalla on usein syvä masennus. Miehillä masennus saattaa piiloutua pullon taakse.

– Miesten masennusta ei aina huomata, ajatellaan vaan, että mies juopottelee, Eronen huomauttaa.

Lapsiin kohdistuneita perhesurmia tehdään hyvin harvoin muiden psykoottisten häiriöiden kuin vakavan masennuksen vuoksi. Vaikka tilanteet voivat ensivaiheessa vaikuttaa yllättäviltä, niin usein taustalta on löydettävissä merkkejä ehkä vakavastakin masennuksen oireista tai joskus harvemmin muusta mielisairaudesta.

Päihteiden, tavallisimmin alkoholin, käyttö usein myötävaikuttaa tilanteen kärjistymiseen.

Syvä masennus näkyy voimakkaana toivottomuuden tunteena, näköalattomuutena ja kuoleman toivomisenä. Henkilö saattaa sanallisesti myös uhitella tappavansa itsensä tai puolisonsa.

– Uhkaukset pitäisi aina ottaa tosissaan. Jos isä tai äiti uhkaa tehdä lapsille jotain, tilanteisiin pitäisi aina puuttua, Eronen neuvoo.

Perhesurmiin syyllistyvät myös naiset, mutta miesten teot ovat Eronen mukaan väkivaltaisempia kuin naisten. Miehet käyttävät ampuma-aseita, naiset surmaavat myrkyttämällä unilääkkeillä tai hukuttamalla.

(IS 24.1.2001)

riippumatta, mutta tekotapa on sukupuolittunut: naiset käyttävät ”pehmeämpiä” surmatapoja (P26). Myös kerronta masentuneisuudesta on sukupuolineutraalia tiettyyn pisteeseen saakka, jonka jälkeen käsitellään vain miehen masennusta. Miehen masennusta ei huomata, koska se piiloutuu juomisen alle. Molemmissa otteissa vastuu siitää, että masentunut saadaan hoitoon, osoitetaan muille kuin siitä kärsivälle. Läheisten (P25) tai yleensä muiden (P26) pitäisi se huomata. Vaikka se, että masentunut ei hakeudu oma-aloitteisesti hoitoon, esitetään sukupuolineutraalisti, niin yleensä tällä tavalla puhutaan enemmän miehistä kuin naisista (esim. Kokko 1999).¹⁶ Naisten ajatellaan miehiä herkemmin valittavan oireistaan ja hakeutuvan lääkärille. Lapsensa ja itsensä surmanneen naisen kirjoitettiin tehneen tekonsa mielenhäiriössä, eikä hänen masennustaan käsitelty kansanterveydellisenä ongelmana.

Psykiatrien käytännön työnsä perusteella saama tieto perustuu lähinnä loon jääneiden tekijöiden kertomuksiin ja heidän työnsä tarkoitus on auttaa mielenterveyden ongelmista kärsiviä. Tämä voi ohjata heidän tulkintojaan tekijän fokalisaation suuntaan. Lisäksi, kuten itsemurhissa¹⁷ myös murha-itsemurhissa on pohdittu mah-

¹⁶ Tutkimuksessa perusterveydenhoidossa toimivien terveydenhoitajien käsityksistä depressiosta ja sen hoidosta tuli esille että joidenkin hoitajien mielestä depression oireet olivat selvästi yleisempää terveyskeskuksen nais- kuin miesasiakkailta. ”He arvelivat kuitenkin syynä tähän olevan enemmänkin miesten vaikeuden ilmaista masennustaan kuin todellisen eron depression esiintyvyydessä sukupuolten välillä.” Erään tutkimuksessa haastatellun terveydenhoitajan sanoin: ”Miehet on semmosia ronskimpia ja tuntuu että niillä täytyy kyllä olla todella sitten hätä jos ne tulisivat masennuksen takia juttelemaan. (Luku 5.1.) (Kokko 1999.) Toinen puolestaan kertoo: ”...tärkeintä kai se ois varmaan, että se potilas sais kertoa ja kertoa ja kertoa. Tuntus ainakin että varsinkin miespotilaat...naiset puhuu ite herkemmin ja taistelee oikeuksistaan...jollakin tavalla miehiä pitää ehkä enempi ottaa vakavamasti vielä.” (luku 5.2.)

¹⁷ Itsemurhien tutkimuksessa on pohdittu sitä, että henkiin jäävät ja teossaan onnistuvat voivat poiketa suuresti toisistaan (mm. Taylor 1988). Miehet myös onnistuvat yrityksissään useammin kuin naiset (tilastot). Itsemurhayritysten onnistumisen sukupuoliero on yhtäältä selitetty sillä, että tekotavat poikkeavat siten, että naiset yrittävät myrkyllä ja miehet varmemmilla keinoilla. Toisaalta on esitetty, että miehet voisivat olla päättäväisempiä ja naiset harrastaa ”hätähuotoja”.

dollisuutta, että henkiin jäävät olisivat erilaisia kuin teon loppuun asti vievät. Lehden mukaan lapsen surman jälkeen itsemurhaa yrittävät eivät usein onnistu, koska ovat niin sekavassa tilassa (esim. Lehti 2002, 80–81).¹⁸

Tragedia, ongelma vai tyypillinen läheissuhdesurma?

Emmanuel Carrère (2000) kirjoitti dokumenttiromaanin *Valhe* miehestä, joka surmasi kaksi lastaan, vaimonsa ja vanhempansa, ja joka yritti surmata myös itsensä, mutta jäi henkiin, Ranskassa vuonna 1993. Carrère kuvaa kirjassaan kirjeenvaihtoaan miehen, Jean-Claude Romandin kanssa. Ensimmäisessä kirjeessään vangitulle kirjailija kirjoitti: ”Tekonne ei ole minun silmissäni tavallisen rikollisen teko, ei myöskään hullun aikaansaannos, vaan sen on tehnyt ihminen, jonka hänen kestäkykynsä ylittävät voimat ovat ajaneet ääri rajoille.” Syytetty vastasi myötämieleisesti: ”Jos haluatte vielä tavata minut ja pyrkiä ymmärtämään kanssani tätä murhenäytelmää, niin (...¹⁹). Olen teille hyvin kiitollinen säälistänne ja ihailen kirjailijanlahjojanne.” Kirjailija jäi miettimään heidän välistään kirjeenvaihtoa: ”(N)äin jälkepäin ymmärrän, että kun omaksuin tuon teeskentelevän ja myötätuntoisen vakavan sävyn ja kun en suhtautunut häneen ihmisenä, joka oli tehnyt jotain kauheaa vaan ihmisenä, jolle oli sattunut jotain kauheaa, demonisten voimien onnettoman uhrina, silitin häntä heti myötäkarvaan.” Carrère toteaa vielä Romandista: ”Hän ei muistellut menneitä vaan viittasi vain etäisesti ja abstraktisti ’murhenäytelmään’, hän ei puhunut halaistua sanaa tragedian uhreista, mutta esitteli mielellään

¹⁸ On myös oletettavaa, että yrityksissään epäonnistuvat ovat useammin naisia kuin miehiä, sillä naisten tiedetään olevan lapsiansa surmatessaan mielenenterveydeltään sekaisemmassa tilassa kuin miehet (Haapasalo & Petäjä 1999). Lisäksi tähän voi myös vaikuttaa itsemurhan tekotapojen ero naisten ja miesten välillä; miehet käyttävät naisia useammin asetta.

¹⁹ Olen poistanut tästä ohjeita tapaamisen käytännön järjestelystä.

omia kärsimyksiään ja Lacanin kirjoituksia, joita hän oli yrittänyt lukea ymmärtääkseen itseään paremmin.” (Mt. 29–31.)

Kirjeenvaihdossa toistuu suomalaisista rikosuutisista tuttu jäsennys, murhenäytelmä. Tuttuja ovat myös tapahtumien passiivinen luonne ja tekoon ajautuminen ulkopuolisten voimien pakotamana, tekijän sijoittaminen uhrien joukkoon. Vaikuttaa siltä, että sanomalehtiutiset dramaattisimmillaan toistavat niitä käsityksiä, jotka ovat ainakin joillekin tekijöille (kuten Romandille) mieluisia.²⁰ Ne myös ovat ilmeisen helposti käyttöön otettavissa, sillä kirjailija joutuu tietoisesti irtautumaan niiden käytöstä. Vaikka teko on yhtäältä kirjoittajalle käsittämätön ja hän yrittää selvittää teon taustaa ja syitä, hän toisaalta löytää helposti sen jäsennystavan, joka on tekijälle mieluinen. Hän ilmoittaa, ettei luokittele Romandia rikolliseksi eikä hulluksi vaan umpikujaan joutuneeksi. Rikollinen ja hullu ovat molemmat omanlaisiaan tappajatyyppejä, mutta umpikujaan joutunut kuuluu ennemmin itsemurhaajatyypin ryhmään.

Carrère kertoo myös epäilyksistä, että Romand olisi aiemmin surmannut appensa, joka oli paljastamaisillaan hänet, ja jonka kuolemasta hän hyötyi rahallisesti. Syytetty itse sanoi, ettei hänellä ole enää muiden murhien tunnustamisen jälkeen mitään syytä olla tunnustamatta myös tätä. Carrère kommentoi tätä väitettä: ”Mutta moraalisesti ajatellen tai, jos niin halutaan, Romandin itsestään antaman kuvan kannalta – joka on hänelle tärkeä – ei ole lainkaan sama asia olla murhenäytelmän sankari, joka sokean satuman oikusta ajautuu kauhua ja sääliä herättäviin tekoihin, kuin olla pikkuroisto, joka varovaisuuden vuoksi valitsee huijauksensa kohteet, iäkkäät ja herkkäuskoiset ihmiset, perhepiiristään ja joka rangaistukselta välttyäkseen tyrkkää appensa portaita alas. Vaikkei tätä rikosta siis näytetä toteen, tosiasiaksi jää, että Romand oli *myös*

²⁰ Kyseessä on suomennos. Ranskalaisessa tekstissä ei liene eroa sanojen murhenäytelmä ja tragedia välillä.

tällainen pikkuroisto, ja hänen on paljon vaikeampi tunnustaa tällaisia häpeällisiä tekoja kuin rikoksia, joiden mittasuhteet nostavat hänet traagiseen asemaan.” (Mt. 82–3.)

Kirjailija ei tässä pikkuroisto – murhenäytelmän sankari -vastakkainasettelussa tuo erityisesti esille lasten surmaamista. Silti lasten surmaaminen on mitä ilmeisimmin se tärkeä osa sitä, mikä nostaa miehen traagiseksi sankariksi. Onhan juuri lasten surmien mittasuhte kulttuurisesti suuri – kuten myös keräämäni aineisto kertoo. Lisäksi sekä vaimon että lasten surmaaminen ja itsemurhan yritys sekä selityksenä umpikuja, tekevät teosta ’laajennetun itsemurhan’ kaltaisen.

Carrèren esittelemä tapaus kuuluu niihin, joista lehdet kirjoittavat dramaattisia uutisia. Se oli suuri uutistapaus aikanaan ranskalaisessa lehdistössä. Dramaattisesti esitettynä lasten surmaamisen luonnonvastaisuudesta tulee merkki tekijän kärsimyksen suuruudesta. Ajatellaan, että kukaan isä (tai vanhempi) ei voi tehdä sellaista tekoa, jos itseä suuremmat voimat eivät aja häntä siihen (vrt. Jayyusi 1984).

Kaikissa aineistoni tapauksissa oman lapsen surmaamista ei kuitenkaan esitetä dramaattiseen sävyyn. Esimerkiksi kirjoitettaessa ’perhesurmista’ ja erityisesti niitä luotteloitaessa, korostetaan enemmän yleisyyttä kuin poikkeuksellisuutta. Tällä tavoin esitettynä yleisyys mieltyy ongelmaksi, johon tulisi puuttua. Luetteloilla tuodaan esille perhesurmien suurta, mahdollisesti kasvussa olevaa, määrää. Uhkat, erityisesti perheeseen ja lapsiin kohdistuvat esitetään usein eskaloituvina (esim. Jallinoja 2004). Tosin murha-itsemurhat ovatkin vähentyneet sitten 1960-luvun (Kivivuori & Lehti 2003), mutta oletan, ettei tämä ole yleisesti tiedossa. Lehdissä esiintyy myös lasten surmia, jotka rutiininomaisuudessaan ja tullessaan luokitelluksi perheen sisäisiksi henkirikoksiksi, näyttävät lähes luonnollisilta. Kuten jo parikollektiivisiä käsittelevässä luvussa toin esille, vakavat ja harvinaisetkin rikokset saattavat luonnollistua (vrt. Carter 1998). Joitakin rikoksia ajatellaan vain tapahtu-

van, ja niiden tekemisen saatetaan tulkita kuuluvan ihmisluontoon tai ihmissuhteiden luonteeseen. 'Parisuhteen' lisäksi myös 'perhe' jossain määrin luonnollistaa väkivaltaisia tapahtumia. Perheissä tiedetään olevan väkivaltaa ja kun umpikujan on ajauduttu, lapsiin kohdistuva väkivalta ei ole täysi yllätys. Lisäksi teini-iän ylittäneiden lasten kohdalla lapsi-vanhempi-suhde ei enää mielly niin suojelevaksi ja luonnollisen hyväksi kuin nuorempien lasten kohdalla ja siinä voidaan ajatella olevan jännitteitä ja aggressioita.

Vaimonsurma-itsemurhien ja lapsensurma-itsemurhien kielellisessä käsittelyssä on myös muita yhtäläisyyksiä kuin tämä jonkinasteinen luonnollistuminen. Myös lasten uhriutuessa teon osat, henkirikos ja itsemurha, määritetään usein yhtenäiseksi tekokokonaisuudeksi: 'perhesurmaksi', 'laajennetuksi itsemurhaksi' tai vaikkapa 'perhetragediaksi'. Silloin kun mies surmaa perheen ulkopuolisen, miehen tai naisen, ja itsensä tällaisia kollektiivaisia tekokategorioita ei käytetä. Kulttuurisesti ymmärrettävät tapaukset voidaan asemoida valmiisiin luokkiin.

Vaikka oman lapsen surmaaminen periaatteessa mielletään luonnonvastaiseksi teoksi, on olemassa "miesluonto", joka selittää väkivaltaisuutta kohteesta riippumatta. Tapauksia ei niinkään tarkastella kysyen, miksi isä surmaa oman lapsensa vaan miksi mies surmaa perheensä. Tällä tavoin asia on abstraktimpi ja etäänny selittämättömästä oman jälkeläisen surmaamisesta ja liittyy ymmärrettävämpään yhteyteen, vaimoa kohtaan koettuun vihaan. Tällöin myös vanhemmuusvelvollisuuksien rikkominen ikään kuin ohitetaan. Miesluonto sopii myös tragedioihin, liittyhän niihin molempiin kohtalonomainen ajautuminen itseä suurempien voimien ajamana väkivaltaan ja itsetuhoon. Depressio puolestaan voidaan liittää kulttuuriseen mieheyteen. Kulttuuri on muovannut miehestä vähäpuheisen, vaivojansa ylenkatsovan ja valittamista välttävän. Depressiivisten miesten voidaan ajatella ajautuvan umpikujan ja (laajennettuun) itsemurhaan.

Tekojen jäsentäminen perheen väkivaltana (tai perheväkivaltana) voi hämärtää myös lapsen kohdistuvan väkivallan problematiikan. Sukupuolistetun väkivallan tutkijat ovat puhuneet siitä, että naisiin kohdistuva väkivalta jää kyseisessä diskurssissa huomiotta. Kun perheväkivaltaa pohditaan sanomalehtien palstoilla eksplisiit- tisesti, lapsi onkin legitiimi ja keskeinen huolestumisen kohde ja psykiatrian asiantuntijan sanoin: ”jos isä tai äiti uhkaa tehdä lapsil- le jotain, tilanteisiin pitäisi aina puuttua” (P26). Tekoja selitettäessä perhe kuitenkin jaetaan niin, että miehen tuntema viha ja halu va- hingoittaa puolisoaan selittyvät, mutta lapsia kohtaan hänen aja- tellaan tuntevan vain positiivisia tunteita, eikä heidän vahingoitta- misensa saa selitystä.

Hurtigin ja Laitisen (2000) mukaan ”pahaa perheessä” halutaan yleensä välttää ja olla huomaamatta. He viittaavat siihen, että aut- tamisammattilaiset (ja muutkin ihmiset) ovat kovin pitkälle val- miita uskomaan siihen, että äiti tai isä toivoo lapsilleen parasta, vaikka käyttäytyy päinvastaisesti. Perheessä tapahtuvaa väkivaltaa – vaikka sitä toisaalta pidetään erityisen pahana – saatetaan vähä- tellä. Lena Jayyusin (1984 181–183) mukaan on paradoksaalista, että toisaalta lapsiin kohdistuvat rikokset, joiden tekijöinä ovat heidän vanhempansa näyttäytyvät pöyristyttävimmiltä ja järjettö- mimmiltä, mutta juuri tämän järjettömyyden vuoksi, ajatellaan että lapsensa tappaneen täytyy olla vailla täyttä ymmärrystä ja hän saa pienemmän tuomion.²¹

Naapurit voivat pohtia tekijän mielentilaa ja tulla siihen tulok- seen, ettei ”hän ollut oma itsensä” ja säilyttää käsityksensä naapurin tavallisuudesta (vrt. May 1999). Jotkut saattavat pohtia tuttavansa

²¹ Jayyusi (1984, 181-2) kirjoittaa rationaalisuuden ja moraalien yhteenkietoutumi- sesta. Hänen mukaansa normaalius ja rationaalisuus ovat yhteenkietoutuneita, sillä jos teossa olisi jotain järkeä, tekijä olisi syntykeinen. Jayyusi käytti esi- merkkinä tuomioistuimen pohdintoja tapauksesta, jossa isä heitti lapsensa tu- leen. Teko on järjenvastainen ja siten sen tekijän täytyi olla täyttä ymmärrystä vailla.

masentuneisuutta ja hänen elämäntilanteensa raskautta tai töihin liittyviä epäonnistumisia. Naapurit voivat myös ”kertoa huhuja” alkoholiongelmista, mustasukkaisuudesta ja aggressiivisuudesta. He saattavat ”purkaa tuntojaan” tai heillä on ”oma, vankka käsityksensä”, että kyseessä on asuinympäristön ongelma (IL 11.3.1996). Useimmiten he kuitenkin pitävät tapahtunutta täysin käsittämättömänä ja tekijän luonteen vastaisena ja nämä tulkinnot toimittaja arvottaa etusijalle. Tosin verrattuna niihin murha-itsemurhiin, joissa mies on surmannut entisen tai nykyisen naiskumppaninsa, selitysten etsiminen ja jopa niiden löytäminen on yleistä, kun lapset uhriutuvat.

Jaana Vuoren (2001) mukaan ’perheeksi’ kollektivoinen ja objektivointi ’kodiksi’ (spatialistaminen) toimivat siten, että ohiteetaan ja piilotetaan perheenjäsenten väliset erot. (Vuori 2001, 122). Kodista puhuttaessa puhutaan sekä talosta että sen asukkaista, mutta asukkaiden yksilöllisyys sivuutetaan. Perheeksi kollektivoinen saa murha-itsemurha tapaukset näyttämään enemmän perhettä kollektiivisesti kohdanneena onnettomuutena tai itsemurhan laajenuksena kuin erään sen jäsenen tekemänä henkirikoksena. Perhejäsenitys voi myös häivyttää äidin surun taka-alalle – ainakin silloin kun se on miesjohtoinen. Ei myöskään ole selvää ketä nainen suree kun suree ja miten hän suhtautuu lastensa surmaajaan, mieheensä. Toimittajalle lienee vaikea valita, esittääkö hän naisen tunnetilat äitinä vai vaimona – ja mitä ne tällöin olisivat. On puhuttu siitä, ettei lasten oleteta valitsevan puolta vanhempiansa välisissä kiistoissa (Peled 2001; Smart 2000), mutta ehkä tämä sääntö pätee (väkivaltakontekstissa) myös äitiin/vaimoon, jolloin ajatellaan, ettei hänen tule asettaa lapsiaan miehensä edelle. Näin siis lasten kuolemaan johtaneissa tapauksissa, joihin liittyy surmanneen isän itsemurha, sillä muun lapsiin kohdistuvan väkivallan ollessa kyseessä, naisen velvollisuudeksi ajatellaan lapsisuhteen asettaminen parisuhteen edelle (esimerkiksi inestitapauksissa, Kelly 1996).

Kirjoitusten mitta ja uutisarvo voidaan yhdistää siihen, miten merkittävänä yhteiskunnallisina ja yhteisöllisinä ongelmina ne näyttäytyvät (Hall ym. 1978). Palstamillimetreistä päätellen perhettä ja lapsia kohtaavat uhat koetaan merkittävimpinä ongelmina kuin pelkkään parisuhteeseen liittyvät tai sen toiseen osapuoleen kohdistuvat. Kuitenkin murha-itsemurhissa huoli perheestä on usein tunteenomaista, ei kovin selvästi ongelmaksi muotoiltua. Perheestä kirjoitettaessa otetaan käyttöön tunteisiin vetoavia moraalisia järjestyksiä.

Riitta Jallinojan (2004) mukaan viime vuosina lapsista ollaankin oltu julkisessa keskustelussa huolissaan selvästi aiempaa enemmän. Tämä huoli on liitetty erityisesti perheyhteyden rapautumiseen, vanhempien poissaoloon kotoa ja lasten ongelmien lisääntymiseen näistä syistä. Huoli kohdistuu painokkaammin perheen muutokseen ja perhesuhteiden löystymiseen kuin perinteisen perheen tiukoista ihmissuhdekytköksistä aiheutuviin ongelmiin. Jallinojan mukaan mediajulkisuus on tässä asiassa kovin yksiääninen: lasten paras on heidän kotihoitonsa. Tätä huolta on vaikea yhdistää murha-itsemurhien problematiikkaan. Murha-itsemurha on traditionaalisen, tiiviin perheen paha käänköpuoli, joka usein unohdetaan keskusteluissa, joissa maalataan tuhoisaa tulevaisuutta.

Perheeseen liittyä monenlaisia moraalisia järjestyksiä. Joskus saatetaan orientoitua siihen, jossa isä on perheenpää tai siihen, jossa äidin ja lapsen suhde on perheen ydin. Yhtäältä voidaan nähdä vanhemmuussuhde ensisijaisena ja lapsen surmaaminen osana itsemurhaa, toisaalta saatetaan ajatella parisuhteen olevan kaikkien perheen ongelmien alkujuuri ja lapsen surmaaminen ”perheriidan” sivutuote. Avio- tai avoero voi tehdä lapsen surmaamisesta täysin entiseen puolisoon liittymättömän, sillä ero katkaisee parisuhteen siteet ja poispyyhkii puolisoitten väliset (pahat) tunteet ja jättää vain (hyvän) vanhemmuuden. Parisuhteen tunteet voisivat kuitenkin selittää lapsen surmaamista, sillä eron jälkeen puolisoit ovat

erityisen katkeria toisiaan kohtaan. Jälkimmäinen selitys ei tosin näyttäisi olevan eksplisiittisesti käytössä silloin kun tekijä on isä.

Moraaliset järjestykset toimivat valintoihin sisään kirjoitettuina. Eksplisiittisemmin moraalialia käsitellään, kun tuodaan esille erilaisia ongelmia ja selityksiä. Silloin lähdetään siitä, että asiantila on epätoivottava ja muutos on mahdollinen. Selityksissä rakennetaan kausaliteetteja ja attribuoidaan vastuu joko tekijälle, muille ihmisille tai ympäristölle – näin osoitetaan myös se, mikä on ongelmallista ja mitä tulisi muuttaa. Asiantuntijat ovat pääsääntöisesti niitä, jotka tuovat esille sosiaalisia ongelmia, kun taas naapurit pohtivat mahdollisia selityksiä, useimmiten niitä löytämättä.

On olemassa kulttuurisia sääntöjä siitä, milloin kategorisointia perhe (tai isä, äiti tai perheen se ja se) käytetään ja milloin sen käyttö ei ole relevanttia. Katson, että murha-itsemurhauutisissa sen käyttäminen heijastelee kulttuurista ymmärrystä perheestä ja sitä ympäröivästä yhteisöstä, vastuista ja oikeuksista. Yhtä johdonmukaista tulkintaa perheen ja sen jäsenten käyttäytymisen säännöistä ei löydy, vaan kontekstit vaihtuvat ja tarkastelukulmat muuttuvat. Myös se, kenen käyttäytyminen on arvioinnin kohteena, vaihtelee. Toki jotkut ymmärryksen tavat ovat toisia tavallisempia. Murha-itsemurhista kerrottaessa vanhentuneenakin pidetty perheenpään ympärille järjestynyt perhe on edelleen voimissaan. Voisikin sanoa, että murha-itsemurhien perhediskurssi on enemmän miehisen familistinen kuin maternalistinen naisdiskurssi (vrt. Nätkin 2002, 180–1).

Isien tekemien laps(i)en ja itsensä surmat uutisoidaan käyttämällä taajaan sanaa perhe, tapahtumat luokitellaan perhesurmiksi ja perheen surmiksi ja selitetään sellaisina. Kerronnan dynamiikka pohjaa parisuhteeseen, perhekollektiiviin tai tekijän mieheyteen. Karkeasti yleistäen voi sanoa, että lapsi aivan kuin jää jalkoihin tai osuu tielle, kun kauna vaimoa tai yhteiskuntaa kohtaan purkau- tuu tai tekijä on ajautunut umpikujaan. Tarkennankin seuraavassa

luvussa 'lapsen', sillä haluan saada selville sen, miltä lapsi väkivallan kuvioissa ja lapsen ja vanhemman suhde näyttävät ulkopuolisten silmissä. Sosiaalipsykologista epäresponsiivisen sivustaseuraajan traditiota mukaillen kysyn, mitkä ovat sivustaseuraajan kulttuuriset resurssit, kun hän pohtii, onko lapsen tilanne sellainen, että siihen tulee puuttua.

7. LAPSEN JA VANHEMMAN SUHDE

Viime vuosina runsaasti perhesurmia

Suomessa on viime vuosina tapahtunut runsaasti raakoja perhesurmia. *Uutena piirteenä* niissä on toistunut se, että pysyy tai puukkoon tarttunut surmaaja, tavallisimmin mies, on tappanut puolisonsa lisäksi myös lapsensa. (IL 17.11.1997; kursivointi MN.)

Edellisessä luvussa tarkastelin uutisia, joissa kerrotaan tapauksista, joissa uhrien joukossa on lapsia. Tällöin käytetään usein kollektiivovaa ilmaisua 'perhesurma', mutta kuten edellisestä katkelmasta tulee esille, väkivaltaa perheen sisällä voidaan tarkastella myös hajottamalla kollektiivi osiin (mies, puoliso, lapset). Tällöin perhettä tarkastellaan jäseniensä muodostamana kokonaisuutena. Lapset ovat perheen jäseninä oma ryhmänsä, joka yhtäältä usein sulautuu osaksi kollektiivia ja joissain suhteissa jää perheen muiden jäsenten varjoon, toisaalta taas lapset mielletään tärkeinä perheen jäseninä ja huoli heistä voi nostaa muutoin tavanomaisena pidetyn naisensurma-itsemurhan etusivulle.

Tässä luvussa tarkastelen koko aineiston lapsia ja heidän vanhempiaan. Minkälaisissa yhteyksissä lapsista ja heidän vanhemmistaan kerrotaan ja mitä? Kuinka lapset kategorisoidaan: ovatko he lapsia ikäkautensa edustajina vai vanhempiensa jälkeläisinä? Mitä muuta heistä kerrotaan? Entä mikä on henkirikoksen ja itsemurhan yhteydessä käytössä oleva vanhempi-lapsi-suhteen moraalinen järjestys: oikeudet, velvollisuudet ja kompetenssit?

Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus on lähtenyt liikkeelle naisiin kohdistuvan väkivallan tarkastelusta. Kritisoidussa perheväkivaltaparadigmassa ensisijaisena kärsijänä nähtiin perhekokonaisuus, kun taas naisiin kohdistuva väkivalta häivyttiin, samoin tekijöiden ja uhrien sukupuoli. Sukupuolineutraalissa tarkastelu-

tavassa uhripositio näyttäytyi mahdollisena vain lapsille, jotka ovat vanhempiaan pienempiä ja heikompia. Näin ollen sukupuolen ja naiseen kohdistuvan väkivallan esille tuominen on ollut looginen ensiaskel sukupuolineutraaliutta purettaessa. (ks. esim. Ronkainen 1998; Gelles & Cornell 1997, 54–65.) Esitän, että lapsiin kohdistuva väkivalta ei kuitenkaan ole sukupuolineutraalia: se voi liittyä esimerkiksi tekijän käsitykseen siitä, miten perheenpään toiveisiin tulee suhtautua tai siihen, että lasta voidaan rangaista tytölle tai pojalle sopimattomasta käyttäytymisestä (Eriksson 2002).

Viime aikoina on kritisoitu sitä, että lapset ja heidän tilanteensa väkivaltaisessa perheessä, jäävät auttamiskäytännöissä vanhempien ja heidän suhteensa varjoon. Ennakko-oletuksena on, että parisuhteen jatkuvuus ja toimivuus, perheen koossapysyminen, on lapsen etu. Parisuhteen ongelmiin keskityttäessä lapsen ongelmia ei välttämättä huomioida. Myös väkivaltaista suhdetta tarkastellaan usein erillään vanhemmuudesta. (Hurtig & Laitinen 2000; Forsberg 2001; Keskinen 2002 ja 2005; Eriksson 2002.) Pohdinkin työssäni myös lasten toimintaa ja positioita sekä perheen väkivaltakuvioissa että heteroseksuaalisen perheen sosiaalisissa ja moraalisisissa järjestyksissä. Aineistossani lapset mainitaan usein silloin, kun lasten vanhemmat tai toinen vanhempi saa surmansa. Tämän lisäksi tietenkin silloin, kun lapsia on uhrien joukossa. Joskus lapset – tai pojat ja tyttäret – eivät ole ikäkaudeltaan lapsia. Näitä aikuisia lapsia löytyy niin uhrien kuin tekijöiden joukosta.

Tarkastelen tässä luvussa uutisista niitä kohtia, joissa kerrotaan lapsista. Useimmat lapset ovat mukana murha-itsemurhauutisissa vanhempiensa tekojen seurauksena, mutta parissa tapauksessa vanhemmat ovat mukana lastensa tekojen tai lapsiinsa kohdistuvien tekojen seurauksena. Ei siis ole ihme, että lapsista ja vanhemmista kerrotaan suhteessa toisiinsa. Uutisissa esiintyy joskus muitakin lapsia, kuten surmattujen luokkatovereita. Kerronnan tapojen ja luokittelujen lisäksi otan huomioon myös sen, mihin nämä mai-

ninnat lapsista sijoittuvat kokonaisuudessa. Esimerkiksi se, onko lapsi esillä jo otsikossa vai viimeisessä lauseessa paljastaa, miten merkittävänä tätä pidetään koko kuvan kannalta. Sen lisäksi että lapsista kerrotaan, jos heidät on surmattu, heistä kerrotaan myös kuolleiden vanhempiansa löytäjinä. Vanhemmat puolestaan voivat löytää varttuneet, täysi-ikäiset lapsensa kuolleina. Olen analysoinut aineistosta kaikki murha-itsemurhissa kuolleiden löytämisen kohdat verratakseni sitä, miten kuvauksiin vaikuttaa se, kuka löytää kenenkin ja mikä on se fokaalipiste, josta tämä löytämistapahtuma kerrotaan.

Vanhemmat kuolevat, lapsi jää

Vaikka lapsia ei olisikaan uhrien joukossa, heistä voidaan kuitenkin kertoa, joko vanhempien kuoleman jälkeen ”jääneinä” tai perheeseen kuuluneina¹: ”Pariskunnalta jäi kolme alaikäistä lasta.” tai ”Perheeseen kuului lisäksi noin 10-vuotias lapsi.” Myös se, joutuivatko (alaikäiset) lapset todistamaan tapauksen, tuodaan esille ja joissakin tapauksissa lapsi oli löytänyt pariskunnan/vanhempansa. ”Perheeseen kuuluvat kolme alaikäistä lasta eivät olleet tapahtuma-aikana kotona.”

Lasten ”jääminen” tuodaan esille johdonmukaisemmin silloin, kun lapset ovat pariskunnan yhteisiä. Rovaniemellä tapahtuneessa entisen avoparin murha-itsemurhasta kerrottaessa vain *Lapin Kansa* mainitsi, että ”(n)aiselta jäi 8-vuotias tytär” uutisen viimeisessä lauseessa (22.6.1998.). Uutisissa saatetaan myös mainita, että aikuiset lapset ovat muuttaneet pois kotoa. Nämä aikuiset ihmiset esitetään vanhempiansa lapsina ja ”kotoa pois” muuttaneina.

¹ Uutisissa, jotka kertovat tapauksista, joissa aikuinen poika on surmannut vanhempansa ja itsensä, mainitaan joskus aikuiset lapset. ”Perheen toinen poika ei ollut paikalla”. Aikuisen miespuolisen lapsen kohdalla saatetaan eliminoida hänen mahdollinen (osa)syyllisyytensä tai ennakoida kysymystä, miksei tämä ollut puolustanut vanhempiaan.

Heidän mainintansa tekee lukijalle selväksi heidän olevan jo omillaan, eikä vanhemmistaan riippuvia.

Murha-itsemurhauutisissa lapsista kerrotaan tyttöinä ja poikina, mutta näihin kategorioihin ei liitetä mitään sukupuolierityisiä toimintoja tai ominaisuuksia. Uutisessa äidin tekemästä murha-itsemurhasta (IL 6.6.1996) kerrottiin sen olevan ”viikon sisällä jo toinen tapaus, jossa äiti riisti hengen tyttäreltään”. Lapsen sukupuoli on esillä korostaen tapausten samankaltaisuutta, niiden samaan luokkaan yhdistämisen loogisuutta – mahdollisesti myös ongelman kumulatiivisuutta. Erilaisuuksia olisi myös löytynyt, sillä toinen tytär oli vauva ja toinen 11-vuotias. Sillä, onko vanhempien kuoleman jälkeen ilman vanhempia jäänyt lapsi tyttö tai poika ei puolestaan näyttäisi olevan merkitystä. Ikä on merkitsevempi: vanhempien kuolema on paha asia nuoremmille, alaikäisille lapsille. Alaikäisten lasten ”jääminen” on ikävä asia, mutta välttyminen

todistamasta tapahtumia puolestaan onni onnettomuudessa (L1²).

Painoarvoa voidaan antaa myös sille, että lapsi on löytänyt vanhempansa kuolleena. Se on myös uutisarvoisuuden rakentamisen väline (L2). Kategorisoinnit ’mies’ ja ’vaimo’ ja ’pariskunnan lapset’ (ote L1), ovat tavallisia, sillä osallisten välinen suhde on luokittelujen lähtökohta, ja muut ihmiset määritellään sitten sen pohjalta. Tästä luokittelusäännöstä löytyy

Ote L1 AL (mies – vaimo):

(...)

Mies ampui vaimonsa ja itsensä Leppävirralla. Nainen oli 32-vuotias ja mies 36-vuotias. Pariskunnalta jäi kolme alaikäistä lasta.

(...)

Pariskunnan välit olivat olleet huonot jo jonkin aikaa. Ampumishetkellä perheen pienin lapsi oli päiväunilla. Muut lapset olivat ulkona luistelemassa.

(AL 12.8.1994)

² Kyseisen päivän rikosuutiset oli yhdistetty yhdeksi uutiseksi, jolla oli useita otsikoita. Tapaus on aineiston ulkopuolelta, mutta hyvä esimerkki siitä, miten lapsista voidaan kertoa murha-itsemurhauutisissa. Lapsista kerrotaan tässä hieman tavallista enemmän.

mielenkiintoinen poikkeus *Ilta-Sanomista* (L2), jossa ”tytär löysi vanhempansa kuolleina”.

Tässä uutisessa fokalisaatio muuttuu muutamassa lauseessa tyttären toimintakulman mukaiseksi: tämä löytää ’vanhempansa’ ja tekijä on ’isä’. Tämä korostaa löytämistapahtuman osuutta ja tytön kokemusta kerronnan kokonaisuudessa.³ Ruumiiden löytämiseen liittyvä usein tällainen fokalisoinnin muutos: muutoin läheissuhteiden kautta määritetyistä ihmisistä tulee ’vainajia’ tai ’ruumiita’, kuitenkin usein pitäydään tarkastelukulmassa, josta otsikossa aloitettiin: naapurit, poliisi tai lapset löytävät ’pariskunnan’ tai ”Perheen äiti löysi ammutut isän ja tyttäret tullessaan töistä kotiin iltapäivällä”. Lasten kohdalla fokalisoinnin muutos on tavallisempaa kuin muiden osalta, naapurit ja omaisetkin löytävät pariskuntia tai ruumiita, eivät naapureita tai tyttäriään ja poikiaan, poliisit taas pääsääntöisesti löytävät ruumiita⁴. Tämä onkin arkijärjen mukaista: tuntemattomille tai etäisemmille ihmisille löydettävät ovat (nimettömiä) ruumiita ja erityisesti poliisille niiden kanssa tekemisissä oleminen kuuluu työhön. Omaisille ja lapsille tapahtuma on henkilökohtaisempi ja ainutkertaisempi. Muiden omaisten kuin lasten koke-

Ote L2 IS (mies – vaimo):

Etusivu

**14-vuotias tytär löysi ruumiit
YRITTÄJÄ AMPUI VAIMONSA
JA ITSENSÄ**

sisäsivuilla:

(...)

Tunnin kuluttua perheen nuorimmainen, 14-vuotias tytär, tuli kotiin. Hän löysi vanhempansa kuolleina.

Poliisin mukaan tekijä oli isä, joka ensin ampui 43-vuotiaan vaimonsa ja sitten itsensä samalla aseella. (...)

Kolme lasta orvoiksi.

(IS 26.4.2000)

³ ”Poliisin mukaan tekijä oli isä, joka ensin ampui 43-vuotiaan vaimonsa ja sitten itsensä samalla aseella.” Fokalisointi muuttuu: isän jälkeen tulee ’vaimonsa’, ei ’äidin’. Kiinnostavasti tässä liutetaan kategorioita niin, että siirrytään tytön löytämiskokemuksesta miehen kokemukseksi merkittävään surmaamiseen.

⁴ Poimin teksteistä erilleen kaikki kohdat, joissa esiintyi aktiivimuotoinen sana ’löysi’ ja analysoin käytettyjen kategorisointien pohjalta, kenen näkökulmasta ihmisiä on kuvattu.

musta ei kuitenkaan mielletä (uutis)kerronnan kannalta tärkeäksi. Tässäkään esimerkissä näkökulma ei pysy kauaa tyttären näkökulmana vaan se liu'utetaan jo seuraavassa lauseessa takaisin miehelle, 'isä' ampuu 'vaimonsa' ei siis 'äitiä'. Surmaamistapahtumaa ei enää tarkastella lapsen näkökulmasta.

Vanhempien kuoltua lapset ovat ”jäljelle jääneitä”, mutta toisin kuin 'vaimojen' kohdalla saattaa olla, ei ihmetellä sitä, miksi mies ei surmannut myös lapsiaan. Miksi? -kysymys esitetään ja tapausta pidetään mysteerinä, kun poiketaan ennakko-oletuksista. Murha-itsemurhissa ihmettely herää ja kaava murtuu esimerkiksi silloin, kun mies surmaa lapsensa ja itsensä – mutta ei vaimoaan tai silloin, kun mies surmaa naisen, johon hänellä ei ole ollut intiimisuuhdetta. Pelkkä vaimonsurma on yhtä lailla ymmärrettävä kuin miehen tekemä 'perhesurma'.⁵ Lasten henkiin jääminen – tai jättäminen – on johdonmukaista (joidenkin) vanhemmuuteen liitettyjen odotusten kanssa: isä/äiti ei halua lapselleen pahaa. Toisaalta ajatus altruistisesta laajennetusta itsemurhasta painottaa mukaan ottamista velvollisuutena (ääriesimerkkinä japanilainen *shinju* ks. s. 31). Vanhemmalla on hoivavelvollisuus ja lapsen jättäminen kuoleamalla on tämän velvollisuuden rikkomista (vrt. Pietilä 2001). Puhe ”jäljelle jäämisestä” ei viittaakaan vain eloon jäämiseen vaan siihen, että jäädään eloon ilman vanhempia tai toista vanhempaa. Tällöin voidaan tuoda esille myös lapsien kohtaamat taloudelliset ongelmat, joissa suuri yleisö voi auttaa (L3).

Tällöin tarvitaan kriisiapua, ja tämä tarve liitetään erilaisista mahdollisista trauman kokijoista useimmiten juuri alaikäisiin lapsiin. Ahvenanmaalla ilmestyvässä *Åland*-lehdessä kyseisen kaltai-

⁵ Vuonna 2004 naisen tekemä koko perheensä käsittänyt murha-itsemurha otettiin vastaan epäilevästi. Poliisi tutki tapauksen tarkkaan ja pohdittiin pitkään sitä, olisiko myös isä ollut mukana suunnitelmassa ja toteuttamassa tekoa. Ensimmäisen päivän uutisoinnissa pohdittiin jopa miestä potentiaalina tekijänä (IS 17.6.2004). Ja kun äiti paljastui tekijäksi, kainalotun otsikko tiesi kertoa, että ”perhesurmaaja on harvoin äiti” (HS 22.6.2004). Tämä ”tietäminen” oli sekä kulttuurista että tilastoihin perustuvaa.

sesta tilanteesta saatiin ainesta poh-
tia kriisiryhmän puutetta kainalo-
jutussa otsikolla ”Krisgruppnedlagt
i brist på pengar och förståelse”
(5.5.1997).⁶ Lasten tilanne nostaa
siis esille sosiaalisen ongelman ja
antaa aihetta pohtia auttamisjär-
jestelmän puutteita. Pienten lasten
mahdollinen traumatisoituminen
vanhempiansa kuollessa väkivaltai-
sesti otetaan huomioon erityisesti,
jos lapset todistavat tapauksen.

Tieto surmasta, jonka isä on tehnyt, ei tuota uutta ja tavallises-
ta poikkeavaa vanhemmuuden moraalista järjestystä. Ajatus, että
lapsi tarvitsee vanhempiansa huolenpitoa ja kärsii heidän menet-
tämisestään, on tavallinen perheeseen liitettävä käsitys (Kraav &
Lahikainen 2000). Lasten kokemus hahmotetaan ensisijaisesti van-
hempien menetyksenä ja heidän kuolemansa järkyttävyytenä pie-
nelle lapselle⁷. Vanhempien kuolemaan ei liitetä henkirikosproble-
matiikkaa, mutta itsemurhaproblematiikkakaan ei näyttäisi olevan
pinnalla, vaikka itsemurhan tehneen omainen esitetään usein eri-
tyisenä ja omanlaisenaan auttamisen kohteena.⁸ Menetyksen eri-
tyisyyttä käsitellään lähinnä traumaattisten tapahtumien todista-

Ote L3 (mies – vaimo):

Perheessä on kolme lasta,
joista yksi on vielä alaikäi-
nen.

Suonenjoen poliisi ilmoitti
tiistaina illansuussa avustus-
tilistä, jonka omaiset ovat
perustaneet vanhempansa
menettäneiden lasten hyväk-
si. (...)

(26.4.2000 Savon Sanomat)

⁶ Muiden lehtien uutisissa lapsista ei kuitenkaan löydy edes mainintaa.

⁷ Carol Smart (2000) kirjoittaa, että lapsia turhaan kohdellaan moraalisiin toimin-
toihin kykenemättöminä perheenjäseninä. Eli lapsia pidetään moraalien objektei-
na, ei subjekteina. Hänen mukaansa lapset pohtivat mm. oikeudenmukaisuuden
kysymyksiä ja saattavat yrittää omalla toiminnallaan tasapainottaa vanhempien
toisiaan kohtaan epäoikeudenmukaiseksi katsomiaan tekoja. Näissäkin sanoma-
lehtikonstruktioiden voi nähdä käsityksen lapsista vain asioita suhteessa omaan
hyvinvointiinsa kokevina eikä asioiden moraalista puolta pohtivina. Vanhempien
menetys vs. isä surmasi äidin.

⁸ On myös olemassa Itsemurhan tehneiden läheiset ry. Heidän kotisivuiltaan
<http://www.itsemurhantehneidenlaheiset.net/> löytyy otsakkeen Itsemurha ja lä-
heinen alta pohdintaa aiheesta ”lapsi ja itsemurha”.

misen kautta. Aineisto ei anna vastausta siihen kysymykseen, olisiko ulkopuolisen surmaajan teon todistaminen lapselle vähemmän traumaattista. Epäilisin kuitenkin, ettei sitä pidettäisi vähemmän järkyttävänä. Aineisto tukee käsitystä, jonka mukaan vanhemmuus ja parisuhde erotetaan toisistaan, eikä toisen ajatella vaikuttavan toiseen. Väkivalta (avo)puolisojen välillä rajautuu parisuhteeseen eikä vaikuta vanhemmuussuhteeseen. Lasten jäljelle jääminen ilmoitetaankin usein viimeisessä lauseessa, eli se on informaatiota, joka voidaan jättää myös pois.

Mukaan ottaminen – vanhemmuuden odotukset alkavat murtua

Lasten elämän laadun ajatellaan riippuvan heidän vanhempiansa elämästä ja lapsen elämään osallistumisesta, vanhempien olemassa olemisesta tai puuttumisesta. Tämä on lapsi–vanhempi-suhteeseen liittyvä arkijärkinen käsitys. Myös lainsäädäntö pohjautuu tähän käsitykseen, lähinnä koskien elatusvelvollisuutta ja alaikäisen hoitamista. Tosin lainsäädännön olemassaolo vihjaa myös siihen, ettei pelkän suhteen olemassaolo ja vanhemman elossa olo, takaa suhteen mukaista toimintaa. Lasten riippuvuus vanhemmistaan on myös pohjana niissä äärimmillen viedyissä ”laajennetun itsemurhan” tulkinnoissa, joissa lasten mukaan ottamista pidetään epäitsekkyytenä (engl. *altruism*). Samanlainen käsitys pilkahtelee japanilaisen *shinjun* pohjalla: äiti, joka ei ota lapsia mukaan itsemurhaansa, pakenee velvollisuuttaan (Takahashi & Berger 1996). Tämänäsuuntaisia ajatuskulkuja on esitetty Suomessakin, tosin enemminkin ymmärtäen äidin (tai puolison ja perheenisän) ajatusten kulkua kuin pitäen sitä velvollisuutena (Laitinen 2002, 14–15; Ollikainen 1973; Achté ym. 1989). ”Jääminen jäljelle” ja ”mukaan ottaminen” ovat jännitteisessä suhteessa, kun pohditaan vanhempia, lapsia ja murha-itsemurhaa.

Lasten surmaaminen murha-itsemurhan yhteydessä herättää kaksijakoista suhtautumista. Yhtäältä se saa kaikki ymmälleen. Toisaalta esimerkiksi kerrottaessa tapauksesta, jossa mies oli tapanut sairaanhoitajakollegansa, poikansa ja itsensä, ihmeteltiin lähinnä sairaanhoitajakollegan surmaamista (P18–21). Olen käsitellyt tätä tapausta edellisessä luvussa pohtien sitä, miksi hajonneesta perheestä ja lapsen äidistä ei juurikaan kerrota. Tekoa ei myöskään selitetty vanhempien ex-parisuhteeseen avulla. Lisäksi, rinnastuessaan varsinaiseen henkirikokseen, jonka uhri oli 'ulkopuolinen', pojan surma näyttäytyi enemmän itsemurhan kaltaisena ja kulttuurisesti ymmärrettävämpänä, mikä näkyy myös oheisessa otteesta L4.

Ote L4

Miessairaanhoitaja ampui virkakisarensa ja poikansa

Poliisin etsimä sodankyläläinen ampuja löydettiin iltakymmeneltä kuolleena

STT *Helsinki*

Sodankylän terveyskeskuksessa tapahtui sunnuntaina järkyttävä veriteko. Miessairaanhoitaja ampui virkakisartaan haulikolla kosketusetäisyydeltä suoraan sydämeen. Nainen menehtyi heti.

Tämän jälkeen mies pakeni surmapaikalta seitsemänvuotiaan poikansa kanssa. Mies ja poika löydettiin kymmenen aikaan illalla kuolleena.

(...)

Mies haki pojan äidiltä ennen surmaa. Näsin mukaan miehen poika oli autossa terveyskeskuksen ulkopuolella, kun teko tapahtui. Mies oli eronnut ja poika äitinsä hoidossa,

mistä mies oli hakenut hänet hetkeä aikaisemmin. Tässä ei ollut mitään epätavallista, mies oli tehnyt samalla tavalla monta kerran aikaisemminkin.

Veriteon syystä ei mitään tietoa

– Miehen ja naisen välillä ei ilmeisesti käyty mitään keskusteluja, ei ainakaan kukaan kuullut. Muuta väkeä oli paikalla, Näsi sanoo.

Näsin mukaan mitään järjestettyä syytä tai selitystä ei ole keksitty teolle, ei ainakaan mitään ulospäin näkyvää epäspodia pitäisi työpaikalla olla.

– Yksityselämässään heillä ei pitäisi olla keskenään mitään yhteistä. Kumpikin on elänyt eri elämää, eivätkä he ole olleet toistensa kanssa missään tekemisissä, hän lisää.

(...)

(AL 15.3.1999)

Kun poliisi tiedottaa tutkimuksistaan reilun kuukauden kuluttua, pojankin mukaan ottaminen herättää kysymyksiä: ”Poliisia onkin askarruttanut kysymys, miksi itsemurhaa hautonut otti työtoverinsa ja seitsenvuotisen poikansa ”mukaansa”, kertoi rikoskomisario Tero Kursukangas IS:lle”. Keskusrikospoliisin pohdinta tosin ei keskittynyt ’isään’ vaan ”tutkimuksissa ja erittäin perusteellisissa ihmisten kuulusteluissa ei ilmennyt mitään erityistä syytä *miespuolisen sairaanhoitajan* käyttäytymiseen” (kursiivi MN; IS 3.5.1999.) *Lapin Kansassa* (15.3.1999) tekoa pohdittiin laajempaan ongelmana, terveyskeskusten turvallisuuskysymyksenä, mutta pojan surmaa ei missään lehdessä käytetty eksplisiittisen problematiikan rakennusmateriaalina.

Lapsen ”mukaan ottaminen” ei ole niin vaikeasti käsitettävää kuin työtoverin surmaaminen. Se voidaan ymmärtää vanhemmuuden (tai isyyden) varjopuoleksi: hyvien vanhemmuusominaisuuksien liian pitkälle viemisenä. Kyse ei ole isyyden murtumisesta vaan sen patologisoitumisesta; pikemmin aste-eroista kuin velvollisuuksien rikkomisesta. Voidaan ajatella, että lämpimään isä-lapsi-suhteeseen kuuluva läheisyys voi muuttua sairaalloiseksi aivan kuten normaali mustasukkaisuus parisuhteessa. Usein ’laajennettujen itsemurhien’ syyksi esitetäänkin harhainen altruismi (esim. West 1965).

Sodankylän tapauksessa lapsen surman rinnastuminen ulkopuolisen surmaan tekee näkyväksi sen, että se voidaan ymmärtää. Yleensä kuitenkin lapsen surmaamista ihmetellään eksplisiittisesti, ja tätä epäuskoa korostetaan monin miksi? -kysymyksin. Kun mies surmasi kolme lastaan ja itsensä, lehdet pääsääntöisesti kertoivat siitä, että hänen tekoaan on vaikea ymmärtää ja toivat esille sen aiheuttaman järkytyksen. *Ilta-Sanomien* haastattelemat naapurit eivät ymmärrä tekoa, eikä *Helsingin Sanomien* haastatteleva naapuri ymmärrä, miksi lapsi pitää ottaa mukaan itsemurhaan (otteet L5).

Otteet L5 HS, IS, IL
(mies – kolme lasta)

”Jos itse halusi lähteä, niin miksi pienten lasten piti kuolla, nelivuotiaan Juhonkin” vanhempi mies tuumi, kuivasi silmänurkkaansa ja käveli pois.”

(HS 24.1.2001)

Perheen isän tekemä järkyttävä surmatyö sai kurikkalaiset eilen puistelemaan epäuskoisina päätään.

– Miksi piti mennä vielä lapsetkin samalla ampumahan, kysyi ilmajokelainen Raine Färm Kurikan keskustassa.

Sama kysymys nousi ensimmäisenä kaikkien mieleen, kun tieto veri-

teosta kiiri ympäri 11 000 asukkaan eteläpohjalaista Kurikkaa.

Viisihenkiisen perheen naapurissa asuva Matti Fors pohti samaa asiaa katsoessaan parinkymmenen metrin päässä sijaitsevaa, poliisin keltaisella nauhalla eristettyä taloa.

Hänen oli vaikea ymmärtää naapurimiehen tekoa. Perheenisä oli päinvastoin tuntunut kantavan paljon huolta lapsistaan.

(IS 24.1.2001)

Etusivu:

Miksi isä surmasi kolme lastaan ja itsensä? ”HÄN OLI IHAN TAVALLINEN JA MUKAVA”

(IL 24.1.2001)

Myös *Ilta-Sanomien* uutisoinnissa tapauksesta, jossa mies surmasi tyttärensä, avovaimonsa ja tämän äidin, naapurit kauhistuvat, eivätkä pysty käsittämään tekoa (ote L6).⁹ Heille kysymys ja ihmettyksen aihe on kuitenkin se, miten ihminen pystyy tekemään tällaista toisille ihmisille.

Ote L6 IS (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti):

Järkyttyneet naapurit kauhistuivat veritekoa MIKSI?

Järkyttyneet naapurit eivät voineet käsittää, mikä sai 32-vuotiaan miehen surmaamaan kolme ihmistä ja itsensä. Miksi ihminen tekee jotakin tällaista, kyselivät ihmiset toisiltaan.

(IS 17.11.1997)

⁹ *Ilta-Sanomien* ensimmäisen päivän uutisointi on laajaa ja sitä tekee kaksi nimettyä toimittajaa. Heistä ensimmäinen raportoi tapahtuneesta tapahtumapaikkakunnalta Joroisilta. Ensimmäisen tapahtumista kerrotaan läheisen ravintolan tyhjentämistä myöten ja sitten siirrytään naapureiden haastatteluihin, johon ote paikantuu. Ohessa on pieni kainalojuttu aiemmin samana kesänä tapahtuneesta henkikiroksesta, jossa mies, ”Savon nelosurmaaja” tappoi lapsensa ja vaimonsa. Toinen toimittaja tekee taustoitusta haastatteleamalla asiantuntijoita otsikolla ”Mikä saa miehen tappamaan perheensä?”

Eli keskitytään yleiseen tappamisen problematiikkaan; ihmisyyden moraaliseen järjestykseen ja ihmisten kompetenssiin. Kyse ei ole kohteen valinnan herättämästä ihmetyksestä, vaan järkytystä herättää uhrien lukumäärä. Teko ei myöskään näytä kyseenalaistavan tekijänsä ihmisyyttä, kuten joskus käsittämättömistä rikoksista kerrottaessa käy (esim. Eglin & Hester 2003; Carter 1998).

Miksi? -kysymyksiä ja ihmettelyä esiintyy paljon lasten surmaamisesta kerrottaessa, mutta ei juurikaan silloin, kun uhri on entinen tai nykyinen (avo)vaimo. Joskus kysymys löytyy jo etusivun otsikoista, joskus se esitetään loppupuolella juttua, haastateltujen naapurien suulla. Terry Eagletonin (2003) mukaan tämä retorinen kysymys liittyy oleellisesti tragediaan ja traagisuuteen; se että tällaista tapahtuu tavallisille ihmisille on käsittämätöntä. Myös kysymys MIKÄ SAA MIEHEN TAPPAMAAN PERHEENSÄ? (18.11.1997 IS) esitettiin (kainalojutun) otsikossa ja siihen vastattiin neljän (mies)asiantuntijan voimalla pohtien miesten väkivaltaisuutta sosiaalisena ongelmana edellä mainitun tapauksen yhteydessä (IS 17.11.1997). Tämä kysymys onkin jo vähemmän retorinen: vastausta pohditaan aidosti.

Lapsensurmien ihmettelyä ja niiden mysteeriluonnetta (miksi? -kysymykseen ei ole vastausta) rikkoo edellä kuvaamani Sodankylän tapauksen mielenkiinnon ja miksi? -kysymysten kohdistuminen niin selvästi naiskollegan surmaamiseen.¹⁰ Näiden tapauksen selittämättömyyden rakentamisessa löytyy myös muita repeämiä (L7).

Vaikka lasten tappaminen on yhtäältä ”käsittämätöntä”, niin ihmiset osaavat silti tehdä ”karmeita ennustuksia” ja pelätä ”ettei vaan ampuisi poikaa” (L7). Teko myös tuomitaan, vaikkakaan sitä ei liitetä lapsi–vanhempi-suhteen moraalisiin järjestyksiin vaan lapsen

¹⁰ *Iltä-Sanomien* toisen päivän uutisointi oli keskittynyt miestä ja poikaa etsineen miehen tarinaan. Muissa lehdissä tätä ei ollut haastateltu. Raportointi keskittyi siis tässä lehdessä poikaan, mutta tapahtumat eivät näyttäyty yhtä selittämättöminä kuin sairaanhoitajan surman kohdalla.

Otteet L7 IS

(mies – poika ja kollega):

Kauhun tunnit

Pian Annala kuuli terveysaseman hirmuteosta radiosta. Hän kävi poliisiasemalla kertomassa tietonsa ja jatkoi sitten omaa etsintäänsä.

– En hellittänyt hetkeksikään. Kaikkiaan käytin etsintään nelisen tuntia. Annala pelkäsi, että ystävä aikoo ottaa hengen itseltään. Hän kauhistui kuultuaan, että myös pieni poika oli miehen mukana. Miehen ja pojan suhde oli ollut lämmin, mutta nyt isä oli täysin poissa tolaltaan.

Annala kiersi pikkuteitä Kitisevän varressa.

– Hän oli käyttänyt nimeä Joki-varren Jouni ja ajattelin, että hän on

sen vuoksi päättänyt lopettaa päivänsä joen varressa.

Karmea ennustus piti kutinsa, kun Annala näki ystävänsä ruskean Toyotan maasturin tien poskessa lähellä rantaa.

40 kilometrin päässä Syväjärvellä asuva eläkeläinen Onni Särkelä kuuli tapahtumista tv-uutisista sunnuntaina.

– Vaimo sanoi, ettei vaan ampuisi poikaa. Aamun uutisissa kuulin sitten, että niin oli käynyt. Silmiini tulivat kyyneleet, Särkelä sanoo.

– Oma lapsenlapseni on samanikäinen. Kuinka joku voi tehdä tällaista seitsemänvuotiaalle pojalle, Särkelä kysyy.

(IS 16.3.1999)

surmaamiseen yleensä. ”Kuinka joku” – siis kuka tahansa ihminen – ”voi tehdä tällaista seitsemänvuotiaalle pojalle”. Naapurit artikkeliloivat säännön, että itsemurhan voi tehdä, mutta lapsia ei pidä ottaa mukaan. Eräässä otteessa tosin ihmetyksen kohteena oli teko kokonaisuutena, ”Mikä saa ihmisen surmaamaan kolme ihmistä ja itsensä”, antamatta erityistä painoa oman lapsen surmaamiselle (L6).

Naapurit ja tekijöiden tuttavat myös selvästi erottavat isän ”normaalien käytöksen” ja sen että teon tehdessään hän oli ”poissa tolaltaan” tai eivät ymmärrä ”mikä sai hänet tekemään näin, kun tavallisesti...” Teko on väärin ja käsittämätön, mutta sen tehnyt ei ollut paha ihminen.¹¹ Vanhemmuuden/isyyden ideaalit ovat murtuneet, mutta tapahtuma ei muuta käsitystä tekijän olemuksesta; hänestä ei

¹¹ Eräs poikkeus tosin on. Helsingin tapauksessa, jossa naapurit eivät juurikaan tunteneet perhettä, syytettiin mm. asuinympäristön ilmapiirin kylmyyttä. Toisin sanoen löydettiin syy, eikä vain kysytty sitä retorisesti.

ole paljastunut uutta, väkivaltaista, aiemmin piilossa ollutta puolta. Se, että isien / miesten itsetuhoisuus heijastuu myös ympäristöön, on jossakin määrin kulttuurisesti ymmärrettävää. Kun tavallisen ja mukavan miehen päässä nikahtaa, lähiomaiset ja lähiympäristö saattavat olla vaarassa. Tavalliseenkin mieheyteen mielletään kuuluvan väkivallan potentiaali (ks. Jokinen 2000, 203–4).

Ideaaliperhe ja -isä

Siitä huolimatta, että miehen väkivaltaisuus ei yllätä, sen kohdistuminen lapseen esitetään erikoisena, harvinaisena ja outona. Isän lapsen kohdistama väkivalta on yhtäältä vaikeasti ymmärrettävissä, vaikka toisaalta se ei yllätä. Onhan lapsen surmista kirjoitettu tarinoita antiikin ajoista lähtien ja ne näkyvät tilastoissa.¹² Murha-itsemurhauutisissa ”kunnon kertomuksen” vaatimukset tuntuvat joskus jäävän täyttymättä: syytä ei löydetä ja kerronta ennemminkin kumoaa mahdolliset syyt. Teko mielletään tekijälleen epätyypilliseksi (mikä ei ole aivan yhtäpitävää poliisiaineiston kanssa). Yllättäen kirjoituksiin surmatuista lapsista yhdistyy kerronta perheen isän esimerkillisyydestä ja perheen tavallisuudesta, jopa idyllisyydestä. ”Vanhemmat olivat vieneet aikaisemmin päivällä tyttärensä jäätelölle läheiseen ravintolaan tämän syntymäpäivän kunniaksi.

– Kaikki vaikutti silloin jotakuinkin normaalilta, kertoi ravintolan omistaja Topias Haapanen.” (AL 17.11.1997.) Tämä ideaalisuuden esittäminen on valinta, sillä *Iltalehti* kertoo ravintolassa käynnistä toisella tapaa (ote L8). Sen mukaan vain pariskunta oli ravintolassa.

Iltalehdenkin ingressissä miehen ja avovaimon ravintolakäynti jäsentyy jäätelönhakureissuksi. Varsinaisessa tekstissä, ravintoloit-

¹² Suomessa lapsen riski joutua henkirikoksen uhriksi on erityisen korkea verrattuna muihin kehittyneisiin maihin. Ampuma-aseet liittyvät verrattain usein lasten kuolemiin. (Vanamo ym. 2001, 199.)

Ote L8 (mies – tytär,
avovaimo ja tämän äiti)

Ingressi: Joroislaisen perheen mies ja avovaimo olivat käyneet vasta-päisessä ravintolassa valitsemassa syntymäpäiviä juhlineelle tyttarelleen jäätelöä vain tunteja ennen surman-luoteja.

Pian leppoisa perheilta kääntyi perhehelvetiksi (...)

Pariskunta kävi ravintolassa varsin usein läheisen sijainnin takia. Surmaitana mies ja avovaimo olivat piipahtaneet Seurasaliin oluella. Haapasen mukaan minkäänlaisesta

riidasta tai epäsovusta ei ollut näky-nyt merkkejä. Pariskunta kävi vielä ennen lähtöään valitsemassa kolmi-vuotissyntymäpäiviään juhlineelle tyttarelleen jäätelön ravintolan keittiöstä.

– Meiltä lähtiessä he eivät olleet ollenkaan humalassa, Haapanen painottaa.

Kaikki viittasi siis siihen, että ky-seessä oli leppoisa lauantai-ilta, aivan kuten tuhansilla muillakin suomalaisperheillä.

(IL 17.11.1997)

sijan kertomuksessa, se kuitenkin mainitaan oluella piipahtamisena, kuitenkin korostaen, että tämä 'pariskunnan' toiminto kuuluu "leppoisaan lauantai-iltaan". Ravintolassa käymisen mahdollinen ongelmallisuus ohitetaan selittämällä sitä ensisijaisesti jäätelön hakemisena, vasta toissijaisesti oluen nauttimisena, jonka tavallisuutta ja pariskunnan humalattomuutta korostetaan. Tämä on mielenkiintoista senkin takia, että ravintolakäyntiä ja alkoholin nauttimista voitaisiin käyttää selittämässä sitä, miksi tapahtumat kulkivat tuhoisaan suuntaan. Tällöin se ei olisi kerronnan kannalta ongelmallinen elementti. Nyt on tehty valinta ja painotetaan tavallista perhe-elämää, sen sijaan että kerrottaisiin poikkeuksellisen konfliktin alkuasetelmista. Myöskään sitä, kuka hoiti tyttöä vanhempien ollessa ravintolassa, ei pohdita, vaikka lapsen yksin jättäminen katsotaan usein vanhemmuusvelvollisuuksien rikkomiseksi.¹³ Näiden seikkojen kysyminen liittyisi enemmän oletukseen perhe-elämän poikkeuksellisuudesta kuin sen tavallisuudesta.

¹³ Lehtitietojen mukaan isoäiti tuli paikalle vasta tyttärensä hälyttämänä, kun mies oli alkanut riehua.

Myös sen tapauksen yhteydessä, jossa mies surmasi kolme lastaan ja itsensä, esiintyi paljon ideaaliperheen kuvausta (otteet L9), edellisestä poiketen lähes säröttömästi: ”Koko perhe lasketteli ja luisteli yhdessä edellisenä iltana Tuiskulan koululla” (AL 24.1.2001 etusivu). Ammutun pikkutyön opettajan kertomuksessa isäkin vaikuttaa ihanteelliselta: ”Miran ja Jonin isä kävi vanhempainilloissa, tuli joskus suoraan töistäänkin.” (AL 24.1.2001 sisäsivu).

Otteet L9 AL ja IS (mies – 3 lasta)

Perheen naapurit ovat järkyttyneitä ja täysin ymmällään kaikkia kauhistuttaneista tapahtumista. Ulospäin he eivät olleet havainneet mitään erityistä, joten surmatyö tuntuu selittämättömältä.

Edellisen iltapäivän 7-vuotias Mirja juhli luokkansa ja opettajansa Tarja Liuhulan kanssa yhden luokkakaverin syntymäpäiviä. Vielä samana iltana koko perhe lasketteli pulkkamäkeä ja pelasi jääkiekkoa Tuiskulan koulullaan.

Perhe osti ja kunnosti kauniiksi vanhan omakotitalon metsän reunaan nelisen vuotta sitten, parisataa metriä perheenäidin syntymäkodista. Äiti on ammatiltaan tarjoilija.

– Tämä on aivan hirveää, sanoo eräs naapureista, itkua hilliten.

Hänen puhelimensa pärisee taukoamatta. Pari autoa matelee hitaasti ohi.

(AL 24.1.2001)

Hänen oli vaikea ymmärtää naapurimiehen tekoa. Perheenisä oli päinvastoin tuntunut kantavan paljon huolta lapsistaan.

– Viime kesänä vanhin poika olisi halunnut itselleen jousipyssyn ja siihen kunnan nuolia. Isä kieltäytyi niitä tekemästä, koska ne olisivat olleet vaarallisia. Isä myös oli löytänyt pienoiskiväärin patruunoita, jotka antoi minulle, ettei poika pääsisi niitä kiven päällä paukuttelemaan, muis- telee Fors hiljaisella äänellä.

– Kyllä hän tuntui suojelevan lapsiaan.

(IS 24.1.2001)

Yleisesti ottaen perhe esitetään tavallisena: ulospäin ei ole havaittu mitään erityistä (L9). Mutta sisältäpäin tällaisiakin havaintoja olisi ilmeisesti voitu tehdä. Mitään perheen tavallisuuden uudelleenarviointia ei kuitenkaan tehdä. ”Perhe vaikutti tavalliselta” kerrotaan silloin, kun tekijänä on aikuinen poika. Tämä ilmaisu kantaa mukanaan jo paljon enemmän epäilyjä siitä, että pinnan alla onkin ollut jotain muuta kuin miltä ”vaikutti”. Samoin naisen tekemässä

perheen ja itsensä surmassa idylliperheestä tuli kulissi, kun naisen tekijyys paljastui.

Idylliperheen rakentamista ei rasiteta toisensuuntaisten havaintojen tarjoamilla tulkintamahdollisuuksilla. Ideali-isää rakennetaan tapauksessa, jossa mies oli surmannut kolme lastaan Kurikassa, kahdella tavalla: 1) uutisoinnissa korostetaan tekijä-miehen isyyttä erityisesti liittyen lasten suojelemiseen, ja 2) korostetaan koko perheen yhteistä tekemistä ja isän osallistumista lasten elämään. Tällainen isä ei vaikuta lapsiaan surmaavalta tyypiltä (rikollistyypeistä Jayyusi 1984), jos sellaista tyyppiä sitten ajatellaankaan olevan olemassa. Tällainen isä tuskin on välinpitämätön lastensa turvallisuuden suhteen tai ei pidä lasten elämää arvokkaana.

Voidaan ajatella, että näissä kertomuksissa rakennetaan tapauksista uutisarvoisia niiden yllätyksellisyyden perusteella, selitetään sitä, mikseivät naapurit ole puuttuneet tai vältetään puhumasta pahaa kuolleesta. Samalla tullaan luoneeksi kuva siitä, että tekojen tekijät ovat todella tavallisia – oikeastaan ideaalisia isiä. Voidaan ajatella, että tavallisia perheitä ja tavallisia isiä löytyy Suomesta paljon, lapsensurmat taas ovat harvinaisia. Tavallisuuden korostaminen toimii aivan kuin selityksen mahdollisuuden kieltämisenä.

Kertomus idylliperheestä/tavallisesta perheestä ja ideali-isästä sekä tähän liittyvästä tapahtumien yllätyksellisyydestä ei edusta mitään ainakaan kovin tunnettua lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvää kerrontatraditiota. Ne eivät ole kertomuksia isän liallisuudesta ankaruudesta, eivät kostosta puolisolle, eivätkä altruismista, johon joskus laajennetun itsemurhan tulkinnoissa törmää. Vai onko kerronnassa siirrytty tragedian puolelle? Oidipus tajuaa surmanneensa isänsä ja naineensa äitinsä vasta teot tehtyään ja sokaisee itsensä. Samoin Klaus Kurki saa vasta jälkikäteen tietää surmanneensa viattoman vaimonsa ja oman poikansa, joista ensimmäistä hän piti huorintekijänä ja jälkimmäistä äpäränä, ja hukuttautuu. Näissä molemmissa tapauksissa kohtalon voimat ovat johdattaneet miehen hirmutekoihin. Tutkimuskirjallisuudessa puolestaan

liian ankara kuritus, lapsen käyttäminen koston välineenä ja harhainen altruismi ovat useimmin käytettyjä selityksiä lapsien surmille (esim. Polk 1994). Nämä selitykset alkavatkin pilkkaamalla, kun asiantuntijat pääsevät kertomaan näkemyksiään, joihin palaan vielä tässä luvussa.

Vanhempi-lapsi-suhde ei tunnu jäsentävän eikä selittävän tapahtumia, tai se liitetään ennemminkin tapahtumia edeltävään aikaan. Perhe elää tavallista, rauhallista ja idyllistä elämää, isä suojelee lapsiaan ulkopuoliselta pahalta. Yhtäkkiä isä surmaa kolme lastaan ja itsensä. Tapahtumiin liittyy käsitys miehestä, joka saattaa alkaa riehua ilman näkyvää syytä, ahdistua ja tuhota. Miehestä, joka normaalisti on kunnollinen, mutta joka tiettyinä hetkenä ei ole ”oma itsensä”. Mies räjähtää ulkoisten paineiden kasvettua liian suuriksi. Teko nähdään toki henkirikoksena, mutta sellaisena, jossa tekijä ei ole syyntakeinen. Lapsen valinta uhriksi ei näyttäydä (aina) oleellisena tekijänä tai herättää ihmetystä, olisihan kulttuuriseen käsikirjoitukseen kuulunut ennemmin naisen tappaminen. Väitän, että isän väkivallalle ei ole selvää selitystä, eikä sen käsitteilylle kovin helposti mobilisoitavia kulttuurisia resursseja.¹⁴ Aivan kuin isyys ja suhde lapseen liittyisivät persoonallisuuden toiseen puoleen, jolla ei ole väkivallan kanssa mitään tekemistä.¹⁵

¹⁴ 'Isä' on kuitenkin käytössä taajaan, esim. "hiviseuraan kuulunut isä". Tapahtuma määrittelee miehen isäksi, joskus läpi koko uutisen, toisissa ainakin otsikossa. Suhde tuodaan esille selvästi, mutta sitä ei liitetä niinkään selityksiin. Selkein poikkeus on Sodankylän tapaus jossa tapahtunutta tarkastellaan suhteessa surmattuun naishoitajaan ja tekijä ei ole isä vaan "mieshoitaja tappoi kollegansa ja poikansa". Toinen poikkeus on "Hervannan ampuja", joka otettiin käyttöön vasta seuraavana päivänä, ensimmäisenä päivänä tämäkin mies oli isä.

¹⁵ Suomessa lapsiaan surmanneista on äitejä suurempi osa (41 %) kuin isiä tai isäpuolia (27 %) mutta isät tekevät useammin murha-itsemurhia (69 %) kuin äidit (29 %). Isät myös surmasivat suurimman osan yli neljä vuotta vanhemmista uhreista. Luvut on saatu monivuotisen (1970–1994) tilastollisen seurannan perusteella. Lapsiksi määriteltiin alle 15-vuotiaat. (Vanamo ym. 2001.)

Asiantuntijaselitykset: mikä saa miehen tappamaan?

Ututisten kerronta perheestä ja surmanneesta miehestä painottuu kertomuksiin tavallisuudesta, jota poikkeukselliset tapahtumatkaan eivät murra. Tosin jossain tapauksissa viitataan joihinkin sel-laisiin tekijän piirteisiin, jotka vihjaavat ettei teko ole täysin yllätys. Aggressiivisuutta ja liiallista alkoholinkäyttöä on saatettu panna merkille – mutta suhde lapseen on näistä irrallinen, ne eivät ole näkyneet niissä pätkissä, joissa lapsista puhutaan. Asiantuntijat ja muut henkilöt, jotka toimittaja on valinnut haastateltavikseen, pohtivat kuitenkin tapahtunutta myös lapsen surmaamisena.

Kun mies on jo ollut väkivaltainen ja on tehty tulkinta, että hän on poissa tolaltaan, naapuritkin alkavat pelätä lasten osalta pahinta. Naapureista poiketen, asiantuntijat harvoin pitävät lapsiin kohdistuvan väkivallan olemassaoloa yllätyksenä. *Ilta-Sanomien* erikoisartikkelissa (L10), jossa haastateltiin psykiatria, yllätyksellisyy-s on kuitenkin merkitty selvästi hänen puheenvuoroonsa, jossa määritellään tapaus harvinaiseksi ja kerrotaan, mikä olisi yleistä. Tämän lausunnon mukaan taval-lista olisi se, että mies surmaisi lastensa lisäksi myös puolisonsa ja että hän olisi iältään vanhempi. Mutta tässä asiantuntijakin näyttäisi tuottavan ensisijaisesti selitystä omalle järkytykselleen, joka ei kuulu ammattilaisuuteen.

Yleisesti ottaen mielisairaalan lääkäreillä ja kriminologeilla on tiedossa se, että myös lapsia surmataa, ja näissä tapauksissa

Ote L10 (mies
– 3 lasta) erikoisartikkeli,
asiantuntijahaastattelu:

Kun mies surmaa itsensä ja lapsensa, hän surmaa samalla **yleensä** myös puolisonsa. On **hyvin harvinaista**, että isä vie **ainoastaan** lapset mukanaan. Kurikan tapauksessa myös am-puma-aseeseen tarttunut isä on hyvin nuori.

– Tämä **ei ole tavallinen ta-rina** ollenkaan. Vaikuttaa **hyvin harvinaiselta** ja järkyttävältäkin tapaukselta. Tulee itsellekin paha mieli, vaikka tässä työssä on kaikenlaista kohdannut, Eronen sanoo.

(IS 24.1.2001)

Ote L11 IS (mies
– 3 lasta) erikoisartikkeli,
asiantuntijahaastattelu:

– Uhkaukset pitäisi **aina** ottaa tosissaan. Jos isä tai äiti uhkaa tehdä lapsille jotain, tilanteisiin pitäisi **aina** puuttua, Eronen neuvoo.

Perhesurmiin syyllystyvät myös naiset, mutta miesten teot ovat Erosen mukaan väkivaltaisempia kuin naisten. Miehet käyttävät ampuma-aseita, naiset surmaavat myrkyttämällä unilääkkeillä tai hukuttamalla.”

(IS 24.1.2001)

läpä sellaista, johon pitää *aina* puuttua. Käytössä ovat äärimmäisiä tapauksia merkitsevät sanamuodot (*extreme case formulation* esim. Nikander 2002) ja korostetaan sitä, että tällaisessa tilanteessa on vain yksi oikea toimintatapa. Kriminologi Aromaalla on samansuuntainen viesti (L12) vaikkakin hän ei pohdi pelkästään lapsen vaan myös muiden perheenjäsenten surmaamista.

Aiemmassa otteessa (L11) puhuttiin lapsen kohdistuvista uhkailuista ja potentiaalisina uhkaajina isästä tai äidistä. Kriminologin sanoman pohjalta kirjoitetussa tekstissä (L12) taas

useimmiten surmaaja on oma vanhempi. Haastattelulla vankimielisairaalan johtavalla lääkäriellä tuntuu olevan käsitys tavallisesta laajennetusta itsemurhasta. Hän näkee tapauksessa myös yleistetävän puolen, joka on nostettu erikoisartikkelin otsikkoon ”Uhkaukset pitäisi ottaa tosissaan”: vanhemmat voivat uhkailla lapsiaan ja tällaiseen pitää aina puuttua (ote L11).

Se, että isä tai äiti uhkaa tehdä lapsille jotain on tavallista, ja viepuuttua. Käytössä ovat äärimmäisiä

Ote L12 IS erikoisartikkeli,
asiantuntijahaastattelu
(mies – 3 lasta):

Surmauhkaukset otettava vakavasti

Aromaan mukaan miehen puheet perheensä tappamisesta pitäisi **aina** ottaa vakavasti varsinkin, jos talossa on tappovalmiita tuliaiseita.

– **Ei saisi** ajatella, että se on pelkkää puhetta. Toteutuneita perhesurmia on saattanut edeltää vaikka 10 tai 50 vaarallista tilannetta.

Aromaan mukaan julkisuudessa perhesurmista kertominen voi estää uusia tapauksia.

– Perheensä surmaamista ajatellut voi säikähtää, kun tajuaa, mitä se todellisuudessa tarkoittaa.

(IS 18.11.1997)

uhkailu liitetään eksplisiittisesti miehen puheisiin ja siinä niiden kohteena on perhe. Uhkailu kuuluu siis yleisesti vanhemmuuteen – ei ideaalien piirteiden liian pitkälle viemisenä ja täten patologiaa vaan niiden vastaisena käyttäytymisenä. Miehen harjoittama uhkailu taas liittyy perheeseen kokonaisuutena, 'perhesurman' uhkaan (jonka käsikirjoitus edellyttää myös vaimon surmaamista). Molemmissa otteissa tulee painokkaasti esille se, että tämä on väkivaltaa, jolta yhteiskunnan ja lähiympäristön pitäisi lapsia suojella.

Huolimatta siitä, että varotoimet vanhempien väkivallan varalle nähdään asiallisina, asiantuntijoidenkin käsitykset tasapainottelevat sen ajatuksen kanssa, että vanhempi haluaa aina lapsensa parasta. Sekä kriminologin että Lyömättömän linjan työntekijän, Marko Hytinkosken, puheenvuoroissa (L13) lapsen tappaminen esitetään poikkeuksena ja varsinaisena kohteena nähdään vaimo. Syy liittyy siis vanhempien väliseen suhteeseen. Tällöin saatetaan jopa moralisoida ”väärää” kohteen valintaa ja huolehtia siitä, että perhesurmien uhrien piiri on laajentunut. Haastatellun auttamistyöntekijän kirjoitetaan myös sanoneen, että ”(e)nnen hengestään pääsi yleensä vain vaimo. Nyt mukana ovat lapset ja muut sukulaiset.” Jos kyse on parisuhteen ongelmista, ne tulisi ratkoa parisuhteen sisällä, lasten käyttäminen ”välineinä” on väärin.¹⁶ Toisaalta tätä lieventää se, ettei

Ote L13 (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti) Lyömättömän Linjan vastaavan työntekijän asiantuntijahaastattelu:

– Mies on tietoinen vaimonsa surmatessaan mitä tekee. Kun surmaamisen kynnys on ylittynyt olotila on kaoottinen. Siinä sekavassa mielentilassa mies jatkaa loppuun saakka aloittamansa pahanteon, Hytinkoski kuvaa perhesurmia.

(IS 18.11.1997)

¹⁶ Aineiston ulkopuolta tätä väitettäni tukee *Iltä-Sanomien* uutinen 17.11.2000, jossa poliisi kertoi, että ”perhetragedian syy kumpusi mustasukkaisuudesta”. Vaimon poistuttua riidan vuoksi mies soitti sukulaisilleen ja ”kertoi, että hän aikoo tappaa itsensä.” Tapaus oli otsikoitu ”Isä tappoi 15-vuotiaan poikansa Kuopiossa”. Fokalisointia (Mills 1995) ei selvästikään ole tehty miehen näkö-

lapsen uhriutumisen ole aiottua: tapahtumien kulku, niiden vyöry vie tekijän mukanaan tai sitten tekijällä on altruistinen motivaatio, eikä hän halua että lapsi jäisi yksin. Aggressio, viha ja kosto, negatiiviset tunteet suuntautuvat vaimoon ja lapsi ”surmatahan ohella” tai ”ettei se jäisi heitteille”.

Mitä ilmeisimmin se, että isä surmaa lapsensa, on sensitiivinen aihe. Otteen L14 kriminologiasiantuntija tasapainottelee kahden tulkinnan välillä: altruistisen laajennetun itsemurhan ja koston vaimolle. Hän vielä muotoilee lähes äärimmäisen kiellon: ”tuskin kukaan” edes surma-aamuna ajattelee tekevänsä sen. Kostokaan ei siis olisi suunniteltu, vaan se nousisi tilanteen kehittymisestä hallitsemattomaan suuntaan. Myös lyömättömän linjan työntekijä irrottaa lapsen surman suunnitelmallisuudesta: ”Kun surmaamisen kynnyks on ylittynyt olotila on kaoottinen. sekavassa mielentilassa mies jatkaa loppuun saakka aloittamansa pahanteon” (L13). Suunnitelmallisuuden kieltä-

Ote L14 (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti) erikoisartikkeli, asian-tuntijahaastateltavana kriminologi:

”Lapsi surmatahan ettei se jäisi yksin”

Aromaan mukaan oman lapsen tappamiseen on **hyvin korkea kynnyks**. Lapsi tapetaan Aromaan mukaan vaimon ohessa siksi, ”ettei se jäisi yksin ja heitteille”. **Harva** tappaa lapsen vihan takia. Lapsen tappamisella mies voi yrittää kostaa vaimolleen.

Läheistensä surmaaminen ei ole Aromaan mukaan suunniteltua. Tappamisen aikomus saattaa nousta esiin hyvin nopeasti tapahtumien vyöryttyä.

– **Tuskin kukaan** niitä mielessään hautoo ja aamulla herätessään ajattelee, että tänään tehdään perheestä selvää.

Alkoholin merkitys on tärkeä tilannetekijänä. Päihtymys vääristää tilanteita ja tulkintoja. Pään selvittyä ja tilanteen valjettua seuraa usein voimakas katumus ja epäusko omien kätten töistä, jos mies itse jää eloon.

(IS 18.11.1997)

---

kulmasta, hänen määrittelynsä tapahtumasta on itsemurha, kun taas otsikossa kyseessä on tappo. Tätä tapausta ei liitetä joukkoon ”laajennetut itsemurhat” tai ”lapsen mukaan ottaminen”. Mustasukkaisuus lienee avainsana, joka ei salli tapausta määrittävän näin.

minen näyttää tosin tutkimusten valossa ja aineistoni perusteella enemmän aiheen sensitiivisyyden merkitsemiseltä kuin varsinaiselta asiantuntijatiedolta.¹⁷

Sodankylän tapauksen kohdalla lapsen surmaamisen tarkoituksellisuutta ei kielletty (P20). Mies on ilmeisesti jäähyväiskirjeeseen kertonut ottavansa mukaansa poikansa, muttei selittänyt sitä, miksi hän surmasi myös sairaanhoitajakollegansa. Pojan surman tarkoituksellisuus yhdistetään itsemurha-aikeisiin: ”Itsemurha-aikeita miehellä oli ollut jo aiemminkin. Myös pojan hän näyttää hakeneen mukaansa tietien tahtoen”. (*Lapin Kansa* 16.3.1999). Yleinen masentuneisuus selittää tekoa (L15), mutta paremmin pojan ”mukaan” ottamista kuin työtoverin.

Ote L15 IS (mies – kollega ja poika):

Yleinen masentuneisuus ajoi haulikkomiehen joukkosurmaan Sodankylän tutkimukset loppusuoralla

Yleinen masentuneisuus yhdistettynä jo vuosia kyteneeseen itsemurha-ajatteluun aiheutti todennäköisesti Sodankylän murhenäytelmän, jossa mies surmasi sairaanhoitajan, pienen poikansa ja itsensä.

Keskusrikospoliisin tutkimuksissa ja erittäin perusteellisissa ihmisten kuulusteluissa ei ilmennyt mitään erityistä syytä miespuolisen sairaanhoitajan käyttäytymiseen.

Poliisia onkin askarruttanut kysymys, miksi itsemurhaa hautonut otti työtoverinsa ja seitsenvuotisen poikansa ”mukaansa”, kertoi rikoskomisario Tero Kursukangas IS:lle.

– Osittain ihmisten vastaukset ovat menneet päällekkäin, Kursukangas toteaa.

– Näin tapahtui esimerkiksi tiedusteltaessa, oliko haulikkomiehellä riitaa surmaamansa naishoitajan kanssa. Joka tapauksessa paluu pidetyn tauon jälkeen työelämään oli ampujalle vaikea juttu. Hän oli väsynyt työhönsä ja oli käynyt itsekin hoidossa.

Haulikkomiestä masensi myös se, ettei hänen ohjelmasuorituksensa herättänyt presidentin vierailun aikana riittävästi kiinnostusta. Hän oli valmistellut tietyn esityksen noitarummulle.

(IS 3.5.4.1999)

¹⁷ Jos tarkastellaan näitä tulkintoja suhteessa kolmeen tapaukseen, joissa isänsä surmaamat lapset olivat teini-ikäisiä ja vanhempia, niin missään näistä kolmesta tapauksesta lapsen uhriksi joutuminen ei vaikuta vahingolta. Eikä uutisoinnin perusteella näyttäisi siltä, että aiottu uhri olisi ollut (ainakaan suoraan) lapsen äiti/vaimo.

Tarkoituksellisuus ja itsen tuhoamisen ensisijaisuus tulee esille silloinkin, kun syy liitetään suoraan vanhemmuuteen (sukupuoli-neutraalilla tavalla): ”Joskus tekijä kokee oman huonoutensa ja kelvottomuuden tunteensa niin murskaavana, ettei voi nähdä omalle jälkikasvulleenkaan tulevaisuutta ja olemisen oikeutusta.” (IS 2001 mies – 3 lasta.) Lapset nähdään jälkikasvuna ja vanhempansa perimän jatkajina, tämän persoonan laajentumina. Tätä pitäisin maskuliinisena vanhemmuuden konstruktiona, onhan se käytössä isän teon yhteydessä, verrattuna feminiinisempään, jossa äitiyden/vanhemmuuden taakka on naiselle raskas kantaa yksin ja hän uupuu henkisesti. Tämä on aineistossa harvinainen tulkinnan tapa. Siihen suhtaudutaan ehkä varauksellakin: eräs aineiston ulkopuolinen tapahtuma (mies surmasi tyttärensä ja tämän pojan) oli STT:n uutisessa otsikoitu ”Mies surmasi jälkeläisensä ja itsensä”, mutta tätä muotoilua ei käytetty lehdissä.

Myös ne motiivit ja taustat, joihin lapsia tai vanhemmuutta ei liitetä, liittyvät useimmiten itsemurhiin, ei henkirikoksiin. ”Isä oli ollut pidemmän aikaa työttömänä ja sairastellut” (IS 13.10.1997) kerrotaan miehestä, joka surmasi aikuisen, 22-vuotiaan poikansa ja itsensä.¹⁸ Lasten varttuneisuus ei siis täysin eliminoi sitä mahdollisuutta, että heidän surmaansa tarkasteltaisiin osana isän itsemurhaa. Mainitut mahdolliset motiivit, työttömyys ja sairastelu, selittävät lähinnä itsemurhaa tai ’laajennettua itsemurhaa’, mutteivät henkirikosta.

Näissä asiantuntijoiden selityksistä löytyy yhtäältä jako tietoiseen ja suunniteltuun toimintaan sekä toimintaan, johon ajautetaan, ja toisaalta jako itsemurhan ja surmaamisen motiiveihin. Suunnitelmallisuushan toimii myös tapon ja murhan välisenä

¹⁸ Isä tappoi tyttärensä ja itsensä: poliisi ei halua kertoa tapahtumista tai syistä. Isä oli ollut pidemmän aikaa työttömänä ja sairastellut (isä – poika), alkoholilla on osuutta (isä – lapset), jos itse halusi lähteä... (isä – lapset, naapuri pohtii) eli halusi tappaa itsensä. Pitkään jatkunut depressio voi olla taustalla eli itsemurhasyyt.

erotteluna, ja erottelu itsemurhan ja surman motiiveihin tietenkin erottaa teot henkirikoksiksi ja laajennetuiksi itsemurhiksi. Näiden lausuntojen pohjalta voisi olettaa, että lasten surmaamisesta saisi yleisesti ottaen lievemmän tuomion kuin aikuisiin kohdistuvista teoista.

Ideaali-isistä tulevat mieleen pohdinnat isyyden feminisaatiosta (Korhonen 1999; Haywood & Mac an Gail 2003). Rankaisevat perheenpäävät ovat kadonneet. Autoritaarinen isä, jonka miehinen kunnia saa kolhuja konkurssista ja vastoinkäymisistä, mikä johtaa perheen surmaamiseen häpeän vuoksi, on myös kadonnut. Ainoastaan 'vanhempi', joka ei näe ”jälkeläisilleenkään olemassaolon oikeutusta” vihjaa enää tähän suuntaan. Tosin positiivisessa mielessä isään liitetään perinteisiä miehisen isän ominaisuuksia, kuten suojeleminen. Aiemmin vain äiteihin on liitetty altruistinen motivaatio. Mutta nyt lapsen pelastaminen kuolemaa pahemmalta kohtalolta, yksin jäämiseltä ilman ”vanhempiaan”, sopii selitykseksi myös isien kohdalla. Sanan vanhempi taajan käytön voi ajatella viittaavan siihen, että äitien ja isien kompetenssit, oikeudet ja velvollisuudet näyttäytyvät murha-itsemurhien selitysyhteydessä samanlaisina.¹⁹ Eroa löytyy siinä, että kun äiti oireilee yksinäisen äitiyden taakan alla naisellisesti mielenterveysongelmin, niin isä on myös mies, eli miehen väkivallan yleiset selitykset pätevät myös isiin.

Miksi mies surmaa lapsensa -kysymys on retorinen, kun taas Mikä saa miehen tappamaan perheensä -kysymykseen pyritään vastaamaan. Nämä kaksi kysymystä eroavat ensinnäkin siten, että ensimmäisessä isän teon uhri on hänen lapsensa ja toisessa miehen teon uhri on hänen perheensä. Mutta toinenkin ero löytyy: ensimmäisessä pohditaan isän motiivia, jota ei voida ymmärtää, toisessa sitä, mikä vaikuttaa mieheen – mikä ulkopuolinen voima saa teot aikaan. Mies ja väkivalta abstrahoituvat ja irtautuvat kontekstis-

¹⁹ Sanalla vanhempi viitataan teksteissä usein äitiin (ks. Vuori 2000b).

taan, kun taas naisen väkivaltaa lastaan kohtaan (tai sen syynä olevia mielenterveytensä ongelmia) on vaikea erottaa äitiydestä (ks. luku 9 ”Nainen tekijänä”).

Kollektiivinen suru ja suru lasten takia

Lasten kohtalon sureminen tuli aineistossa esille lähinnä niissä tapauksissa, joissa isä oli surmannut lapsensa ja itsensä. Myös vanhempien kuoleman jälkeen jääneiden lasten kohdalla voidaan lukea rivien välistä myötätunnon osoituksia, vaikkei suoria surun ilmauksia löydykään. Sureminen on usein kohteetonta, kun kerrotaan koko kylän surevan tapahtunutta, ja harvemmin kohteellista ja henkilöityä, kuten silloin jos kerrotaan jonkun ihmisen järkytyksestä koskien tietyn lapsen kuolemaa.

Tyypillinen otsikko, jolla kerrotaan tapauksista, joissa isä on tekijänä ja lapset uhreina, on ”Isä surmasi lapsensa ja itsensä Pikkukaupungissa”. Tämä on yleinen tapa rakentaa murha-itsemurhan otsikko ja erityyppisissä murha-itsemurhissa esiintyy sen variaatioita. Suruun viitataan joissakin tapauksissa: ”Koko Kurikka suree”, ”Sodankylää kohtasi kollektiivinen suru”. Sodankylässä järkytys lienee ollut ennen kaikkea

Ote L16 Lapin Kansa
(mies – poika ja kollega):
kollektiivinen suru:

Kolmen ihmisen hengen sunnuntaina vaatinut ampumistragedia järkytti Sodankylän terveyskeskuksen ja koko paikkakunnan. Sodankylää kohtasi kollektiivinen suru, joka kokosi ihmisiä illalla kirkkoon rukoilemaan, kuulemaan psalmeja ja istumaan hiljaa omien ajatustensa kanssa hiljaisen musiikin soudessa.

(Lapin Kansa 16.3.1999)

se, että sairaanhoitajan surma oli sattunut kaikille tutussa paikassa, terveyskeskuksessa. Siellä surtiin ”kahta osapuolta” eli toisaalta miestä ja hänen poikaansa, toisaalta sairaanhoitajaa, ja tapauksella ”oli kolme uhria”. Kollektiivisessa surussa tekijyyden ja uhriuden rajat selvästi liudentuvat.

Otteet L17 (mies – 3 lasta) kerrotaan lapsista ja lasten surusta AL ja IL:

Kynttilä pulpetilla

– Jotkut pyrskähivät suoraan itkemään, toiset jäivät miettimään hiljaa tapahtunutta, jotkut alkoivat kertoa muistikuviaan Mirasta. Toiset torjuivat koko asian ja yrittivät ajatella, että he näkevät vain unta. Muutamat lapset ryhtyivät heti surutyöhön käsillään; he tekivät koristeet Miran kynttilän ympärille, pulpetille, alaluokan opettaja Vilhula kertoo elämänsä raskaimmasta koulupäivästä.

– Mira oli pieni, mutta erittäin sinnikäs oppilas. Ruskeat, suuret silmät vilkkuivat aina iloisena ja ruskea tukka heilahteli. Hän oli Maria joulunäytelmässämme.

– Miran ja Jonin isä kävi vanhempainilloissa, tuli joskus suoraan töistäänkin.

Kynttilä syttyi molempien pulpeteille. Lapset kerääntyivät pihalle nostamaan lipun puolitankoon. He lauloivat yhdessä *Jumalan kämmenellä*.

– Asia piti heti aamusta kertoa sellaisenaan oppilaille, huhujen välttämiseksi. Lapset saivat heti kysyä tai kertoa asiansa. Saamme Kurikan

kaupungin auttajat paikalle keskiviikkona, joten meidän oli järjestettävä oma kriisiryhmämme, koulun johtaja-opettaja Timo Toppari kertoo.

Hän oli vastailut kymmenille kysyjille, ja joukolle toimittajia koko päivän. Toppari ja muut opettajat pitivät kaksi viimeistä koulutuntia melkein kuin tavallisesti. Elämää piti jatkaa.

Vasta sitten oli heidän aikansa itkeä. Ja kysyä, miksi.

(AL 24.1.2001)

Koulussa itettiin ja muistettiin Miraa ja Jonia

Tuiskulan yli 50 oppilaan koulun pihalla liehui siniristilippu eilen puolitangossa. Sisällä luokkatiloissa paloivat kahdella pulpetilla kynttilät 7-vuotiaan Miran ja 13-vuotiaan Jonin muistoksi. Opettajat olivat aloittaneet kriisiyön, jota jatkaa tänään koululle saapuva Kurikan kriisiryhmä.

(...)

– Kurikan kriisiryhmästä kerrottiin, että ensimmäisenä päivänä lasten on parasta käydä tapahtumia läpi tutujen ja läheisten opettajien kanssa.

(IL 24.1.2001)

Myös ”lapset surevat lapsia”. Tämä löytyy Kurikan tapauksen uutisoinnista (L17) ja Sodankylän tapauksen uutisoinnista (L18), jolloin ensin tuotiin kuitenkin esille sairaanhoitajan tunteneiden järkytys.

Pienten lasten kuolemat korostuvat, mutta ne saavat painoarvoa vasta, kun lapset ovat sosiaalisessa iässä. Niitä voidaan käsitellä ikätoverien surun ja kysymysten kautta. Vauvojahan olisi vaikea esittää suremassa toisia vauvoja. Uutisissa viitataan ajatukseen, että

lasten on vaikea ymmärtää tapahtunutta ja suru liittyy samaan ryhmään kuulumiseen: koululuokan jäsenyyteen sekä saman ikäluokan jäsenyyteen. Kyseessä on ikäkausi, jolloin ei vielä odota ikätoverien elämän loppuvan. Lasten tunteet ja tuntemukset määrittyvät lähinnä aikuisten tulkintojen perusteella, sen pohjalta, mitä tiedetään kategoriasta lapsi. Myös opettaja tietää, mitä hänen koululuokkanensa lapset ajattelevat. Aikuisten tehtävä (ehkä jopa velvollisuus) on tarjota lapsille vastauksia tai ainakin lohduttaa. Sureminen yhdistetään lisäksi usein uskontoon: Mira oli Maria joulunäytelmässä. Lapset laulavat ”Jumalan kämmenellä”. Lapset leikkelevät paperista enkeleitä ja sytyttävät kynttilät²⁰. Myös muissa tapauksissa uutisoidaan suremista kirkossa ja niissä esiintyy pappeja omaisten lohduttajina (esimerkiksi kun mies surmasi kollegansa, poikansa ja itsensä Sodankylässä).

Ote L18 Lapin Kansa (mies – poika ja kollega) kerrontaa lapsen kuolemasta ja lapsista:

Myös lapsille piti löytää vastauksia

Kriisiryhmä auttoi tapahtumassa mukana olleita: molempien osapuolten lähiomaisia, työtovereita, ahdistavan tapahtuman silminnäkijöitä.

Tätä kriisityötä tekemässä oli myös Sodankylän seurakunta ja pastori Helena Suomela, joka kävi jo illalla terveyskeskuksessa. Hän koh-tasi myös 6-vuotiaan poikansa menettäneen äidin ja kävi maanantaina muun muassa Paulaharjun päivä-

kodissa keskustelemassa surmansa saaneen Pekan tarhakavereiden ja hänen päiväkotihoitajien kanssa.

Lapsillekin asia joka tapauksessa tulee eteen. – Päiväkodin hoitajien itkuiset silmät jo hämmensivät.

Pekka oli poissa. Helena Suomela kertoi lapsille, että Pekka on kuollut ja koetti vastailla heidän kysymyksiinsä.

– Lapset kyllä osaavat kysyä, mutta osaako aikuinen vastata. Se se onkin se iso kysymys, Suomela sanoo.

(Lapin Kansa 16.3.1999)

²⁰ *Italehdessä* lapset leikkasivat enkeleitä, muissa lehdissä lumikiteitä ja sydämiä. Miksi? Kuvissa näkyy enkeli. Uskonto on jossain määrin arka aihe.

Naapurit surevat lapsia aivan kuten lasten ikätoverit, mutta omin sanoin. Joroisten tapauksessa naapuri muisteli kuolleen tytön pelottomuutta ison koiran tavatessaan ja tämän reippautta.

Kurikan tapauksen yhteydessä kirjoitettiin: ”Jos itse halusi lähteä, niin miksi pienten lasten piti kuolla, nelivuotiaan Juhonkin” vanhempi mies tuumi, kuivasi silmänurkkaansa ja käveli pois.” Tunnetila tuodaan esille havaintojen kautta: miehellä on kyynel silmäkulmassa. Naapuri jäsentää lasten tappamisen sitä pahemmaksi, mitä nuorempi lapsi on. Toiset lapset olivat seitsemänvuotias tyttö ja 13-vuotias poika. 13-vuotias poika on kaikkein vähiten myötätuntoa herättävä. Kaikki lehdet olivat valinneet surevaksi koululuokaksi tyttären ekaluokan, yksikään ei kuudetta luokkaa

Suru tuodaan esille selvimmin pienten lasten ollessa uhreina. Ekaluokkalaisen kohdalla sen esittäminen sujuu helposti: koulu- luokka ja opettaja kertovat. Varsinainen kollektiivinen suru taas kohdistuu ennemmin perheeseen kokonaisuutena ja kylää tai paikkakuntaa kohdanneeseen tragediaan.

Tällaista tunteiden esittämistä löytyy usein murha-itsemurhauutisista. Kriisitilanteissa niiden joukko, joiden ajatellaan kekevan sen traumaattisena, vaikuttaisi olevan laajentunut. Tätä on myös kritisoitu psykologien harjoittamana tietoisena asiakaskuntansa ja markkinoittensa laajentamisena (Dineen 2001; ks. myös Kivivuori 1992). Vaikka traumojen kokijakunta olisikin laajentunut koskemaan läheisten lisäksi myös kuntalaisia, suomalaisia tai lehden lukijakuntaa, niin harvoin koko kylä tai paikkakunta esitetään suremassa kuollutta avoparia. Tunteisiin investoidaan ja surun ja sympatian kohteiden pitää olla varmasti oikeita uhreja, tunteiden arvoisia²¹. Lapset sopivat tähän rooliin hyvin, kun taas aikuiset miehet tai naiset lähinnä silloin, jos myös heidän lapsensa on kuollut. Mutta tekijää ja uhria(-eja) ei erotella, vaan molem-

²¹ Tapaaminen Lundissa 19.8.2003: Elisabeth Lindberg otti esille ajatuksen tunteisiin investoimisesta: ihminen haluaa kokea myötätuntoa oikeita ihmisiä kohtaan.

pia surraan yhtä lailla. Henkirikos ja itsemurha ovat surussa sivuseikkoja, vaikkakaan lapsen surma ilman tekijän itsemurhaa tuskin johtaisi yhtä taajaan ja laajaan surun ilmaisuun. Tunteiden esittämisessä on myös se ero, että lasten tunteet johdetaan aikuisten toimesta luokasta 'lapsi': tiedetään mitä lapset ajattelevat, tuntevat, pelkäävät ja mitä he haluavat kysyä ("Mitä tapahtuu kuoleman jälkeen?"), kun taas aikuiset esittävät tunteensa ja kysymyksensä itse.

Aikuiset lapset ja heidän vanhempansa

Lapsi-vanhempi-suhteita on aineistossani muitakin kuin tekijän tai uhrin suhde lapsiinsa. Myös keskenään parisuhteessa osallisina olleilla uhreilla ja tekijöillä on vanhemmat. Näillä 'lapsilla' lapsuus ikäkautena on tietenkin ohitettu ja jäljellä on vain kategorisointimahdollisuus 'jonkun lapsi' (kuten myös vanhempiaan surmanneilla aikuisilla lapsilla). Muihin omaisiin kuin omiin pieniin lapsiin ei liity "jäljelle jääminen", vaikka "mukaan ottaminen" liittyisikin.

Kuolleiden aikuisten ihmisten vanhemmista puhutaan kahdella tavalla, ensinnäkin yleisesti omaisina, jotka surevat ja järkyttyvät. Toiseksi heistä kerrotaan, jos he ovat olleet tapahtumiin osallisina. Molemmissa yhteyksissä surmatun vanhemmat ovat usein huolehtijoita (ks. Kraav & Lahikainen 2000, 96). He haluavat edelleenkin suojella aikuista lastaan, ei enää ulkoisilta vaaroilta kuten pienempiä lapsia vaan vaikkapa parisuhteen tuomilta vaaroilta. Nämä vaarat tietenkin ovat "lähtöperheiden" (mt., 99) kannalta ulkoisia. Erityisesti surmattujen naisten äidit esitetään aktiivisina tässä roolissa.

Usein omaiset näyttävät olevan kollektiiviomaisia, perhetragediassa menehtyneiden omaisia (esim. L19). Kriisiavun antamisen suhteen tämä on tietenkin ymmärrettävää, mutta siitä kertominen ei ole väistämätön seuraus. Tavanomaisen henkirikoksen tekijän omaisten tunteita ei useinkaan huomioida, heitä saatetaan jopa syrjiä yhteisössään (May 1999). Murha-itsemurhatapaukset

tietenkin eroavat muista henkirikoksista siinä suhteessa, että teon tekijäkin on kuollut. Sympatia surmaajan omaisia kohtaan ja suru heidänkin puolestaan on selitettävissä sillä, että tekijän kuolema muuttaa omaiset itsemurhan tehneen omaisiksi (vanhemmiksi), mikä puolestaan selittyy joko sillä, että itsen surmaaminen hyvittää henkirikoksen tai se muuttaa (kategorialiu'utus) koko teon perheen tragediaksi, laajennetuksi itsemurhaksi.

Ote L19 HS (mies – entinen naisystävä) surmatun naisen vanhemmat vs. 'omaiset':

Kouvolan surmaaja uhkailut uhria jo aikaisemmin

Nainen pyysi suojelua vuosi sitten

Pitkään jatkunut mustasukkaisuus näyttää olevan Kouvola keskiviikkona iltapäivällä sattuneen ampumavälikohtauksen syynä. Keski-ikäisen naisen ja itsensä tappanut mies oli aiemminkin pahoinpidellyt naista ja uhkailut hänen vanhempiaan.

(...)

Uhrin vanhemmat syyttävät Kouvolan

poliisia siitä, ettei se puuttunut miehen uhkailuihin ja väkivaltaisuuteen aiemmin.

(...)

Syyksi surmasta julkisuuteen annettujen tietojen vähäisyydelle Lehto sanoo traagiset perhesurmat, joita on sattunut Pohjois-Kymenlaaksossa viime vuosina.

Lehdon mukaan poliisi haluaa tiedottaa varsin vähäisesti tällaisista tapauksista muun muassa omaisten vuoksi.

(...)

(HS 17.7.1998)

Kollektiiviomaisten ja henkirikoksen uhrin omaisten välinen ristiriita näyttäytyy selkeimmin Kouvolan tapauksen uutisoinnissa *Helsingin Sanomissa* (L19). Poliisi käyttää kollektiiviomaisia perustelemaan tapauksesta vaikenemistaan, sillä omaisten surua tai halua pitää asia yksityisenä, tulee kunnioittaa. Kirjoitetun perusteella kuolleen naisen omaiset taas haluavat asiasta julkisen, koska he ovat itse joutuneet tekijän uhkailemaksi ja ovat pettyneet poliisin toimintaan.

Nainen ja hänen vanhempansa muodostavat joukon, jota mies (otsikossa 'surmaaja') uhkaa. Tämän jäsenyyskategorisoinnin jakavat sekä uhrin vanhemmat että uutisen kirjoittaja. Poliisi puhuu taas omaisista, joilla hän tuskin viittaa naisen vanhempiin, jotka

ovat vapaaehtoisesti tulleet julkisuuteen, vaan ilmeisesti kyse on ”traagisten perhesurmien” uhrien omaisista. Tämä on ryhmä, jota ei erottele se, ovatko he tekijän vai uhrin omaisia, he ovat ’perheen omaisia’. Poliisin jäsenyykseen liittyy myös pelko matkimisesta, mikä on itsemurhien ehkäisyyn liittyvä huoli, kun taas toimittajan ja vanhempien huoli voidaan määrittää henkirikosten ehkäisyyn liittyväksi.

Mahdollisuus osallisten käsittelyyn perhekollektiivina tarjoutuu myös silloin, kun aikuinen poika surmaa vanhempansa. Näissä tapauksissa lapsi–vanhempi-suhde ja perhekollektiivi tuntuu kuitenkin murentuvan sen lapsijäsenen odotusten vastaiseen toimintaan. Lapsen kuoltua vanhemmat eivät ”jää jäljelle” vaan ”jäivät suremaan” eikä lapsi myöskään ”ota mukaansa”. Aikuisen pojan kuuluminen perheeseen ei ainakaan tällaisessa yhteydessä ole itsestäänselvyys. Kun usein ne, jotka pyrkivät pois perhekollektiivista esimerkiksi eron kautta kuvataan lähtemässä ”pois kotoa” tai jättämässä kotiaan, niin pojat näyttävät ”palaavan” vanhempiensa kotiin, eivät omaansa. Palaan aikuisiin poikiin tekijöinä tarkemmin luvussa 8 ”Mies tekijänä ja uhrina”, mutta huomionarvoista tämän luvun kannalta on se, että kun vanhempia jossain määrin saatetaan ymmärtää lapsiensa surmaajina, niin toisin päin ymmärrystä heruu vähemmän. Vanhempansa surmanneet pojat luokitellaan ensisijaisesti henkirikoksen tekijöiksi, ’surmaajiksi’ ja ’murhaajiksi’.

Aikuisuus etäännyttää lapsia vanhemmistaan. Lapsen voidaan mieltää kuuluvan uusiin kollektiiveihin, parisuhteeseensa ja perheeseensä. Tällöin vanhempia saatetaan tarkastella tämän perheen kehiksestä, varsinkin jos fokalisaatio tehdään tekijän/miehen kautta. Jos tätä tekijän fokalisaatiota vahvistetaan, niin vanhemmat näyttäytyvät lapsensa elämään sotkeutuvilta ’appivanhemmilta’, jolloin on ymmärrettävää, että he saavat osansa väkivallasta. Aikuisen lapsen ja vanhempien suhteeseen liittyy myös se, ettei ole olemassa käsitettä kuvaamaan ”laajennettua itsemurhaa”, jonka tekijä on lapsi ja uhri hänen vanhempansa. Vaikka suhde on symbioottinen,

sybioosi sijoitetaan aikaan, jolloin vain vanhempi on tällaiseen tekoon kykenevä. Ymmärrettävää on se, että se jonka ajatellaan olevan toisesta riippuvainen, tulee surmatuksi, ei toisin päin.

Aikuisten lasten vanhempien, erityisesti äitien, lapsestaan kantama huoli kuitenkin ymmärretään. Se jopa otetaan itsestäänselvyytenä, eivätkä tyttärensä apuun rientävät äidit näyttäytyä sankarillisina uhreina, vaan heidän kuolemansa on yksi muiden (miehen) perheenjäsenten joukossa. Myös sanojen 'omainen', 'lähisukulainen' ja 'sukulainen' käyttö kerrottaessa kuolleiden löytämisestä silloinkin kun löytäjät ovat 'vanhempia' kuvaa sitä, ettei lapsi–vanhempi-suhteen ajatella enää aikuisen lapsen kohdalla olevan niin merkittävä. Omaiset eivät löytäjinä myöskään muuta fokalisaatiota, vaan löydetyt ovat 'pariskunta' tai 'ruumiita'.

Vanhempi–lapsi-suhde on aikuisiällä vapaampi velvollisuuksista ja osapuolilla on toisiinsa nähden vähemmän oikeuksia ja/tai kompetenssia puhua ja päättää toistensa puolesta. Erityisesti aikuisten lasten kompetenssit liittyvät muihin kategorioihin kuin 'lapseen' ja muihin ryhmiin kuin 'lapsuudenperheeseen'. Aikuisen lapsenkin vanhemmat voivat toki huolehtia lapsensa elämästä ja tulevaisuudesta: tätä pidetään ymmärrettävänä, ovathan äiti ja isä aina äiti ja isä. Suhteen löytyminen lapsen iän karttuessa näkyy hyvin siinä, että kategoriaa 'omaiset' sovelletaan useammin juuri aikuisen kuin lapsen tai nuoren vanhempiin. Tätä kategoriaa voidaan käyttää vaientamaan vanhempien ääni ja tekemään heidän huolensa näkymättömäksi. Omaiset ovat yhtä vähän moraalinen agentti kuin lapsetkin (Smart 2000): he eivät suhteudu/suhtaudu tapahtumiin henkirikoksina vaan kuolemina (sureminen) tai itsemurhina (eivät halua julkisuuteen). Heidän menetystään ei myöskään aina tarkenneta tyttären tai pojan kuolemaksi vaan he menettävät 'omaisensa' ja pysyvät näin neutraalissa positiossa suhteessa tekoon.

”Lähtöperheen” ja aikuisiän perheen välinen ero tekee perheiden miesjohtoisuuden näkyväksi: aikuisen tyttären avioiduttua ja muututtua 'vaimoksi' hänen vanhemmistaan tulee 'appivanhempia'

ja jopa osa miehen perhettä. Avioituneiden miesten vanhemmista ei juuri esiinny mainintoja, he ovat vain omaisia. Entisen avopuolison äidin surma näyttäytyy uutisoinnissa niin vähämerkityksisenä, koska hänet jäsennetään osaksi perhettä. On oletettavaa, että ulkopuolisen auttajan kuolemaan tällaisessa tilanteessa olisi suhtauduttu eri tavoin, ja rooli riidan selvittelijänä ja uhrin auttajana olisi tuotu esille.

Aikuisista pojista puolestaan voi tulla tunkeilijoita omien vanhempiansa kodissa. On olemassa sopiva perhemuoto kullekin ikäkaudelle ja sukupuolittunut perheasema määrittää sen, kenen näkökulmasta tämän perhemuodon jäsenten funktioita tarkastellaan. Myös intimitteettisuoja rakennetaan usein perheen ”ympäri”. Eli vaietaan julkisuudessa perheen sisäisistä asioista. Surmaajapoikien intimitteettisuoja on kuitenkin heikko, heidät jopa saatetaan nimitä ja heidän luonteensa huonoja puolia pohtia. Näissä tapauksissa vaietaan kuitenkin perheen sisäisistä asioista: ”Epäillään perhedraamaa, jossa viha ja patoumat ratkaistiin ase-in. Syyt ovat tutkijoiden tiedossa, mutta julkisuuteen emme voi niitä antaa.” Palaan tähän vielä ”Mies”-luvussa.

Vanhemmat, lapset ja väkivalta

Teen lopuksi yhteenvetoa siitä, mitä ja miten vanhempi-lapsisuhteesta kerrotaan erilaisista murha-itsemurhatyypeistä kertovissa uutisissa. Pohdin myös käytettyjen jäsenysten yleisempää merkitystä. Edellä esittämäni analyysit antavat aihetta pohtia sitä, miten lapsen asema vanhempien väkivaltaisessa suhteessa yleensäkin ymmärretään ja miten vanhemman lapseen kohdistamaa väkivaltaa käsitellään.

Lapsi ei ole itsestään selvästi ensisijainen mielenkiinnon kohde tai uhreista ”yllättävin”. Lapsen surmaamisen käsittämättömyys on kaksijakoista; toisaalta eksplisiittistä ihmettelyä, toisaalta ”pahan” ennakointia ja oikeaan osuvia pelkoja. On olemassa kulttuurista

tietämystä, sekä asiantuntija- että arkitietämystä, lapsista vanhempiensa väkivallan uhreina, mutta selvästi myös halua vaieta siitä. On olemassa kulttuurisia resursseja nähdä lapsi koston välineenä, mutta myös kulttuurisia resursseja kääntää lapsen hengen riisto lähestulkoon lapsen edun mukaiseksi teoksi tai tilanteen kehittymiseksi suuntaan, joka ei ollut aiottu. Teon voi mieltää suunniteltuna henkirikoksena, laajennettuna itsemurhana tai pikaistuksissa tehtynä henkirikoksena, jonka tekijä ei ole ollut syyntakeinen.

Se, mitä suojellaan uteliailta ulkopuolisilta ja mikä mielletään arkaluontoisimmaksi, ei ole lapsen väkivaltainen kuolema itsessään vaan vanhempi-lapsi-suhteeseen liittyvä paha. Saatetaan korostaa sitä, ettei väkivallasta huolimatta lapsen kohdistu vihaa, tai että lasta ei surmata tarkoituksella. Kun isä on surmannut lapsensa, esille nostetaan vaimoon kohdistuva aggressio. Toisessa niistä tapauksista, joissa mies oli surmannut vanhempansa, poliisin kirjoitettiin sanoneen synnyn olevan tiedossa, muttei sitä sovi kertoa. Lapsen voidaan ajatella surmaavan vanhempansa ”vihana takia”, vanhemmalle tämä tunne ei sovi (vrt. Pietilä 2001, 164²²).

Tunteidenkin esittäminen voi liittyä lapsi-vanhempi-suhteen moraaliseen järjestykseen. Esimerkiksi Minna Pietilän tutkimuksessa (2001) lapset olivat oikeutettuja esittämään ja tuntemaan vihaa vanhemman itsemurhan jälkeen tätä kohtaan, mutta vanhemmat eivät lastaan kohtaan. Perheensä menettänyt nainen esitetään suremassa miestään ja lapsiaan ja kyläläiset surevat perheen tragediaa. Lapset surevat vanhempiensa puolesta, heidän menettämistään, lojaliteetti molempia vanhempia kohtaan määrittää sitä, mikä on lapselle sopivaa. Lapsi ei saa sanoa, että pitää toisesta

---

²² Lapsi voi syyttää itsemurhan tehnyttä vanhempaansa siitä, että tämä ei ole täyttänyt velvollisuuttaan lastaan kohtaan, jättänyt tämän yksin, ollut itseks. Itsemurhan tehneen vanhempi ei voi syyttää lastaan itsekkyydestä, ennemmin hän joutuu syyttämään itseään tai puolustautumaan näitä implisiittisiä syytöksiä vastaan. (Pietilä 2001.)

vanhemmasta enemmän kuin toisesta, eikä saa asettua toisen vanhemman puolelle (vrt. Peled 2001; Smart 2000).

Isien väkivaltaa lapsiaan kohtaan tarkastellaan murha-itsemurhauutisissa pääasiassa miesten väkivaltana.²³ Jos miesten tekojen yhteydessä tarkasteluun kohteeksi nostetaan tekijän suhde surmattuun lapseen, käytetään ilmaisua vanhempi ja otetaan mukaan myös äidit. Kun todetaan myös äitien olevan väkivaltaisista, säilytetään tasapaino sukupuolten välillä. Isyyden feminisointi näyttäisi helpottavan lapsen surman selittämistä.

Jaana Vuoren tutkimuksessa vanhemmuusteksteistä äidin toiminnalla kodin ulkopuolella ei näytä olevan vaikutusta hänen äitiyteensä (Vuori 2002, 359). Sama ajatus tuntuu kaikuvan myös murha-itsemurhauutisissa: kodin ulkopuolinen maailma vaikuttaa vain miesten väkivaltaisuuteen.²⁴ Paine-kattilamalli (ks. esim. Helkama, Myllyniemi & Liebkind 1998) voi toimia selityksenä isien väkivallalle. Kuulostaisi absurdilta sanoa, että työpaineet saivat äidin tappamaan lapsensa ja itsensä. Tai kertoa, että riita avio- puolison kanssa sai naisen riehumaan ja tappamaan lapsensa ja itsensä. Se, mikä voi selittää 'miehen' tekoja, ei toimi 'äidin' kohdalla. Ulkopuolinen maailma voi kuitenkin vaikuttaa perheen elämään ja tätä kautta äitiin, jos velat saavat perheen taloudelliseen ahdinkoon. Tämä selitys toimii toki myös miehen kohdalla; tosin hie- man erilaisin painotuksin. (Ks. luku 9 "Nainen tekijänä".)

Murha-itsemurhauutisissa korostetaan perheen ja teon tekijän tavallisuutta, eivätkä keskustelut lasten suojelusta tai lapseen kohdistuvasta väkivallasta nouse esille. Mukaan ottaminen ja jäljelle

²³ Jeff Hearnin (1996, 28) mukaan väkivaltaiset miehet näkevät lapseen kohdistuvan väkivallan ja naiseen kohdistuvan väkivallan erillisinä, ilman yhteyttä.

²⁴ Vaimoina naisen kodin ulkopuoliset aktiviteetit nousevat merkittäviksi, sillä ne voivat uhata miestä, nostattaa mustasukkaisuutta. Tästäkin tosin ei keskustella murha-itsemurhauutisissa. Naisen elämän kodin ulkopuolella ei ajatella liittyvän suhteeseen lapseen (jos ei tehdä sellaista tulkintaa, että "tarjoilijana työskentelevä äiti" olisi moite).

jättäminen muistuttavat vanhempien velvollisuuksista: lapsi on vanhemmistaan riippuvainen ja lasta ei sovi hylätä. Lapsensurma-itsemurha näyttäytyy ennemmin vanhemmanvelvollisuuden liioitteluna (laajennettu itsemurha) kuin sen vastaisena tekona (henkirikos). Vanhempainvelvollisuuksien vastaiset teot ovat niitä, joihin lastensuojelun ajatellaan puuttuvan. Silloin kun lapsi nähdään yksilöllisempänä ihmisenä, ikäkategoriensa kautta lapsena, teko näyttäytyy toisessa valossa. Lapsiyksilöllä olisi elämä edessään ja ”mukaan ottaminen” kyseenalaistetaan. Ihmisellä on oikeus päättää omasta elämästään, hän saa surmata itsensä, mutta toisten ja varsinkin pienten lasten surmaaminen ei ole oikeutettua.

Puhe lapsen oikeuksista ja vanhemman velvollisuuksista saattaa liukua ajatukseksi vanhemman oikeudesta lapseen, eli karkeimmillaan omistusoikeudeksi. Lapset on perinteisesti nähty vanhempiensa auttajina, toimeentulon ja vanhuuden turvana. Vanhassa perhejärjestyksessä lapset ovat kuuluneet isälle ja tämä on ollut ainoa virallinen holhooja 1930-luvulle saakka. Vasta 1900-luvun alussa äitien oikeus lapsiinsa virallistettiin. (Korhonen 1999, 81.)²⁵ Merja Korhonen (1999, 81) kirjoittaa, että ”...lainsäädännöllisellä tasolla isien yksinomainen oikeus lapsiinsa säilyi sitkeästi naisjärjestöjen ja naiskansanedustajien työstä huolimatta. Äidin oikeus lapsiinsa tunnustettiin vasta vuonna 1930 uudistetussa avioliittolaissa.” Tämän diskurssin puitteissa lapset näyttäytyvät jälkeläisinä ja isänsä sukulinjan jatkajina. Vaikka se edustaa ”mennyttä” maailmaa, se ei ole täysin kadonnut.

²⁵ Eksplisiitissä väkivaltakontekstissa, Jussi-työssä, perheväkivaltaa käyttäneiden miesten kohdalla puhutaan isyydestä seuraavalla tavalla: “[Työntekijän] (t)ulisi nähdä, miten lasten tapaamisten kulusta sopimalla taataan tapaamiselle sille kuuluva rauha ja tavoite nauttia lasten kanssa olosta ja lapsille taataan oikeus isänsä seuraan.” (Ihalainen ym. 2000, 22). Tavoitteet ja oikeudet ovat hieman epäselvässä suhteessa toisiinsa nähden: lapsilla on oikeus isän seuraan ja tavoite nauttia lasten kanssa olosta on ilmeisimmin isän. Vanhemman velvollisuudesta huolehtia lapsesta ollaan jo tässä tavoitteessa kaukana, vaikka (väkivaltaisen) isän oikeuksista ei eksplisiitisesti puhutakaan.

Isyyden puutteet tai isyydessä epäonnistuminen eivät aineiston perusteella liity lapsen ja itsen surmaamiseen. Niitä on kuitenkin pohdittu muissa yhteyksissä, kuten tyypiteltäessä isiä. Näistä lasten näkökulmasta konstruoiduista kriittisistäkin isäluokista löytyy myös potentiaalisesti väkivaltaisiakin hahmoja. Kuitenkin Jouko Huttusen isätyypeistä²⁶ käsittelemistäni uutisista tutuilta vaikuttavat lähinnä ”avustavat isät”, jotka tukevat äitiä ja ”uudet isät”, jotka osallistuvat lastensa hoitoon missä äitikin. Puolestaan ”poissaolevat isät”, jotka ovat lapselle etäisiä ja ”perinteiset vanhan ajan isät” eli autoritaariset isät eivät aineistossa näy.²⁷ (ref. Korhonen 1999.) Murha-itsemurhauutisten isähahmot eivät sovi väkivaltaisiin tekoihin, eivät ole aggressiivisia ja rankaisevia tai lapseensa välinpitämättömästi suhtautuvia. Tosin vanhemmuuden jakaminen tapahtuu lähinnä miesroolin puitteissa: he ostavat jätelöä syntymäpäivän kunniaksi, suojelevat perhettään, käyvät vanhempainilloissa ja pelaavat lasten kanssa jääkiekkoa.

Yksinkertaistaen isätyypit jaetaan ”uusiin” ja ”vanhoihin”, perinteisiin ja moderneihin. Tämän jaon perusteella olisi mahdollista konstruoida murha-itsemurhille selitys. Väkivallan käyttäminen on traditionaalinen, reflektointiin kykenemättömän miehen piirre, epäfunktionaalista toimintaa jälkitraditionaalisissa yhteiskunnassa (Giddens 1994). Tämä ajatus ei kuitenkaan saa vahvistusta murha-itsemurhauutisista, joissa surmaajien isyys esitetään yleensä melko modernina, vaikka miehinä ja puolisoina he voivat olla perinteisiä perheenpäitä.

²⁶ Käytän tässä Huttusen isätyyppejä, sillä ne eksplikoivat hyvin pohtimaani eroa perinteisten ja modernien isien välillä ja eroa osallistumisen ja vetäytymisen välillä.

²⁷ Juha Siitalan isätyypeistä puolestaan murha-itsemurhiin sopisivat ”luhistuneet isät”, jotka vaikuttavat kykeneviltä väkivaltaan. Isät ovat luhistuneet ulkoisten paineiden alla (esim. sota) ja jäävät lapsilleen etäisiksi. Uutisten isät eivät kuitenkaan ole luhistuneet isyydessään vaan vain miehinä. Ulkoiset paineet eivät näy heidän isyytensä toteutumisessa, vaan vasta siinä vaiheessa, kun varsinaisen surma tapahtuu, ulkoisen maailman luhistava voima ulottuu vasta lapsiin.

Modernin ja traditionaalisen maailman yhteentörmäys voidaan käsitteellistää myös toisin. J.P. Roos ja Anna Rotkirch pohtivat 'laajennettujen itsemurhien' mahdollisena syynä isyyden kriisiä, eli sitä, ettei isä enää ole auktoriteetti. Heidän mukaansa isä joutuu mahdollisessa avioerossa luopumaan isyydestään ja lapsistaan. (Roos & Rotkirch 1997, 6–7.) Murha-itsemurhat ovat kuitenkin vähentyneet viimeisinä vuosikymmeninä. Mahdollisuus avioeroon ja sen häpeällisyyden vähentyminen ovat toisten tulkintojen mukaan vähentäneet murha-itsemurhia. (Kivivuori & Lehti 2003.)

Lapsen oikeudet perheessä ja lapsi–vanhempi-suhteessa liittyvät ikään. Aineistosta on löydettävissä normin mukainen kehityskulku lapsuudesta aikuisuuteen. Ensin vanhemmat pitävät huolta ja lapsi on oikeutettu tähän, sitten aikuistuttuaan lapsi muuttaa omaan kotiinsa ja perustaa oman perheensä. Ikä määrittää sitä, minkälaiseen ja kenen perheeseen kuuluu ja mitä oikeuksia ja velvollisuuksia kullakin on tässä perheessä. Sukupuoli liittyy tähän järjestykseen siten, että lapsuuden perhe on ensisijaisesti isän perhe ja vanhempana poika perustaa oman perheensä – muutoin hän on syrjäytymisvaarassa. Laajennettu itsemurha tehdään *oman* perheen sisällä, muutoin teko määrittyy henkirikokseksi.

Äiti–lapsi-suhdetta ei nosteta välttämättä esille, kun mies on surmannut lapset. Sen esille tuonti saattaisi hapertaa isän ja lapsen suhteen ideaalikuva. Kun isä surmasi kaksi tytärtään Hervannassa äiti esitettiin suremassa lapsiaan, eikä kyseessä olleen isän isyyttä kehuttu. Usein kuitenkin uutisissa äiti esitetään suremassa yhtä lailla sekä miestään että lapsiaan: ”Hänen surunsa lapsista ja miehestään on sanoinkuvaamaton” (AL 13.2.01). Myös omaiset esitetään yleensä yhtenäisenä surevana joukkona, he surevat kuolleita ja heistä ei tiedä, ovatko he surmaajan vai surmattujen sukulaisia. Suru kollektivoi murha-itsemurhassa kuolleet ja heitä surevat.

Poikkeavuudet ja rikollisuus sijoitetaan perheiden ja erityisesti lapsi–vanhempi-suhteen ulkopuolelle (kun kysymys pienistä lapsista). Kaikki tavallisetkaan rikolliset ja muiden ihmisten henkeä

ja terveyttä uhkaavat henkilöt eivät kuitenkaan elä perheiden ulkopuolella. On toki olemassa miehiä, jotka ovat väkivaltaisia vain perheelleen, ja näkevät oikeudekseen pitää vaimonsa ja lapsensa kurissa fyysisin keinoin. On myös miehiä, jotka ovat väkivaltaisia vain kodin ulkopuolella, tappelevat ainoastaan toisten miesten kanssa. Mutta ei ole luultavaa, että kaikki rajaisivat väkivallan vain tietylle elämänalueelle tai käyttäisivät sitä vain tietyntyyppisissä ihmissuhteissa. Perheväkivallan tekijä ei välttämättä ole sen tavallisempi ihminen kuin muunkaan väkivallan tekijä. Muun väkivallan tekijä ei välttämättä ole luonteeltaan poikkeavampi tai elämäntyyliltään rikollisempi kuin perheen isäkään.

Lapseen kohdistuva kuolemaan johtava väkivalta voidaan siis ymmärtää poikkeuksena, päinvastaisena sen suhteen, minkälainen lapsen ja vanhemman suhde on *oikeasti* ja siihen liittymättömänä. Monet yhteiskunnalliset toimijat ovat mukana rakentamassa tätä lehtien sivuilta välittyvää kuvaa; myös väkivallan ja sen seurausten kanssa tekemisissä olevat asiantuntijat ja poliisi. Lehtien perusteella näyttäisi, että lapsien surmista ei näy etukäteen mitään merkkejä ja niitä tapahtuu silloinkin, kun vanhemman ja lapsen suhde on esimerkillinen. Voidaanko siis edes ajatella olevan keinoa ehkäistä niitä? Esityksen tapa, yllättävyyden korostus, saa lasten surmat näyttämään tekoina, johon ei voi vaikuttaa tai puuttua.

8. MIES TEKIJÄNÄ JA UHRINA

Aiemmissa luvuissakin mies on ollut keskeinen kategoria. Mies on usein 'mies' perheessäkin, samoin parisuhteessa ja isänä. Mies on kuitenkin myös 'perheen isä' ja 'isä', mutta 'puoliso' hän on ani harvoin. Perhettä ja vanhempi-lapsi-suhdetta käsittelevissä luvuissa on tullut ilmi, että miehen tekemää väkivaltaa selitetään perheessään miehen väkivaltana, ei niinkään isän väkivaltana. Isyyttä liitetään positiivisempiin asioihin. "Nainen uhrina" -luvun aineistossa taas miehen väkivalta liittyy sitten enemmän hänen suhteeseensa puolisoonsa: yleisesti ymmärretään, että heteroseksuaalinen parisuhde, miehen ja naisen välinen suhde, voi olla huono ja siten potentiaalisesti väkivaltainen.

Tässä luvussa otan mukaan tarkasteluun miehet toisten miesten murha-itsemurhien uhreina. Miesten välinen suhde (ja sen moraaliset järjestykset) ei ole samassa mielessä kulttuurin jäsenten mieliin kirjoitettu kuin parisuhde, perhesuhde tai lapsi-vanhempisuhde. Yleisesti miesten välisen väkivallan selityksinäkin käytetään enemmän maskuliinisuutta kuin miessuhteiden erityispiirteitä, ehkä ryyppyseurueen sosiaalisuutta lukuun ottamatta. Mutta miesten väliltä löytyy latautuneitakin suhteita, jopa myyttisiin mittoihin nousevia, kuten isän ja pojan välinen. Oidipus surmaa isänsä ja nai äitinsä; poika kasvaa aikuiseksi symbolisesti surmaamalla isänsä; patriarkaatti kukistuu kun veljet yksintuumiin surmaavat heitä alistavan isän (vrt. Freud 1913/1964).

Olen jakanut tämän luvun kahteen osaan. Ensimmäisessä osiossa tuon tarkasteluun uutta aineistoa, miesten välisiä tekoja ja tekoja joissa uhrin ovat tekijän vanhempia. Pohdin mieheyttä ja murha-itsemurhaa, ja rikoksentekejiä, jotka eivät ole 'isiä' eivätkä 'puolisoita' sekä heidän uhrejaan. Tässä osiossa nousevat esille erityisesti miesten väliset erot. Miehet ovat eri-ikäisiä, erilaisissa

yhteiskunnallisissa asemissa ja elävät erilaisissa perheissä, eri perheasemissa. Toisessa osiossa siirryn pohtimaan yhteisempää mieheyttä. Tarkastelen sitä, miten miehet yhtenäisenä luokkana liitetään murha-itsemurhauutisissa väkivaltaan ja sitä, miten miesten väkivaltaa ja aggressiivisuutta selitetään ja minkälaisia seurauksia sillä voi olla.

Poikkeuksellisia murha-itsemurhia ja erilaisia miehiä

Luvun ”Lapset uhreina” analyysissä huomasin isän väkivallan lapsiaan kohtaan selittyvän miehisenä väkivaltaisuutena tai mieheyden ongelmina. Tällainen selitys on vaikkapa ”paineekattilamalli”: ulkopuolinen yhteiskunta ahdistaa miestä ja tämä purkaa ahdistuksensa perheeseensä. Paneudun tässä luvussa tarkemmin juuri tähän osaan miesten väkivaltaisuutta, jota ei pohdita isyyteen tai vanhemmuuteen liitettävänä. Tarkastelen ensinnäkin miesten välistä väkivaltaa, toiseksi nuoria miehiä tekijöinä ja vanhoja miehiä uhreina. Vertaan näitä harvinaisten tapausluokkien miehiä esitystapoja lopuksi aiemmissä luvuissa jo esille tulleisiin tavallisempiin tekijöihin, puolisoihin ja isiin.

Vaikka väkivalta mielletäisiinkin miehiseksi riippumatta siitä, onko tekijä isä vai poika, on perusteltua olettaa, että sanaa mies käytetään tilanteisesti. Sanan mies merkitys on erilainen kerrottaessa miehestä toisten samanlaisten joukossa kuin puhuttaessa perheestä. ”Paineekattilakin” räjähtää eri tavoin baarissa kuin kotona; ensin mainitussa yhteydessä haastetaan riitaa ja toisessa taas ajetaan perhe yöpakkaseen.

Tarkastelen tässä luvussa murha-itsemurhauutisten mieskuvia ja kysyn, miten miehen tekijyys ja uhrius näkyvät. Aloitan käsittelyni esittelemällä niitä murha-itsemurhatapauksia, joissa osalliset eivät ole sukua toisilleen ja niitä, joissa aikuiset pojat surmaavat vanhempansa ja itsensä.

Mies surmaa toisen miehen, mies surmaa vanhempansa

Suurin osa henkirikoksista Suomessa ovat miesten välisiä. Ne ovat usein ns. ryyppyriitatappoja ja osalliset ovat työelämästä syrjäytyneitä ja alkoholisoituneita (Lehti 2002, 98). Murha-itsemurhat liittyvät kuitenkin tavallisesti lähisuhteisiin, 87 % vuosien 1998–2000 tilastojen mukaan (Lehti 2002, 80; ks. myös Hurtta 2002). Muutoin miesten välisissä henkirikoksissa vain ani harvat syylliset surmaavat itsensä. Silloin kun uhri on tekijälle tuntematon vain 1 % surmaa itsensä ja kun uhri on tuttava 3,1 % tekee itsemurhan (Lehti 2002, 81).

Lähisuhdesurmiin kuuluu myös muita kuin lapsiin tai puolisoon kohdistuvia. Myös lapset surmaavat vanhempiaan, pojat huomattavasti useammin kuin tyttäret (Säävälä 2001). Isiään surmanneilla pojilla altistavina tekijöinä toimivat Säävälän mukaan väkivalta-alttius, psykoottisuus, isän alistava väkivaltaisuus, äidin suojelu ja pojan riippuvuus vanhemmistaan (mt. 167). Vuosina 1998–2000 henkirikoksista 3,9 % oli vanhempiensurmia (kun taas vanhempien tai isovanhempien tekemiä surmia 5,9 %) (Lehti 2002, 45).^{1 2} Nämä henkirikokset ovat harvinaisempia kuin se, että vanhempi tappaa lapsensa ja huomattavasti harvinaisempia kuin se, että osallisena on aviopari. Lehden mukaan silloin, kun henkirikoksen tekijä on suhteessaan uhriinsa 'muu lähiomainen', itsemurhan teki

¹ Vuonna 1988 viisi lasta surmasi vanhempansa ja neljä vanhempaa surmasi lapsensa (Tilastokeskus: perheväkivalta). Vuonna 1996 poliisin tietoon tulleissa rikoksissa kuudessa tapauksessa aikuinen poika surmasi joko isänsä tai äitinsä ja 12:ssa vanhempi surmasi lapsensa. Vanhempien tekemät lasten surmat ovat näidenkin lukujen perusteella yleisempiä kuin lasten tekemät, ja muodostavat prosentuaalisesti pienen osuuden henkirikoksista.

Wilsonin ja Dalyn (1998) kanadalaisessa aineistossa 3 % henkirikoksista on uhrin lasten tekemiä.

² 1970-luvulla 5 %:a (Viljanen 1983, 52–53). Perheen sisäisissä henkirikoksissa tekijät suhteessa uhriin olivat vuosina 1970–1979: aviomies 37 %, lapsi 17 %, sisarus 16 %, isä 14 %, äiti 12 %, vaimo 5 %.

16,1 % (N=5, vuodet 1998–2000).³ Tähän luokkaan ’muu lähiomainen’ kuuluu uhrien lapsien lisäksi muitakin, joten lasten tekemät parrisidi-itsemurhat (vanhempien surma-itsemurhat) ovat kovin harvinaisia.

Kenneth Polkin (1994) henkirikosaineistossa oli yksi tapaus, jossa nuori mies surmasi ampumalla toisen miehen ja tämän jälkeen itsensä (Victorian osavaltio, Australia, kaikki miesten tekemät henkirikokset vuosilta 1985–1989). Polk pohti tapausta esimerkkinä miehisestä kilpailutilanteesta ja nuoren miehen humalaisesta kiihtyneisyydestä. Janne Kivivuoren (1999) rikosilmoitusaineistosta löytyi yksi mies joka surmasi ”ystävänsä tutun” ja itsensä. Kivivuori ei kuitenkaan nostanut tapausta tarkemman tarkastelun kohteeksi (vuodet 1988 ja 1996). Yleensä näiden tapauksien erikoisluonnetta tai syitä ei ole pohdittu sen kummemmin, kuin että läheinen suhde uhriin nostaa itsemurhan todennäköisyyttä ja muunlaiset teot ovat poikkeuksia tästä säännöstä.

Tapauksia, joissa mies tappaa vanhempansa ja itsensä, on aineistossani kaksi kappaletta ja niitä, joissa mies surmaa itsensä lisäksi toisen miehen, johon hänellä ei ole sukulaisuus- eikä (tietävästi) parisuhdetta, on kolme kappaletta. Ne ovat mielenkiintoisia juuri poikkeuksina. Murha-itsemurha tuttavien välillä on vastakkainen käsitykselle, että itsemurha liittyy suhteen läheisyyteen. Myöskään pojan tekemä vanhempien surma ei sovi totuttuihin murha-itsemurhan tai ”laajennetun itsemurhan” selityksiin.

Vertaan näiden kahden erityisen ja poikkeuksellisen tapausluokan miehiä käsitteleviä kuvauksia siihen, miten muista miehistä kerrotaan. Vertailukohtia ovat miehet, jotka ovat surmanneet nais-

---

³ Australialaisessa tutkimuksessa murha-itsemurhista vuosilta 1989–1996 (Carcach & Grabosky 1998) ei ollut erikseen mainintaa tapauksista, joissa lapsi surmaisi vanhempansa ja itsensä. Nämä tapaukset kuuluvat luokkaan ”muut perheen jäsenet”, joita on alle 10 % murha-itsemurhista. Tuoreet suomalaiset tutkimukset henkirikoksista (Kivivuori 1999 ja Lehti 2002) eivät myöskään erittele näitä tapauksia.

partnerinsa ja/tai lapsiaan sekä aikuinen poika, jonka tämän isä surmasi. Aineistosta löytyy miehiä sekä surmaajina että uhreina. Alaikäiset miehetkin ovat sukupuoleltaan miehiä, mutta tarkastelen työssäni heitä lapsina ja poikina, kuten aineistossani tehdään. Tarkastelen aineistosta sitä, löytyykö murha-itsemurhien taustalta miesten välistä moraalista ja hierarkkista järjestystä (vrt. hegemoniset ja marginalisoituneet maskuliinisuudet, Jokinen 2000, 220). Pohdin sitä, minkälainen sukupuoli 'mies' on, kun kategoria yhdistyy väkivaltaan ja mieheys risteää muiden kategorioiden, kuten ikä- ja sukulaisuusluokitusten kanssa.

Miesten välinen väkivalta – tavallinen henkirikos

Väkivallan sukupuolineutraali toimija on mies. Tämä sääntö pätee joissakin tapauksissa myös murha-itsemurhauutisissa. Kun mies surmasi toisen, saman ikäisen miehen tämän kotitalon parkki-paikalla, tapauksesta kerrottaessa otsikoiden tekijänimikkeet eivät aina sisällä eksplisiittistä sukupuolta vaan tekijä on vaikkapa 'ampuja'. Lähes poikkeuksetta silloin, kun osallisena on nainen, sukupuoli näkyy jo otsikoissa⁴. Perhe- ja parisuhdekonteksteihin verrattuna näissä uutisissa käytetyt nimikkeet sekä teolle että tekijälle ovat selkeämmin rikokseen liittyviä: ampuja ja ammuttu, miehen ampunut, taposta epäilty, haulikkotappajaksi epäilty, taposta etsintäkuulutettu, surmaaja ja raaka haulikkosurma. Kirjoitustyyli ja valitut ilmaukset muistuttavat tavanomaista henkirikosuutista, eikä itsemurha muuta tarkastelua muutoin, kuin että tyyli on dra- maattisempi.

Surmattu nimettiin uhriksi *Iltalehdessä*: ”24-vuotias epäilty ampui uhriaan haulikolla tämän kotitalon edustalla.” (IL 4.8.2000 ingressi) sekä *Kalevassa* ”Uhri kuoli välittömästi” (13.8.2000)

⁴ Kun nainen on surmaaja tai uhri, sukupuoli tuodaan esille: 'tappajaäiti', 'nainen surmasi...' tai 'mies surmasi naisen' – poikkeuksena 'vauvasurmaaja': jolloin teko itsessään, lapsen surmaaminen, on naistyyppinen.

(M1). Sanan käyttö siten, että sillä viitataan vain surmattuun, on harvinaista muha-itsemurhauutisissa, vaikka melko tavallista henkirikosuutisissa. Murha-itsemurhauutisissa on yleisempää, että uhreina mainitaan sekä tekijä että surmattu. Miesten välisissä

Ote M1 (mies surmasi toisen miehen ja itsensä parkkipaikalla) pääotsikot:

KALEVA 13.8.2000

Miehen ampunut etsintäkuulutettu

KALEVA 14.8.2000

Taposta epäilty löytyi kuolleena

IL 14.8.2000

Etusivu:

**Haulikkotappajaksi epäilty löytyi lopulta kuolleena suolta
RAAKA SURMA PARKKI-
PAIKALLA**

Sisäsivu:

**Ampuja löytyi etsintöjen jälkeen kuolleena suolta
Raaka haulikkosurma lissä**

IS 14.8.2000

Etusivu:

Tappaja surmasi itsensä – ampui sitä ennen ehkä väärän miehen

Sisäsivu:

**Taposta etsintäkuulutettu surmasi itsensä
Ampuiko surmaaja väärän miehen?**

murha-itsemurhajuutisissa käytetään surmatusta ilmaisuja uhri, ammuttu tai yksinkertaisesti vain mies. Otsikoiden perusteella miehen surmaaminen näyttäytyy raakana katuväkivaltana ja vakavana henkirikollisuutena.

Naisista ”viattomiksi” tai ”hyviksi uhreiksi” kelpaavat lähinnä ne, joilla ei ole (ollut) suhdetta tekijään. Nämä miehet sen sijaan ovat erillisiä yksilöitä, eikä heillä ole tekstin perusteella sukulaisuus- tai parisuhdetta. On kuitenkin oletettavaa, että miehen uhrin kasvaa ja pienenee eri kriiteereillä kuin naisen.

Tapauksen yhteydessä pohditaan sekä tekijän että uhrin ominaisuuksia (M2). Tekijä

on ”tavallinen nuori mies ja molemmat tunnettiin kaveripiirissä kunnan miehinä”. Yhtäältä tämä muistuttaa sitä tapaa esittää isät ja puoliset tavallisina huolimatta poikkeuksellisista teoista, toisaalta kyse ei ole ’tavallisista suomalaisista miehistä’ vaan ’nuorista miehistä’ ja kaveripiirissä muodostuneesta käsityksestä. Erikoista kerronnassa on se, että uhrin hyvää luonnetta ja kunnollisuutta korostetaan, sillä eihän hänen kunnollisuutensa pitäisi olla kyseen-

alainen vaan pikemmin tekijän. Pohditaan jopa, onko surmatulla ollut ”taipumusta ongelmien hankkimiseen”. Tavallisen nuoren mieheyden lisäksi kertoja löytää surmatusta ominaisuuksia, jotka jopa ylittävät tämän määrän: työssä käyminen, ystävällisyys ja fiksuus naapurina. Toisen miehen tekemän henkirikoksen uhriksi joutuminen voi antaa aihetta epäillä, ettei nuori mies olisi ollut taustaltaan aivan puhtoinen.

Mies on uhrina ”hyvä uhri”, jos ei ole omalla aggressiivisuudellaan provosoinut itseensä kohdistuvaa väkivallantekoa. Lena Jayyusin (1984, 104–108) mukaan miehen uhriutta vähentää se, että tämä on itse käyttäytynyt väkivaltaisesti tai uhkaillut. Erityisesti nuoret

miehet mielletään potentiaalisina riidanhaastajina ja tappelupukareina. Silloin kun väkivallanteon osapuolina on miehiä, erityisesti nuorehkoja miehiä, rikosuutisissa pohditaan usein heidän kuulumistaan rikollisjärjestöihin tai vähintään kysytään rikosrekisterin perään.⁵ Tästä syystä on ymmärrettävää, että surmatun nuoren

Ote M2 IL (mies – mies)

(...)

Autoilija kertoi teosta epäillyn olleen aivan tavallinen nuori mies.

– Hänellä oli ollut kyydissä pari tuntia aikaisemmin muutama tuttava. Hekään eivät millään uskooneet tapahtunutta todeksi.

Fiksu naapuri

– Ammuttu oli kaikin puolin fiksu ja ystävällinen naapuri. Hän oli työssä käyvä kunnon mies, kertoi samassa talossa asuva naapuri.

Hänen mielestään ammutulla ei pitänyt olla mitään ongelmia kenenkään kanssa.

(...)

Iläinen nuori mies sanoi tuntevansa molemmat miehet, sekä ammutun että ampujaksi epäillyn.

– Molemmat tunnettiin kaveripiirissä kunnon miehinä.

(IL 14.8.2000)

⁵ Selkein esimerkki tästä löytyy tosin aineistoni ulkopuolelta: ”Uhri oli noin 30-vuotias helsinkiläismies. Hänen taustoistaan ei löydy mitään sellaista, mikä antaisi aiheen olettaa rikosta.” kerrotaan *Aamulehdessä* 12.2.2003 miehestä, joka oli jostain syystä jäänyt auton alle (otsikko: Siivooja löysi autonsa alta kuolleen miehen). Tässä pohditaankin, onko kyseessä rikos vai onnettomuus – tämä määrittely on aineistossani jo tehty. Naispuolisilta uhreilta tämänkaltaista taustoitusta ei ole tehty. Jos naiset useimmiten joutuvat henkirikoksen uhreiksi parisuhteessaan, niin rikosrekisterillä ei tämän kanssa liene tekemistä.

miehen tuntenut kiistää sen mahdollisuuden, että uhri olisi omalla käytöksellään jotenkin vaikuttanut uhriutumiseensa.

Eräässä tästä tapauksesta kertoneessa uutisessa oletettiin miehen surmanneen ”väärän miehen”, vaikka poliisi ei tätä vahvistanut (M3). Kyseinen arvelu tarjosi motiivin itsemurhalle. Sen avulla tapahtuneelle voidaan löytää selitys: mies teki itsemurhan, koska ampui väärän miehen. Hänellä olisi ollut syynsä tappaa etsimänsä mies, mutta erehdyttyään henkilöstä, hänellä oli syy tehdä itsemurha. (Ks. Nikunen 2002.)

Ote M3 IS:n etusivu:

Tappaja surmasi itsensä – ampui sitä ennen ehkä väärän miehen

Sivu A2:

**Taposta etsintäkuulutettu surmasi itsensä
Ampuiko surmaaja väärän miehen**

lissä varhain lauantaiamuna miehen surmannut ampuja löydettiin eilen suolta kuolleena

(...)

Poliisi etsintäkuulutti 24-vuotiaan ampujan surmasta epäiltyä. Ampu-

ja löydettiin eilen turvesuolta Yli-listä hengettömänä. Hän oli ampunut itsensä.

IS:n tietojen mukaan ampuja oli todennut surmanlaukauksen jälkeen paikalla olleille silminnäkijöille ampuneensa väärän miehen.

Hän oli nimennyt henkilön, joka hänen oli alunperin pitänyt surmata. Ampujan kerrottiin sanoneen, että ”taidan lähteä ampumaan itseni”.

(IS 14.8.2000)

Niissä uutisissa, joissa erehdyistä uhrin suhteen ei ”tiedetä”, kerrotaan itsemurhasta kierrellen, mies on löydetty kuolleena ja ”kuolemaan ei liity rikosta” (AL, HS, IL ja Kaleva). Varsinainen uutisen aihe on henkirikos, jonka taustalle tekijän itsemurha jää. Se on näissä uutisissa lähinnä tarinan jälkikaneetti ja kertoo, että tekijää ei saatu kiinni kuin kuolleena. Koska väärän miehen ampuminen selittää koko tapahtumasarjan, niin itsemurha tuodaan esille suoremmin: ”Hän oli ampunut itsensä”. Kyseisen uutisen perusteella miehestä saa sen kuvan, että hän noudattaa perinteisen (ja lähin-

nä fiktiivisen) miehisen kunnian oppeja, suoraselkätisesti rankaisee itseään teosta, jolle ei ole hyvää syytä (vrt. Klaus Kurki⁶).

Kyseessä on ainoa teonkuvaus, jossa itsemurhan motiiviksi voi uutisen perusteella tulkita katumuksen, tai mieltää itsemurhan ikään kuin arkaaisen oikeustajun mukaisena rangaistuksena. Teot määrittyvät toisistaan erillisiksi, ensimmäinen osa henkirikokseksi ja toinen reaktioksi siihen. Miesten väliset murha-itsemurhat eivät kuulu 'laajennettujen itsemurhien' ryhmään eikä itsemurhan ajatella olevan väistämätön tai aiottu lopputulos – ei ainakaan näissä uutisissa. Kun teot nähdään erillisinä, toisen voi ajatella olevan toisen seurausta.

Kyseissä tapauksessa haastateltavia etsittiin autoilevien ja naapurissa asuvien nuorten miesten⁷ lisäksi myös paikallisesta baarista (M4). Yleensä haastateltavat ovat naapureita tai kuolleiden tuttavita. Baarin asiakas näkee tapauksen rikoksena ja ”villinä touhuna”, joka häiritsee kylän rauhaa. Tapahtuma liitetään yleiseen turvallisuuteen ja rikollisuuden tasoon. Myös otsikoissa tapaus näyttäytyi rikoksena – tosin raakana – muiden joukossa ja kaupunkitila (parkkipaikka) tapahtumapaikkana tuodaan esille. Miesten välinen väkivalta on perustyyppistä katuväkivaltaa, joka häiritsee yleistä järjestystä.

Ote M4 IL (mies – mies)

lin keskustan baarissa paikalliset asiakkaat olivat tapahtuman johdosta vaitelaita.

– Villiksi tämä touhu on mennyt tällä käpykylällä. Vähän väliä sattuu jotakin. Milloin joku huumehörhö puukottaa kaveriaan tai sivullista ohikulkijaa. Myös asevarkauksia on sattunut tuon tuostakin, eräs asiakkaista vahvisti.

(IL 14.8.2000)

⁶ Runossa Elinan surma Klaus Kurki surmasi vaimonsa ja poikansa, koska luuli vaimon olleen hänelle uskoton. Mutta kun hän kuuli, että vaimo ei ollutkaan ollut uskoton, hän hukuttautui avantoon. Hän oli tehnyt virheen. Jos vaimo olisi ollut uskoton, Klaus Kurjella ei olisi ollut syytä surmata itseään.

⁷ Samaisen *Iltalehden* aiemmat haastateltavat nimettiin autoilijaksi ja naapuriksi, mutta molemmat ovat myös ikätovereista tai ainakin puhuvat kaveripiiristä ja yhteisistä tuttavista. Toimittaja hakee haastateltavia ”sopivista paikoista”.

Miehiä ei uutisissa suhteuteta toisiinsa kovinkaan usein, edes negaatioiden kautta. Emme saa lukea, että miehellä ei ollut suhdetta toiseen, emmekä edes, olivatko he toisilleen tuntemattomia. Myöskään niissä uutisissa, jotka kertovat toisesta tapauksesta, mustasukkaisuuteen liittyneestä puukotuksesta ja tekijän itsemurhasta (M7), osallisten suhdetta toisiinsa ei määritellä. Miesten ”suhteettomuus” vaikuttaa siis melkein päittäin. Sillä on kuitenkin poikkeuksensa: *Aamulehdessä* saman ryyppyseurueen miehiä kutsuttiin tovereiksi (M5).

Ote M5 AL (mies – mies)

Mies ampui toverinsa ja sitten itsensä

Kempeleläinen 44-vuotias mies ampui haulikolla toverinsa ja sen jälkeen itsensä lauantain vastaisena yönä Kempeleessä. Myös ammuttu oli kotoisin Kempeleestä. Hän oli suunnilleen samanikäinen kuin ampuja.

Välikohtaus sattui keskustan tuntumassa omakotitalossa. Tapauksesta ilmoitti poliisille kolmas niin ikään kempeleläinen mies, joka pa-

keni asunnosta. Myös hän sai laukuksesta hauleja itseensä, mutta vammat eivät ole hengenvaarallisia.

Poliisi joutui piirittämään talon. Parin tunnin piirityksen jälkeen poliisi meni sisälle aamuyöllä ja löysi sieltä ruumiit sekä vahvassa humalassa olleen huoneiston haltijan. Tämäkin mies on keski-ikäinen. Hän ei ollut saanut vammoja. Mies vietiin poliisilaitokselle kuulusteltavaksi.

Alkoholilla epäillään olevan osuutta tapahtumiin.

(AL 12.10.1997)

Muissa lehdissä tämän tapauksen yhteydessä ei toveruutta tuotu esille, tuttavuus kuitenkin: ”Mies ampui tuttavansa ja itsensä haulikolla Kempeleessä” (HS 12.10.1997), ”Kaksi kuoli ammuskelussa, yksi haavoittui”, ”Kaksi kuoli ja kaksi sairaalaan” (*Kaleva* 12.10.1997). Miehen tuttava on itsestään selvästi mies, otsikoissa ei kerrota ’miestuttavista’ tai ’miestovereista’.⁸ Toveruus tarkoittaa

⁸ Otsikon ’toveri’ on kulttuurisesti luettavissa mieheksi erityisesti kun toiminto on ampuminen. Miehet ovat henkirikokset tavallisia osapuolia ja miehen toveri on toinen mies. Esimerkiksi Sodankylän tapauksessa entisen avioparin välinen yhteinen ravintolailta tulkittiin merkiksi heidän parikuntaisuudestaan, ystävyys eron jälkeen ei näyttäytynyt mahdollisena.

Ote M6 HS

**Mies ampui tuttavansa
ja itsensä haulikolla
Kempeleessä**

(...)

Ampuja haavoitti myös kolmatta miestä, joka sai haulikon laukauksesta hauleja kehoonsa. Lopuksi mies surmasi aseella itsensä.

Vahvassa humalassa

(...)

Poliisi piiritti talon kello neljän aikaan ja löysi kaksi ruumista sekä vahvassa humalassa olevan, vahingoittumattoman keski-ikäisen miehen, jonka asunto oli. (...)

Asunnon haltija jouduttiin viemään myös sairaalaan. Hänellä oli niin pahoja vieroitusoireita, ettei häntäkään pystytty kuulustelemaan.

Rikosylikomisario Tapio Perälä arvelee, että neljän miehen porukka oli nauttinut koko illan alkoholia.

(HS 12.10.1997)

tässä yhteydessä ryppyptoveruut-ta, suomalaisen miehen kosmisen yksinäisyyden vastapoolia, miesten alkoholin nautintatilanteen luomaa yhteisyyttä (Sulkunen 1985). *Helsingin Sanomien* uutinen esitteleekin tilanteen vahvan humalan värittämänä (M5).

Tavallisesti miesten välinen henkirikos alkoholikäyttötilan-teessa on rutiinijuttu. Tässä tekijän itsemurha on nostanut uutisarvoisuutta. Teko ei kuitenkaan ole mysteeri, eikä uutinen sisällä ihmettelyä. Motiivia ei kysellä vaan selitykseksi riittää se, että alkoholia on nautittu. Tällainen teko ja sen syy ovat yhtä itsestään selviä kuin parisuhteessa tapahtuvat naisensurmat. Eikä tätäkään liitetä yleiseen turvallisuuteen, vaan se on tietyyntyyppisten miesten välistä eikä laajempi ongelma. Miehen uhrius on ”heikkoa” siinä

mielessä, että hän on valinnut seuransa ja potentiaalisesti vaarallisen ajanviettotavan.

Kolmas miesten välinen tapaus liitetään kaikissa uutisissa mustasukkaisuuteen (M7). Mustasukkaisuusmotiivista kerrotaan harvoin parisuhteessa tapahtuneiden murha-itsemurhien yhteydessä, joten on yllättävää, että se esiintyy selkeänä tapauksessa, jossa mies puukotti toisen miehen kuoliaaksi ja surmasi myös itsensä. Tapauksesta on kirjoitettu jopa otsikko: ”Mustasukkaisuus johti kahden kuolemaan” (M7).

Ote M7 AL, HS ja IS (mies – mies)

Mies puukotettiin hengiltä

(Aamulehti 24.8.1998)

STT–Oulu

29-vuotias mies puukotettiin kuoliaaksi Rovaniemen maalaiskunnan Nivavaarassa sunnuntaina. Puukottaja, 31-vuotias mies, surmasi pian sen jälkeen itsensä.

Puukotus tehtiin yksityisasunnossa noin kello 14. Puukottaja meni tapahtuman jälkeen omalle asunnolle, jossa hän surmasi itsensä.

Poliisitutkimuksissa on käynyt selville, että teon motiivina saattaa olla mustasukkaisuus. Rovaniemen rikospoliisi selvittää tapausta.

HS 24.8.1998

Mies puukotettiin Rovaniemen maalaiskunnassa

ROVANIEMI – sama teksti kuin Aamulehdessäkin (STT).

Ilta-Sanomat 24.8.1998.

Mustasukkaisuus johti kahden kuolemaan

Mustasukkaisuusdraama johti kahden henkilön kuolemaan eilen iltapäivällä Rovaniemen maalaiskunnassa.

Nivavaarassa sijaitsevassa yksityisasunnossa noin kello 14 sattuneen puukotuksen seurauksena 29-vuotias mies sai surmansa.

Mies menetti välittömästi hengensä 31-vuotiaan miehen puukotuksesta.

Puukottaja meni tapahtuman jälkeen asunnolle, jossa hän surmasi itsensä.

Poliisin tutkimuksissa on käynyt selville, että teon motiivina saattaa olla mustasukkaisuus. Rovaniemen rikospoliisi jatkaa tapauksen selvittämistä.

Lapin Kansa 24.8.1998

Mustasukkainen puukottaja tappoi itsensä

Miehen kuoliaaksi puukottanut 31-vuotias mies surmasi veriteon jälkeen myös itsensä sunnuntaina Rovaniemen maalaiskunnan Nivavaarassa. Poliisi epäilee tutkimustensa nojalla mustasukkaisuutta syyksi 29- ja 31-vuotiaiden Nivavaarassa asuneiden miesten surmiin.

Puukotus sattui yksityisasunnossa kello 14 aikaan. Poliisin mukaan 29-vuotias mies sai surmansa heti. Puukotuksen jälkeen 31-vuotias surmaaja meni omalle asunnolle, jossa tappoi itsensä.

Rovaniemen rikospoliisi jatkaa surmatyön tutkimista.

Ennako-oletuksenani ennen aineiston keräämistä oli se, että mustasukkaisuus toimisi selityksenä naissurma-itsemurhille. Sitä ei kuitenkaan usein käytetä, sillä parisuhteessa tapahtuvat henkirikokset eivät aina vaadi kerronnalta edes motiivin eksplikointia. Parisuhteen ongelmat nimetään ennemmin riidoiksi. Tässä uuti-

sessä mustasukkaisuutta käytetään selityksenä ilman, että sen syytä tai kohdetta kerrottaisiin. Kirjoituksista ei edes saa selvää onko kiistan aiheuttanut homoseksuaalinen vai heteroseksuaalinen suhde. Hetero-oletus on kuitenkin vahva, joten voi olettaa, että tapahtumiin liittyy nainen, vaikkei hänestä kerrotakaan. Koska miesten väliset murha-itsemurhat esitetään henkirikoksina, niin mustasukkaisuusmotiivi sopii niissä käytettäväksi paremmin kuin miehen ja naisen välillä tapahtuneista kerrottaessa. Laajennettua itsemurhaa ei esitetä tehtävän mustasukkaisuuden vaan umpikujaan ajautumisen, työttömyyden tai muiden itsemurhamotiivien takia.

Ilta-Sanomien uutisessa (M7) ei edes kerrota puukottajan olleen mies. Oletus väkivallasta miesten välisenä on siinä määrin vahva, että vaikka kerrotaan mustasukkaisuudesta syynä, niin sitä, että puukottaja ei ollut nainen, ei tarvitse tehdä selväksi. Miesten välisiä tekoja pidetään ns. tavallisena väkivaltana, johon perinteiset väkivallan syyt ja piirteet liittyvät. Tekijöitä ei ole edes välttämätöntä kategorisoida rikollisnimikettä tarkemmin; mies, joka surmaa toisen miehen on henkirikoksen tekijän tyyppitapaus.⁹ Kun mies ampuu toverinsa (M5), on itsestään selvää, että toveri on mies. Se, että tekijä tekee itsemurhan, ei muuta väkivallan laatua tai sen syytä. Näiden miesten muutkaan ihmissuhteet, kuten ovatko he myösiä tai puolisoita, eivät näy, eikä niitä pidetä merkittävänä.

Näissä uutisissa miesten väliseen väkivaltaan osallistuneiden mieheys on nuoruuden vakiintumattomuutta ja nopeita reaktioita, mustasukkaisen miehen kiivautta tai keski-ään syrjäytyneisyyttä. Se on mieheyttä johon kuuluu väkivalta, jos ei aivan oleellisena osana, niin ainakin potentiaalina. Seuraavaksi tarkastelen niiden miesten mieheyttä, jotka suhteessaan uhreihinsa tai surmaajiinsa eivät ole ikätovereita eivätkä saman viiteryhmän jäseniä. Ensinäkin miehiä,

---

⁹ Veli Verkko suomalaisen sosiobiologian ja kriminologian perustaja käsitteli suomalaisena henkirikoksena miesten tekoja ja tämän jälkeen toi esille naisten henkirikollisuuden poikkeuksena (Verkko 1949).

jotka surmaavat vanhempansa ja itsensä ja toiseksi miehiä, jotka ovat joutuneet poikansa teon uhreiksi.

Poika-miehet – transgressio ja sen syy

Murha-itsemurhatapauksissa on sekä uhreina että tekijöinä henkilöitä, jotka ovat iältään 'miehiä', mutta suhteessaan muihin osallisiin 'poikia'. Kahdessa tapauksessa 'poika' surmasi vanhempansa ja yhdessä mies aikuisen 'poikansa'. Uhriutuneen pojan tapausta olen käsitellyt jo lapsi-vanhempi-suhdetta käsittelevässä luvussa. Kummankaan ryhmän poikia ei ole nimetty vanhempiensa lapsiksi, vaikka se olisi yhtä sopiva nimike kuin poikakin. Sukupuoli saadaan kerrottua sanalla poika, sillä tämän ikäisten kohdalla se on jo kulttuurisesti tärkeä tieto (toisin kuin esimerkiksi vauvan tai mahdollisesti jopa alle kouluikäisen kohdalla).

On selvää, ettei nimitys poika toiminut isänsä uhriksi joutuneelle ikäluokituksena vaan suhdeluokituksena, sillä hän oli jo 22-vuotias. Kun vanhempansa surmanneita tekijöitä nimitetään sekä pojiksi että miehiksi, niin uhriksi joutunut aikuinen poika on ainoastaan 'poika'. Tämä on ymmärrettävää, sillä useimmiten uhrit nimetään suhteessaan teki-jään. Isän teko ja pojan uhriutuminen siis pitävät nuoren miehen

Ote M8: IL ja AL (mies 26-v – vanhemmat) otsikoita sen jälkeen, kun miehen tiedettiin tehneen itsemurhan:

Kaksoismurhaajan poliisijahti päättyi. ISÄNSÄ JA ÄITINSÄ AMPUNUT MIES LÖYTYI KUOLLEENA (IS 12.5.1999)

"Iäkäs pariskunta löytyi ammuttuna kotoaan Vilppulan Kolhon kylästä" (AL 12.5.1999)

Kolhon kaksoissurman syynä perhetragedia (AL 13.5.1999)

Mies surmasi vanhempansa haulikolla jo aamupäivällä" (AL 12.5)

Nuorin poika löysi isän ja äidin ammuttuna. Myös pikkukylän surmista epäilty isovelji löytyi kuolleena. Poika löysi surmatut vanhempansa kotoaan. (IL 12.5.1999).

"Vilppulan perhesurman tustat ovat jo poliisin tiedossa. Vanhempiensa tappaja teki tekonsa yksin". Vilppulan kaksoissurman syyt jo tutkijoiden tiedossa. (IL 14.5.1999)

poikana. Tapauksen taustoista kerrotaan: ”Isä oli ollut pidemmän aikaa työttömänä ja sairastellut” (IS 13.10.1997) eli pojan surmaa selitetään osana isän itsemurhaa. Nuoren miehen tappaminen selitetään samoin kuin pienten lasten surmat ja kuten heidät, hänet esitetään isänsä poikana. (Ks. tarkemmin luku 7 ”Lapsen ja vanhemman suhde”.)

Vaikka yleensä sanomalehtiteksteissä uhrin suhteutetaan tekijään, jolloin he ovat tekijän vaimoja tai lapsia, niin vanhempansa surmanneesta miehestä kerrotaan paitsi ’miehenä’ myös ’heidän poikanaan’. Periaatteessahan riittävä informaatio saadaan lauseesta ”mies surmasi vanhempansa”. Kaksinkertainen ilmaisu ei ole taloudellinen, mutta se painottaa kyseisen suhteen merkitystä teon tulkinnassa. Lisäksi se korostaa sitä, että suhde määrittää kyseistä henkilöä, on merkittävä osa hänen identiteettiään.¹⁰ Täysiikäiset ’pojat’ voidaan nimetä ’miehiksi’, mutta ’poikina’ he ovat vähemmän itsenäisiä oloisia.

Tapauksia, joissa mies on surmannut vanhempansa ja itsensä, on aineistossa siis kaksi. Molemmat saivat julkisuutta runsaasti sekä päivä- että ilta-

Ote M9 (mies 24-v – vanhemmat) otsikointia:

Kolmoissurmaaja oli nuorena lupaava ampumahiihtäjä (etusivu)
Konneveden kolmoissurmaaja oli lupaava ampumahiihtäjä. Motiivi meni kyllä teon mukana. (IL 27.3.2000)

Poika ampui vanhempansa sedän haulikolla. (IS 27.3.2000)

Konneveden surmien motiivi yhä epäselvä (HS 27.3.2000)

Kolme kuoli perhesurmassa Konnevedellä (AL 26.3.2000)

Nuori mies ampui vanhempansa ja itsensä Konnevedellä (HS 26.3.2000)

Nuorimies surmasi vanhempansa ja itsensä Konnevedellä (etusivu)

Konneveden murhenäytelmä tuli ilmi mutkan kautta. Tuttava toiselta paikkakunnalta soitti poliisille, kun sovittu tapaaminen ei toteutunut. (Savon Sanomat 26.3.2000)

¹⁰ Esimerkiksi mies–vaimo-suhteessa naisen vaimous on merkittävämpi osa hänen identiteettiään kuin miehen aviopuolisuus. Tämä on vakiintunut ilmaisutapa. Äiti ja vaimo ovat naiselle yleisempiä nimikkeitä kuin isä ja puoliso miehelle.

lehdissä, ja niitä käsiteltiin osassa lehtiä kahtena päivänä. Toisessa 26-vuotiaan tekijän nimi ilmoitettiin ja tekijää ja tekoa luonnehdittiin vahvoin henkirikosilmauksin. Eräs syy tähän oli tekijän itsemurhaa edeltänyt pako ja poliisin järjestämä etsintä. Otsikotkin kertovat, että tapausta tarkasteltiin kaksoissurmana, ja tekijää jopa kaksoismurhaajana (M8). Rikollisnimikkeet ovat harvinaisia murha-itsemurhatekijöiden kategorisointeina ja yleensäkin tekijöiden nimittäminen 'murhaajiksi' ennen tuomioistuimen päätöstä on rikosuutisissa harvinaista.

Toisen tapauksen tekijä oli 24-vuotias opiskelija ja hänet nimettiin 26-vuotiasta useammin 'pojaksi'. Henkirikosluonteisin otsikointi löytyy *Iltalehdestä* (27.3.2000), jossa etusivulla kerrotaan: "Kolmoissurmaaja oli nuorena lupaava ampumahiihtäjä" ja sisäsivulla: "Konneveden kolmoissurmaaja oli lupaava ampumahiihtäjä. Motiivi meni kyllä teon mukana". Kyseisessä artikkelissa keskitytään muista poiketen pojan, ei isän tai perheen, taustoihin. Selityksen ajatellaan löytyvän pojan menneisyyden ja piirteiden kautta, eli häntä tarkastellaan surmaajana, jolla on ollut motiivinsa. Otsikot ovat sekoitus tyypillistä murha-itsemurhakollektivointia ja henkirikoksenomaista tyyliä. Kyse ei ole pelkästään kuolemista, vaan surmista, mutta tekijä

itse luetaan surmattujen joukkoon. Puhtaasti henkirikoksena tapausta mietittiin, kun "(m)ieliin nousivat aikaisemmat paikkakunnalla sattuneet surmaamiset" (M19).

Tekijät luokitellaan monissa uutisissa rikoksentehtäviksi ja heidän persoonaansa ja taustaansa pohditaan tämän pohjalta. Vanhemmasta nuoresta miehestä (26-vuotias) löytyy tasapainottomuutta (M10). Toisen, 24-vuotiaan opiskelijan kohdalla

Ote M10
(mies 26-v – vanhemmat)

Poliisi käynnisti heti suurensinnän ja etsintäkuulutti nuoremman veljen.

Hän harrasti ampumista ja oli paennut haulikon kanssa, minkä vuoksi häntä pidettiin vaarallisena.

Mies löytyi kuolleena myöhään illalla.

Ampuja tunnettiin sulkeutuneena luonteena.

(AL 12.5.1999)

puolestaan pohditaan poliisin suulla rikostaustaa (M11).

Poliisia ei esitetä puhdistamassa tekijän mainetta. Mitään rikollista ei ollut ”viime ajoilta” tai ”Kuopiossa”, mutta on siis voinut olla aiemmin tai muualla. *Ilta-Sanomissa* (27.3.2000) tiedetään kertoa, että mies oli joutunut tekemisiin poliisin kanssa. Mutta *Iltalehdessä* (M12) tämä kuitenkin tarkennetaan rattijuopumukseksi ja todetaan, että ”missään tapauk-

sessä väkivaltaisena häntä ei tunnettu”. Tämä muistuttaa sitä tapaa, jolla lapsensa surmanneita miehiä tavallistetaan: heillä on ollut pieniä rikkeitä, mutta ei oikeastaan mitään vakavaa.

Nuoremman tekijän urheilutausta tuodaan esille (M12), mutta se liittyy hänen jo elettyyn ”nuoruuteensa”, tapahtumahetkellä hän oli jo kasvanut ’aikamiespojaksi’. Ilmaisuu aikamiespoika tarkoittaa yleisessä käytössä aikuista miestä, joka elää edelleen vanhempiansa kodissa. Kuitenkin tämä mies asui Kuopiossa ja opiskeli siellä, joten yhtä hyvin häntä olisi voinut nimittää kuopiolaiseksi opiskelijaksi. Nuoruuteen ja menneisyyteen sijoitettu lupaavuus vihjaa, että aiemmin hänen asiansa olivat hyvin. Nyt hänet liitetään perheeseen aikamiespoikana. Sanalla on yleisessä käytössä negatiivinen sivumerkitys, se vihjaa, että aikuisen miehen pitäisi jo olla itsenäisempi, elää omaa elämäänsä ja antaa vanhempiansa elää omaansa. Tällainen ikäkautensa normista poikkeava, hieman reppana hahmo mieltyy sopivaksi vanhempien surmaajatyyppiksi.¹¹ ’Kuopiolainen

Ote M11

(mies 24-v – vanhemmat):

Poika on viime ajat asunut Kuopiossa. Hänellä oli asianmukainen Kuopiossa myönnetty hallussapitolupa aseeseensa. Luvan myöntämisestä Häyrinen päättelee, ettei pojan tiillä viime ajoilta ole mitään rikollista.

– Todennäköisesti Kuopiossa ei mitään ollut, koska siellä on myönnetty hallussapitolupa, hän sanoo.

(Savon Sanomat 26.3.2000)

¹¹ Hannu Säävälän (2001) tutkimuksen mukaan isänsurmalle altisti riippuvuussuhde alistavaan ja joskus väkivaltaiseenkin isään. Tämä oli kuitenkin todettavissa vain 35 % tapauksista.

Ote M12 IL (mies 24-v – vanhemmat)

Etusivu:

**Kolmoissurmaaja oli nuorena
lupaava ampumahiihtäjä**

**Konneveden kolmoissurmaaja oli
lupaava ampumahiihtäjä**

”Motiivi meni kyllä teon mukana”

Aikuinen poika ampui vanhempansa Keski-Suomen Konnevedellä perjantai-iltana. Vanhempien kuoltua 24-vuotias mies ampui myös itsensä. Kuolleita suremaan jäi perheen toinen aikamiespoika, joka ei tapah-tuma-aikana ollut kotona.

Tapausta tutkivat rikosylikonstaapeli Heikki Häyrinen arvelee, ettei teon motiivi selviä ehkä koskaan. Veriteko ei myöskään käräjille päädy, koska surmista epäilty on itsekin kuollut.

– Kyllä se motiivi taisi mennä tekijän mukana, Häyrinen miettii.

– On meillä tietenkin omat käsityksemme, mutta ei niitä voi julkisuuteen kertoa.

Uhrit olivat 51- ja 52-vuotiaita. Kuopiossa viime vuodet asunut aika-

miespoika surmasi heidät mukanaan tuomallaan haulikolla. 24-vuotiaalla oli metsästysaseelle Kuopion poliisin myöntämä lupa.

Nuorena lupaava urheilija

Kuten aseenkantoluvastakin voi päätellä, 24-vuotiaalla ei ollut entuudestaan sanottavaa rikosrekisteriä. Kerran hän tosin syyllistyi rattijuopumukseen, mutta missään tapauksessa väkivaltaisena häntä ei tunnettu.

Viime vuodet 24-vuotias on opiskellut Kuopiossa. Lapsuutensa ja nuoruutensa hän kuitenkin eli Konnevedellä.

Teini-ikäisenä 24-vuotias oli lupaava urheilija. Hän oli yksi parhaita juniiori-ikäisiä ampumahiihtäjiä.

Myös 24-vuotiaan isä oli tunnettu urheilumies. Hän toimi 1990-luvun alkupuolella ampumahiihdon valmentajana maajoukkueetasolla.

Ystävätär hälytti poliisin

(...)

(IL 27.3.2000)

opiskelija’ olisi lisäksi rikkonut esityksessä esiintyvän perheryhmittymyksen yhtenäisyyden.

Tapauksista ja niiden tekijöistä kerrotaan melko lailla vapaasti, intimitteettisuojusta piittaamatta, paitsi, ettei poliisi koe voivansa kertoa syiden pohdintoja julkisuuteen. ”On meillä tietenkin omat käsityksemme, mutta ei niitä voi julkisuuteen kertoa”, todettiin *Iltalehden* uutisessa (M12). Motiiviepäilyjen kertomatta jättäminen ei kuitenkaan ole mikään sääntö vaan usein epäillyt motiivit tuodaan sen kummemmin miettimättä julkisuuteen. Esimerkiksi riitely parisuhteessa tai oletettu mustasukkaisuus, ovat motiiveja

tai taustoja, joista ei ajatella tarvittavan vaieta.¹² Myös vanhemman tekijä-pojan tapauksessa poliisi vetää puhumiselle rajat (M13). Syiksi epäillään perheen tragediaa, vihaa ja patoumia, mutta niistä ei voi julkisuuteen kertoa tarkemmin.

Poliisin lausunto vanhemman tekijän teon taustoista (M13) on harvinainen siksi, että poliisi antaa ymmärtää tietävänsä teon syyn ja näkee sen taustalla vihaa. Lapselle viha vanhempia kohtaan on joissakin tilanteissa legitimi tunne (esim. Pietilä 2000). Lausunnon voi lukea niin, että tekijällä on ollut jokin hyvä syy vihata vanhempiaan. Mutta tästä perheen sisäisestä asiasta, 'perhetragediasta', poliisi ei voi kertoa julkisuudessa. Perheestä voidaan siis joskus löytää jotakin epäilyttävää, mahdollisesti jopa "paha", mutta sellaiset asiat eivät kuulu julkisuuteen.

26-vuotiaan miehen teko sopii henkirikokseksi, sillä motiiviksi esitetään vihaa ja ristiriitoja. Teko on ymmärrettävissä perheen sisäisten ongelmien kautta, se on perhetragedian päätös. Siitä huolimatta, että käytetään sanaa 'laajennettu itsemurha', esille tuotu motiivi ei ole itsemurhamotiivi, eikä vanhempien surmaaminen näyttäydä toissijaisena, itsen surmaamisen ohessa tehtynä tekona. Mies esitetään teoistaan vastuullisena toimijana, ei tekoonsa ajautuneena. Silloin kun vanhempi surmaa lapsensa ajatellaan, ettei

Ote M13

(mies 26-v – vanhemmat)

Kolhon kaksoissurman syynä perhetragedia

läkkäät vanhempansa haulikolla ampuneen kolholaismiehen motiiviksi poliisi epäilee perheen tragediaa. Tutkinnanjohtaja, komisario Markku Leppänen Mäntän poliisista kertoo, että kyseessä oli ilmeisesti laajennettu itsemurha.

– Epäillään perhedraamaa, jossa viha ja patoumat ratkaistiin ase-in. Syyt ovat tutkijoiden tiedossa, mutta julkisuuteen emme voi niitä antaa. Ainahan näissä tapauksissa joku asia johtaa tapahtumaan, Leppänen kertoo perjantaina.

(AL 12.5.1999)

¹² Naisen surmaamisesta voi tulla 'riita' jo sen perusteella, että jäljistä voidaan päätellä naisen panneen vastaan.

hän voi olla täysissä järjissään tai ettei teko voinut olla tarkoitettu (esim. Jayyusi 1984). Lapsen väkivaltaisuus vanhempiaan kohtaan ei ole siinä määrin kulttuurisesti vaikea aihe kuin vanhempien väkivalta lapsiaan kohtaan. Se ei horjuta uskoa siihen, etteikö ydinperheen moraalinen järjestys toimisi hyvällä ja tarkoituksenmukaisella tavalla.

Esille tulee kaksi moraalista järjestystä, jotka molemmat liittyvät perheen jäsenten oikeuksiin, velvollisuuksiin ja kompetensseihin. Pojalla ei ole oikeutta päättää asioista vanhempiensa puolesta, kun taas vanhemmilla on tämä oikeus (ainakin tietyissä rajoissa). Näin vanhempien tappaminen on enemmän 'kaksoismurha' kuin 'kolmoissurma' tai 'kolmen kuolema'. Puolestaan isänsä surmaaman aikuisen pojan kuolema näyttää enemmän osalta isän itsemurhaa. Kuitenkin vanhemmilla on perheessä enemmän velvollisuuksia kuin lapsella; heillä on velvollisuutensa kasvattajina ja heidän onnistumistaan tässä tehtävässä voidaan arvostella. Usein osa rikollisen lapsen syyllisyydestä attribuoidaan hänen vanhemmilleen. Saatetaan esimerkiksi pohtia, mitä vikaa on ns. hyvissä perheissä, kun niiden pojat ryhtyvät tappajiksi (ks. Mähkä 2002). Vanhempien osavastuusta huolimatta, kun murha-itsemurhasta tulee kosto ja tietoinen teko, siitä tulee myös henkirikos. Perheen ajatellaan vaikuttavan eri tavoin sen isään kuin sen poikaan: pojan luonne muovautuu perheessä hänen saamansa kohtelun kautta, isän luonne on jo muovautunut. Jos perheessä on "pahaa", pojasta tulee "paha". Jos isä (joissakin yhteyksissä myös äiti) tekee pahaa, se hahmotetaan enemmän teon pahuutena kuin niin, että isä olisi paha tai haluaisi lapselle pahaa (vrt. Hurtig & Laitinen 2000).

Näissäkin tapauksissa jäsenyys perheessä toimii teon selittämisen resurssina. Tosin esimerkiksi *Aamulehden* uutisessa korostetaan tekijän erillisyyttä lapsuudenperheestään. Siinä (AL12.5.1999) kerrotaan 26-vuotiaan parrisidi-itsemurhasta niin, että tekijä on 'kolholaismies', 'kolholainen 26-vuotias mies', 'mies' ja 'ampuja'. Yhtäältä mies tekee perheen moraalisen järjestyksen vastaisen teon

eli surmaa vanhempansa. Toisaalta edellä esitetyt kategoriat tekevät teosta tavanomaisempaa henkirikosta. Ajatellaan, että nuoren miehen vaarallisuus ei välttämättä rajaudu perheen sisään.

Konneveden tapauksessa tekijä oli 24-vuotias ja ikä tuotiin esille jo otsikoinnissa: ”Nuori mies ampui vanhempansa ja itsensä Konnevedellä” (HS 26.3.2000) ja ”Nuorimies surmasi vanhempansa ja itsensä Konnevedellä” (*Savon Sanomat* 26.3.2000). Tapausta käsiteltiin kolmessa lehdessä ja kahdessa käytettiin määrittystä ”nuori”, kolmannessa järjestelmällisesti kategoriata ”poika”. 24-vuotiaan kategorisointi nuoreksi tai pojaksi ei tietenkään ole väistämätöntä. Myös toisessa tapauksessa, jossa tekijä oli 26-vuotias, ”(a)mpuja tunnettiin urheilullisena nuorukaisena, joka viihtyi punttisalilla”. Lisäksi Kolhon kyläyhdistyksen puheenjohtaja pohdiskellee nuorten tilannetta (M14).

Nuoriso on joukko, jolla on ongelmia ja joka joskus näyttäytyy potentiaalina uhkana¹³ (esim. Korander 2000). Ajan raakuus näkyy erityisesti nuorten (miesten) väkivaltaisuuksissa¹⁴. Tässä

Ote M14 AL
(mies 26v – vanhemmat):

Kolhon kaksi vuotta toiminut kyläyhdistys yrittää luoda uskoa tulevaisuuteen, etenkin nuorille. Puheenjohtaja Mauri Matilaisen mukaan luonnonkaunis Kolho on hyvä paikka asua surullisista tapahtumista huolimatta.

Hän ei usko, että Kolho olisi jotenkin väkivaltaisempi paikka kuin mikään muu taajama, vaan ehkä ajassamme liikkuu nyt joka puolella entistä enemmän raa-kuutta.

– Me satsaamme täällä nuoriin ja yritämme järjestää heille tiloja, jotka ovat auki joka päivä. Kunnostamme nuorten kanssa yhdessä nuorisotalon ja teemme atk-tilan koululle. Kesällä aloitamme myös kesätorin, Mauri Matilainen luettelee kylän uusia hankkeita.

(AL 13.5.1999)

¹³ Eräs Kolhon tapauksen (26-vuotias mies) otsikko ”Vanhempiensa tappaja teki tekonsa yksin” (IL 14.5.1999) voi viitata siihen, että perheen toisen pojan mahdollinen osasyllisyys pitää sulkea pois.

¹⁴ Nuorten naisten tai tyttöjen väkivalta liitetään usein naisten tasa-arvoistumiseen ja pyrkimykseen ”käyttäytyä kuin miehet”. Pohditaan naisten tasa-arvoistumisen negatiivisia puolia. Saatetaan myös tuoda esille, että naiset olivat vähemmän väkivaltaisia, kun pysyttelivät kodin piirissä. (Honkatukia 1998.)

käsittelyt tekijät edustavat nuorisoa myös siksi, että he tekonsa kautta näyttäytyvät poikina ja ovat ”perheettömiä”. Samanikäiset perheelliset miehet eivät ole nuorisoa vaan ’tavallisia suomalaisia miehiä’. Siirtymä, kategorialiu’utus, vanhempien pojasta nuorison edustajaksi selittää sitä, miten niinkin poikkeuksellista tekoa kuin vanhempien surmaa voidaan pohtia yleisenä väkivaltaongelmana.

Nuorison väkivalta ja muut käytöshäiriöt ovat nykyajan kovuuden merkkejä, vaikkakin kovuus manifestoituu myös aikuisten miesten (tavallisena) väkivaltana, esimerkiksi taksimiehen surmana (M15 ja M16). Luokittelu henkirikokseksi johtaa pohtimaan muita paikkakunnalla tapahtuneita henkirikoksia. Niitä selitetään yhtäältä ajan raakuudella ja toisaalta paikkakunnan rauhattomuudella. *Buumi* ulottuu Turkuun saakka, eli aika on raakaa muuallakin. Silti paikkakunta on erityislaatuinen, sen lähihistoriaan liittyy tragedioita ja kylä mainitaan synkäksi. Ajan ja paikan pohdinnat yhdistyvät kun kylän rauhallisuus sijoitetaan menneisyyteen kuuluvaksi piirteeksi: ”Olemme saaneet elää kaikessa rauhassa”. Vaikka teko tapahtui ”perhepiirissä”, se liitetään yleiseen turvallisuuteen.

Myös nuoremman miehen teosta kerrottaessa tuodaan esille muita henkirikoksia: ”Kyseessä on valitettavasti jo toinen kolmoisurma paikkakunnalla muutaman vuoden välein. Edellinen verilöyly sattui vain kolme vuotta sitten, jolloin humalainen mies ampui kolme miestä omakotitalossa ja sytytti sen jälkeen rakennuksen tuleen”. (IL 27.3.2000.) Paikkakunnan maine näyttää myös olevan vaakalaudalla: onko se väkivaltainen vai ei. Ympäristön, ajan tai paikan, ajatellaan vaikuttavan miehiseksi ja täten tavalliseksi miellettyyn väkivaltaan. Se myös sijoitetaan ajatuksellisesti julkiseen sfääriin, vaikka tapahtuisikin kotona. Nuorten miesten teot eivät rajaudu yksityiseen ja perheeseen yhtä tiiviisti kuin perheen isien.

Yhteistä nuorten tekijämiesten kuvauksille on jonkintasoinen oletettu epävakaus ja potentiaalinen vaarallisuus. ”Ajassa liikkuva

Ote

M15 (mies 26v – vanhemmat):

**Kaksoismurhaajan
poliisijahti päättyi
ISÄNSÄ JA ÄITINSÄ AMPUNUT
MIES LÖYTYY KUOLLEENA**

Massiiviset poliisietsinnät vaaralliseksi luonnehditun aseistetun kaksoissurmaajan löytämiseksi Vilppulan Kolhossa päättyivät tiistai-iltana hetkeä ennen pimeään tuloa.

Etsintäpartiot löysivät ensin isänsä ja äitinsä surmaamisesta epäillyn nuorukaisen auton hylättynä syrjäiseltä metsätieltä. Pian sen jälkeen löytyi etsitty mies metsästä menehtyneenä. Hän oli ampunut itsensä haulikolla.

Poliisi epäilee 26-vuotiaan miehen ampuneen iäkkäät vanhempansa tiistaina aamupäivällä Vilppulan Kolhossa.

Kaksoismurhan jälkeen mies pakeni paikalta. Henkirikos paljastui iltaapäivällä ennen neljää, kun yksi perheen jäsenistä meni pariskunnan kotitaloon ja löysi uhrin.

– Esitietojen valossa on syytä epäillä, että 26-vuotias mies on syyllistynyt tekoon, sanoo komisario Juha Mäntynen.

Poliisi järjesti suuretsinnän

Poliisi etsintäkuulutti 26-vuotiaan nuorukaisen heti surmatyön paljastumisen jälkeen. Poliisi piti haulikolla aseistunutta pakenijaa erittäin vaarallisena, vaikka hänen ei ollut aikaisemmin syyllistynyt rikoksiin.

– Mies on todella vaarallinen kuten tutkittavana oleva tekokin

osoittaa. On syytä epäillä, että tällaisen teon jälkeen tekijä ei ole normaalissa mielentilassa, komisario Mäntynen pohdiskeli tiistaina illan- suussa etsintöjen alkuvaiheessa.
(...)

Edellinen henkirikos vielä muistissa

läkkään pariskunnan eilinen kaksoissurma oli jo toinen henkirikos, joka järkyttää Vilppulan Kolhoa lyhyen ajan sisällä.

Muutama vuosi sitten Kolhossa ammuttiin taksimies. Tekoon syyllistyi takavuosien SM-tason urheilija.

Kaksoismurha oli eilen hallitseva puheenaihe Vilppulassa.

– Kolho on pieni paikka. On yllättävää, että näin lyhyen ajan sisällä on tapahtunut kaksi tällaista rikosta, pohti kylän ravintoloitsija Tiina Poutanen.

– Ehti mennä muutama vuosi, kun taas tehtiin henkirikos. Synkkä on kylä, pohtii hammaslääkäri Matti Sillanpää.

– Ihmetyttää, mikä on tällaisen teon taustalla. Kun ajatellaan Turun puukotuksia ja pariskunnan ampumista, tuntuu kuin menossa olisi jonkinlainen buumi, pohtii vilppulalainen viihdetaitelija Heikki Helakorpi.

– Tällainen panee ajattelemaan. Olemme saaneet elää kaikessa rauhassa. Tällainen tapaus ei oikein sovi kuvioon, sanoo Helakorpi.

(...)

(IS 12.5.1999)

Ote M16 (mies 26v –
vanhemmat)

Taksimiehen murhasta tulee kolme vuotta [väliotsikko]

Edellisen kerran Kolhon taajama järkyttyi ja nousi valtakunnalliseen julkisuuteen, kun helsinkiläinen 39-vuotias mies ampui julmasti paikallisen taksimiehen Loilanniemessä. Mies tilasi kyydin keskustasta ja ajatti taksin taajaman ulkopuolelle metsikköön, missä murha tapahtui.

(...)

Kolhon taajama sijaitsee Vilppulan keskustasta parikymmentä kilometriä Keuruun suuntaan. Se on viime vuosikymmeninä kärsinyt teollisuuden rakennemuutoksesta.

(AL 12.5.1999)

raakuus” ja kylien synkkyys manifestoituu heidän kauttaan. Nuorten miesten mainetta ei myöskään tarvitse suojella, ainakaan siinä määrin kuin vanhempien ja avioituneiden.¹⁵ Intimiteetin suojarajat nousevat perhesysteemin – myös sen mahdollisen toimimattomuuden – ympärille. Sen sisään ei pääse kurkistamaan muutoin kuin nuoren miehen tekojen osalta. Sitä mitä aiemmin on tapahtunut, ei voida kertoa.

Edellä käsittelemistäni kolmesta nuoresta miehestä, kalpeimmaksi hahmoksi jää ’poika’, jonka hänen isänsä oli surmannut. Uutisteksti ei myönnä hänelle

le aikuisuutta, hän ei ole ’mies’, ei edes ’nuori mies’, vaan ainoastaan ’poika’. Lisäksi hänen subjektiutensakin on kyseenalainen, sillä hänen surmaamisensa kuitataan isän sairasteluilla ja työttömyydellä, eikä edes pohdita isän mahdollista väkivaltaisuutta. Hänen kohdallaan ei mietitä sitäkään mahdollisuutta, että hän olisi itse ollut väkivaltainen tai provosoinut. Hänen kuolemansa hahmottuu osana isänsä itsemurhaa, kun taas vanhempansa surmanneiden poikien itsemurha jää taustalle, ja vanhempien surma nousee etualalle.

¹⁵ 11.12.2003 kerrottiin *Helsingin Sanomissa*, että alaikäisestä pojasta, joka oli puukottanut isäänsä, oli annettu julkisuuteen liian yksityiskohtaisia tietoja. Perhe syytti poliisia vuodosta, ja syytöksen mukaan tiedot olivat niin tarkkoja, että perhe voitiin niiden perusteella jopa tunnistaa. Otsikko: ”Valtakunnansyyttäjä: Nuoresta puukottajasta kerrottiin liikaa.”

Poikansa surmaamat miehet

Vanhempansa surmanneet pojat voivat olla epäilyttäviä aikamiespoikia, mutta heidän vastuullisuuttaan vähentävät vihjailut siitä, että perheen sisäisissä suhteissa olisi jotakin kaunaa aiheuttavaa. Vanha myyttinen teema ja selitys isänsurmalle on patriarkan vallan anastaminen, kun mies turhautuu isänsä (hirmu)vallan alaisuudessa elämiseen (esim. Säävälä 2001, 21–28¹⁶; Freud 1913/1964). Vaikka murha-itsemurhauutisissa isille ei kuitenkaan attribuoida ikäviä hirmuvaltiaan piirteitä, hieman patriarkkaa heistä voi kuitenkin löytää.

Näissä edellä käsittelemässäni kahdessa tapauksessa 'pojat' ovat surmanneet sekä isänsä että äitinsä. Surmatut miehet ovat näin teksteissä osa 'pariskuntaa', 'vanhempia' tai 'surmattuja vanhuksia'. Pariskunnan surma on otsikko jo itsessään, siihen ei välttämättä yhdistetä pojan itsemurhaa. Pariskuntaa ei "löydetä kuolleena" vaan ammuttuna, eikä tekijää liitetä uhrien joukkoon. Heihin kohdistunut henkirikos on uutisen aihe. (Esim. M17.)

Poikansa uhreiksi joutuneista vanhemmista kerrotaan taustatietoja, ja tällöin kirjoitetaan 'perheestä'. Taustoista ja perheestä puhuttaessa keskushenkilöksi nousee molemmissa tapauksissa sur-

Ote M17
(mies 26v – vanhemmat)

läkäs pariskunta löytyi ammuttuna kotoaan Vilppulan Kolhon kylässä

[ingressi:] Surmaajaksi epäilty pariskunnan 26-vuotias poika löytyi kuolleena kello 22.30 Sammallammin metsästä.

läkäs noin 70-vuotias pariskunta löydettiin kotoaan kuoliaaksi ammuttuna tiistaina kello 15.50 Vilppulan Kolhosta. Tekijäksi epäilty surmattujen vanhusten 26-vuotias poika Veikko Antero Ihamäki löytyi kuolleena puoli yhdentoista aikaan Sammallammin kylästä Vilppulasta. (...)

(AL 12.5.1999)

¹⁶ Säävälä pohtii eräänä selityksenä äidinsurmien lisääntymiselle sitä, että äidit ovat saaneet perheessä enemmän valtaa. Aiemmin (1900-luvun alussa) valta oli yksin isillä ja vallasta kilpaileva poika oli törmäyskurssilla vain isänsä kanssa. (Säävälä 2001.)

mattu isä. Haastateltavat pohtivat tapausta lähinnä tekijän isän tai perhekokonaisuuden kautta.¹⁷ Vanhemman ja väkivaltaisemmin esitetyn tekijän tapauksessa haastateltiin erästä paikallista miestä, joka kertoo erityisesti isästä ja pojasta (M18). Isä esitetään miehisissä perheenisän tehtävissä, eikä ilmaisua vanhus käytetä.¹⁸

Ote M18 (mies 26v – vanhemmat) tuttavien kertomaa:

Eläkeläinen Johannes Suvinen pelaa markan panoksella pokeria paikallisessa ravintolassa. Hän tunsi surmansa saaneen isän työkaverina. Kirvesmiehet tekivät yhdessä mm. Kolhon kirkkoa, sahaa ja kuivaamaa.

– Hieno perhe, kyllä tällaiset järkyttävät tapahtumat mieltä alentavat. Ei voi ymmärtää, miksi tällaista tapahtuu. Poikakin oli kova urheilemaan, mutta vissiin sellainen sulkeutunut luonne.

Suvisen mukaan perhe muutti taajamasta syrjäseudulle parikymmentä vuotta sitten. Isä raivasi ja rakensi maatilan perheelleen.

– Ei heitä paljon täällä kylillä näkynyt. Eivät olleet sellaisia laumaihmisii, vaan halusivat olla rauhassa, Johannes Suvinen suree.

(AL 13.5.1999)

26-vuotiaan miehen teon uutisoinnissa esitetään eräs eläkeläinen pohtimassa teon taustoja (M18). Hän tekee tyypittelyjä kuolleen perheen jäsenistä. Miespuolisista henkilöistä kerrotaan erillisinä hahmoina, äiti kuuluu perhekokonaisuuteen.¹⁹ 'Hienosta perheestä' siirrytään pojan hyvään harrastukseen, jonka kuitenkin luonnevirhe kumoaa. Urheilijoiden ei yleisesti katsota olevan tappajatyyppejä, mutta sulkeutuneet luonteet ovat. Sanalla 'sellainen' merkitään tässä kaksi epäilyttävää ihmistyyppiä: laumaihmiset ja sulkeutuneet luonteet.

26-vuotiaan tekijän tapauksessa, toisin kuin tekijän ollessa

¹⁷ Haastateltaviksi valikoituu miehiä naisia useammin. Jenny Kitzingerin mukaan sanomalehtitiedossa miesten ajatellaan olevan naisia luotettavampia lähteitä (1998).

¹⁸ Toimittaja on hakenut haastateltavansa läheisestä baarista. Tämä haastateltavien valikointimenetelmä saattaa liittyä siihen, miksi haastateltavat ovat useammin miehiä kuin naisia ja miksi haastateltavat useimmin kertovat juuri "perheen miehestä".

¹⁹ Toista tapausta (tekijänä 24-vuotias 'poika') koskevissa uutisissa äidistä kerrotaan enemmän ja yksilöllisenä toimijana, sillä tällä oli sovittu tapaaminen ystä-

isä, tehdään jälkikäteistulkintaa ja pojan aiemmasta käyttäytymisestä ja luonteesta etsitään ja löydetään poikkeavuuden merkkejä. Perheen ”hienous” liittyy sen toimintaan isäjohtoisena kokonaisuutena, joka muutti syrjäseudulle ja *jolle* isä raivasi ja rakensi maatilaa. Perheestä ja sen isästä kerrotaan ideaalina. Perheen syrjään vetäytyminen esitetään haluna olla rauhassa ja vastakohtana negatiiviselle laumaihmisyydelle. Pojan kohdalla puhutaan ”sulkeutuneesta luonteesta”, joka on suurin piirtein sama asia negatiivisesti ilmaistuna.

Perheen ideaalisuuden ja pojan sulkeutuneisuuden asettaminen vastakkain tekee pojan vastuulliseksi tapahtuneesta. Kyseisessä uutisessa siirrytäänkin käsittelemään nuorison ongelmia ja ajan raakuutta (ks. M14). Vanhempien vastuullistamiseksi tulkittamani ”jotain syytä täytyy olla” ja ”syynä on perheen tragedia” -lausahdukset löytyvät toisista uutisista. Niissä vastuu kuuluu epämääräisesti koko perheelle.

24-vuotiaan opiskelijapojan tapauksessa syytä ei pohdita, eikä poika ei näyttäyty yhtä vaarallisena tappajana kuin 26-vuotias. Myöskään epäilyjä perheen ”toimimattomuudesta” ei tuoda yhtä eksplisiittisesti esille. Tässäkin tapauksessa kerrotaan perheen isästä, eniten paikallisessa *Savon Sanomat* -lehdessä (otsikolla: ”Nuorimies surmasi vanhempansa ja itsensä Konnevedellä”), mutta myös muissa lehdissä.

Surmattu äiti jää kumpaakin tapausta käsittelevässä uutisoinnissa isän varjoon. Molemmat vanhemmat sisältävät kollektiivit ’pariskunta’ ja ’perhe’ ovat miesjohtoisia, ja joissain uutisissa kerrotaan jopa perheen päästä, toisissa isän urheilumenneisyydestä, tilan raivaamisesta (ilman raivaajakumppania). ”Pariskunnan hyvää toimeentuloa” selitetään perheen isän työllä, äidin työllä ei näyttäisi olevan siihen osuutta (M19). Isistä piirretään esimerkil-

---

vättärensä kanssa ja juuri tämä hälytti poliisin, kun nainen ei saapunut sovittuun paikkaan.

Ote M19:

Kerrontaa surmatusta isästä
(24-vuotias mies – vanhemmat)

(...)

Poliisilla ei tapauksesta ole paljoa kerrottavaa. – Siinä ei ole paljon kertojia, Häyrinen sanoo viitaten siihen, ettei tapahtumista tietoja antamaan jäänyt ketään.

Ampumisessa menehtynyt perheenpää Lauri Hujanen tunnettiin Konnevedellä innokkaana urheilumiehenä. Hän oli MM-hopeaa ampumahiihdossa 1991 Unkarissa voittaneen Terhi Markkasen valmentaja.

Hujasten perheeseen kuului vanhempien lisäksi kaksi poikaa. Nuorempi ei ampumisen sattuessa ollut kotona.

Tutkinnallisesti tapaus on poliisin kannalta sikäli hankala, että "eväät ovat vähissä", kuten Häyrinen sanoo.

Käräjillekään tapauksesta ei menä. – Ketäpä sinne veisi, poliisi totea hitaasti.

Tieto tapauksesta levisi Konnevedellä lauantaina hitaasti. Vieraan kulkiessa Lauri Hujasen osoitetta, ohikulkijat kertoivat iloisesti tun-

tevensa miehen. He, jotka ikävän tapahtuman tiesivät, eivät siitä halunneet kovin paljon puhua. Mieliin nousivat aikaisemmat paikkakunnalla sattuneet surmaamiset.

Notkotiellä lauantaina oli yhtä rauhallista kuin aina. Äänekoskelainen siivousalan yrittäjä pesi Hujasten talossa paikkoja siistiksi.

Myös 24-vuotiaan isä oli tunnettu urheilumies. Hän toimi 1990-luvun alkupuolella ampumahiihdon valmentajana maajoukkueetasolla.

(IL 27.3.2000)

Isä tunnettu urheilumies

Murhenäytelmässä menehtynyt pariskunta oli hyvin toimeentuleva. Isä työskenteli puualan yrittäjänä.

Isä tunnettiin takavuosina myös päteväenä ampumahiihtovalmentajana.

Kymmenen vuotta sitten hänen valmennettavansa palkittiin MM-hopealla.

Perheestä jäi eloon vain 20-vuotias nuorempi poika, joka asuu muualla Suomessa.

(IS 27.3.2000)

lisiä luonnekuvauksia, mutta äidit vain ovat äitejä, joihin ei liitetä piirteitä eikä toimintaa. 24-vuotiaan äiti on esillä siksi, että hänen ystävänsä hälytti poliisiin. Äidin surmaaminen kuulostaa kauhealta, mutta myös kulttuurisesti selittämättömältä. Se ei ole sellaista poikkeuksellisuutta, joka herättäisi miksi?-kysymyksiä, vaan enemmän sellaista, joka jätetään käsittelemättä.

Perheen mahdollinen "pahuus" tai "toimimattomuus" katoaa, kun siirrytään tarkastelemaan perhettä ja perheen isiä. Epäilyksen

varjo oli piirtynyt toteamuksilla ”perheen tragediasta” tai ”vihasta ja patoumista”, mutta taustat jäävät auki. Myös toisessa tapauksessa ajateltiin löytyvän motiivin ja syyn, mutta ”ne menivät tekijän mukana”. Perhettä tarkemmin tarkasteltaessa, sen jäsenistä vain tekijä on outo.

*Yhteenvedo ja vertailua: erilaisia miehiä,
erilaisia henkirikoksia*

Olen jo aiemmissa luvuissa kertonut miehistä, jotka ovat tekevät murha-itsemurhansa perheen tai parisuhteeksi määritetyn suhteen sisällä. Tuon heidät nyt esille lähinnä vertaillakseni heitä ja heidän mieheyttään tässä luvussa esille tulleisiin miespuolisiin surmaajiin ja surmattuihin.

Utisoinnissa, jossa aikuinen poika on surmannut vanhempansa, hänen ominaisuuksiaan ja mielentapainoaan pohditaan ja usein löydetäänkin jotakin poikkeavaa. Puolestaan vaimonsa tai lapsensa surmanneiden miesten kohdalla korostetaan ennemmin heidän tavallisuuttaan. Heistä tehdään ihmeteltävän vähän jälkikäteistulkintaa, eikä teko muuta käsitystä heistä vaan määrittänyt heidän luonteeseensa kuulumattomaksi. ”Hän ei ollut oma itsensä.” Vanhempansa surmanneista ’pojasta’ löydetään jälkikäteen merkkejä siitä, että jotakin poikkeavaa oli odotettavissa. Jälkikäteistulkintojen tekeminen lienee tavallisempaa kuin niistä pidättäytyminen, sillä kun tietää, mihin asiat ovat johtaneet, on aiempaa ”viisaampi”. Kertoja on tietävämpi kuin se minä, jonka kertoja muistaa (Rimmon-Kenan 1991; Arminen 1994) ja joka on tuntenut kerronnan kohteena olevan henkilön. Myös omasta itsestä kerrotaan yleensä ”jälkiviisaasti” siten, että menneisyydestä löydetään juuri ne seikat, jotka ovat johtaneet nykyiseen tilanteeseen ja unohdetaan toisiin suuntiin viitanneet teot ja piirteet.

Perheellinen mies, jonka väkivalta rajoittuu perheeseen, on tavallinen mies. Edes hänen poikkeava käytöksensä ei horjuta tätä

tavallisuutta. Toki nuoremmatkin surmaajat voivat olla tavallisia *nuoria* miehiä, kun uhri on toinen nuori mies, mutta sellaiset piirteet, kuten hiljaisuus tai aggressiivisuus tai runsas alkoholin käyttö, implikoivat heidän kohdallaan ongelmia tai taipumusta rikollisuuteen. Perheelliset miehet eivät ole rikollistyyppiä (Jayyusi 1984, 20–35):²⁰ heitä ei useinkaan sijoiteta rikolliskategorioihin, kuten tappajiin tai surmaajiin. Kun 'poika' tai 'nuori mies' tekee tekonsa kostaakseen tai ainakin surmataakseen, niin 'mies' toimii, koska riitä johtaa siihen tai vastoin todellista luonnettaan (alkoholin vaikutuksen alaisena). Nuorten, perheettömien ja 'poikien' syyllisyys konstruoidaan suurempana kuin puolisoiden/isien ja heidät nimetäänkin 'tappajiksi', 'surmaajiksi' ja 'murhaajiksikin'.

Katsotaan, että mies joka surmaa perheensä ja itsensä, voi pitää tekoa parhaana vaihtoehtona perheelleen (esim. Daly & Wilson 1998; Palermo 1994). Tämä tulkinta edellyttää, että perhe on tosiaan *hänen*, ei hänen isänsä. Vanhempien surmaamiselle ei ajatella olevan "altruistista" motivaatiota, vaan ainoastaan kaunaa ja katkeruutta. Nuorten miesten teot eivät myöskään ole yksityisasioita, eivät edes perheessä, vaan niistä vedetään johtopäätöksiä paikan ja ajan väkivaltaisuudesta. Heidät sekä liitetään perheeseen että irrotetaan siitä. Katuväkivalta ja ryyppyporukkatapot ovat tavallisia ja siten jossain määrin luonnollistuneita (Carter 1998), mutta niihin osalliset eivät ole niin tavallisia kuin perheensä surmaavat miehet. Heidän kohdallaan herää epäily, ovatko he syrjäytyneitä tai rikollistaustaisia.

Sen sijaan perheelliset miehet voivat olla hiljaisia ja syrjään vetäytyviä, mutta perhe ja vaimo todistavat, etteivät he ole sosiaalisesti kyvyttömiä. Sosiaalinen mieskunto todistuu sillä, että miehellä on (avo)vaimo, hän ei ole "syrjäytymisvaarassa oleva yksinäinen mies". Perheellinen (ja perheessään tekonsa tekevä) ei myöskään

²⁰ Perheellisyys saattaa jopa laskea raiskaustuomioita. Clarkin (1992) mukaan tavalliset miehet jotka nimetään 'isiksi' ja 'puolisoiksi' esitetään tekoon ajautuneina, kun taas 'pedot' ovat epäihmisiä. Katso luku "Nainen tekijänä".

edusta nuorisoa, vaikka olisikin alle 30-vuotias, eivätkä hänen tekonsa heijasta aikakauden raakuutta tai paikkakunnan synkkyyttä. Perheellinen voi toki miehenä kokea sosiaalisia paineita, jotka liittyvät esimerkiksi työhön tai miehen asemaan yleensä, ja purkaa niitä kotonaan. Nuoriso taas on enemmän yhteiskunnallisen ilmapiiirin vaihteluille altis. Nuorisoa tulee ohjata oikeaan suuntaan, tarjota tiloja ja antaa positiivista uskoa tulevaisuuteen. Aikuiset perheelliset miehet ovat paineiden kokemisessaan ja ongelmis- saan yksilöllistyneempiä. Heillä voi olla vaikeuksia ja ongelmia, ja heidän tulisi saada niissä yksilöllistä tukea ja ymmärrystä auttamis- organisaatioilta ja ympäristöltään.

Toisaalta aikuisen miehen ongelmien ei aina mielletä tulevan ulkoa päin, vaan on murha-itsemurhia, joissa ongelmien nähdään nousevan perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta. Näin periaatteessa on silloinkin, kun syistä tai taustoista ei kerrota. Parisuhteen sisä- sissä murha-itsemurhissa mies on 'mies' ja nainen 'vaimo, eikä heis- tä tämän lisäksi kerrota juuri muuta. Murha-itsemurha on sellais- ta, mitä voi sattua 'pariskunnille'. Tämä muistuttaa ryppyporukan väkivaltaisuuksien rutiininomaista käsittelyä. Myös niitä pidetään vuorovaikutustilanteina, joissa riitoja syntyy väistämättä.

Omien poikiensa uhreiksi joutuneiden isien representaatiot muistuttavat joissain suhteissa perheellisistä tekijämiehistä raken- nettua kuvaa. Molemmat hahmotetaan perheen päiksi ja ensisijai- siksi toimijoiksi. Tässä voikin olla eräs syy sille, miksi surmaavat pojat ovat niin selviä 'murhaajia': he kääntävät teollaan hierarki- an väärin päin. Kärjistetysti sanoen, heillä ei ole oikeutta päättää perheen tulevaisuudesta, se kuuluu heidän isilleen, jotka ovat tätä oikeutta käyttäneet siihenkin asti; raivanneet metsää ja rakenta- neet kodin. Isän perheenpäätoiminnan esimerkillisyyttä koroste- taan, mikä jättää varjoonsa sen tulkintamahdollisuuden, että isän johtajuus olisi mennyt liiankin pitkälle, pojan ja perheen alistami- seksi (vrt. Säävälä 2001, 67–72, 138–141). Toisaalta äidinsurman ”unohtaminen” näissä tapauksissa heijastelee isä-poika-konfliktin

kulttuurista tuttuutta, samoin pojan nimeäminen 'aikamiespojaksi'. Poika saavuttaa itsenäisyytensä syrjäyttämällä isänsä, isänsä vallan alla oleva aikuinen poika on aikamiespoika (vrt. Freud 1913/1964). Se, että äidin surmaamista ei osata selittää eikä käsitellä, ei kerro äidinsurmien vähäisyydestä, sillä ne ovat nykyään yhtä yleisiä kuin isänsurmat. Kehitys on 1900-luvulla kulkenut niin, että äidinsurmat lisääntyivät, isänsurmat puolestaan ovat pysyneet suurin piirtein samalla tasolla (Säävälä 2001, 103–104, 158).²¹

Äidinsurmien tulkinnoissa onkin kiinnostavasti lähdetty maskulinisoimaan äitejä (ei tosin aineistossani). Hannu Säävälä (2001, 158–159) kertoo väitöskirjassaan, että äidinsurmien lisääntymistä on selitetty sillä, että äidin valta perheessä on kasvanut. Pojan tekemä vanhemman surma selittyy edelleenkin auktoriteettikapinalla, mutta koska äiti on saanut sukupuolten tasa-arvoistumisen myötä isältä osan tämän auktoriteettia, myös äidistä on tullut pojan miehuuden este. Säävälä arvelee itse, ettei tämä ole toimiva selitys, vaan yhtä hyvin voidaan ajatella poikien väkivallan äitejään kohtaan edustavan naiseen kohdistuvaa väkivaltaa. Myös poika voi suhtautua äitiinsä negatiivisessa mielessä naisena: itseään heikompana ja alempana. Naisiin kohdistuvat henkirikokset ovat lisääntyneet sinä aikana kuin äiteihinkin kohdistuvat.

Silloin kun perhe- tai parisuhde ei ”sotke” jäsenyksiä, miesten väliset syyllisyys- ja uhrisuhteet ovat selkeitä: toisen miehen surmaaminen on henkirikos. Surma mielletään surmaksi ja itsemurha itsemurhaksi, eikä niistä muodosta kokonaisuutta, eikä osallisista kollektiivia. Miesten välisistä tapauksista voidaan kertoa niin, ettei tekijän kuolemaa tuoda esille otsikossa vaan kerrotaan ainoastaan surmasta. Näin ei aineistossani tehdä kun uhri on nainen tai lapsi,²²

²¹ 1900-luvun alkupuolella parricideista (vanhempien surmista) vain 15 % oli matri-sideja (äidinsurmia).

²² Aineiston ulkopuolelta olen löytänyt uutisen, jonka otsikossa ”Isä tappoi 15-vuotiaan poikansa Kuopiossa”, ja vasta leipätekstissä esille tulee, että isä teki itsemurhan. (IS 17.–18.11.2001.)

näissä tapauksissa tekijän kuolema on aina luettavissa otsikosta. Miehet ovat keskinäisissä väkivallanteoissaan usein tovereita ja henkilöitä, ampujia ja rikoksentekijöitä ilman sukupuolimäärettä. Heidän väkivaltansa tekee heistä rikollisia ja ”tavallisia väkivallantekijöitä”. Heidän mielentilaansa tai mielenterveyttään ei pohdita vaan ennemmin sitä, onko heillä rikollistaustaa tai ongelmia väkivaltaisten impulssien hallinnassa. Kerronta muistuttaa sitä kuvaa, jonka saa miesten välisestä henkirikollisuudesta muutoinkin, tilastojen ja kvantitatiivisten tutkimusten perusteella (esim. Lehti 2002).

Miehestä tulee tavallinen suomalainen mies, kun hänellä on perhe ja työ. Perheettömyys on riskitekijä, joka voi johtaa syrjäytymiseen ja rikollisuuteen. Nuoruus on häilyvää aikaa, jolloin ei vielä tiedetä, mihin suuntaan mies kallistuu, mutta ”aikamiespoikuus” on jo hieman epäilyttävää. Tällä toki on yhteyttä siihen, miten syrjäytymisprosessit kulkevat: työttömyys, alkoholisoituminen, avioero ja rikokset liittyvät näissä toisiinsa. Mutta kiintoisaa on se, että kerronnankin tasolla perheellisyys ”suojaa” väkivallan tekemisen ja alkoholi-ongelmien tuottamilta leimoilta ja tyyppittelyiltä. Ilman tätä suojaa mies altistetaan arvosteluille ja hänestä tulee ongelma: syrjäytymis- tai nuoriso-ongelma.

Mies ja väkivalta

Edellä pohdin miesten välisiä eroja ja erilaisiin sosiaalisiin miespositioihin liitettyjä oikeuksia, velvollisuuksia ja kompetensseja. Luvun loppuosassa pohdin sitä, miten ’mies’ ja väkivalta yhdistetään uutiskerronnassa ja miten miesten väkivaltaa selitetään sekä yleisellä abstraktiotasolla (miksi mies surmaa?) että yksittäisten miesten kohdalla (selittääkö hänen väkivaltaisuutensa surmat?). Selkeimmin mieheyden ja väkivallan yhteyttä pohditaan Joroisten tapaukseen (mies surmasi tyttärensä, avovaimonsa, tämän äidin) liittyneessä erikoisartikkelissa (IS 18.11.1997), jonka otsikko kysyy

”Mikä saa miehen tappamaan perheensä?” Tätä olen käsitellyt jo aiemmin toisista näkökulmista. Vastaajina oli miespuolisia asiantuntijoita kriminologian, historian, sosiologisen miestutkimuksen aloilta ja auttamistyön ammattilainen. Asiaa ei tiedusteltu psykologeilta eikä psykiatreilta.

Asiantuntijat tuovatkin esille paljon miehisyyteen ja miehen elämään liittyviä ongelmia. Kriminologin puheenvuorossa esille tulevat ”taloudellinen tai henkilökohtainen katastrofi”, mustasukkaisuus ja kosto vaimolle. Toisaalta kyse voi olla siitä, ettei haluta jättää lasta yksin ja ”laajennetusta itsemurhasta”. Historioitsija puolestaan pitää tekoja itsekkäinä ja itseensä käpertyneiden, ei terveiden ihmisten tekoina. ”Perheensä surmaaminen voi (...) olla demonstraatio ulkopuolisille, hätähuuto tai raivonpurkaus yhteiskunnalle.” Lisäksi hän hahmottelee eräänlaista ”paine kattilamallia”, jossa suomalaisen kulttuurin tukahduttavuus saa miehen pa-

toamaan ongelmansa ja lopulta räjäyttämään ne toisen silmille. Sosiologi-miestutkija taas näkee taustalla sen, että yhteiskunta opettaa miestä väkivaltaan, se on miehille sallittua. Jokainen mies oppii hänen mukaansa väkivallan potentiaalin (MV1). Sosiologin tulkinta on miestutkimuksellinen ja kasvatuksesta sekä yhteiskunnasta selitystä hakeva ja hänen käsityksensä väkivallasta laaja: sitä löytyy myös vaikkapa urheilusta. Lyömättömän linjan työntekijä puolestaan painottaa sitä, että taustalla voi olla pitempiä aikaista väkivallan käyttöä, josta naapurit

Ote MV1 IS (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti):

Vaikka murhenäytelmä on aina monen tekijän summa, sosiologian professori Martti Grönfors syyttää pitkälti yhteiskuntaa, joka hyväksyy väkivallan osaksi miehisyyttä.

– Jos määrätynlainen väkivalta on sallittua, pitää tavallaan hyväksyä myös tällaiset traagiset tapaukset, Grönfors sanoo.

– Tappamiseen päädytään yleensä silloin, jos yllä häilyy esimerkiksi avioeron uhka. Silloin mies ottaa oikeuden käsiinsä ja vie kaikki mukanaan. (Hytinkoski, Lyömätön linja.)

(IS 18.11.1997)

eivät välttämättä tiedä. Hän tuo myös esille, että syynä väkivaltaan on miehen halu kontrolloida vaimoaan.

Asiantuntijoista sanaa väkivalta käyttivät miestutkija-sosiologi ja lyömättömän linjan työntekijä. Muut puhuivat tappamisesta ja surmaamisesta. Sanavalinta implikoi sitä, yhdistetäänkö henkirikokset väkivaltaan laajemmin vai pohditaanko pelkästään henkirikosilmiötä. Se kertoo, vastataanko kysymykseen ”Miksi mies surmaa perheensä?”, siltä pohjalta, että kyse on miesten väkivallan äärimmäisestä ilmenemismuodosta vai henkirikollisuudesta yleensä. Haastateltujen asiantuntijoiden kohdalla valinta heijasteli heidän asiantuntijuutensa luonnetta, kriminologi puhui tapoista ja auttamistyöntekijä väkivallasta.

Näistä yleisistä asiantuntijaselityksistä siirryn muihin murha-itsemurhauutisissa esille tuleviin käsityksiin miesten väkivaltaisuudesta. Tarkasteluni selkäranka ovat aineiston kohdat, joissa pohditaan väkivaltaa ja väkivaltaisuutta tai aggressiivisuutta eksplisiittisesti, lähinnä naapureiden ja poliisin lausunnoissa. Ne poikkeavat asiantuntijoiden lausunnoista selvästi siinä mielessä, että niissä pohditaan tarkemmin partikulaaria henkilöä, ei luokkaa ’perhesurmaaja’ tai ’mies’. Mutta toki surmaaja joihinkin luokkiin asemoidaan, tehdäänhän yksilöllistäminenkin loppujen lopuksi yhdistämällä kategorioita (Billig 1987).

Tavallinen naapurin mies ja väkivalta

Murha-itsemurhat muistuttavat tekoina joskus tavanomaisia henkirikoksia ja ne voidaan mieltää vaimonsurman tai juoppoporukkatapon kaltaisiksi. Nämä tapaukset mieltyvät (lähestulkoon) tavallisiksi rikoksiksi ja niihin osalliset tavallisiksi rikollisiksi (vrt. Sudnow 1965), aivan kuin silloin, kun tekoon ei kuulu tekijän itsemurhaa. Tavallinen mies on kuitenkin eri asia kuin tavallinen rikollinen. Koska miehisyteen kuuluu monia väkivaltaa ja sen potentiaalia sivuavia piirteitä ja toimintoja, niin käydään neuvot-

telua siitä, milloin väkivaltaa tehnyt mies on väkivaltainen mies ja milloin tavallinen. Tämä neuvottelu on löydettävissä myös murha-itsemurhauutisista. Tarkastelen tässä ensin sitä, miten miehestä tehdään tavallinen. Lopuksi tuon esille uutisia, joissa johtopäätös on, että mies on väkivaltainen.

Useita aineistoni miehiä mainitaan metsästyksen harrastajiksi ja hyväksi ampujiksi. Varsinaiseksi ongelmaksi aseiden saatavuus nostettiin vain Ahvenanmaalla ilmestyvässä *Åland*-lehdessä. Tässä tapauksessa tekijällä oli rikosrekisterissään pahoinpitely. Lähes kaikissa uutisissa selvitetään onko ase luvallinen vai ei eli ongelmaan orientoidutaan rutiinitasolla. Luvaton ase on erityinen ongelma, ampuma-aserikos, ja toinen potentiaalinen ongelma olisi aseenkantoluvan myöntäminen henkilölle, jolla on rikollistaustaa. Aseiden saatavuus ei ole tyypillinen teema suomalaisessa väkivaltakeskustelussa, se mielletään joksikin josta on syytä keskustella sellaisissa maissa, joissa se on ”oikeasti” ongelma. Yleisesti ottaen ampuma-aseet eivät ole Suomessa tavallisia surma-aseita (23 % henkirikoksista 1995–1997) vaan teräaseen käyttö on tavallisempaa (41 %) (Kivivuori 2001, 30²³), mutta murha-itsemurhissa ampuminen on tavallisin surmatapa (Carcach ja Grabosky 1998).

Useimmissa murha-itsemurhauutisissa kerrotaan aseiden olleen luvallinen ja tekijän metsästys- tai aseharrastuksesta. Muutamissa tapauksissa tekoon liittyi ampuma-aserikos, eli ase oli laitton tai anastettu. Siihen nähden, miten usein aseet liittyvät murha-itsemurhiin, niiden saatavuuden ja väkivallan yhteyden pohdinta on vähäistä. Psykiatriasiantuntija kuitenkin tuo esille tämän yhdistelmän (sukupuolineutraalilla tavalla): ”Jos käytettävissä on ampuma-ase, alkoholi laukaisee väkivaltaisen impulssin. Ampuminen on steriiliä. Tappaminen on tehtävissä kauempaa.” (AL 24.1.2001 mies – 3 lasta). Lausunto kiinnittää huomiota aseisiin ongelmana ja siihen, että niiden saatavuus on riski. Uutisissa

²³ 1985–1989 26 % henkirikoksista tehtiin ampuma-aseella, 1990–1994 25 %. (Kivivuori 2001.)

esiintyykin usein viittauksia aseharrastukseen (erityisesti metsästys) ja alkoholinkäyttöön. Nämä molemmat ovat Suomessa yhtäältä tavalliseen mieskulttuuriin kuuluvia, toisaalta itsestään selviä riskitekijöitä.

Siihen, että murha-itsemurhien tekijät kuvataan usein tavallisiksi miehiksi, voi vaikuttaa myös heidän sosiaalinen asemansa. Murha-itsemurhien tekijät ovat lähempänä suomalaista keskivertoa kuin muut henkirikosten tekijät. He ovat keskiluokkaisempia ja heillä ei yleensä ole rikollistaustaa. Yleensäkin parisuhdetappojen tekijät ovat lähempänä keskivertosuomalaista kuin muut tappajat, jotka ovat usein syrjäytyneitä ja alkoholisoituneita. (Lehti 2002.) Tavalliseksi mieheksi mieltyy paremmin sellainen, jolla on vaimo ja lapsia, joka asuu omakotitalossa ja käy päivätöissä kuin työtön, joka asuu yksin vuokrayksiossaan. Tavallisilla miehillä sellaiset ongelmat, kuten liiallinen alkoholinkäyttö, aggressiivisuus humalassa ja mustasukkaisuus, eivät kuulosta erikoisilta, poikkeuksellisilta tai hälyttäviltä (vrt. Apo 1995; Ruuska 1999).

Sanomalehtiotteista löytyy pieniä viitteitä tekijöiden mahdollisesta väkivaltaisuudesta, mutta ne eivät tunnu horjuttavan käsitystä tavallisuudesta. miehelle on sallittua kohtuullinen määrä väkivaltaa, eikä se tee miehestä ”väkivaltaista.” Juominen voi aiheuttaa alkoholi-ongelman, mutta ongelma ei ole paha, jos mies kykenee hoitamaan työnsä (MV2).

Ote MV2 (mies – 3 lasta)

32-vuotiaan miehen tiedettiin kärsineen alkoholiongelmistä. IS:n tietojen mukaan myös taloudellisista vaikeuksista ja mustasukkaisuudesta huhuttiin.

– Kyllähän siinä jotain sellaista oli, ettei viina hänelle sopinut. Hän otti joskus liian kanssa ja jäi sitten koukkuun, kertoo Fors.

Varsinaisesti väkivaltaiseksi perheenisää ei kuitenkaan tiedetty. Myös Fors myöntää, ettei hän neljän edellisvuoden aikana pistänyt merkille, että naapurissa olisi ilmennyt perheongelmia.

Mies oli pystynyt hoitamaan nuohoojan työnsä viinan käytöstä huolimatta. Nainen taas oli ollut töissä tarjoilijana Kurikan suosituksessa Pitkä-Jussi-ravintolassa.

(IS 24.1.2001)

Ilta-Sanomien uutisessa kuvataan kolme lastaan ja itsensä surmannutta miestä sanoilla: ”Ei varsinaisesti väkivaltainen”, mikä on kiintoisa ilmaisu (MV2). Se, mikä on varsinaista väkivaltaa ja mikä ei, ei siis ole selkeästi määriteltävissä. Tässä ilmaisu esitetään yhteenvetona siitä, mitä huhut ja naapurit kertovat. Naapuri laitetaan *myöntämään*, etteivät hänen varsinaiset havaintonsa tue hänen esittämiään vihjailuja. Se että mies jäi joskus koukkuun viinan käyttöön ja oli mustasukkainen toimivat vihjeenä väkivallan mahdollisuudesta, mutta naapuri kuitenkin kertoo, ettei ole havainnut ’perheongelmia’. ”Ei varsinaisesti väkivaltainen” on toimittajan objektiivisesta kertojapositionista esitetty johtopäätös siitä, mitä huhujen ja naapurien kertoman perusteella voidaan sanoa. Toimittajat arvostavat enemmän arvokkaasti vaikenevia tai kuolleista hyvää puhuvia kuin auliisti menneisyydestä ongelmia kaivavia naapureita. Ensin mainitut esitetään kertomassa taustoja surustaan huolimatta, ja jälkimmäisen luokan naapurit esitetään kertomassa huhuja ja juoruilemassa.

”Arvaamattomuus humalassa” ja huhut mustasukkaisuudesta ja taloudellisista vaikeuksista ovat melko pieniä säröjä kerronnassa (MV3). Toki on mahdollista, että kyseiseen mieheen sopivat paremmin kuvaukset, joissa hän on arvostettu työmies ja lapsiaan

Ote MV3: IS ja IL (mies – 3 lasta)
kerrontaa surmaajasta:

Naapureiden mukaan perhe on viettänyt normaalia, rauhallista elämää. Poliisin mukaan alkoholilla on osuutta tapahtumaan. Väkivaltaisena miestä ei ole pidetty, mutta alkoholin vaikutuksen alaisena ollessaan arvaamattomana. (IS 24.1.2001)

Naapuri kuului niihin harvoihin kyläläisiin, jotka suostuivat puhumaan tapauksesta, muttei halunnut esiintyä

omalla nimellään. Surmatalon mies oli hänen hyvän päivän tuttujaan ja metsämiehiä. Naapuri tiesi hänen omistaneen haulikon.

– En ole kuullut, että hän koskaan olisi esiintynyt väkivaltaisesti tai uhkaavasti. En ole myöskään kuullut, että hän olisi uhannut tehdä itselleen tai perheelleen jotain.

(IL 24.1.2001)

suojeleva isä, mutta hänen viimeiset tekonsa ovat ristiriidassa tämän kuvan kanssa ja kerronnalta odottaisi enemmän ”jälkiviisautta”. Vanhempansa surmanneen nuoren miehen luonne tulkitaan teon jälkeen uudelleen ja hänen aiemmasta käyttäytymisestään etsitään merkkejä tapahtuneelle, mutta isien teoista kerrottaessa tämä tavallinen logiikka ei toimi. Naapurit painottavat enemmän yllätyksellisyyttä kuin tekoa selittäviä seikkoja (MV3 ja MV4). Surmatun ekaluokkalaisen tytön opettaja kertoo: ”Miran ja Jonin isä kävi vanhempainilloissa, tuli joskus suoraan töistäänkin.” (AL 24.1.2001.) Mieheen liitetään hyvän isän toimintoja ja piirteitä.

Toinen tavalliseksi esitetty on mies, joka surmasi tyttärensä, avopuolisonsa ja tämän äidin. Tässä tapauksessa säröt, kohdat joissa tavallisuuskonstruktio on

uhattuna, ovat näkyvämpiä. Lisäksi tapaus rinnastetaan samoihin aikoihin tapahtuneeseen henkirikokseen, ja tuodaan esille kysymys miesten väkivallasta asiantuntijoiden haastattelujen kautta (IS 18.11.1997). Tämänkin tapauksen uutisoinnista löytyy samantyyppisiä väkivaltaisuuden pohdintoja ja kieltämisiiä kuin edellä kolme lastaan surmanneesta miehestä kerrottaessa.

Poliisin kannalta väkivaltaisuus tarkoittaakin sitä, että tekijällä on rikosrekisteri tai hän on joutunut poliisin kanssa tekemisiin. Haulikkokin on *tavallinen*, se on metsästysase, eikä katkaistu haulikko, joita käyttävät rikollistaustaiset miehet. Samantyyppisiä lausuntoja annettiin toisesta vanhempansa surmanneesta miehestä (24-vuotias ’poika’). Kerronta naapureiden järkytyksestä ja

Ote MV4 (mies – 3 lasta)
kerrontaa surmaajasta:

Hänen oli vaikea ymmärtää naapurimiehen tekoa. Perheenisä oli päinvastoin tuntunut kantavan paljon huolta lapsistaan.

– Viime kesänä vanhin poika olisi halunnut itselleen jousipyssyn ja siihen kunnan nuolia. Isä kieltäytyi niitä tekemästä, koska ne olisivat olleet vaarallisia. Isä myös oli löytänyt pienoiskivääriin patruunoita, jotka antoi minulle, ettei poika pääsisi niitä kiven päällä paukuttelemaan, muistelee Fors hiljaisella äänellä.

– Kyllä hän tuntui suojelevan lapsiaan.

(IL 24.1.2001)

MV5: AL, HS, IS (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti) kerrontaa surmaajasta:

Ampujalla ei ollut väkivaltataustaa. Hän oli ollut tekemisissä poliisin kanssa vain pienten liikennerikkeiden yhteydessä.

Haulikon lisäksi miehellä oli kotonaan hirvi- ja pienoiskiväärit, joihin kaikkiin oli lupa.

(AL 17.11.1997)

Jutun tutkintaa johtava komisario Heikki Lehrbäck kertoo, ettei surmaajalla ollut väkivaltataustaa. Paikallinen poliisi tunsi hänet vain

ulkonäöltä. Poliisi jatkaa surman syyn selvittämistä.

(HS 17.11.1997)

Juttua tutkiva Juvan poliisi ei osannut kertoa vielä eilen veriteon motiivista. Myös järkyttyneet naapurit olivat ymmällään. Surmaajalla ei ole ainakaan poliisin tietojen mukaan minkäänlaista väkivaltataustaa.

Poliisin mukaan uhrin kuolivat heti. Surma-ase oli tavallinen haulikko. Miehellä oli kotonaan myös metsästyskivääri ja pienoiskivääri.

(IS 17.11.1997)

ymmällään olosta tukee poliisin tulkintaa: teolle ei ole selitystä. Naapureiden ja tuttavien kertomuksista löytyy kuitenkin säröjä, niissä kerrotaan taipumuksesta aggressiivisuuteen humalassa. Esille tulee sekin, että mies oli jäänyt työttömäksi. (MV6.)

Vaikuttaa ristiriitaiselta, että miestä yhtäältä ”ei tiedetty väkivaltaiseksi”, mutta toisaalta hänellä oli ”taipumusta aggressiivisuuteen” (ote MV6). Teksti on moniääninen, välillä miestä tarkastellaan naapureiden silmin, välillä poliisin. Toisia tulkintoja ja ääniä nostetaan kuitenkin muita ylemmäksi. Etusivulle nostettu lausunto ”(e)i tiedetty väkivaltaiseksi” määritetty ensisijaiseksi tulkinnaksi suhteessa ”eräiden paikkakuntalaisten” puheisiin aggressiivisuudesta. (Myöskään mahdollista selitystä, miehen jäämistä työttömäksi, ei käytetä.) Poliisi omaa auktoriteettiaseman rikosuutisten lähteenä ja vaikka poliisin näkemys perustuu kapeaan näkemykseen tekijästä, eli siihen mitä rikosrekisteri kertoo, sitä pidetään luotettavampana kuin muista lähteistä saatua informaatiota. Aggressiivisuus on toki lievempi luonteenpiirre kuin väkivaltaisuus, sehän voidaan liittää positiivisiin asioihin, kuten kilpailuviettiin.

MV6 (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti) kertoo surmaajasta:

Avovaimonsa, tyttärensä, anoppinsa ja lopulta itsensä surmannutta joroislaista miestä ei tiedetty väkivaltaiseksi. Vaikka mies ei koskaan ollut ollut poliisien kirjoissa, eräitten paikkakuntalaisten mukaan miehellä oli kuitenkin juopuneena taipumusta aggressiivisuuteen. (Länsi-Savo, etusivu)

(...)

Humalassa ollut mies ampui haulikolla avovaimonsa, anoppinsa ja tyttärensä sekä lopuksi itsensä.

Miehellä oli kotonaan kolme ampuma-asetta, kaikki luvallisia met-

sästysaseita. Miehellä ei poliisin mukaan ole väkivaltaista taustaa. Eräiden paikallisten mukaan hänellä oli kuitenkin taipumusta aggressiivisuuteen humalassa.

Tapahutumapaikalla kävi tai sen ohi kulki sunnuntain aikana useita paikkakuntalaisia. Heidän kertomansa mukaan surmaaja oli hiljattain joutunut työttömäksi. Avovaimo opiskeli terveydenhoitoalaa ja oli juuri lopettanut harjoittelujakson Sairilan koulukodissa Mikkeliin maalaiskunnassa.

(Länsi-Savo 17.11.1997)

Otsikoihin nostetaan niitä kuvauksia, jotka korostavat tekijän tavallisuutta ja rauhallisuutta, kuten ”hiljainen kaveri”. *Ilta-Sanomissa* kerrotaan myös miehen harrastuksista, jotka ovat tavallisia, jopa arvostettuja, kuten yhteiskunnallinen toiminta (MV7). Näiden lausuntojen jälkeen siirrytään pohtimaan mahdollista aggressiivisuutta. Mies on tavallisesti rauhallisenoloinen, eikä ”normaalisti aggressiivinen”, mutta humalassa hän muuttuu. ”Mies [tuttava] kertoo, että joroislaisella pariskunnalla ei hänen tietojensa mukaan ollut ollut isompia riitoja.” Kuitenkin pienempiä riitoja on saattanut olla, ja tilanteita, joihin olisi pitänyt puuttua. Mies ei kuitenkaan ”ollut mitään aggressiivista erakkotyyppiä” (vrt. poika joka surmasi vanhempansa oli ”sulkeutunut luonne”). Tavallisuuden ja poikkeavuuden rajoista neuvotellaan, ja päädytään siihen, ettei tekijä ollut sellainen tyyppi, jolta tällaista voisi odottaa. Perheellisen miehen luokittelu erakkotyyppiksi (tai ehkä myös rikollistyyppiksi) on vaikeampaa kuin yksinäisen miesten. Tässä käytetään selityksenä alkoholin vaikutusta tai hetkellistä mielenhäiriötä,

jotka molemmat irrottavat teon tekijästä, ja joista jälkimmäinen toimisi myös tuomiota lieventävänä perusteena.

Hazel Mayn (1999) mukaan henkirikosten tekijöiden omaiset pyrkivät – jos eivät ole hyväksyneet omaisensa saamaa tuomiota – yhtäältä siirtämään vastuuta teosta uhrille ja toisaalta kuvaamaan tekoa tekijälle poikkeuksellisena, hetkellisenä mielenhäiriönä: ”Hän ei ollut silloin oma itsensä.” Tekijä-isä-miesten väkivaltaisuuden kohdalla tätä tekevät myös naapurit, poliisi ja toimittaja. Joistakin väkivallan merkeistä huolimatta ’perhetragedia’ on pikemmin käsittelemättömän kuin selitettävissä oleva tapahtuma. Perhetragedia on usein myös ”mysteeri”, aivan kuin sen selittämisen yrittämisestä kieltäydyttäisiin. Myöskään ”aggressiivisesti esiintyminen” ei tarkoita että olisi aggressiivinen ihminen. Ihmisen olemuksen ja toiminnan välille tehdään eroa.

Ote MV7 (mies – tytär,
avovaimo, tämän äiti)

**Tunnelma Joroisissa masentunut
”Hän oli hiljainen kaveri”**

Joroisissa perheensä ja itsensä surmannut mies tunnettiin hiljaisena henkilönä, jonka harrastukset liittyivät yhteiskunnalliseen toimintaan, urheiluun ja metsästyksen.

– Hän oli hyvin hiljainen kaveri, ei vaikuttanut normaalisti aggressiiviselta mihinkään suuntaan, kertoo perheen hyvin tunteva mies.

Hän kuvailee tunnelmia Joroisissa aika masentuneiksi. Keskusteluissa on hänen mukaansa tullut esiin myös yhtymäkohtia Kuopion kesäiseen tragediaan, jossa rauhallisena tunnettu perheenisä surmasi vaimonsa ja lapsensa ja lopulta itsensä.

Mies kertoo, että joroislaisella pariskunnalla ei hänen tietojensa

mukaan ollut ollut isompia riitoja. Perheen isällä oli kuitenkin tietyvästi ollut viime aikoina ongelmia alkoholin käytön kanssa. Alkoholin vaikutuksen alaisena hän oli tutun kertoman mukaan käyttäytynyt aggressiivisesti.

– Jäi kyllä mietityttämään, että ehkäpä tämä olisi jäänyt tapahtumatta, jos olisin itsenkin aikaisemmin puutunut joihinkin tilanteisiin, perheen tuntenut mies huokaa.

Surullinen tapahtuma on kuitenkin lyönyt kaikki ällikällä. Tavallisesti rauhallisen oloinen mies ei ollut mitään aggressiivista erakkotyyppeä, jonka odottaisi räjähtävän hetkenä minä hyvänsä. Tapahtuma onkin järkyttänyt syvästi niin perheen avovaimon kuin miehenkin sukulaisia.

(IL 17.11.1997)

Ote MV8 (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti): naapurin (ravintoloitsija) kerrontaa surmaajasta:

– Mikä lie naksautanut päässä, kun meni tuollaista tekemään, ihmettelee Haapanen ja kertoo, ettei heillä ole koskaan ollut ongelmia miehen kanssa.

Tämän tiedettiin tosin joskus alkoholin vaikutuksen alaisena esiintyneen aggressiivisesti.

Taas kerran kynttilät palavat surmanluotien uhrien muistolle. Tällä kertaa ne palavat Joroisissa jälleen yhden käsittämättömän perhetragedian merkinä.

(IL 17.11.1997)

Naapurit ja tuttavat selittävät usein tapahtumien yllätyksellisyyttä ja kertovat tekijän luonteen olleen lähinnä päinvastainen kuin teko osoittaa. Osittain tämä on oman moraalisen vastuullisuuden poissulkemista: vastuuta ei voida osoittaa heille, jos ei ollut mitään, mihin olisi tiedetty voitavan puuttua. Itsen esittämisen vastuullisena ihmisenä voi tehdä toisellakin tapaa: eräs Joroisten tekijän tuntenut kertoi, että oli ollut joitakin tilanteita, joihin olisi voinut puuttua, eli hän katui sitä, ettei ollut puuttunut. Hänen moraalisuutensa nojaa siihen,

että tapahtuma on kuitenkin harvinaisena yllätyksellinen. Hän ei tietenkään voinut aavistaa, että lopputulos oli näin vakava, mutta jälkikäteen kokee, että puuttumisella olisi ehkä voinut estää tapahtuneen (MV7). Kaikkien väkivallan merkkien kieltäminen kuitenkin eristää moraalisilta arvosteluilta tehokkaammin (vrt. Nikander 2002). Vastuuta ottanut puheenvuoro oli selkeä poikkeus – ja sekin tehtiin niin, että lausunnon jälkiviisuus tulee esille.

Myös se, miten tavalliseksi tekijä mielletään yhteisössään, vaikuttaa kerrontaan. Onko hän ”meitä” vai ”muita”, yhteisön täysjäsen vai sen liepeillä? Tähän yhteisön arvostukseen liittyy muitten muassa sukupuoli, ikä ja asema. Vaimot nähdään usein vain liitännäisjäseninä, ’naapurin vaimoina’, ja lapset vasta kasvamassa täyteen jäsenyyteen. Työttömyys ja vuokralla asuminen saattoi horjuttaa joroislaisen miehen tavallisuutta naapureiden silmissä, mutta mitään rikollistyyppiä hänestä ei kuitenkaan rakennettu. Myös

toimittajan voi ajatella jaottelevansa juttujensa kohteita samalla tavalla. Jenny Kitzingerin (1998) mukaan toimittajat samaistuvat parhaiten keski-ikäisiin ja keskiluokkaisiin miehiin ja suojelevat heidän yksityisyyttään, eivätkä edes huomaa loukkaavansa nuorten naisten yksityisyyttä²⁴.

Väkivalta muuttuu riidaksi

Edellisissä katkelmissa naapurit liu'uttavat kategorioita niin, että kysymys miehen väkivallasta muuttuu kysymykseksi perheen ongelmista. Näin siirrytään kategorian mies väkivaltaisuudesta kategorian perhe ongelmiin. (Vrt. Watson 1983.) ”Naapureiden mukaan perhe on viettänyt normaalia, rauhallista elämää.” Implisiittisesti esitetään, että tapauksen voisi selittää, jos perhe olisi viettänyt normaalista poikkeavaa rauhatonta elämää. Tulkitsen tämän tarkoittavan, että perheen aikuiset ovat käyttäytyneet, kuten lapsiperheen vanhemmilta odotetaan. Oletus on, että ongelmaperheissä puoliset tekevät yhdessä ongelman: riitaan tarvitaan kaksi ja samoin rauhattomaan elämään. Lisäksi ”(p)ariskunnalla ei hänen [tuttavan] tietojensa mukaan ollut ollut isompia riitoja”. (IL 17.11.1997; mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti).

Iltalehden uutisessa (MV9) toinen pariskunta saa ”synninpäästön”, sillä molempien kerrotaan olevan työssä käyviä ja ahkeria ihmisiä. Siitä huolimatta, että mies ei surmannut vaimoaan – mitä ihmetellään – syitä sille, miksi hän on surmannut lapsensa, etsitään parisuhteesta. Parisuhde nouseekin yllättäen pohdintojen aiheeksi juuri niissä tapauksissa, joissa on surmattu lapsia. Puolestaan isyydestä ja suhteesta lapsiin ei kerrota kohdissa, joissa pohditaan

²⁴ Kyse oli tyttäristä, jotka syyttivät isiään inestistä ja järjestäytyneistä syytetyistä isistä. Toimittajat katsoivat, etteivät he voi julkaista tyttärien kertomuksia isistään, koska ne voisivat hankaloittaa arvostetuissa asemissa olevien miesten elämää. Isien kertomukset tyttäristä voitiin julkaista, sillä tyttärillä ei ollut arvostettua asemaa. Lisäksi näillä naisilla oli useilla taustalla psykiatrista hoitoa, joka teki heidät epäluottaviksi lähteinä. (Kitzinger 1998.)

miehen väkivaltaisuutta, vaan ne ovat esillä kun korostetaan miehen tavallisuutta, kuten huolehtivuutta tai vanhempainilloissa käymistä (AL 24.1.2001). Ongelmia ajatellaan voitavan löytää parisuhteesta, mutta ei miehen suhteesta lapsiinsa.

Väkivallan muuttumisessa riidaksi on kahdenlaisia seurauksia. Ensinnäkin, riitojen sisällöstä harvemmin kerrotaan. Janne Kivivuori (1999, 72–73) pohti tutkimuksessaan suomalaisesta henkirikollisuudesta sitä mahdollisuutta, että poliisi rikosilmoituksissa käyttää riitaa leimana ja tällöin erityisesti omistushaluisen mustasukkaisuus henkirikosten motiivina jäisi rekisteröimättä. Tämä tulkinta ei perustunut hänen omaan aineistoonsa, sillä sen perusteella tähän kysy-

mykseen ei voinut vastata, mutta Kivivuoren käyttämä esimerkki tukee väittämää. Poliisi on merkinnyt tapauksen, jossa mies ajaa vaimoaan takaa veitsi kädessä, syyksi perheriidan. Toinen riidaksi leimaamisen seuraus on se, että väkivallan tekijyys katoaa. Riidassa ajatellaan olevan kyse vastavuoroisesta toiminnasta ja kahden osapuolen yhtäläisestä panoksesta (ks. luku 5 ”Nainen uhrina”).

Edellä esittämässäni esimerkeissä selitykset pohjaavat käsityksiin perheväkivallasta. Se näyttäyty dynaamisena prosessina, riitoina, joihin puoliset osallistuvat. Tässä tarkastelutavassa on ongelmallista se, että väkivallan tekijyys ja uhrius katoavat ja täten vastuu väkivallan tekemisestä hämärtyy. Tapauksen, jossa mies surmasi kolme lastaan, uutisoinnissa uhrikategoria liukuu erikoisella

MV9 (mies – 3 lasta)

Korviini ei ole tullut, että heillä olisi ollut mitään vaikeuksia.

”Työssä käyviä ja ahkeria ihmisiä”

– Molemmat vanhemmat ovat olleet työssä käyviä ja ahkeria ihmisiä. Mies oli täällä nuohoojana ja vaimo tarjoilijana töissä Seinäjoella. Teon syistä en osaa edes arvailla yhtään mitään, naapuri ihmetteli.

(Kurikka IL 24.1.2001)

Varsinaisesti väkivaltaiseksi perheenisää ei kuitenkaan tiedetty. Myös Fors myöntää, ettei hän neljän edellisvuoden aikana pistänyt merkille, että naapurissa olisi ilmennyt perheongelmia.

(IS 24.1.2001)

tavalla: surmatut uhrin ovat tekijän lapsia, mutta selityksessä (aiotun) vahingoittamisen kohde on vaimo. Vaikka isä on surmannut lapsensa, selitys vastaa enemmän kysymykseen: miksi mies surmaa vaimonsa.

Turvattomat tilat ja ongelman sukupuolistettu ratkaisu

Kun mies on surmaaja, väkivaltapohdinnat voivat liittyä paikkoihin, paikkakuntiin, erilaisiin asuinympäristöihin ja tiloihin. ”Pelon maantiede” (Koskela 1997) liittyy ihmisten kokemuksiin: pelkoon tietyissä tiloissa ja tiettyinä aikoina, joten ei ole kummallista, että sanomalehdissäkin luodetaan väkivaltaa tilojen kautta. Joissakin ympäristöissä osataan pelätä, ehkä liiallisestikin, kun taas toisissa paikoissa tapahtuva väkivalta yllättää ja järkyttää yllättävyydellään. Rikostarinasta tulee kauhutarina kun paikka on kulttuurisesti ”väärä”, kuten yliopistorakennus joukkomurhan tapahtumapaikkana (Hester & Eglin 2003, 34–37).

Kun miessairaanhoitaja surmasi kollegansa, poikansa ja itsensä esille nousi kysymys tiettyjen paikkakuntien väkivaltaisuudesta (MV10). Nimismiehen positiosta katsoen paikkakunnan väkivaltaisuuksien myöntäminen ei ole ainakaan yksiselitteisen ongelmallista – korostaahan se poliisin työtaakkaa. Toisaalta poliisi ei halua paikkakuntalaisten pelon muuttuvan hysteriaksi (MV11). Jälkimmäisessä tapauksessa seudun väkivaltaisuuksia

pohditaan siinä vaiheessa, kun ei vielä tiedetä surmaajan olleen naisen avomies. Poliisi pelkää lähiön leimautuvan väkivaltaiseksi

Ote MV10
(mies – poika ja kollega)

Nimismiehen mukaan Sodankylä on väkivaltainen paikkakunta.

– Tappoja ja niiden yrityksiä on joka vuosi. Tällaista lapsen kohdistunutta tekoa en kuitenkaan muista, Vihanta sanoo.

Kyöneleitä aamulla

Nimismies oli ollut tappajan kanssa tekemisissä lupa-asioissa.

– En koskaan huomannut hänessä mitään poikkeuksellista, Vihanta sanoo.

(IS 16.3.1999)

Ote MV11 Pohjalainen (mies
– avovaimo) poliisin kommentti:

Tällaiset henkirikokset ovat Lindellin mukaan Vaasassa olleet harvinaisia.

– Niitä ei tapahdu edes vuosittain.

Lindell toivoo, ettei tapaus kuitenkaan herättäisi paniikkia lähiympäristössä. Melaniemen seutu ei hänen mukaansa ole väkivaltaisempaa kuin muu kaupunki.

Surmapaikkatutkinnan jälkeen poliisi palautti alueen normaalille liikenteelle.

Surmaajan etsintä ja henkirikoksen uhriksi joutuneen naisen henkilöllisyyden selvittäminen jatkuivat myöhään sunnuntai-ilтана.

(Pohjalainen 30.10.2000)

paikkaan, ainakin kun verrataan taajamia (kaupunkimaista asutusta) (MV12). Nykyaika, tiheä asutus ja erityisesti lähiöt mieltyvät turvattomiksi verrattuna menneeseen ja maaseutumaiseen asutukseen. Yleisemmin ollaan yllättyneitä kylän rauhan särkymisestä. Tosin pohdintoja paikkakuntien väkivaltaisuudesta harrastetaan maaseutupaikkakuntienkin kohdalla (esimerkiksi Konnevedellä) pohdittiin kylän synkkyyttä).

Väkivallan uhka voi liittyä paikkakuntien lisäksi joihinkin sisätiloihin, baareihin, asemarakennuksiin. Mutta useimpien julkisten tilojen ja työpaikkojen

harvinaisen tapauksen vuoksi. Tämäkin ongelma katoaa, kun tekijäksi paljastuu uhrin avomies; paikkojen vaarallisuus liittyy tuntemattomiin hyökkääjiin. Paikkakunnan väkivaltaisuutta ja ilmapiiriä pohditaan silloin kun väkivalta liitetään julkiseen tilaan ja sen turvattomuuteen, eikä siihen lasketa kuuluvaksi lähisuhdeväkivaltaa.

Kyläläisten positiosta paikkakuntien väkivaltaisuuteen orientoitutaan sekä kieltämällä että joskus jopa korostamalla sitä. Kyläyhdistyksen puheenjohtajan uutiseen kirjatussa lausunnossa päädytään siihen, että väkivalta liittyy enemmän aikaan kuin

Ote MV12 AL (mies 26-v
– vanhemmat) kyläyhdistyksen
puheenjohtajan kommentti:

Hän ei usko, että Kolho olisi jontekin väkivaltaisempi paikka kuin mikään muu taajama, vaan ehkä ajassamme liikkuu nyt joka puolella entistä enemmän raakuutta.

(AL 13.5.1999)

oletetaan olevan turvallisia. Kun näin ei ole, ongelmalle etsitään ratkaisua (MV13).

Ote MV13:

LK (mies – poika ja kollega)
Tehyn lakimiehen kommentti:

**Pienten terveyskeskusten
henkilökunta tuntee itsensä
entistä uhatummaksi**

Helsinki STT

Sairaanhoidajan kokemaa väkivallan uhka on Tehyn lakimiehen Mika Hämäläisen mukaan lisääntynyt huolestuttavasti. Vaikka Sodankylän sunnuntainen hoitajan surma oli monin tavoin poikkeuksellinen, nosti se silti esiin pienten terveyskeskusten turvallisuusongelmat.

(...)

Ammattitaitoiset vartijat olisivat Hämäläisen mukaan paras ratkaisu. Mutta jo se, että paikalla olisi jatkuvasti vähintään yksi **mieshoitaja**, saattaisi vähentää väkivallan uhkaa.

(...)

Väkivallan uhka vaikuttaa Hämäläisen mielestä myös yleiseen työympäristöön.

– Kun henkilökuntaa on muutenkin vähän, ja sitten vielä kohdataan fyysistä väkivaltaa, niin kyllä se varmasti herättää miettimään, keitä varten hoitajat siellä ovat.

(Lapin Kansa 16.3.1999)

Sodankylän terveyskeskuksessa 'mieshoitaja' oli surmannut kollegansa, ja Tehyn lakimies tarjoaa ongelman ratkaisuksi lisää mieshoitajia. Toinen ratkaisu on 'ammattitaitoiset vartijat'. Vartija ei välttämättä ole mies, mutta ammatti on kuitenkin kovin miehen ja miehekäskin. Paradoksista, että miesten väkivaltaan ratkaisu on miesten (institutionaalinen) väkivalta, on keskusteltu monissa yhteyksissä (esim. Jokinen 2000, 48). Esimerkiksi välttyäkseen raiskauksilta naisia ohjeistetaan turvautumaan tuntemiinsa miehiin (Daly & Shasteen 1997). Kuitenkin suuri osa raiskaajista on naisten tuntemia miehiä (Honkatukia 2001, 26–27). Isä tai aviomies voidaan mieltää tällaiseksi miehiseksi suojelija-auktoriteetiksi perhe- ja avioliittoinstituution sisällä. Kurikan tapauksessa haastateltu naapuri totesi lapsensa surmanneesta miehestä, että ”kyllä hän tuntui suojelevan lapsiaan” (ote MV4).

Ironia metelöinnissä patriarkaalisen suojelun puolesta (*The irony of a patriarchal protection racket*) on siinä, että naiset oppivat hakemaan suojaa miehiltä, poliisilta ja omilta läheisiltään, mutta juuri nämä miehet lisäävät naisten pelkoja ja ylläpitävät naisten tuntemusta haavoittuvuudesta. Tämän puheen avulla ylläpidetään käsitystä tuntemattomasta hyökkääjästä ja naisen velvollisuudesta pitää huolta turvallisuudestaan. ”Miehet jatkavat hallitsevan, vahvan suojelijan roolin vetämistä ja Naiset ’heikomman sukupuolen’ edustajina nähdään miehisen suojelun tarpeessa olevina.” (Daly & Shasteen 1997, 244–6.) Minna Lahden (2001) haastattelemat naiskumppaniaan kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyneet miehet kokivat suojelevansa perhettään ja naistaan ulkoiselta uhalta (myös Partanen 1998). He mielsivät oman väkivaltaisuutensa sekä muita miehiä että naista kohtaan osaksi tätä suojelua. Mustasukkainen väkivalta kääntyi perheen/parisuhteen varjelukseksi miespuolisten kilpailijoiden muodostamalta uhalta. Miehet kokivat velvollisuudekseen naisen käyttäytymisen ohjaamisen ja muiden miesten karkottamisen naisen kimpusta.

Väkivaltainen mies

On harvinaista, että murha-itsemurhan tehneestä miehestä kerrotaan selvästi väkivaltaisena, ja ilman puolusteluja. Tällaiset tapaukset ovat poikkeuksina hedelmällisiä tarkastelun kohteita. Kiinnostavaa on yhtäältä se, mikä tekee niistä tai niissä esiintyvistä miehistä erilaisia ja toisaalta se, mitä toimittaja tekee eri tavalla.

Uutisessa tapauksesta, jossa mies oli surmannut entisen naisystävänsä ja itsensä, toimittaja tarkastelee tapahtunutta kehyksensä nään lain lähestymiskiellosta tarpeellisuus (MV14 ks. myös luku ”Nainen uhrina” N17–19). Muissa tapausta käsitelleissä uutisissa miehen aiempaa väkivaltaisuutta eikä ampuma-aserikosta tuotu esille.

Ote MV14 HS (mies – nainen, entinen parisuhde): kerrontaa miehen väkivaltaisuudesta

Surma tapahtui Lehtomäen asuntoalueella naisen asunnossa. Miehellä ei ollut lupaa surma-aseeseen.

Uhrin vanhemmat syyttävät Kouvolan poliisia siitä, ettei se puuttunut miehen uhkailuihin ja väkivaltaisuuteen aiemmin.

Vuosi sitten nainen haki suojelua Kouvolan poliisilta, koska pelkäsi väkivaltaista miestä. Mies oli ollut putkassa aiemmin naisen pahoinpitelystä.

(HS 17.7.1998)

Myös *Åland*-lehden uutinen tapauksesta, jossa mies surmasi vaimonsa ja itsensä, on väkivallan näkyvyyden suhteen poikkeuksellinen (otteet MV15 ja MV16). Tapahtuneesta löydetään aineksia kahden yhteiskunnallisesti merkittävän ongelman pohdintaan: kriisiavun puutteen ja aseiden saataavuuden. Manner-Suomen lehdissä tapaus sai minimaalisen käsittelyn otsikoilla: ”Perheriita johti avoparin kuolemaan Maarianhaminassa” ”Avopari löydettiin kuolleen Maarianhaminassa” ja ”Mies ja

nainen löydettiin kuolleina”. Maarianhaminassa ilmestynyt paikallinen *Åland*-lehti oli perusteellinen ja kertoi myös teon tehneen miehen taustoista (MV15).

Rikosrekisteristä löytyy pahoinpitely, mikä herättää kysymyksen, miksi miehellä oli aseenkantolupa. Rikosrekisteriä ei tosin pidetty kovin mittavana ja alaotsikkokin painottaa metsästysharrastusta, ei tehtyjä rikkeitä. Ongelmaksi konstruoidaan aseiden suuri määrä (MV 16) ja kysytään, saako luvan liian helposti. Mistään sukupuoleen tai parisuhdeväkivaltaa liittyvästä pohdinnasta ei ole kyse.

Ote MV15 (mies – vaimo) kerrontaa miehen väkivaltaisuudesta:

Hängiven jägare

Paret hade bott ihop sedan oktober i fjol. Manner var skänd som en hängiven jägare och hade ett flertal vapen. Han hade inget omfattande brottsregister: en trafikförseelse, en miss-handel mot en annan person (inte den döda sambon) i samband med ett kogslagsmål och en skadegörelse.

(Åland 5.5.1997)

Ote MV16 (mies – vaimo)
aseiden määrä ongelmana: _____

Vapen tas om hand

Dramat aktualiserar frågan om vapenförekomsten på Åland. Sune Eriksson säger att han är beredd på frågan och svarar att polisen aldrig varit så noggrann som nu med att följa upp anmälningar där man kan mistänka att vapen kan komma att brukas.

– Vi ser mycket allvarligt på det och vi har en hel mängd utredningar om sådana personer. Vi har också tagit flera beslut om att dra in vapenlicenser, säger han.

• **Förleder inte en tidigare misshandel, som i det här fallet, att vapnet tas om hand?**

– I den här mannens fall var det fråga om en person hotat om ett krogslagsmål och det är inte ett tillräckligt skäl att ta hand om vapnen, säger Eriksson.

• När tar ni vapen?

– Om vi har en misstanke om att person hotat någon eller viftat med geväret. Det händer faktiskt ganska ofta att vapenlicenser dras in. Vi är rätt stränga, onödigt pediga tycker en del.

10.000–12.000 jaktvapen

Hur många vapen som finns runt om i landskapet vågar Eriksson inte säga.

(Åland 5.5.1997)

Rikosrekisterin esilletuonti rikosuutisissa vaikuttaa rutiinilta, kerrotaanhan usein sekin, ettei tekijällä ollut väkivaltataustaa. Kyseinen tapaus kuitenkin ohitettiin mannermaan lehdissä ilman tietoa siitä, että miehellä oli rekisterissään pahoinpitely. Se, että murha-itsemurhauutisissa rutiininomaisesti pohdittaisiin tekijän väkivaltataustoja sen pohjalta, onko hänellä rikosrekisteriä, ei näytä pitävän paikkaansa. Myös tapauksessa, jossa surmatun naisen vanhemmat syyttivät poliisia suojelun puutteesta (MV14) vain yhdessä lehdessä tiedettiin kertoa, että surmattu nainen oli surmaajansa väkivallan vuoksi kääntynyt poliisiin puoleen jo aiemmin.²⁵

Aiempi pahoinpitely ei ole oleellinen tieto, jos tehdään erotelu perheväkivallan ja muun väkivallan välille. Kyseinen mies on ollut väkivaltainen jotakuta muuta kuin avovaimoan kohtaan ja

²⁵ Kouvolan tapauksessa eräs syy oli se, että poliisi tiedotti niukasti.

nyt surmasi avovaimonsa ja itsensä. Usein myös naapurit, pohtiesaan selityksiä surmanteoille, erottavat toisistaan perheongelmat ja aggressiivisuuden humalassa, eikä niillä nähdä olevan yhteyttä. On toki ihmisiä, jotka ovat väkivaltaisia vain kotona ja niitä, jotka ovat sitä vain kodin ulkopuolella, mutta se ei ole sääntö.

Kolmas esimerkki väkivallan näkyvyydestä on aineiston ulkopuolelta. Kyse on yrityksestä sekä surman että itsemurhan osalta, eikä näistä kumpikaan onnistunut. Siinä näkyy, miten väkivaltaan osallisten jääminen eloon kertomaan oman versionsa tapahtumista tuo väkivallan selvemmin esille. Tapahtumien kuvaus on tavallista vivahteikkaampaa (MV17).

MV 17 Yritys

(mies – erossa asuva vaimo):

Isä palautti 11-vuotiaan pojan eräänä iltana elokuvareissulta. Isä ilmoitti samalla päätöksestään palata perheen luokse. Asiasta kehkeytyi riita. Äiti ei halunnut mustasukkaiseksi ja väkivaltaiseksi osoittautunutta miestä samaan talouteen.

– Ethän sä noin vain voi muuttaa takaisin, äiti tokaisi.

Isä tempaisi eteiskomerosta puukon ja alkoi lyödä sillä äitiä.

– Vaikka kuinka huusin, että "lopetta, ei saa" ja "ei lasten nähden", niin mikään ei auttanut. Mies vain jatkoi puukon kanssa heilumistaan. (...)

Äiti uhrautui lasten vuoksi

– Olen varmaan ollut molemmin käsin puukossa kiinni ja ajatuksissa pyöri, että minun on saatava puukko pois ja etten voi lähteä karkuun ennen kuin puukko on pois, koska asunnossa oli lapsia, enhän voi hyllätä heitä sinne, äiti pohti.

Riihimäen käräjäoikeus tuomitsi 44-vuotiaan isän tapon yrityksestä neljän ja puolen vuoden vankeusrangaistukseen. Tuomittu veloitettiin maksamaan vaimolleen noin 55 000 markan korvaukset.

Kouvolan hovioikeus ei ole osaratkaisussaan suostunut päästämään miestä vapaaksi. Tämä oli vedonnut ensikertalaisuuteensa. Hovioikeus antaa pääasiassa ratkaisun myöhemmin.

"Rakkauteni ei kuole mukanani"

Poliisit löysivät vaimoan puukottaneen miehen myöhemmin autosta, joka oli pysäköity sivutielle. Mies oli ottanut unilääkettä. Hänellä oli sylissään vaimolle osoitettu kirje.

"Rakastan sinua ja yli kaiken lapsia. Rakkauteni ei kuole mukanani, Terveisiä, en jaksa elää", mies viestitti.

(IS 18.5.1998)

Tässä yritykseksi jääneestä teosta kertovassa uutisessa miehen kertomus rakkaudestaan ja tuskastaan jää naisen ja lapsen tarinan taustalle. Otsikko kertoo siitä, että poika oli puolustanut äitiään ja naisen tarina hänen kamppailustaan miestä vastaan ja huolestaan lapsien puolesta. Näyttäisi siltä, että aikeissa epäonnistuminen tekee teoista ja niiden perusteluista sanomalehtikerronnassa ja tuomioistuimissa vähemmän vakuuttavia ja vaikeammin hyväksyttäviä – kuten lapsiaan surmaavien äitienkin kohdalla. Uutinen on selvästi kirjoitettu naisen todistuksen valossa ja hänen toimintakulmaansa fokalisoiden. Naisen käyttämät kategorisoinnit tekevät hänen toiminastaan vielä itsepuolustustakin ymmärrettävämpää: äiti suojelee lapsiaan. Se toimii hänen edukseen ja eristää hänet moraaliselta arvostelulta (ks. Nikander 2002), esimerkiksi syytökseltä miehen tunteiden kylmästä ignoroinnista. Myös miehen puhe kerrotaan naiselle esitettynä, hänen kuulemana: ”isä (...) ilmoitti päätöksestään palata perheen luokse”. Kyse ei ollut keskustelusta tai neuvottelusta vaan yksipuolisesta joustamattomasta ilmoituksesta väkivaltaiseksi *osoittautuneen* miehen taholta.²⁶

Tässä uutisessa pojan toiminta äitinsä pelastamiseksi esitetään jo otsikossa ”11-vuotias poika pelasti äitinsä hengen” (MV17). Loppuun saatetuissa murha-itsemurhatapauksissa lapsia ei esitetä toisen vanhemman ”puolen ottavina” vaan lapset surevat molempia vanhempiaan yhtä lailla. Huomionarvoista on sekini, että tästä tapon yrityksestä saatu tuomio oli lähes yhtä pitkä kuin eräälle aikeessaan onnistuneelle käräjäoikeudessa langetettu (hovi oikeus tosin nosti sitä). Siinä uhriksi joutuneen naisen ääntä ei enää voitu kuulla (IS 21.6.2001).

Yleensä tunteet ja mustasukkaisuus loistavat poissaolollaan murha-itsemurhauutisten parisuhteista. Esille ottamassani yrityk-

²⁶ Toisaalta ”palaaminen perheen luokse” -kohta on naisen kertomuksessa esiintyvä fokalisaatio miehen puheisiin, nainen kontrastoi sen kuitenkin miehen väkivaltaisuuteen ja päätöksen yksipuolisuuteen. Nainen käyttää sääntöä: päätökset tehdään yhdessä.

sestä kertovassa uutisessa niitä kuitenkin on. Tätä selittää ensin-
näkin se, että tekstissä tuodaan esille naisen kertomus, jossa mie-
hen mustasukkaisuus ja siihen liittyvä väkivaltaisuus tulevat ilmi.
Toinen tunne, rakkaus, löytyy miehen kirjeestä. Jos osalliset olisi-
vat kuolleet, toimittajalla ei olisi ollut aineksia tarkastella tarinaa
naisen kannalta ja todennäköisin johtopäätös olisi ollut ”pariskun-
ta löytyi kuolleenä”.

Väkivalta katoaa usein sen naispuolisen uhrin kuoleman myötä.
Väitän, että kaikkien osallisten kuolema yleensä johtaa siihen, että
tapahtumat fokalisoidaan miehen tarkastelupisteestä. Vaikka hän
ei itse ole artikuloimassa näkemystään, niin teksteistä löytyvät ihmi-
set ja materia esitetään hänen tarkastelukulmastaan: koti on hänen
perheensä koti, surmattu nainen avovaimo tai vaimo ja tämän van-
hemmat appivanhempia. Edellisessä uutisessa tuli ilmi, että nai-
sen tarkastelukulmasta teko voi väkivaltaisen ja mustasukkaisen
luonteen aiheuttamaa väkivaltaa ja tapon yritys, mutta miehen tul-
kinnan mukaan kyse on rakkaudesta (MV17). Loppuun viedyistä
murha-itsemurhista käytetyt, väkivallan kadottavat ilmaukset,
kuten ”pariskunnan kuolema” tai ”perhetragedia”, vaikuttavat teki-
jän (oletetun) tulkinnan mukaisilta. Tarkoitän tällä sitä, että uuti-
sissa tulee esille se, miten voisi ajatella surmaajan tekonsa perustel-
leen. Halu palata perheen luokse tai pitää perhe koossa näyttäisivät
olevan osallisten kuoltua sopivampia selityksiä kuin mustasukkai-
suus ja väkivaltaisuus.

Väkivallan selitykset ja selittymättömyys

Selkeissä väkivaltapohdinnoissa useimmiten juuri kielletään mie-
hen väkivaltaisuus. ”Hän ei ole varsinaisesti väkivaltainen, vaika-
ka...” Tavallista on, että tekijän väkivaltaisuuden pohdinnoista
siirrytään tarkastelemaan perheen ongelmia ja sen tavallisuutta.
Perheongelmiin ajatellaan kuuluvan miehen runsaan alkoholin-
käytön ja aggressiivisuuden lisäksi myös vaimon kierrettä kiihdyt-

tävä toiminta. Tutkimuksen paradigmana perheväkivalta on antanut tilaa sukupuolistuneelle väkivallalle, mutta kuvauksissa perheen sisäisestä väkivallasta perheväkivaltadiskurssi näkyy edelleen: toimijuus ja tekijän vastuu katoavat herkästi. Paitsi jos tekijä on perheen poika tai äiti.

Kerronnan kohteina olleista miehistä löydetään aggressiivisuutta, joka ei ole varsinaista väkivaltaisuutta. Alkoholin vaikutuksen alaisena mies voi olla jotakin muuta kuin oma itsensä. Tavallisuuteen voi yhdistyä myös tavallinen miehinen harrastus, metsästys. Asekulttuuri kuuluu Suomessa miesten elämänpiiriin ja mahdollisesti tämä vaikuttaa siihen, että naiset tekevät niitä niin harvoin. Puolestaan Yhdysvalloissa, jossa sekä miehet että naiset hankivat aseita itsepuolustukseksi, 10 % parisuhteessa tehdyistä murha-itsemurhista on naisten tekemiä (Marzuk ym. 1992, 3180).

Väkivaltapohdinnoissa tehdään eroa aggressiivisuuden ja väkivallan välille sekä puhutaan varsinaisesta väkivallasta, ilmeisesti erotuksena jostakin muusta. Jeff Hearnin (1996; 1998) mukaan väkivaltaa tehneillä miehillä on kapea käsitys väkivallasta, eivätkä he miellä vammojakaan tuottanut tönäisiä väkivallaksi. Heidän väkivaltatulkintansa poikkeaa selvästi väkivaltaa kokeneiden naisten laajemmasta käsityksestä, johon kuuluu myös henkinen ja seksuaalinen väkivalta. Sama tulee esille myös Leo Nyqvistin tutkimuksessa. Hänen mukaansa miehet usein näkevät väkivaltansa oikeudenmukaiseksi reagoinniksi tietyissä tilanteissa, kun taas sitä kokevat naiset pitävät sitä jokapäiväiseen elämään vaikuttavana psykososiaalisena ongelmana (2001, 227–228). Kapea väkivaltakäsitys ei ole pelkästään tekijämiesten oma konstruktio, vaan myös laajemmin käytetty. Uutisissa aggressiivisuus tai arvaamattomuus humalassa ei edusta ”varsinaista” väkivaltaisuutta.

Tekstiin upotetut naapureiden ja tuttavien haastattelut selittävät väkivaltaa ja sen aiempia merkkejä monilla tavoilla, ja toimittaja merkitsee tekstiin, minkä arvon hän näille tulkinnoille antaa.

Poliisi on toimittajan arvostama lähde – poikkeuksena poliisin toimintaan eksplisiittisesti kohdistettu kritiikki (jota aineistossani edustaa vain *Helsingin Sanomien* uutinen Kouvolan tapauksesta, ja sekään ei selvästi). Naapurit voivat saada tulkinnoilleen mielihiteen tai huhun leiman. Poliisi tuottaa osaltaan kapeaa väkivaltakäsitystä, onhan poliisi tietoinen vain siitä väkivallasta, joka heille ilmoitetaan. Poliisilla on myös omia pyrkimyksiä, kuten oman työn vaativuuden korostus: väkivaltaa on paljon, tai ihmisten rauhoittelu: tämä ei ole väkivaltainen paikka. Poliisi saattaa myös puolustella toimiaan, kuten sitä, miksi surmattua naista ei ole suojeltu tai miksi surmaajalle myönnettiin aseenkantolupa.

Naapurit useimmiten selittävät väkivaltaa pois; hehän voisivat joutua selitysvelvollisen asemaan, jos väkivallan merkit olisivat olleet näkyvissä, mutta he eivät ole puuttuneet asiaan. Eräessä miehen itsemurhaan päättyneessä tapauksessa mies oli vahingoittanut traktorin kauhalla autoon yrittänyttä asumuserossa olevaa vaimoaan. ”Naapuruston käsityksen mukaan mies yritti traktorilla tönäisemällä estää vaimoa lähtemästä autolla liikenteeseen.” (IS 9.2.1999) Naapurit voivat selittää asioita ”parhain päin” myös siksi, että ongelmia, poikkeavuutta ja rikoksia on helpompi nähdä muualla kuin omassa lähiympäristössä, naapuri edustaa ”meitä”, ei niitä ”toisia”, joilta tällaista voisi odottaa.

Toimittajatyön käytännöt näkyvät lopputuloksessa. Rutiininomaiset rikosilmoituksen elementit ovat joissakin tapauksissa niin rutiinia, että se, miksi ne on alun perin nähty niin oleellisina elementteinä, on saattanut hämärtyä. Aseen luovallisuus on tällainen elementti. Periaatteessa kyse on siitä, että se paljastaa tapauksista muutamia seikkoja: jos ase on laitton, tekijä saattaa olla rikollinen tai on oletettavaa, että teko on suunniteltu. Jos ase on myönnetty rikollisen taustan omaavalle, lupakäytännöissä on parannettavaa. Verrattuna siihen, miten rutiininomaiselta vaikuttaa lause ”miehellä ei ole poliisin tietojen mukaan väkivaltataustaa” on kummallista

miten harvoin lause ”miehellä on väkivaltataustaa” esiintyy. Sen esilletuonti vaatii aktiivisuutta toimittajilta ja joskus jopa uhrin omaisilta.

Murha-itsemurhauutisissa toimittajat esittävät huhuja kertovat ja juoruilevat naapurit epäilyttävämpinä kuin ”hyvät naapurit”, jotka kertovat perheestä ja tekijästä positiivisia asioita tai vaikenevat arvokkaasti ja suojelevat kylän rauhaa ja perheen yksityisyyttä. Tätä voisi kutsua naapuruuden moraaliseksi järjestykseksi, kohtelee naapuriasi niin kuin toivoisit hänen kohtelevan itseäsi: älä juoruile, äläkä puutu liikaa hänen asioihinsa. Toinen moraalinen sääntö, jota voi tulkita sovelletun on, että kuolleesta ei sovi puhua pahaa. Se koskee naapureiden lisäksi myös toimittajaa. Luvussa 9 ”Nainen tekijänä” tarkastelen tapausta, jossa nainen oli surmannut miehensä, kaksi lastaan ja itsensä. Siinä tapauksessa edellä mainitsemiani ”naapuruuden moraalista järjestystä” ja sääntöä, jonka mukaan kuolleesta ei saa puhua pahaa, ei noudatettu naapureiden puolelta eikä valvottu toimittajan taholta yhtä tarkasti.

9. NAINEN TEKIJÄNÄ

Murha-itsemurhauutiset kertovat paljon miehistä. Heidän luonteenpiirteitään ja tekojaan kuvataan tarkasti, mutta surmatut vaimot ja äidit sekä lapsensa menettäneet äidit jäävät melko kalpeiksi hahmoiksi. Tässä luvussa käsittelen naisia, joiden voi odottaa olevan näkyvämpiä hahmoja, surman ja itsemurhan tekijöitä.

Varsinaisessa aineistossani tällaisia tapauksia oli vain yksi: nainen surmasi tyttärensä ja itsensä. Sen lisäksi analysoin myös erään naisen vuonna 2004 tekemää perhesurma-itsemurhaa. Aineiston ulkopuolelta tuon tekstiin mukaan myös kolme yritystä, joissa kahdessa nainen surmasi lapsensa, mutta itsemurha epäonnistui ja kolmannessa sekä surman että itsemurhan yritys epäonnistui. Olen varsinaisen aineiston keruun yhteydessä tallentanut myös löytämiäni murha-itsemurhan yritysten uutisointeja. Yrityksistä kerroviksi olen määritellyt tekstit, joista voi lukea aiotun tehdä sekä surma että itsemurha.¹

Tarkasteluni kohteena ovat tässä erityisesti naiseuteen, äitiyteen, naisellisuuteen ja äidillisyyteen liittyvät kategorisoinnit. Pohdin myös naiseuden ja äitiyden kategorioiden yhdistämistä väkivaltaan ja toiminnan kategorianmukaisuutta ja -vastaisuutta. Käsittelen ensin lapsensurmatapaukset, varsinaisen teon ja yritykset. Tarkastelen niitä sitten suhteessa Medeia-myyttiin. Medeia on antiikin tarustossa nainen, joka surmasi lapsensa, ja tätä tarinaa on käytetty tosielämän tapausten tulkinnan resurssina. Lopuksi analysoin tapausta, jossa nainen surmasi miehensä, kaksi lastaan ja itsensä.

¹ Kaksi äidin tekemään lapsen surmaa, yksi naisen tekemä lapsen surman ja itsemurhan yritys, kaksi tapausta, joissa mies epäonnistui vaimonsa surmaamisessa, mutta teki itsemurhan, mies yritti surmata pommilla myös muita, mutta ainoa kuollut oli hän itse, mies joka ajoi kalliroleikkaukseen tarkoituksena surma ja itsemurha, mutta vain nainen kuoli. Yrityksiä on vaikea määritellä: ovatko niitä esimerkiksi auto-onnettomuudet, joissa on ajettu päin rekkaa.

Vertaan sen uutisointia sekä äidin lapsensurma-itsemurhaan että miehen tekemiin lasten/perheensä ja itsensä surmaamisiin. Palaan yhteenvedossa vielä luvussa 6 ”Kun mies surmaa lapsensa – kertoo perheestä” esittämiini pohdintoihin siitä, miksi joissakin lasten hengen vaatineissa murha-itsemurhissa ’perhe’ puuttuu kerronnasta.

Käytän tarkastelussani hyväkseni David Sudnow’n (1965) ideaa tavallisesta rikoksesta. Hänen mukaansa on sekä tavallisia että epätavallisia rikoksia. Tavallisista tiedetään paljon: tavallinen motiivi, tavanomainen tekijä, tavanomaiset olosuhteet. Puolustus hyötyy siitä, että syytetty on tehnyt tavallisen rikoksen, sillä hänen teolleen voidaan löytää lieventäviä seikkoja, kun taas erikoisen rikoksen tehneen poikkeukselliset syyt eivät ole yhtä vakuuttavia.² Naisten kohdalla yksi tavallinen rikos, josta tiedetään motiivi ja tausta, on lapsensurma. Ne sisältyvät rikosnimikkeeseen itseensä. Rikoslaisa lapsensurma on oma erityinen rikoksensa, jonka tekijä on äiti, uhri vastasyntynyt ja teon syynä synnytyksestä aiheutunut uupumus ja ahdistus (RK 21:4).

Kulttuurinen tavallisuus, tilastollinen harvinaisuus

Varsinaisessa aineistossani on siis vain yksi tapaus, jossa nainen on murha-itsemurhan tekijä. Hän surmasi 11-vuotiaan tyttärensä ja itsensä. Olisin olettanut lehdistä löytyvän enemmän naisten teke-

² Sudnowin (1965) tutkimuksessa (*Normal Crimes*) rikosentekijät, jotka olivat tyyppillisiä ja tekivät tekonsa tyyppillisessä kontekstissa, saivat tuomionsa helpommin alennettua kuin muut. Tekoa sovitetaan tavallisen rikoksen sabluunaan ja sen tulee sopia siihen sekä tekijän, uhrin että sosiaalisen kontekstin osalta. Näiden ehtojen täytyttyä voidaan olettaa tyyppillinen motiivi ja lieventää tuomiota tavalliseen tapaan.

Sudnowin tutkimus on 1960-luvun Yhdysvalloista ja käsittelee julkista oikeusapua. Ajatusta voidaan soveltaa suomalaiseen oikeuskäytäntöön lieventävien seikkojen osalta: lieventävän seikan pitää olla sopia rikosnimikkeeseen, tekijään ja teon kontekstiin.

miä lapsensurma-itsemurhia, sillä vielä aikajaksolla 1970–1994 äidit tekivät niitä noin kaksi vuodessa. Myöskään sanomalehtien listoista, joissa kerrotaan menneiden vuosien uutisoiduista ’perhesurmista’ ei löydy muita naisten tekoja.³

Naisten tekemien murha-itsemurhien harvinaisuudesta huolimatta niihin viitataan aineistossani miesten tekojen yhteydessä ja korostetaan, että myös naiset tekevät näitä tekoja. Tutkimuskirjallisuudessa pohditaan naisen tekijyyttä, jopa siten, että se näyttää isien tekoja tavallisemmalta: ”Äidit ovat myös isiä alttiimpia pitämään lasta oman itsensä jatkeena tai erottamattomana osana itseään, mikä voi lisätä riskiä surmata lapsi esimerkiksi laajennetun itsemurhan yhteydessä.” (Haapasalo ja Petäjä 1999, 129.)

Äiti-lapsi-suhte mielletään symbioottiseksi ja ajatus, että nainen kokee lapsensa osana itseään, on kulttuurisesti ymmärrettävä. Äidillä myös ajatellaan olevan vastuu erityisesti pienistä lapsista, ja pelko siitä, miten lapsi selviää äitinsä kuoltua, on senkin takia ymmärrettävä. Ajatus itsemurhan laajentamisesta sopii siis äidin ja lapsen suhteeseen. Myös muussa tutkimuskirjallisuudessa on käytetty tapauksista nimitystä laajennettu itsemurha (West 1965; Ollikainen 1973).

Sen lisäksi, että lapsi mielletään äitiinsä kiinnittyneenä ja tästä riippuvaisena⁴, hänet voidaan nähdä äitinsä alaisena perheen hierarkiassa. Tähänhän perustuu esimerkiksi japanilainen shinju-ajattelu, jota olen kuvannut aiemmin (Takahashi & Berger 1996; ks. s. 31). Länsimaiset tulkinnat ovat samansuuntaisia, tosin piiloisemmin ilmaistuja. Murha-itsemurhan tekijä ottaa mukaansa

³ Muita naisten tekemiä murha-itsemurhia ei kolmesta perhesurmaluettelosta (IL 1997 ja 2001, IS 2001) Tapauksia on esimerkiksi *Iltä-Sanomien* listassa haettu 1990-luvun alusta asti.

⁴ Korhosen (1999) mukaan äiti-lapsi-suhteen tärkeys on myöhäinen keksintö. Vielä 1920-luvulla lapsi jäi isälle, jos tuli avioero. Lapsen nähtiin siis kuuluvan isälle, olevan isänsä jälkeläinen ja tämän suvun jatkaja. Asiasta käytiin poliittista taistelua ja naisliikkeen taholta korostettiin lapsen tarvitsevan äitiään. (Korhonen 1999, 81.)

ne, joiden ajatellaan olevan hänestä riippuvaisia, jotka ovat ryhmän sosiaalisessa järjestyksessä häntä alempana. Hierarkiassa ylempien tekijöiden teot voidaan käsittää itsemurhan laajentumina ja teko vahvistaa läheisen suhteen, silloinkin kun sitä ei enää ole.

Kulttuuriset käsitykset siitä, mikä on tavallista ja mikä poikkeuksellista, eivät aina kohtaa tilastojen kuvaamaa todellisuutta. Vanamo ym. (2001) ovat tutkineet lasten surmia 25 vuoden aikajaksolla, 1970–1994. Heidän mukaansa isät tekevät murha-itsemurhia äitejä enemmän. Tältä ajalta oli 59 lapsensurma-itsemurhaa (lapsi alle 15 vuotta) ja näistä 20 oli äitien ja 38⁵ isien tekemiä. Ainoa lasten surmien luokka, jossa äidit ovat tekijöitä isiä useammin, on vastasyntyneen surmaaminen. Tämä on myös ainoa luokka, joka oli vähentynyt tarkastelujaksolla. Naiset surmaavat jopa puolisoitaan useammin kuin lapsiaan, tosin eivät murha-itsemurhien yhteydessä (Hurttu 2002, 43–44).⁶ Naiset eivät siis tee miehiä enemmän murha-itsemurhia, joihin liittyy lapsen surma, eivätkä myöskään muita lapsen surmia. ”Äitiysrikokset” eivät ole enää tavallinen naisten henkirikollisuuden muoto (Ervasti 1997). Lapsensurmien määrä on laskenut radikaalisti toisen maailmansodan jälkeen (Kivivuori 2001, 35).

Pohdin naista lapsen surmaajana ja ”laajennettua itsemurhaa” kulttuurisen tavallisuuden ja poikkeuksellisuuden perspektiivistä. Nainen surmaajana on poikkeus, mutta kulttuurinen ymmärrys äitiydestä nimeää ja selittää nämä teot. Tavallisuuden tekeminen tarkoittaa myös sitä, että poikkeuksellisillekin tapahtumille pyritään

⁵ Yksi isistä oli isäpuoli. Isäpuolten osuus kaikista lasten surmista on Suomessa ollut pieni, vain yksi prosentti teoista.

⁶ Vuosilta 1991–1995 löytyi 25 naisen tekemää puolisonsa surmaa (lisäksi yksi entisen puolison surma), kun taas lapsia uhreina oli vain 14. Samalta ajanjaksolta löytyi 26 tapausta, joissa isä surmasi lapsensa ja 80 tapausta, joissa mies surmasi vaimonsa, miehen uhrina avovaimo, naisystävä tai kihlattu N=70, entinen puoliso tai naisystävä N=13. (Hurttu 2002, 43–44.)

löytämään jokin ”järki” ja selitys.⁷ Nainen tekijänä -tapauksissa kiinnostavaa on se, että tälle suhteellisen harvinaiselle lapsen surmaamisen tyyppille on tarjolla kulttuurisia selityksiä, kun taas tätä yleisemmille isä-lapsi-murha-itsemurhille ei ole.

Naisellinen tekotapa

Lapsen surmia, joiden jälkeen isä surmaa itsensä, tarkastellaan usein sukupuolineutraalisti esitetyn feminiinisen vanhemmuuden kautta. Joskus vanhemmuus jakautuu maskuliiniseen isyyteen ja feminiiniseen äitiyteen. Tällöin isän ja äidin väkivallan välillä nähdään olevan ero, mutta eroa ei liitetä niinkään teon syihin tai motiiveihin vaan tekotapaan: ”Perhesurmiin syyllystävät myös naiset, mutta miesten teot ovat Erosen mukaan väkivaltaisempia kuin naisten. Miehet käyttävät ampuma-aseita, naiset surmaavat myrkyttämällä unilääkkeillä tai hukuttamalla.” (IS 24.1.2001)

Edellä esitetystä yleistyksestä poiketen aineistoni ainoa lapsen ja itsensä surmannut nainen oli käyttänyt ampuma-asetta. Aseesta ei uutisissa kerrota kovin painokkaasti. Ainoastaan Etelä-Suomen Sanomissa kerrotaan siitä tarkemmin. Siinä tuodaan lukijalle tiedoksi uutisen viimeisessä lauseessa, että ”(a)seeseen oli lupa”. Epänaisellista tekotapaa ei korosteta. Esimerkiksi *Iltalehdessä* (ote N1) se, että nainen on surmannut tyttärensä ampumalla, tulee esille vasta ingressin viimeisessä lauseessa. Varsinaisesti aseesta ei kerrota.

Yleensä aseesta kertominen on oleellinen ja rutiininomainen henkirikosuutisen elementti. Tässä tapauksessa kerrotaan poikkeuksellisen vähän lupien kunnossa olemisesta ja aseiden tyypistä. Lisäksi otsikossa surmaaminen liitetään tyttären kohtaloon ja

⁷ Mysterikin on jossain mielessä tavallinen: se tarkoittaa sitä, ettei tällaiselle teolle voi olla selitystä, tällaisen teon täytyy olla selittämätön – tekijä ei ole ollut oma itsensä, hänen on täytyntä olla mielenhäiriössä.

Ote N1 IL (kursivointi MN):

Etusivu:

Äiti surmasi tyttärensä ja itsensä

**Jo toinen tapaus viikon sisällä
Äiti surmasi tyttärensä ja ampui
itsensä**

Tiistaina paljastunut 11-vuotiaan koulutyön surma on viikon sisällä jo toinen tapaus, jossa äiti riisti hengen tyttäreltään.

Lahdessa paljastuneen verityön jälkeen äiti ampui itsensä. Ilomantsissa tyttövauvansa surmannut psykkisesti häiriintynyt äiti vietiin hoitoon.

Poliisi on toistaiseksi hyvin vaitonainen Lahdessa tiistai-iltapäivällä paljastuneesta järkyttävästä kaksoisurmast. Omaiset löysivät äidin ja hänen tyttärensä. Tyttärensä kanssa kahdestaan asunut 43-vuotias äiti

ampui lapsensa ja sen jälkeen itsensä.

Poliisi arvelee, että kaksoisurma sattui jo maanantai-iltana. Omaiset löysivät äidin ja hänen tyttärensä tiistaina iltapäivällä.

Edellinen lapsisurma sattui viime perjantaina Ilomantsissa, missä äiti tappoi alle vuoden ikäisen tyttövauvansa.

Surmasta epäillään yksinomaan vauvan äitiä. Häntä ei kuitenkaan voitu pidättää, vaan hänet jouduttiin viemään suljettuun psykiatriseen hoitolaitokseen.

– Surmalle ei ole selitystä. Äitiä ei vielä ole päästy kuulustelemaan, kertoo komisario Raimo Harjunen Enon poliisista.

(IL 6.6.1996)

ampuminen äidin itsemurhaan. Tapahtumasarja jaetaan näin kahtia, mikä on harvinaista ja epätaloudellista, olisihan helpompi kirjoittaa ”äiti ampui tyttärensä ja itsensä”. Taloudellinen yhdistelmä onkin käytössä etusivun surmatavan piilottavassa otsikossa ”Äiti surmasi tyttärensä ja itsensä”.

Miesten tekemistä lapsen ja itsensä surmista kirjoitettaessa aseesta kertominen sopii osaksi kokonaisuutta (otteet N2). Se kuuluu miehen tekemän surman uutisointiin, toki lapsen surmaamista paremmin niihin, joissa molemmat osapuolet ovat miehiä. Tällöin asetyyppi voidaan kertoa jo otsikossa: ”Mies ampui tuttavansa ja itsensä haulikolla Kempeleessä” (HS 12.10.1997). Kontekstistaan irrotettuina asekerronta vaikuttaa jopa makaaberilta, mutta se kuuluu rikosuutisgenreen, eikä yhteydessään vaikuta erikoiselta.

Otteet N2: kerrontaa aseesta, kun mies on surmannut lapsiaan ja itsensä:

32-vuotias mies ampui metsästysaseella kolme nukkuvaa lastaan, 4- ja 13-vuotiaat poikansa ja 7-vuotiaan tyttärensä, sekä itsensä.

(HS 24.1.2001)

Isä ampui talon yläkerrassa sijaitsevilla makuuhuoneissa pitkäpiipuisella metsästysaseella 4- ja 13-vuotiaat poikansa sekä 7-vuotiaan tyttärensä vuoteisiin näiden nukkessa. Tämän jälkeen hän tappoi itsensä samaisella aseella.

(Em. tapaus IS 24.1.2001)

Poliisin mukaan uhrin kuolivat heti. Surma-ase oli tavallinen haulikko. Miehellä oli kotonaan myös metsästyskivääri ja pienoiskivääri.

(IS 17.11.1997 mies surmasi tyttärensä, avovaimonsa ja tämän äidin ja itsensä)

– Surma-aseena käytettiin yksinomaan haulikkoa, vaikka asunnossa oli muitakin aseita. Aseiden luvat olivat kunnossa.

(Em. tapaus IL 17.11.1997)

Myös nainen uhrina -tapauksissa aseista kerrotaan yleensä tavalliset tiedot: lupa ja tyyppi. Näiden uutisten rutiininomaisessa niukuudessa ampuma-aseen tarkka kuvailu ja sen laillisuuden pohdinta tuntuvat usein nousevan etualalle, jopa niin, että tapahtunut surma jää niiden varjoon (esim. mies surmasi entisen avovaimonsa kadulla, *Lapin Kansa* 22.6.1998). Tekstien kirjoittajat eivät orientoitu näihin yksityiskohtiin moraalisesti arkaluontoisina. Aseesta kertomista ei vältetä silloin kun tekijä on isä, tosin sitä ei nosteta otsikkoon. Kun tekijä on nainen/äiti ja uhri lapsi, se ei oikein sovi kokonaisuuteen.

Luvussa 7 ”Lapsen ja vanhemman suhde” päättelin, että isän väkivalta esitetään ja selitetään enemmän miehen kuin isän väkivalta. Miehiseen väkivaltaan liittyvät itsestään selvästi aseet, kun taas äidin tai naisen tavalliseen väkivaltaan ne eivät kuulu. Toisaalta silloin kun nainen surmaa ”epänaisellisesti”, se antaa aineksia sensaatioon ja nostaa uutisarvoa, kuten silloin, kun nainen surmasi kolme itselleen tuntematonta miestä käsiaseella ampumaradalla (helmikuu 2002). Näin myös tapauksessa, jossa nainen surmasi

perheensä ja itsensä.⁸ Miesten kohdalla aseista kerrotaan rutiininomaisesti, mutta naisten kohdalla on kaksi vaihtoehtoa käsitellä niitä. Ensinnäkin ase voi antaa aiheen sensaatioon ja pohdintaan naisten muuttumisesta ”miehekkäämmiksi” ja aggressiivisemmiksi ja tämän moralisointiin. Toinen vaihtoehto on pitää tämä seikka taustalla, jolloin pohdinnat liittyvät äitiyteen ja äidin ongelmiin ja teko on tekotavastaan huolimatta tavallinen äitiysrikos. 11-vuotiaan tyttärensä surmanneen äidin tapauksessa uutisoinnissa valittu ilmaisuja ’haulikkotappajaäiti’⁹ tai ’ampujaäiti’.

Tapaus myös nimetään ’lapsisurmaksi’ ja yhdistetään vähän aikaisemmin tapahtuneeseen psyykkisesti häiriintyneen naisen tekemään alle vuoden ikäisen vauvan surmaan (jonka surmatapaa ei mainittu). Lapsensurmista aseet ovat problematiikkaan liittymätön sivuseikka. Niihin sopivat paremmin toisenlainen ongelma, joka pilkahtelee lauseessa: ”Tyttärensä kanssa kahdestaan asunut 43-vuotias äiti ampui lapsensa ja sen jälkeen itsensä” (N1). *Etelä-Suomen Sanomissa* (6.6.1996) se näkyy vielä selvemmin: ”Vuonna 1953 syntynyt nainen oli yksinhuoltaja ja tytär hänen ainoa lapsensa”. Yksinhuoltajuus mielletään usein ongelmalliseksi perhe-tilanteeksi. Kun teko on jäsennetty lapsensurmaksi, siihen ei kuulu nainen ja ase -problematiikka, vaan ennemmin yksihuoltajuus-problematiikka.

Yksinhuoltajuus uutisissa

Kun *Iltalehdessä* vuonna 1997 luetteloitiin perhesurmia, mainittiin viisi tapausta, joissa nainen oli tekijänä. Vuonna 2001 naisen teke-

⁸ *Iltä-Sanomien* 22.2.1999 otsikoi tapauksen etusivullaan seuraavasti: Verilöyly keskellä Helsinkiä. Tappajanainen teloihti 3 uhriaan yksitellen. Etusivulle oli piirretty kuva naisesta tähtäämässä käsiaseella miestä takaraivoon ampumaradalla.

⁹ Se, oliko kyseessä haulikko, käsiase tai jokin muu asetyyppi ei selvinnyt teksteistä.

miä surmia oli lehden luettelossa kaksi kappaletta. *Ilta-Sanomien* vuoden 2001 perhesurmalistassa puolestaan ei ollut yhtään tapausta, jossa nainen olisi ollut tekijänä.¹⁰ Ei myöskään yhtään tapausta, jossa olisi surmattu vain puoliso. Perhesurma on kategoria, jonka rajat eivät ole vakiintuneet.

Iltalehden vuoden 1997 luettelo on tehty surmista vuosilta 1995 ja 1996 ja siitä löytyy maininta myös edellä esittelemästäni tapauksesta. ”Äiti ampui 11-vuotiaan tyttärensä ja sen jälkeen itsensä Lahdessa. Äiti ja tytär asuivat kahdestaan.” (IL 17.11.1997.)

Luetteloissa tapahtumista ja niihin liittyvistä seikoista kerrotaan tiivistetysti. Edellä käsittelemäni tapaus mainitaan myös tässä, ja näinkin niukassa kerronnassa nostetaan esille tieto: ”Äiti ja tytär asuivat kahdestaan”. (Esille tuodaan myös se, että teko on ampuminen. Kyse ei ole enää lapsisurmakertomuksesta vaan luettelosta.)

Myös kahdesta yrityksestä kertovissa uutisissa tuodaan esille se, että nainen asuu lapsensa kanssa kahden (N3, N4). Näissä esimerkkiuutisissa tekoa ymmärretään ja tekijän oma näkemys syistä tuodaan esille siten, että se vaikuttaa uskottavalta. Tekijöiden kertomuksia ei kuitenkaan esitetä objektiivisina tapahtumien kuvauksina, vaan niihin liite-

Ote N3: AL (41-vuotias nainen, kahden lapsen surma, itsemurha-aikeita) kertoo tapahtuneesta:

Äiti surmasi kaksi lastaan Forssassa

Äiti surmasi kaksivuotiaan poikansa ja neljävuotiaan tyttärensä Forssassa myöhään lauantai-iltana. Forssalainen 41-vuotias yksinhuoltajaäiti soitti itse poliisille heti surmatöiden jälkeen. Hän on tunnustanut teot. Poliisin mukaan teon syynä on ollut ilmeisesti toivottomaksi koettu elämäntilanne.

(...)

– Teon takana on ilmeisesti ollut toivottomaksi koettu elämäntilanne. Tarkoituksena lienee ollut, että hän olisi surmannut myös itsensä, mutta ei sitä kuitenkaan tehnyt, kertoo tutkintaa johtava rikoskomisario Raimo Nurmijoki.

(9.8.1999 AL)

¹⁰ *Ilta-Sanomien* luettelo koostui tapauksista, joissa kuolleiden joukossa oli myös lapsia, ja surmaajana mies. Yhdessä tapauksessa surmaaja oli täysi-ikäinen poika.

Ote N4: AL (22-vuotias nainen, vauvan surma, itsemurhan yritys) kerrontaa oikeuskäsittelystä:

Vauvansa surmanneelle äidille syyte murhasta

(...)

22-vuotias nainen surmasi 7 kuukauden ikäisen tyttövauvansa Lieksan keskustassa sijaitsevassa asunnossaan. Hän hukutti tyttänsä kylpyammeeseen. Pari päivää myöhemmin nainen käveli Lieksanjoen sulaan hukuttautumisaikeissa. Palokunta kuitenkin pelasti hänet.

(...) Poliisitutkimuksissa nainen kertoi, ettei hän teon tehdessään ollut oma itsensä. Synnytyksen jälkeen nainen oli kärsinyt lääkahoitoa vaatineesta masennuksesta. Tilannetta pahensi vielä se, että avomies jätti hänet.

(AL 10.3.1998)

tään ”ilmeisesti” ja ”nainen kertoi”. Fokaalipiste ei ole naisen, vaan tarinaa tarkastellaan kuulijan toimintakulmasta, josta sen paikkansapitävyyttä voi arvioida. Teksteissä hyväksytään kuitenkin se, että synnytyksen jälkeinen masennus ja/tai selviäminen yksin lapsen huoltamisesta, voivat tehdä elämäntilanteesta vaikean. Jälkimmäisessä uutisessa, jossa tapaus on jo oikeuskäsittelystä se, että avomies on jättänyt naisen, selittää tekoa ja lieventää tekijän vastuuta.¹¹

Kaikki tällaisista tapauksista kertovat uutiset eivät ole yhtä ymmärtäviä. *Iltalehdessä* 22-vuotias vauvansa surmannut äiti nimetään ”vauvasurmaajaksi” eli

hänelle annetaan rikollisnimike (N5). ’Vauvasurmaaja’ ei tietenkään ole vauva, vaan äiti. Nimike tuo esille rikostyyppin, lastensurmien, kulttuurisen yhteyden naiseen. Kyseinen rikosnimike viittaa naiseen tekijänä ilman että sukupuolta mainittaisiin. Yleisesti ottaenhan sukupuolineutraalit rikosnimikkeet viittaavat miehiin (ks. luku 8 ”Mies tekijänä ja uhrina”).

Iltalehden uutisen luoma kuva on päinvastainen kuin *Aamulehden* siinä mielessä, että lapsen isä ei näyntyä huonona isänä, vaan

¹¹ Jarmo Lampela on kirjoittanut kyseisen surman inspiroimana elokuvansa *Joki* kehyskertomuksen. Elokuvassa nainen ei onnistu surmaamaan lastaan vaan ehdittää pelastaa, ja lapsen isä esitetään tapahtumista vastuullisena. Käsikirjoittaja on siis valinnut sympatian kohteeksi äidin ja varmistanut sen, että yleisö jakaa ajatuksen, kirjoittamalla lapsen surman vain aikeeksi.

kerrotaan, että hän on hoitanut lasta edellisenä viikonloppuna (N5). Lapsen vanhempia kutsutaan avopariksi erosta huolimatta, eikä jättäminenkään ei ole selvää vaan vain ”välirikko”. Teon syyksi mainitaan tässäkin uutisessa naisen masentuneisuus, mutta sille ei löydetä syytä miehen toiminnasta. Miehen syyllisyys vähenee kun häntä ei nähdä tekoon johtaneen kausalliteettiketjun osana – ja samalla naisen syyllisyys lisääntyy.

Moraali voidaan tiivistää karkeasti seuraavaksi: jos mies ei hoida isyysvelvollisuuttaan niin äidin tekemä murha-itsemurha on selitettävissä ainakin osin miehen toiminnalla. Jos hän hoitaa velvollisuutensa, niin naisen vastuullisuus teosta kasvaa. Yksittäisen uutisen loogiikassa tämä näkyy niin, että kun äidin tulkinta esitetään ymmärrettävänä, sen toistaa myös poliisi, ja teon perimmäisenä syynä esitetään se, että mies on jättänyt naisen. Kun asiaa tarkastellaan miehen tilanteeseen eläytyen, naisen tulkintaa ei esitetä, hänen masentuneisuutensa syytä ei löydetä miehen toiminnasta, ja tilanne määrittyy murhatutkimuksen alkuvaiheeksi. Miehen hyvää isyyttä korostavassa uutisessa naisen itsemurhayritystä tai -aikomusta ei edes mainita, kun puolestaan

Ote N5: IL (22-vuotias nainen, vauvan surma, itsemurhayritys) poliisin tutkimusten edistymisestä:

Vauvasurmaaja hukutti lapsensa ammeeseen

(...)

Nainen oli kävellyt jokeen, joka oli sulana noin 50 metrin päässä rannasta.

Pelastajien saatua naisen turvaan, hän kertoi surmanneensa lapsen maanantaina 5. tammikuuta. Samana viikonloppuna vauva oli isänsä hoidossa. Isä toi lapsen äidille surmaa edeltäneenä päivänä. Avopari asui välirikon vuoksi eri asunnoissa Lieksan kaupungin keskustassa.

Kuulusteluissa äiti on myöntänyt hukuttaneensa tyttövauvan muoviseen kylvetysammeeseen. Nainen on kertonut syyksi masentuneisuutensa.

Poliisi alkoi tutkia tapausta murhana. Oikeuden päätöksen mukaan syyttäjän on esitettävä syyte äitiä vastaan viimeistään 25. helmikuuta.

Surmajutun oikeuskäsittely on aikaisintaan maaliskuun lopussa käräjäoikeudessa Lieksassa.

(IL 19.2.1998)

toisessa uutisessa se on tuotu esille selvästi: yritys oli vaatinut jopa palokunnan pelastajaksi.¹²

Tilastojen ja kvantitatiivisten tutkimusten perusteella avioliitossa olevat äidit ovat yksinhuoltajia todennäköisempiä murha-itsemurhien tekijöitä. Haapasalon ja Petäjän (1999, 138) tutkimuksessa vain yksi vanhemman kuin vastasyntyneen lapsen surmanneista äideistä oli eronnut tai asui erossa ja viisi oli naimaton, kun taas 23 oli naimisissa ja neljä avioliitossa. Toisin sanoen yksinhuoltajiksi nimettävissä olevia oli viisi 33:sta, selvä vähemmistö. Vastasyntyneen surmanneista yli puolet oli naimattomia tai eronneita, mutta tämän ryhmän lapsensurmaajat eivät juuri koskaan yritä itsemurhaa (aineistossa vain yksi tapaus). Tekijöiden, joilla on ollut itsemurhan yritys tai aikomus, tilannetta luonnehtivat tutkimuksen mukaan seuraavat muuttujat: kotiäitiys, naimisissa olo, parisuhdeongelmat ja psyykkiset ongelmat. (Haapasalo & Petäjä 1999, 141–142.)

Voi siis epäillä, että lehdistä julkaisematta jäävät juuri ydinperheessä elävien naisten lapsen murha-itsemurhat. Vaikenemiseen voi vaikuttaa se, että suojellaan omaisia (lapsen isää) ja kohdellaan perheeseen kuuluvia omaisia sensitiivisemmin kuin siitä lähteneitä/eronneita. Perheen rajojen sisällä olevat isät ovat myös eri lailla vastuullisia isyydestään, eronnutta isää voi syyllistää osallistumattomuudesta, mutta läsnä olevaa ei.

Medeia-myytti ja nainen lapsen surmaajana

Olen jo edellä kosketellut kahta äitiin lapsensurmaajana liitettyä teemaa: altruismia ja kostamista. Nämä kaksi vastakkaista tulkin-

¹² Erossa uutisten välillä voi yksinkertaisesti olla kyse siitä, että toisessa on kuultu naisen ja toisessa miehen kertomus. Kun nainen esittää miehensä perheensä jättäjänä, niin hän ei välttämättä tuo esille sitä, että mies on hoitanut lasta edellisenä viikonloppuna. Kun mies nostaa esille juuri tämän lapsensa kanssa viettämänsä ajan, hän ei välttämättä kerro jättämisestä – tai se ei näyttäydä hänen isyyttänsä määrittävänä asiana.

taa äidin tekemistä lapsen surmista saavat selkeimmän ilmiönsä antiikin Medeia-myytin moderneissa tulkintoissa. Käytän myyttiä esitelläkseni kaksi modernia tapaa hahmottaa naisen lapsensa surmaajana. Kiinnostukseni Medeian tarinaan nousi siitä, että sitä on käytetty tutkimuskirjallisuudessa (esim. Laitinen 2002) selittämään äidin tekemää ”laajennettua itsemurhaa”. Medeia on vitaali myytti, jota esitetään edelleen näyttämöllä (Q-teatterin ensi-ilta oli 9.9.2003¹³), ja josta kirjoitetaan kirjoja (Christa Wolf 2000).¹⁴

Esitän, että myyttejä käytetään tulkintojen ymmärrettäväksi ja hyväksyttäväksi tekemisen resursseina. Niitä ei useinkaan esitetä antiikin versioiden mukaisesti vaan niistä kaivetaan esille ne elementit, jotka kulloinkin ovat ajankohtaisia. En siis ajattele, että myytti tarjoaisi jotain syvempää ymmärrystä ihmisluonnosta, jonka pohjalta olisi mahdollista löytää nykyhetken ilmiöistä syvempää ja pysyvämpää tietoa. (Esim. Varto 2002; Atwood 2003)¹⁵.

Myyttiä voidaan käyttää kahdella erilaisella tavalla. Toisissa tuodaan esille kosto, toisissa äidin altruistinen lapsen parhaan ajattelu.

Medeian myytti voidaan tulkita myös laajennetun itsemurhan avulla: Medeia haluaa pelastaa lapsensa halveksunnalta ja kärsimykseltä tiedostaessaan oman kohtalonsa väistämättömyyden. Euripideen psykologinen ymmärrys ja yllättävä modernisuus välittyvät tragediasta (...) *mun lapseni, ei pilkkaan, pahoinpitelyyn ... Siel onni saakaa, täällä sen teilt' isä vei (...)* Nykypsykiatriassa tällaiset teot selitetään usein sillä, että itsemurhaa suunnitteleva haluaa pelastaa läheisensä, usein pienet

¹³ ”Nurkkaan ajatun äidin ja puolison kosto on tuhoava.” kommentoitiin näytelmää *Yhteishyvässä* (17.9.2003).

¹⁴ Sen pohjalta on muun muassa tehty oopperalibretto, joka sijoittuu vuosituhannen vaihteen Balkanille (Kotnik 2003).

¹⁵ Medeia-myyttiä on käytetty monella tavalla. Atwoodin mukaan aina ajan vaatimusten mukaan. Christa Wolfin kirjassa korostetaan Medeian Toiseutta, hänen asemaansa vieraalla maalla. Tässä tarinassa myös lapset saavat surmansa muiden kuin Medeian toimesta (jo antiikin versoissa oli vaihtelua sen suhteen surmasiko lapset Medeia vai korinttilaiset). Wolfin Medeia nostaa esille vieraassa maassa asuvan, etnisesti toisen naisen aseman. Tämä lähtökohta voidaan yhdistää postkoloniaaliseen naistutkimukseen ja esimerkiksi Toni Morrisonin mustan orjanaisen asemaa pohdiskelevaan romaaniin *Beloved* (Haley 1995).

lapsensa, jotain vielä kauheammalta kohtalolta; tekijä ei halua jättää lapsia kärsimään oman kuolemansa jälkeen. (Laitinen 2002, 14–15.)

... Riitta Pasanen otti työnsä taustaksi antiikin tarun ja Euripideen näytelmän Medeiasta, joka miehensä Iasonin hylkäämäänä surmaa lapsensa. (...) Monologin Medeiassa Riitta Pasanen näkee rajatilapersoonan eli virallisesti tunne-elämältään epävakaan persoonan. Tämä on hukuttanut lapsensa avantoon, kun hänen lääkärimiehensä löytää työpaikaltaan uuden rakkauden. (...) usein hän [rajatilapersoona] odottaa, että vastapuoli käyttäytyy hänen tarpeidensa mukaan. Hän on aina ottamassa, mutta ei anna mitään itsestään ulospäin. Rajatilapersoona siirtää syyn toiselle. Syyllinen lapsen murhaan ei ollut Medeia itse, vaan Iason. (Uutinen psykiatrisen sairaanhoitajan päättötyöstä Pohjois Savon ammattikorkeakouluun otsikolla ”Lapsensurmaaja on useimmiten nainen” AL 30.10.1998.)

Ensimmäisessä otteessa pohditaan laajennettuja itsemurhia, toisessa taas lapsen surmia. Silloin kuin halutaan korostaa henkiriikosta, häivytetään itsemurha, ja silloin kun halutaan kertoa ”laajennetusta itsemurhasta”, painotetaan itsemurhaa. Näinhän tehdään murha-itsemurhauutisissakin, jolloin jompikumpi painottuu. Ensimmäisessä tulkinnassa äiti pelastaa lapset ja ottaa heidät mukaansa omaan itsemurhaansa. Toisessa taas kyse on lapsensurmista, joiden syynä on kosto, ja joista nainen vierittää vastuun puolisolleen. Nämä kaksi tulkintaa kuvaavat hyvin sitä kaksijakoisuutta, jolla naisten tekemiin murha-itsemurhiin (ja lapsensurmiin) suhtaudutaan. Lapsensa surmannut on joko altruistinen äiti tai kostava vaimo, joko lapsensa parasta ajatteleva tai lapsiaan välineenä käyttävä.

Terry Eagleton (2003) kiinnittää huomiota siihen, että tosielämän kärsimyksistä puhutaan usein tragedioina. Hänen mukaansa moderni aikakausi on lisäksi kotiuttanut/kesyttänyt traagisuuden pois julkisen alueelta yksityisen alueelle (myös Kotnik 2003). Näin Medeiaakaan ei enää nähdä uhattuna sosiaalisessa asemassaan, barbaariprinsessana vieraassa maassa, eikä hänen kamppailuaan

tulkita transgressiivisena, yhteisön normeja rikkovana. Tragediaa tarkastellaan nyt psykiatristen selitysten kautta ja sen opetus tai sanoma yleistetään tavallisten ihmisten elämiin.¹⁶ Medeia hahmotetaan yleisesti naisena, jolla ei ole erityisiä piirteitä, ja jonka toiminta selittyy sillä, minkälaisia naiset ja äidit yleensä ovat. Nainen eli Medeia on yksityisen alueelle, perheeseen rajattu hahmo, johon sosiaalinen ja julkinen eivät vaikuta ja joka puolestaan ei vaikuta niihin. Medeia ei ole enää ”barbaariprinsessa” vaan ”tavallinen nainen”. Medeian tarinaa alkaa olla vaikea tunnistaa tragediaksi, ja harvoin naisten tekemistä lapsensurmista nykyään sellaisina kirjoitetaankaan.

Molemmat esittelemäni tulkinnat Medeiasta sijoittavat kertomuksen naisen psyykkisen kokemisen alueelle. Niiden välinen ero on selkein sen suhteen, voidaanko tekoa ymmärtää vai pitääkö se tuomita; onko Medeia se, joka kärsii, vai se, joka aiheuttaa muille kärsimystä. Rikosuutisissa naisen kärsimykseen samaistuva on edellä ottamieni esimerkkien perusteella näistä tavallisempi. Kostomotiivin konstruointi olisi ollut mahdollista siinä uutisessa, jossa vaimonsa ja lapsensa luota pois muuttaneen isän isyys esitettiin olosuhteisiin nähden esimerkillisenä. Hänestä kuitenkin kerrottiin ennemmin masentuneena kuin kostonhimoisena.

”Medeian kosto” uutisessa

Kostoteema ei ole poissuljettu suomalaisista uutisista. Uutisessa tapauksesta, jossa nainen yrittänyt surmata lapsensa ja itsensä, mutta epäonnistunut kummassakin, selityksenä toimii erokiista ja teon taustalta on löydetty uhkailua (N6). Äitien murha-itsemurhia,

¹⁶ Vuonna 2003 Medeian ensi-illasta kerrottiin *Helsingin Sanomien Nyt*-liitteessä otsikolla ”Loukatun naisen kosto” (5.–11.9.2003). Näytelmän voi otsikon perusteella ajatella kertovan siitä, mitä tapahtuu kun (ketä tahansa) naista loukkaa. Poliittisempiakin tulkintoja löytyy: naisen kokemus Toisena vieraassa kulttuurissa (Haley 1995, 178). Samoin Christa Wolfin tulkinta.

ainakin yrityksiä, voidaan siis tarkastella muullakin tavalla kuin ”altruistisina laajennettuina itsemurhina”:

Ote N6:

Etusivu:

Äiti yritti surmata kolmevuotiaan lapsensa lääkkeillä

Sivu 2:

Äiti yritti surmata 3-vuotiaan poikansa ja itsensä

(...)

Tämä vuosi on ollut erityisen musta lasten surmien suhteen Suomessa. Jos välipäivinä tapahtunut surmayritys olisi onnistunut, olisi 3-vuotias poika ollut jo seitsemäs äitinsä surmaamaksi tullut lapsi vuoden sisällä.

[tapauksista tarkemmin]

6-vuotiaan tytön surma sai viranomaiset kartoittamaan, onko esi-

merkiksi vanhempien ja lasten tapamisoikeuksien toteuttamisessa parannettavaa.

(...)

Ilta-sanomat kertoi lauantaina, miten vanhempien väliset ero-kiostat ja uhkailut ovat riski lapsille. Muun muassa poliisi on huolestunut lasten ja vanhempien pakkotapaamisten aiheuttamista vaaratilanteista.

(...)

Äitien tekemien surmien lisäksi tänä vuonna myös isä tappoi kolme lastaan Joensuussa.

(...)

(IS 30.12.2002 kursivointi MN)

Uutinen toimii myös esimerkkinä intertekstuaalisuudesta (esim. Dahlgren 1987, 34–35; Fairclough 1997, 89). Rikosuutiset ja ongelmakonstruktioit elävät suhteessa toisiinsa, ohjaavat tulkintoja ja vahvistavat toisiaan. Toimittajat yhdistävät tapauksia toisiinsa sen pohjalta, mitä aiemmin on uutisoitu. Kun julkisuuteen on nostettu muutama äidin tekemä surma ja liitetty ne tiettyyn ongelmakenttään, niin vastaavanlaiset tapaukset saavat nostetta, ja niitä uutisoidaan todennäköisemmin kuin aiemmin. Joskus puhutaan rikosaallon konstruoinnista, kun taajalla uutisoinnilla saadaan aikaan vaikutelma jonkin rikostyyppin lisääntymisestä, vaikka näin ei edes välttämättä olisi (esim. Hall ym. 1978; Kivivuori 1994; Takala 1994; Hakkarainen 1998; Hakkarainen ym. 1993). Tässä tapauksessa kyse oli vain tapon yrityksestä, mutta siitä huolimatta se sai iltapäivälehtijulkisuutta ja nousi etusivulle asti.

Uutisessa miesten tekojen ei mielletty kuuluvan samaan ongelmalliseen lapsen surmien joukkoon.¹⁷ Otteen viimeisestä lauseesta saa jopa sellaisen kuvan, että tämä vuosi on ollut poikkeuksellinen, koska yksi isäkin on surmannut lapsen. On kiintoisaa, että julkisuudessa eroon liittyvät lapsien henkirikoskuolemat nostettiin esille juuri äitien tekojen pohjalta, ja huolestuttiin erokiistoista ja uhkailuista: lapsen käyttämisestä välineenä vanhempien välisissä kiistoissa. Sosiaali- ja terveysministeriö tilasi erityisselvityksen (Auvinen & Kaivosoja 2003: *Lapsen turvallisuus komplisoituneessa huoltoriidassa*) erään äidin samaisena vuonna tekemän 6-vuotiaan lapsen surman nostaman julkisen keskustelun takia. Edellisessä uutisessa (N6) mainittu isän tekemä lastensa ja itsensä surmaaminen tapahtui ennen äitien tekoja ja tätä huolestuneisuuden aallon nousua.

Vanhemmuuden ongelmia näytettäisiin käsiteltävän mieluumin äitien ja äitiyden kuin isien ja isyyden yhteydessä. Vaikka käsitys äidistä erityisenä uhkana lapsilleen eron jälkeen ei saa tukea lapsiin kohdistuvan väkivallan tilastoista¹⁸, niin se saa tukea samansuuntaisista keskusteluista. Naisten ajatellaan myös tekevän inestisyttöksiä ja estävän lapsien tapaamiset isänsä kanssa koottaakseen ex-puolisolleen (Matti Virtanen MOT: Epäily ja rangaistus, 4.3.2002¹⁹; ks. myös Saksa 1993).

¹⁷ Voidaan olettaa, että tässä tapauksessa toimittaja on myös pohtinut isien tekoja, tuohan hän yhden tapauksen esille. Kuitenkin hänen toimintatapansa on perustunut ilmeisesti lehensä arkistojen penkominen, ja näin hän on löytänyt uutisoidut ja huomiota saaneet äitien teot.

¹⁸ Naiset eivät surmaa lähisuhteessa Hurtan (2002) mukaan juuri koskaan muualla kuin yhteisessä asunnossa uhrin kanssa. Miesten kohdalla yhteinen asunto on surman tekopaikkana vain 59 %:lla. Tämä viittaa tietenkin ennen kaikkea entisten (avo)vaimojen surmiin, mutta siitä voidaan myös päätellä, että naiset eivät näin ollen surmaisi toisessa taloudessa asuvia lapsia.

¹⁹ MOT:n toimittajan Matti Virtasen "(o)hjelma käsittelee lasten huoltajuus- ja tapaamiskiistoja. Niiden yhteydessä esitetään joskus inestisyttöksiä, jotka osoittautuvat myöhemmin aiheettomiksi. Siitä huolimatta syytöksillä voi olla epäilyn kohteelle onnettomat seuraukset: tapaamisia lasten kanssa rajoitetaan, tai ne

Medeia-myytin käyttö tuo esille erään kiinnostavan piirteen keskustelussa naisista lapsen surmaajina. Medeiahan ei tehnyt laajennettua itsemurhaa vaan pakeni paikalta lohikäärmeiden vetämissä vaunuissa. Myyttiä kuitenkin luetaan laajennettuna itsemur-

hana, sillä mystinen poistuminen on mahdollista tulkita itsemurhan allegoriana. Toisaalta, myös murha-itsemurhayrityksiä koskevista uutista huomaa, että on helppo hyväksyä väite, että lapsensa surmanneen äidin tarkoituksena on ollut surmata myös itsensä. Itsemurha olisi tällaisen teon oletettu seuraus ja silloinkin, kun nainen ei edes ole yrittänyt sitä, laajennetun itsemurhan problematiikka saatetaan tuoda esille (N7).

Laajennettu itsemurha liittetään naisten tekemiin lasten surmiin. Se voi tulla asiantuntijallekin mieleen, kun puhe on lapsen-

Ote N7:

ÄITI SURMASI HUKUTTAMALLA KAKSI VAUVAANSA

Kantoi synkkää salaisuutta sisällään 19 vuotta

"Hän on ollut hyvin yksinäinen" Lapsensurmaan syyllistyville äideiltä puuttuu lapsen isän tuki. Professori Erkki Väisänen

(...)

Joskus lapsisurmista on Väisäsen mukaan kyse laajennetusta itsemurhasta. "Lapsi otetaan mukaan lopulliselle matkalle." [professori Erkki Väisänen Oulun yliopistollisen sairaalan psykiatrian klinikalta].

(...)

(IS 11.5.1999)

katkaistaan kokonaan." (<http://194.252.88.3/motweb.nsf/sivut/ohjelma?opendocument&pageid=ContentDFE85>) (luettu 27.11.2003 MN.)

Virtasen käyttämät lähteet: 1) FT Sirpa Taskinen: Insestitutkimuksissa edelleen puutteita. 2) Oikeustieteen lisensiaatti Anja Hannuniemi: Vieraannuttaminen on lapsen henkistä pahoinpitelyä. Hannuniemi on tutkinut mm. vanhemman vieraannuttamissyndroomaa eli PAS:ää (Parental Alienation Syndrome), joka on etenkin anglosaksisessa perheoikeudessa tunnettu käsite. 3) Professori J.P. Roos: Lapsen etu ei saa syrjäyttää oikeusturvaa 3) Anders Brunberg: Tasa-arvomies ehdottaa huollon siirtämistä, jos toinen puoliso estää yhteydenpidon. Vaasalainen Anders Brunberg on toiminut useita vuosia sen puolesta, että lapsilla olisi avioeron jälkeen mahdollisuus pitää yhteyttä molempiin vanhempiinsa. Hän on toiminut mm. tasa-arvoasiain neuvottelukunnan miesjaoston puheenjohtajana ja elatusvelvollisten liiton puheenjohtajana. Nykyisin hän toimii Yhteishuoltajat ry:ssä.

surmasta, vaikka *Ilta-Sanomien* uutisen (N7) tietojen perusteella yhteys on aika heikko, eivätkä vastasyntyneen surmanneet juuri koskaan surmaa itseään (Haapasalo & Petäjä 1999). Jos nainen surmaa lapsensa, odotetaan, että hän ainakin ajattelee surmaavansa itsensä. Silloin kun mies surmaa lapsensa, ihmetellään miksi hän jätti vaimonsa henkiin.

Erikoistapaus: nainen perheensä ja itsensä surmaajana

Yhdistän vielä tarkasteluuni poikkeuksellisen tapauksen varsinaisen aineiston ulkopuolta. Kesällä 2004 nainen surmasi kaksi lastaan, miehensä ja itsensä ampumalla. Naisen tekemä murha-itsemurha, jossa uhrien joukossa on hänen puolisonsa, on hyvin harvinaisen Suomessa. Liisa Ollikaisen aineistosta vuosilta 1951–1955 löytyy yksi tällainen tapaus, muutoin en ole löytänyt mainintoja tällaisista teoista.

Tämä perhesurma-itsemurha sattui tutkimukseni kannalta myöhäisessä vaiheessa, mutta koska materiaali on työni kannalta kiinnostavaa, nostan siitä esiin pääpiirteitä ja seikkoja, jotka suhteessa aiemmin tekemiini analyysieihin ovat merkittäviä. Käytössäni on vajaan aineisto kuin muiden tapausten osalta, *Ilta-Sanomat*, *Aamulehti* ja *Helsingin Sanomat*, ja olen kerännyt aineistoa vain kesäkuulta, vaikka uutisointia oli vielä heinäkuussakin. Tästä huolimatta uutismateriaalia on runsaasti. Tämä murha-itsemurha on ollut uutisarvoisempi kuin mikään varsinaiseen aineistooni kuuluva tapaus. Esitän tässä jutun pääpiirteet ja uutisoinnin sävyn muutokset. Lisäksi tarkastelen kontrasteja ja yhteneväisyyksiä tapaukseen, jossa nainen surmasi lapsensa ja itsensä. Pohdin myös joitakin kiinnostavia eroja suhteessa tapauksiin, joissa miehet ovat tehneet 'perhesurmaksi' määritettyjä tekoja.

Nelihenkisen perheen surmien käsittely alkoi tilanteessa, jolloin uutisissa ei tiedetty, kuka perheen jäsenistä on surmaaja. Poliisi oli

tiedotuslinjassaan erityisen varovainen (N9). Varovaisuus nimetä epäiltyä liittyy mitä ilmeisimmin siihen, että naiset eivät juuri koskaan tee tämän kaltaisia tekoja, surmaa koko perhettä itsemurhansa yhteydessä. Uutisoinnin mukaan poliisi piti pitkään esillä sitä vaihtoehtoa, että nainen ei välttämättä olisi ampunut kaikkia laukauksia vaan molemmat vanhemmat olisivat osallistuneet lasten surmiin (esim. HS 18.6.2004, IS 18.6.2004).

N8 IS

(nainen – perhe)

Perhesurman äiti oli iloinen koulutytty

[ingressi:] Sulkeutunut 36-vuotias äiti alkoi muutama kuukausi ennen Porvoon perhesurmaa rakentaa yhteyksiä lapsuudenkavereihinsa. Hän lähti myös mukaan kylän nuorisoseuratoimintaan.

Porvoon nelosurman viimeisen laukauksen ampunut perheen äiti eli lähipiirinsä mukaan sisäänpäin kääntynyttä ja eristynyttä elämää.

Perhe ehti asua pienessä Anttilan kylässä puoli vuosikymmentä, mutta siitä huolimatta nainen jäi etäiseksi läheisimmilleenkin naapureille ja kyläläisille.

– Kun hän tuli autolla vastaan, niin koskaan ei pysähdytty vaihtamaan kuulumisia. Mieluummin hän käänsi katseensa pois, tontinaapuri kertoo.

Perhe myös eli melkoista kaksoiselämää. Vaikka taloudellinen tilanne horjui vuosia kuilun reunalla, edes sukulaiset eivät saaneet tietää perheen salaisuutta.

Ulospäin asiat näyttivät olevan kuin suomalaisesta unelmasta.

Pysytti entisen etäisyyden muurin

Tänä keväänä jotakin muuttui. Vetäytyvänä tunnettu perheen äiti hankkiutui helmikuussa mukaan kylän nuorisoseuran toimintaan.

Hän kuitenkin pysytti ympärillään entisen etäisyyden muurin.

– Oikeastaan hän teki selväksi, ettei halua olla erityisen läheisissä tekemisissä muiden kanssa.

(...)

(IS 19.6.2004)

Siinä vaiheessa kun ei tiedetty oliko surmaaja perheen isä vai äiti, kerrottiin uutisissa perheen idyllisyydestä ja isän kunnollisuudesta. ”Miestä hän [sukulaismies] kuvasi ystävälliseksi, avoimeksi ja pidetyksi (HS 16.6.2004). ”Naapurit järkyttyivät nelosurmasta: HE OLIVAT ONNELLINEN PERHE” (IS 16.6.2004 etusivun otsikko). Seuraavana päivänä (IS 17.6.2004) sama lehti kertoo

vielä otsikossaan: ”Perheidylli oli ihan rikkumaton” ja ingressissä: ”Porvoolaisperheen isän työkaverin on vaikea löytää mitään selitystä tragedialle”. Tässä vaiheessa kukaan haastatelluista ei vielä kertonut perheen erikseen äidistä mitään, ei hyvää eikä huonoa. Kerrontatapa toisti samaa kaavaa kuin niissä tapauksissa, joissa isä on surmannut lapsensa ja itsensä. Haastatteluja tehtiin naapurustossa ja lehdistä esiintyi naapureita kertomassa perheen hienoudesta ja isän tavallisuudesta. *Helsingin Sanomien* taustoja selvittävä kinalojuttu oli otsikoitu: ”Perhesurman tekee yleensä isä” (16.6.2004).

Ote N9 (nainen – perhe)
kinalojutut:

”Maallisen tuomioistuimen eteen ei saa enää ketään”

(...)

Ulkoapäin he olivat tavallinen perhe, Renlund [ylikomisario] luonnehtii.

Poliisi on ollut erityisen varovainen tiedotuksessa. Mitään ei ole haluttu antaa ulos, ennen kuin on mustaa paperilla.

– Alusta asti lähdimme siitä, että tekijä löytyy seinien sisältä. Sieltä ei maallisen tuomioistuimen eteen saada enää ketään.

(...)

Tausta:

Velkaongelmat yleisiä

(...)

Jenni Leinosen väitöskirjan mukaan talousahdinkoon joutuneista äideistä mielenterveysongelmia oli 30 prosentilla ja isistä 27 prosentilla.

(IS 19.6.2004)

Kun surmaajaksi tai ’viimeisten laukausten ampujaksi’ paljastui ’perheen äiti’, uutisointi muuttui. Tällöin myös nostettiin perheen velkaongelmat yleiseen tietoon. Idylli paljastui kulissiksi ja perheen elämä kaksoiselämäksi (N8). Uutisoinnissa siirryttiin pohtimaan naisen luonnekuvaa. Poiketen kerronnasta, jossa käsitellään miespuolisia perheensä tai lastensa surmaajia, naisesta kerrottiin outona ja hänen tekoa edeltävästä käyttäytymisestään löydettiin jälkikäteen tapahtunutta selittäviä merkkejä.

Paras esimerkki siitä, miten haastateltujen ulkopuolisten esitettiin kertovan naisesta, tulee *Ilta-Sanomien* uutisesta 19.6.2004 (N8). Naapurit kertovat perheen äidin eläneen eristäytyneenä ja sisäänpäin kääntyneenä elämää. Hänen pyrkimyksensä olla sosi-

aalisempi tulkittiin oudoksi: ”Ulkopuolisesta saattoi vaikuttaa että hän oli pakottanut itsensä mukaan toimintaan”. Samoin naisen yhteydenotto lapsuudenkaveriinsa tulkittiin merkiksi hänen ongelmistaan. Uutisella on ensisilmäyksellä positiiviseksi mieltyvä otsikko ”Perhesurman äiti oli iloinen koulutyttö”, mutta toisaalta se viittaa siihen, että myöhemmin asiat ovat muuttuneet (vrt. poika, joka oli nuorena lupaava ampumahiihtäjä s. 236). Lisäksi tätä ”iloisien koulutyttöjen” kategoriaa puretaan vanhojen luokkakavereiden haastattelujen avulla siten, että iloisuus paljastuu kiinnostukseksi pojista, varhaiskypsyydeksi, näyttäväksi pukeutumiseksi ja suosiksi poikien joukossa. Iloisesta koulutyöstä siirrytään arveluttavampien kategoriapiirteiden kautta seksuaalisesti epäilyttävän aktiivisen nuoren naisen hahmoon. (IS 19.6.2004.) (Vrt. Stokoe 2003; Wowk 1983; Watson 1983.)

Naisen teko ei jää kuitenkaan täysin vaille ymmärrystä. Avain sympatioihin on velallisen ongelmat, jotka tulevat esille, koska nainen on lähettänyt faksin ulosottoon ja se tulee julki. Velallisen ongelmia lähestytään yhtäältä sukupuolineutraalilla tavalla ja puhutaan yleensä tässä tilanteessa elävistä ihmisistä: ”Elinikäinen velkavankeus on kohtuuton” (IS 23.6.2004 kainalotutun otsikko). Toisaalta tuodaan esille, että äideille velkaongelmat aiheuttavat hieman enemmän mielenterveyden ongelmia kuin isille (ote N9). Lisäksi nainen on tehnyt velkaa perheen idylliä ylläpitääkseen (esim. IS 22.6.), eli yrittänyt parhaansa perheensä puolesta. Velkaantumisen voidaan tehdä naisen kannalta kielteisempikin tulkinta: nainen on pimittänyt tiedot velkaongelmista mieheltään ja mahdollisesti päättänyt tekoon, koska ei halunnut miehensä saavan tietää (esim. IS 22.6.2004). Nainen on uutisoinnin perusteella ollut kotiäitinä ja hoitanut yrittäjänä toimivan miehensä tilejä ja raha-asioita.²⁰ Raha-asioiden pimittäminen rahojen varsinaiselta

²⁰ Tämä malli ei ole perinteinen suomalaisten perheiden työnjaossa. Suomalaiseen naiskansalaisuuteen kuuluu sekä äitiys että työ (Anttonen 2001). Tällaista miehen yrittäjyyteen osallistumista ei mielletä kunnolliseksi työn tekemiseksi.

hankkijalta lähestyy jo kavallusta. Nainen ei ole itse yrittäjä, vaan vain hoitaa talousasioita, joten päätelmä velkaantumisesta ei ole, että perheyrittäjä ajautui konkurssiin vaan että nainen on tuhlanut perheen rahoja. Tässä mielessä häntä ei esitetä tavallisena velkaongelmaisena eikä perheen talouden ongelmia yrittäjän tai yrityksen ongelmina.

Lehdet suhtautuvat kaksijakoisesti tähän perheensä surmanneeseen naiseen, häntä yhtäältä ymmärretään ja toisaalta hänet tuomitaan. Hänet nimetään 'surmaajaäidiksi', mutta samassa otsikossa kerrotaan hänen pyytäneen anteeksi sukulaisiltaan (IS 22.6.2004). Tekotavasta löydetään epänaisellinen puoli, jota joissakin otsikoissa korostetaan: "Perheensä surmannut äiti hallitsi aseiden käytön. 'Pumppuhaulikko on jokamiehen tappoase.'" (IS 23.6. pääotsikko). Toisaalta surmatapaa pehmennetään sillä, että nainen oli huumannut perheensä (esim. N10). Se tulkitaan lähes altruistiseksi teoksi: nainen ei ole halunnut lastensa ja miehensä kärsivän kuollessaan. Sellaista tulkintaa, että olisi huumannut perheensä jäsenet, jotta nämä eivät voisi estää hänen aikeitaan, ei tehdä.

Naapureiden haastattelut on *Helsingin Sanomissa* (16.6.2004) otsikoitu "Miten äiti voi tehdä näin lapsilleen?" Kiinnostavaa on se, että tämä kysymys tuodaan esille sellaisen tapauksen kohdalla, jossa nainen on surmannut myös miehensä. Naisen tekemän

N 10 (nainen – perhe)

Etusivu:

Harjoitteli ampumista edellisenä päivänä
ÄITI TUNSI ASEET

Perheensä surmannut äiti hallitsi aseiden käytön

"Pumppuhaulikko on jokamiehen tappoase"

Työtoveri: Pahalta tuntuu

– Pahalta tuntuu, surmatun perheenisän ammatin kautta tuntenut piirinuohooja Juhani Nykänen kommentoi eilen poliisin uusia tietoja Porvoon perhesurmasta ja äidin ampumista tappavista laukauksista.

(..)

Tieto siitä, että uhrit oli huumattu ennen surmaa unilääkkeillä ja olivat ehkä surmahetkellä nukkumassa, ei Nykäsen mukaan lohduta.

– Murhia ne olivat silti, Nykänen toteaa.

(IS 23.6.2004)

'perhesurman' transgressiivinen luonne ja kulttuuristen oletusten murtuminen on nostanut kiinnostuksen, järkytyksen sekä kauhistuksen, mutta ne tuodaan kuitenkin esille äidin roolin ja lasten surmien kautta.

Rikostyyppi on harvinainen, eikä poliisi vaikene siitä, eivätkä lehdet katso etiikan vaativan tapauksen hillittyä käsittelyä. Vastaavanlaisessa tapauksessa, jossa mies surmasi vaimonsa, vauvansa ja itsensä, poliisi ei antanut julkisuuteen tietoja omaisten vuoksi. Naisen tekemä 'perhesurma' on kulttuuristen odotusten vastainen, mutta se ei sellaisena ole mysteeri kuten miesten lapsen surmat, vaan selitys löytyy tekijän poikkeuksellisuudesta ja outoudesta.

Ymmärrettävyys ja uhrius

Äitien tekemät lapsen surman ja itsemurhan yhdistelmät ovat harvinaisempia kuin oletetaan (tai asiantuntijat arvelevat niiden olevan). 25 vuoden aikajaksolla, 1970–1995, näitä tapauksia oli yksi tai kaksi vuodessa (Vanamo ym. 2001). Niinpä sanomalehdistä olisi odottanut löytävänsä useamman kuin yhden tapauksen. Koska edellä mainittu tutkimus on kuitenkin tehty ennen vuotta 1996, josta oma aineistoni alkaa, asialle on kaksi mahdollista selitystä. Joko äiti–lapsi–murha–itsemurhat ovat vähentyneet vielä tuostakin, yhteen tapaukseen viiden vuoden aikana, tai sitten niitä ei yleensä uutisoida.

Todennäköisempi selitys toteutuneiden tapausten näkymättömyydelle on se, ettei niitä julkisteta kuin se, ettei niitä enää esiinny. Eräs itsemurhien julkistamisen periaate on niiden yhteiskunnallinen merkittävyys. Itsemurha täyttää tämän kriteerin, muun muassa silloin, jos siihen liittyy rikos. Jos äitien teot mieltyvät enemmän itsemurhiksi kuin surmiksi, eivät siis rikoksiksi, niiden ei ajatella kuuluvan julkaistaviksi.

Myös poliisi voi vaikuttaa uutisointiin jättämällä tiedottamatta joistakin tapauksista (vrt. Arolainen 2003). Aineistoni perusteella

voi päätellä, että poliisi säätelee antamaansa informaatiota muun muassa sillä perusteella, että omaisten surua tulee kunnioittaa. Tämän voi tulkita viittaavan siihen, että itsemurhan julkistaminen on omaisille häpeällinen asia. Tätä perustetta käytettiin erityisen selkeästi silloin, kun miehen tekemässä murha-itsemurhassa oli kuollut koko perhe. Kun vastaavan teon tekijä oli nainen, suhtautuminen oli erilaista, sillä teko mieltä enemmän henkirikokseksi kuin itsemurhaksi.

Silloin kun naisten tekoja, joissa uhreina ovat lapset (myös yritykset), tuodaan julkisuuteen, suhtautuminen teon tekijään on useammin ymmärtävä kuin tuomitseva. Syyllisyyttä lieventää tapausten sopiminen ennakkokäsityksiin, jolloin lieventäviä seikkoja on helpompi löytää (Sudnow 1965). Tällainen valmis lievennys on käsitys, että naisen tekemään oman lapsensa surmaan liittyy itsemurha-aikeita ja mielenterveyden ongelmia. Uutisointi tapauksesta, jossa nainen surmasi koko perheensä, siis myös puolisonsa, olikin tekijää syyllistävämpää. Tekoa oli poikkeuksellisen vaikeampi ymmärtää. Teko olisi taloudelliselta motivaatioltaan ja uhrien joukon perustella sopinut miehen tekemäksi 'laajennetuksi itsemurhaksi', mutta naisen tekemänä se näyttäytyi pikemmin henkirikoksena. Lisäksi naista, jonka tekemä surma mielletään epänaissellisenä, kohdellaan julkisuudessa kovemmin kuin naista, jonka teko mielletään naiselliseksi tai äidilliseksi.

Äiti-lapsi-murha-itsemurhatapausten uutisoinnissa tuli esille se, että sitä sovitettiin ennako-oletuksiin ja teosta kerrottiin naisellisempänä kuin sen elementit edellyttivät. Kirjoituksissa unohdetaan ampuma-aseen käyttö ja fokusoidaan äitiyden ja yksinhuoltajuuden vaikeuteen. Lapsen surmaaminen tekee teosta "äitiysrikoksen" ja tulkintakehys "laajennettu itsemurha" on käytössä.²¹ Epänaissellisuus (epä-äidillisuus) liitetään yleensä surmiin,

²¹ Historian tutkimuksessa on tuotu esille, että oikeuskäytännöt Suomessa ovat 1700-luvun jälkeen muuttuneet äidin tekemiä lapsensurmia ymmärtäviksi. (1700-luvulla puolestaan teon tekijät olivat suurin kuolemantuomittujen luokka).

joiden uhrit eivät ole omia lapsia: alkoholin vaikutuksen alaisena tehtyihin puolison tai ryypyporukan miesten tappoihin tai vaikkapa tuntemattomien miesten surmaamisiin ampuma-aseella (kuten Sanna Sillanpää teki²²). Kun nainen surmaa lapsensa, puheeksi ei nouse naisten väkivallan raaistuminen, eikä uutisissa edes kerrota oliko tekijä humalassa vai ei. Uutisissa yrityksistä tuli esille myös naisellisuuden ”paha” puoli ja pelko siitä, että äiti voi käyttää lapsia välineenä kostaakseen (entiselle) puolisolleen. Nainen, joka surmasi lapsensa ja puolisonsa esitettiin yhtäältä naisellisena ja äidillisenä, toisaalta epänaissellisenä. Naiselliset seikat, kuten perheen huumaaminen, lievensivät teon pahuusasetta, mutta eivät riittäneet kompensoimaan epänaissellisia puolia, vaan tekoa pidettiin jopa murhana ja tekijä nimettiin rikolliseksi. Velkaongelmat toimivat perinteisen miehisenä (ja suomalaisena) selityksenä ambivalentilla tavalla, kun teon on tehnyt nainen, ja ’velallisen’ sukupuolineutraali (tai miehinen) kategoria saa vastapainokseen ’taloutta hoitavan perheenäidin’ kategorian. Jälkimmäisen tekona perheen ja itsen surmaaminen näyttää vähemmän ymmärrettävänä ja selvemmin henkikiroksena kuin edellisen.

Naisellisuus ja äidillisuus mielletään yleensä positiivisiksi asioiksi, jos ne yhdistetään naiseksi luokiteltavissa olevaan henkilöön, mutta ne ovat myös potentiaalisesti patologisia ja vaarallisia. Julma kostaja, joka uhraa vaikka lapsensa saadakseen miehen kärsimään, on naisellinen hahmo. Julma kostaja on naisellisen kiero nainen, jolta puuttuvat äidilliset piirteet. Lasten käyttö välineenä ja pari-

---

Niiden on ajateltu johtuvan au-äidin aseman vaikeudesta ja yhteisön tuomitsevista asenteista. Rikosoikeudellisesti lapsensurmasta saa lähtökohtaisesti pienemmän tuomion kuin muista henkikiroksista. (Ervasti 1997; Pohjola-Vilkuna 1995.)

²² Sillanpään kohdalla löydettiin myös naisellista. Teon syynä nähtiin mielenterveyden heikkeneminen, hänet esitettiin sääliä hahmona. Hänen epäiltiin masentuneen seksuaalisen häirinnän takia ja se, että hän ei pitänyt huolta ulkonäöstään toimi todisteena hänen mielenterveysongelmistaan. (Berrington & Honkatukia 2002.)

suhteen merkityksen korottaminen yli äiti–lapsi-suhteen ovat äitiyden moraalisen järjestyksen vastaisia tekoja. Lisäksi ajatus teosta kostona tekee siitä pikemminkin henkirikoksen kuin itsemurhan. Mutta myös äitiys patologisoidaan helposti: hyvätkin ominaisuudet saattavat mennä liian pitkälle, symbioottisesta suhteesta lapseen voi tulla liian vahva. Äidin voidaan ajatella ”tukehduttavan” lapsensa muutoinkin kuin kirjaimellisesti. Synnytyksen jälkeinen masennus ja yksinhuoltajuuden raskaus eivät puolestaan liity ideaaliäitiyteen vaan naisen biologiseen, fyysiseen ja psyykkiseen haurauteen. Äidillisyyks on naiselle positiivisempi määre kuin naisuus; onhan nainen arvostettu suomalaisessa yhteiskunnassa juuri äitinä (esim. Rantalaiho 1994).²³

Naisen ollessa murha-itsemurhan tekijä kirjoitetaankin suoraan äitiydestä, kun taas miesten ollessa tekijöitä, tarkastellaan pikemmin vanhemmuutta kuin isyyttä. Sana ’perhe’ jää kerronnasta pois osin samoista syistä kuin silloin, kun tekijä on mies, eli keskitytään tekijän ja uhrin lapsi–vanhempi-suhteeseen tai perhe on vailinainen. Yksinhuoltajuus on myös sana, joka yhdistettynä naiseen, eliminoi tehokkaasti perhekerronnan tarpeellisuuden. Se on sana, johon liittyy runsaasti arkitietämystä – myös niistä ihmisistä, joita ei mainita.

Myyttien käyttö ilmiön tulkinnassa johtaa usein asioiden tarkasteluun ”ikäikäisina”. Myyteistä etsitään sitä, mikä ihmisluonnossa ei muutu, ja niiden pitkän elinkaaren ajatellaan toimivan todisteena siitä, että sanoma on validi vuosituhannesta toiseen (esim. Bettelheim 1978.) Myytit eivät kuitenkaan pysy samanlaisia, vaan niitä käytetään uusiin tarkoituksiin, ja kerrotaan uusin painotuksin. Myytin käyttö juuri naisten tekemien lapsen hengen vaativien murha-itsemurhien tulkinnassa kertoo siitä, että äitiys

²³ Suomalainen äitikansalaisuus on yhteiskunnallista äititoimintaa eli myös muiden kuin omien lasten hoivaamista. Tässä työssä kuitenkin katsotaan tarvittavan äidillisiä ominaisuuksia.

mielletään historiattomaksi ihmisluonnon osaksi. Isien kohdalla saatetaan puhua isyyden muutoksesta tai yhteiskunnan muutoksesta, joka heijastuu isyyteen (Roos & Rothkirch 1997; Roos 1999). Isä-lapsi-murha-itsemurhaa pohditaan myös miehen sosiaalisen ahdistuksen kautta, mutta mitään antiikin myyttiä ei mobilisoida. Äitiys taas nähdään muuttumattomana ja siihen liittyvät ongelmat käsitetään pysyviksi, biologiaan liittyviksi – erityisesti kun puhutaan nykyisistä äideistä, kun taas menneisyyteen sijoitetuilla lapsensurmaajaäideillä on ollut sosiaalisia ja materiaalisia paineita. Miesten tekemistä lapsen uhriksi vaatineista teoista kerrotaankin suomalaisen itsemurhan retoriikalla: ei ole olemassa isyysrikoksia eikä sopivaa antiikin myyttiä – mutta käytettävissä on suomalaisen miehen myytti.

10. SUOMI KONTEKSTINA, SUOMALAISSUUS SELITYKSENÄ¹

Ilmeisesti suomalainen rikos on tämä oman perheen tuhoaminen. Taustana on japanilainen tai tällainen kaukoitäinen häpeän pelko edessä olevan konkurssin tai rikoksen paljastumisen takia. Jottei perhe joutuisi kärsimään – tapetaan se.

(Nimimerkki kirjailija, *Pidot Suomessa* 1972.)

Murha-itsemurha ei ole erityisen suomalainen rikos. Monissa muissakin maissa, joissa henkirikokset kohdistuvat usein läheisiin, tehdään näitä tekoja, joten suomalainen taso ole poikkeuksellinen (esim. Kivivuori & Lehti 2003, 224). Suomalaiseen keskusteluun kuitenkin kuuluu monien, usein ongelmiksi miellettyjen ilmiöiden selittäminen suomalaisuudella, sekä julkisissa debaateissa että kaulo- ja tutkimuskirjallisuudessa. Tällaisia ilmiöitä ovat olleet juuri itsemurhat ja henkirikokset, joten ei ihme, että murha-itsemurhakin tarkastellaan tästä tulkintakehyksestä.

Murha-itsemurhauutisiin suomalaisuus liittyy ensinnäkin siten, että Suomi on tapausten kuvauksille itsestään selvä konteksti. Ilmiön yleisyyttä ja harvinaisuutta tarkastellaan Suomen rajojen sisällä, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Rutiiniuutisissa, joissa usein on kyseessä naiskumppanin surma, tapauksen ”tavallisuus” määrittänyt sen kautta, että samantyyppisiksi luokiteltuja tapauksia tapahtuu Suomessa toistuvasti. Erikoisuutisissa, joissa pyritään löytämään selityksiä ja jotka liittyvät yleensä lasten surmiin, konteksti tuodaan esille näkyvästi. Suomalaisuus tulee uutisissa

¹ Luku perustuu teoksessa *Suomineitonon hei! Kansallisuuden sukupuoli* julkaistuun artikkeliini ”Viimeinen erhe – suomalainen henkirikos ja itsemurha” (Nikunen 2002).

esille lisäksi silloin, kun mukana on myös toisia kansalaisuuksia. Joissakin erikoisartikkeleissa viitataan myös suomalaisuuteen perhesurmia pohdittaessa.

Analysoin tässä luvussa Suomea rikosuutisten kontekstina ja suomalaisuutta selitysten resurssina. Kiinnitän huomiota suomalaisuuspuheen mukaanottavuuksiin ja poissulkevuuksiin, jotka tuovat omia painotuksiaan väkivaltakeskusteluun. Tulkintani tässäkin luvussa pohjautuvat jäsenyysskategorisoinnin analyysiin. Tarkastelen seuraavassa erityisesti sitä, mitä selityksiä ihmisten teoille annetaan ja minkälaisia motiiveja konstruoidaan viittaamalla suomalaisuuteen. Kysyn myös, onko suomalainen murha-itsemurha ensisijaisesti suomalainen rikos vai perheen suojelua kärsimykseltä, eli laajennettu itsemurha.

Tarkastelen ensin Suomea rikosuutisten ja väkivallan kontekstina. Siirryn sitten käsittelemään suomalaisuutta, joka tulee murha-itsemurhauutisessa näkyville, kun joku ”ulkomaalainen” on läsnä. Palaan vielä luvussa 5 ”Nainen uhrina” käsittelemiini rutiinitapauksiin ja siihen, miten niiden kerronta eroaa uutisesta, jossa on mukana kansallisuusero, ja pohdin niiden ”tavallisuuden” suomalaisuutta. Tämän jälkeen tarkastelen niitä asiantuntijoiden selityksiä, joissa käytetään termiä suomalainen. Lopuksi pohdin yleisemmällä tasolla suomalaisuuskäsityksen muutosta sekä suomalaisuuden ja tavallisuuden eroavaisuuksia ja yhtymäkohtia.

Suomi kontekstina

Rikosuutisen kerronta orientoituu useimmiten Suomeen tapausten kontekstina. Toisin sanoen, tapaus hahmotetaan Suomessa tapahtuneeksi rikokseksi. Kontekstin itsestäänselvyys tulee näkyviin oikeastaan vasta poikkeuksen kautta. Maarianhaminassa tapahtuneen murha-itsemurhan uutisointi paikallisessa *Åland*-lehdessä poikkeaa selvästi mannersuomalaisista uutisista. Siinä kerrotaan, että kyseessä oli ensimmäinen tällainen tapaus alueella.

”(D)et är första gången under hans [överkommissariens] långa karriär något sådant har inträffat.” Konteksti, johon orientoidutaan on Ahvenanmaa, ja ongelmana nostetaan esille aseiden suuri määrä ja kriisipalvelun toiminta alueella. ”Dramat aktualiserar frågan om vapenförekomen på Åland”. Manner-Suomen uutisoinnissa taas tapaukset ja ongelmat asetetaan Suomen kontekstiin, usein piiloisesti, mutta myös näkyvästi (S1, S2).

Suomen asettaminen tapahtumien kontekstiksi näkyy parhaiten erikoisuutisissa. Tällöin usein on kysymys ongelman konstruoinnista ja synnytetään vaikutelma tapausten lisääntymisestä. (otteet S1 ja S2.) Kyse ei ole aivan kansallisesta hätätilasta, mutta huolenaiheesta kuitenkin.

Suomi-konteksti nousee esille myös oletetun yleisön muodossa. ”Seuraavassa perhesurmia, jotka ovat järkyttäneet Suomea viime vuosina” (S1). Oletettu yleisö koostuu suomalaisista, jotka kollektiivina järkyttyvät. Tässä Suomi ja suomalaiset ovat sama asia.

Myös Michael Billigin (1995) teorian mukainen banaali kansallisuus löytyy aineistossa. Hänen mukaansa kansallisuutta performoidaan, se tuodaan esille aina silloin tällöin arkisesti, vaikkapa nostamalla lippu salkoon. Rutiinin rikkoutuminen tuo esille sen, että

Ote S1 IS (2001 mies – 3 lasta) erikoisartikkeli:

Kuopion ja Joroisten perhesurmat järkyttivät kolme vuotta sitten

Seuraavassa perhesurmia, jotka ovat järkyttäneet Suomea viime vuosina.

(IS 24.1.2001)

Ote S2 IL (mies – 3 lasta) erikoisartikkeli:

Suomessa on tehty viime aikoina useita raakoja perhesurmia

Suomalaiseen väkivaltakarttaan kuuluvat kiinteästi perheen sisällä tapahtuvat surmat. Yleensä kyse on eriaisteisista mielenhäiriöistä ja tavallisesti myös tekijän hengityksessä on enemmän tai vähemmän tukeva alkoholin tuoksu. Huumeiden osuus on toistaiseksi varsin pieni – kaikissa henkirikoksissakin vain neljän prosentin luokkaa.

(IL 17.11.1997)

banaalikin voi olla perimmiltään tärkeää. Tässä Suomen lippu puolitagossa ja suomalaisuuden päivän juhlimatta jättäminen, toimivat jaettujen tunnetilojen synkkyden ja yleisen järkytyksen symboleina. Kerronnassa lipun nostaminen edustaa ylpeyttä omasta kansallisuudesta, mutta toisina hetkinä tämä ele ei tunnu sopivalta. (S3).

Ote S3 AL (mies – vanhemmat):

Tunnelma Kolhon taajamassa on keskiviikkona hiljainen ja lamaanut. Surmaajan työpaikalla Suomen lippu on puolisalossa. Vaikka on virallinen liputuspäivä, suomalaisuuden päivä, vain harvassa salossa liehuvat sinivalikoiset värit.

(AL 13.5.1999)

Paikallisuus näkyy puolestaan murha-itsemurhauutisissa yleensä pohdintoina paikkakuntien väkivaltaisuudesta, mutta sitä esiintyy lähinnä silloin kun tapaus vertautuu paikkakunnalla tapahtuneisiin muihin henkirikoksiin.² Niissä tapauksissa, jotka käsitellään perhetragedioiksi tai perhesurmiksi, surun konteksti on kylä tai paikkakunta, mutta ilmiön ja

ongelman konteksti Suomi. Tarkasteltaessa tapauksia Suomessa tapahtuneina, ne liitetään enemmän henkirikos- kuin itsemurha-problematiikkaan.

Toisia mukana – suomalaisuus näkyy

Koska Suomi on rikosuutisissa itsestään selvä konteksti, ei osallisten suomalaisuutta tuoda kovin usein esille.³ Rutiiniuutisissa näin ei tehdä, koska oletus on se, että kaikki ovat suomalaisia jos ei

² Pienympäristöjen (kaupunginosat, kylät tai erilaiset tilat) ongelmallisuus liittyy myös ulkopuolisiin kohdistuvaan väkivaltaan, erityisesti nuorisoväkivaltaan ja naisia uhkaavaan katuväkivaltaan. Esimerkiksi, kun avopuolisonsa surmaama nainen oli löydetty ojasta, mutta tekijää ei vielä tiedetty, pohdittiin kevyenliikenteenväylän valaistusta ja etäisyyttä asutuksesta (*Pohjalainen* 30.10.2000).

³ Suomalaisista puhuminen voi myös olla puhumista ryhmästä, johon ei itse laske kyeisissä yhteydessä kuuluvansa, piirteistä joita ei liitä itseensä (Pälli 2003, 186.)

toisin mainita. Rikosuutisissa kerrotaan osallisten 'suomalaisuudesta' lähinnä silloin, kun kyseessä on rikos, jota ei pidetä suomalaiselle tyyppillisenä tai jos suomalainen on tehnyt rikoksen ulkomailla tai osapuolina on ulkomaalaistaustaisia ihmisiä. Sanomalehtien palstoilla suomalaiselle ei-tyypillisinä rikoksina piirtyvät esimerkiksi paritus (esim. *Aamulehti* 24.5.2001⁴) ja järjestäytyneet rikollisuus. Vaikka suomalaisuutta ei usein mainita, rikosuutisista on kuitenkin

Ote S4 HS:

Mies surmasi vaimonsa ja itsensä Imatralla

IMATRA – Suomalaisnaisen kanssa avioitunut pakolaismies surmasi ensin vaimonsa ja sen jälkeen itsensä torstaina Imatralla.

Poliisi sai hälytyksen Imatran Vuoksenniskan kaupunginosassa sijaitsevaan kerrostaloasuntoon vähän ennen kello 1. Asunnolle mennyt perhetuttu oli kuullut asunnosta avunhuutoja ja näki siellä vaimon makaavan eteisessä pitkällään ja miehen tekevän kuolemaa olohuoneessa.

Poliisin ja sairausauton tullessa paikalle asunnosta löytyi kuolleena 33-vuotias imatralaisnainen ja hänen 27-vuotias Syyriasta lähtöisin oleva kurdimies, joka kuoli matkalla sairaalaan.

Mies oli ollut aiemmin Suomessa

pakolaisstatuksella ja turvapaikan hakijana. Avioituttuaan suomalaisen kanssa mies oli nyt jättänyt uuden oleskelulupahakemuksen, kun aiempi hakemus oli hylätty.

Mies oli aloittanut syksyllä opinnot ammattioppilaitoksessa kokkilinjalla. Hän oli ollut aiemmin keväällä hoidossa psyykkisten ongelmien vuoksi, ja hänellä oli nykyin ilmennyt pelkotiloja.

Surmattu vaimo oli soitellut perhetuille ja pyytänyt heiltä apua, kun mies ei ollut mennyt parina viime päivänä kouluun ja vaimokin oli joutunut jäämään töistä pois. Avioparilla ei ollut lapsia.

Imatran poliisi pitää tutkinnan tässä vaiheessa ilmeisen selvänä, että mies on ensin puukottanut vaimoaan ja sen jälkeen itseään kuolettavasti.

(HS 10.12.1999)

⁴ "Parituksesta otettiin kiinni viisi henkilöä, jotka olivat pääasiassa suomalaisia. Maasta käännytettiin 12 henkilöä, ja käännetyksen yleisin syy oli itsensä elättäminen seksuaalipalveluja myymällä. Käännetyistä useimmat olivat entisen itäblokin alueelta." (*Aamulehden* verkkoliite 24.5.2001). Uutisessa kerrotaan myös että on tavallista että prostituutio on ulkomaalainen 'tyttö' ja parittaja 'suomalainen'. Poikkeavuus ja suomalaisuuden maininnan tarve ei siis niinkään liity tilastoihin vaan kulttuurisiin ennako-oletuksiin. Suomalainen parittaja on poikkeama kulttuurisista odotuksista, ei niinkään käytännön rikollisuudesta.

löydettävissä tähän kansallisuuskategoriaan kuuluviksi katsottuja piirteitä ja selitysmalleja. Esimerkiksi alkoholilla ei ole monissaakaan maissa ole yhtä suurta selitysvaimaa kuin Suomessa (ks. Apo 2001). Keräämässäni aineistossa ainoa tapaus, jossa joku osallisista kategorisoidaan näkyvästi 'suomalaiseksi', on 'pakolaismiehen' tekemä murha-itsemurha, jossa toisena osapuolena oli 'suomalaisnainen'. Tarkastelen näkyvää suomalaisuutta sen pohjalta.

Uutisessa (S4) on tyypillinen murha-itsemurhaotsikko – vaikka se kuvaakin teon väkivaltaisemmaksi kuin esimerkiksi toiset tavalliset otsikoinnit ”löydettiin kuolleena” tai ”tapahtui perhetragedia”. Ensimmäisessä lauseessa tehdään poikkeus tavanomaisesta, kun miestä ja hänen suhdettaan naiseen kuvataan tarkemmin kuin yleensä. Avioliitto tuodaan esille kaksinkertaisesti, sekä kertomalla avioitumisesta että mainitsemalla nainen miehen vaimoksi. Lause ”naisen kanssa avioitunut mies surmasi ensin vaimonsa ja sen jälkeen itsensä” on erikoinen. Lisäksi avioituminen tuodaan esille aktiivisena, tehtynä tekona, ei pelkästään statuksena tai suhteena (mies ja vaimo), kuten yleensä. Esille tuodaan myös sekä naisen suomalaisuus että miehen pakolaisstatus.

Kaiken kaikkiaan uutinen kerrotaan tarkasti, taustoitetaan hyvin ja jopa motiivia pohditaan. Nämä ovat harvinaisia piirteitä ”tavanomaisissa” parisuhdeväkivallasta kertovissa uutisissa, joissa kerrotaan yleensä vain osallisten sukupuoli, heidän välisensä suhde, tapahtumapaikka ja käytetty ase.

Kolmannessa kappaleessa poikkeavuus tavallisista uutista korostuu edelleen: ”(a)sunnosta löytyi kuolleena 33-vuotias imatralaisnainen ja hänen 27-vuotias Syyriasta lähtöisin oleva kurdimies, joka kuoli matkalla sairaalaan.” Ensimmäinen useimmiten rikosuutisissa mainitaan ensin tekijä, sitten uhri. Näin etenkin silloin, kun tekijä ja uhri ovat tai ovat olleet (heteroseksuaalinen) pariskunta. Toiseksi, mies kategorisoidaan poikkeuksellisen tarkkaan, sekä etnisen ryhmän että lähtömaansa perusteella. Kerronnan kannalta

runas kategorisointi on tarpeetonta, usein yhden kategorian katsotaan riittävän (Sacks 1972a ja 1972b).

Tässä käytetyn uhri–tekijä–järjestyksen voi ajatella perustuvan siihen, että ’kurdimiehen’ kuolema vaatii sivulauseselvityksen, ja hänet on näin helpompi mainita viimeksi. Täysin sujuva järjestyksen vaihto ei kuitenkaan ole, kirjoittaja unohtaa kurdimiehestä -nsä-päätteen. Ongelmana on joko suomalaisen naisen kategorisointi kurdimiehen vaimoksi tai miehen nimittäminen naisen puolisoiksi. ”Hänen vaimonsa” on yleensä tämäntyyppisissä murhaintsemurhauutisissa käytössä lähes poikkeuksetta. Tämän perhekollektiivin osaset eivät suhteudu toisiinsa täysin ongelmattomasti.

Sukupuolten ja kansallisuuksien arvostussuhteiden kohdalla voi lukea vetoa kahteen suuntaan. Jotkut kategoriaryhmät ovat järjestäytyneet hierarkkisesti (Forsberg ym. 1991). Kansallisuuksien suhteen oma nähdään toisia ylempänä ja sukupuolten kohdalla mies ennen naista. Hierarkiassa ylempänä olevan mainitseminen ennen alempaa on yksi tapa järjestää rinnastettavia kategorioita (vrt. Tainio 1999).⁵

Uutisessa kiinnostaa myös se, miksi yhteen lauseeseen mahdutaan niin paljon tietoa miehestä. Näin runsas kategorisointi tekee miehestä lähes partikulaarin (vrt. Billig 1987) vastoin yleisiä sanomalehtirutiineja. Myös ikäkategorisointia käytetään ja kansallisuus sekä syntymämaa kerrotaan, nainen taas on ’imatralainen’, hänet esitetään suomalaisuuden lisäksi myös kyseiselle paikkakunnalle kuuluvana. Avioliiton solmimisen kaksinkertaisessa ilmoittamisessa voi lukea epäilyn tai ainakin viitteen epäilyn aiheellisuudesta tämänlaisissa tapauksissa. Tämä selittäisi osaltaan myös sitä, että tekoa ei ymmärretä perinteisten parisuhteeseen liittyvien piirtei-

⁵ Esimerkiksi äiti ja lapset, opettaja ja oppilaat, vanhemmat ja lapset, pääministeri ja ulkoministeri jne. Äiti ja isä -järjestyksen voi taas ajatella viittaavan siihen, että vastuu vanhemmuudesta kuuluu ensisijaisesti äidille. Joskus järjestystä vaihdetaan vaihtelun vuoksi, joskus kohteliaisuusyistä (hyvät naiset ja herrat). (Esim. Tainio 1999.)

den, kuten 'riita' tai 'mustasukkaisuus', kautta ja että tekoa taustoitetaan miehen mielenterveystiedoilla. Se, että mies mainitaan 'kurdiksi' ja hänen kerrotaan syntyneen Syyriassa, ei ilmeisesti ole erityisen selitysvoimaista suomalaisessa kansallisten stereotyyppien kartastossa. Pakolaisuus tosin on selitysvoimaisempi piirre.

Taustoituksessa keskitytään suomalaisuuden ja ulkomaalaisuuden yhteyksiin: "Mies oli ollut aiemmin Suomessa pakolaisstatuksella ja turvapaikan hakijana. Avioiduttuaan suomalaisen kanssa mies oli nyt jättänyt uuden oleskelulupahakemuksen, kun aiempi hakemus oli hylätty."

Utisessa (ote S4) ei varsinaisesti viitata, että mies olisi avioitunut vain päästäkseen asumaan Suomeen – mutta tämän seikan pohdintaa varten tarjotaan lukijalle kaikenlaista tietoa. Mainitaan, ettei avioparilla ole lapsia, mikä olisi todistus heidän avioliittonsa "aitoudesta". Aineistossani vain kolmessa uutisessa mainittiin, ettei pariskunnalla ollut lapsia ja kaksi niistä käsitteli tätä tapausta. Lisäksi monimutkaisessa lauseessa, jossa tuodaan esille sekä miehen lähtömaa että kansallisuus ja mainitaan vielä ikä ja sen kautta, että nainen on miestään vanhempi, toisin kuin tavallisissa heteroseksuaalisissa avioliitoissa ajatellaan olevan. On yleistä, että ulkomaalaisten ja suomalaisten avioliiton perusteita epäillään (Huttunen 2002).

Taustoitus on tarkkaa: mies on aloittanut ammattiopinnot, hänellä on ollut hoitajakso psyykkisten ongelmien vuoksi ja "nytkin oli ilmennyt pelkotiloja". Kerrotaan myös, että "(s)urmattu vaimo oli soitellut perhetutuille ja pyytänyt heiltä apua, kun mies ei ollut mennyt parina viime päivänä kouluun ja vaimokin oli joutunut jäämään töistä pois."

Erikoista tapauksessa on se, että motiivia pohditaan huomattavasti enemmän kuin kahden suomalaisen parisuhteessa elävän ihmisen kohdalla (ks. luku 5 "Nainen uhrina ja parisuhde"). Vieraasta kulttuurista tulleen toimintaa ei voida ymmärtää samalla tavalla kuin suomalaisen. Tarkoitin tällä sitä, että suomalaisuuden ja pari-

suhteen yhdistelmä näyttää jo itsessään jossain määrin selittävän väkivallan. Käsite 'perheriita' tyhjentää aiheen, eikä syitä tai riidan kulkua koeta pohtimisen arvoiseksi. Muista kulttuureista tulleiden mielenliikkeet eivät kuitenkaan ole niin "tuttuja", niitä täytyy hie-
man pohtia. Myös se, että pakolaisen avioliiton motiivia saatetaan epäillä, osaltaan vähentää parisuhteen selitysvoimaa.

Ulkomaalainen suomalaisen tekemän henkirikoksen uhrina vaatinee samoin aktiivisempaa pohdintaa ja tulkintaa. Imatralla tapahtuneen suomalaisen miehen vasaralla tekemän venäläisen vaimonsa tapon tulkittiin johtuvan siitä, että "tuore liitto ei sujunutkaan", mies ei ollut tyytyväinen vaimoonsa (IS 17.1.2001; aineiston ulkopuolinen esimerkki).⁶ Suomalaisen vaimon kohdalla motiivia ei välttämättä olisi pohdittu – tai jos olisi, tuskin "kemioiden yhteen sopimattomuutta" olisi esitetty ymmärrettävänä tai riittävänä syynä tapolle. Suomalaisen pariskunnan kohdalla vaimonsurmaa olisi parhaiten selittänyt "perheriita", sillä suomalaisissa tulkinnoissa suomalainen nainen on vahva toimija, ei heikko objekti (ks. esim. Peltonen 1998; Markkola 2002), mitä ulkomaalainen nainen taas voi olla. Vahvan suomalaisen naisen ajatus on väkivallan kohdalla kaksiteräinen miekka: subjektius myönnetään, mutta uhrius jää vajaaksi (Ronkainen 1999; Ronkainen 2002; Nousiainen 2001, 17–19)⁷. Tosin suomalainen nainen voidaan mieltää ulkomaalaisen miehen uhriksi; Esimerkiksi Minna Lahden tutkimuksessa (2001, 154–5) väkivaltaa käyttäneet miehet kuvaavat suomalaisia naisia herkkäuskoisiksi ulkomaalaisten, lipevien miesten käsissä. Itsensä he puolestaan esittivät pahoinpitelemiensä naisten uhreina (mt.; ks. myös Partanen & Holma 2002).

⁶ "Imatran vasarasarman motiiviksi ovat varmistuneet useita kuukausia jatkuneet perheen sisäiset ristiriidat. Yhteiselämä ei toiminutkaan. Pariskunnan kemiat eivät sopineetkaan yhteen."

⁷ Tämä pätee myös muissa Pohjoismaissa. Onkin kehitetty käsite "vahva pohjoismainen nainen".

Ilta-Sanomissa perimmäisenä syynä suomalaisnaisen ja kurdi-miehen tapaukselle nähtiin kurdijohtaja Özalanin vangitseminen Turkissa ja tätä uhkaava kuolemanrangaistus. Lehti (10.12.1999) kertoi otsikossa, että ”(m)ies tappoi vaimonsa ja itsensä Imatralla. Kurdijohtajan pidätys sai pois tolaltaan”.⁸ Partikularisoivalta vaikuttava miehen erikoisen käyttäytymisen ja mielentilojen tarkka kuvaaminen kääntyvät kurdiominaisuuksien kuvaamiseksi. Kurdin voi ajatella reagoivan oudosti ja ”kuumasti” ja epärationaalisen kansallismielisesti, jolloin suomalainen näyttäytyy rationaalisena ’kylmän’ kansallisuuden edustajana (vrt. Schlesinger 1991; McCrone 1999)⁹.

Tapaus, jossa mies surmasi kolme lastaan ja itsensä Kurikassa, on hyvä vertailukohta eri kansallisuuksien väliseksi väkivallaksi konstruoidulle tapaukselle, sillä molemmissa esitetään arvailuja tekijän mielenterveyden horjumisesta. Uutisessa, jossa tappajana oli kurdimies, ei kuitenkaan mainittu alkoholia, edes poissulkevasti tyylisiin ”alkoholi ei liity tapahtumiin”. Suomalaisen kohdalla taas kerrotaan: ”Jos käytettävissä on ampuma-ase, alkoholi laukaisee väkivaltaisen impulssin.” (haastateltu on vankimielisairaalan johtaja). Suomalaisen tapauksessa myös ennako-oletetaan masennus ilman diagnoosia. Depressio onkin viime aikoina julkisuudessa määrittynyt suomalaisten uudeksi kansantaudiksi.¹⁰ Ulkomaalaisen teko näyttäytyy tavanomaisia suomalaisia selvemmin henkikirkok-

⁸ *Etelä-Saimaassa* (10.12.1999) otsikkoon oli nostettu miehen mielenterveys ja pelkotilat. Kurdijohtajan pidätys tuotiin esille vasta leipätekstissä, taustoitettaessa pelkotiloja.

⁹ Kiitokset ideasta professori Linda McKielle.

¹⁰ ”Depressiosta on muodostumassa suomalaisten kansallistauti” kertoo nimimerkki Keskonen *Ylioppilaslehden* itsemurhia koskevassa pakinassaan (vol. 86, nro. 5). Kansantauti lienee tavallisempi. Google-haulla: kansallistauti löytyi kolme tulosta, joitten mukaan lihavuus on USA:n, depressio Suomen ja anoreksian pelättiin olevan Viron kansallistauti. ”Masennuksesta tuli kansantauti” (Tiistaina 21. huhtikuuta 1998) PÄIVI REPO / *Helsingin Sanomat*. 30.9.2004 haulla tuli enemmän tuloksia, toisin sanoen diskurssi on yleistynyt.

sena, sillä teko esitetään aktiivisempänä ja raаемpana, myös motiivi on selvemmin tekijästä itsestään lähtöisin.

Rutiinitapaus

Palaan vielä rutiinitapauksiin ja niiden itsestään selvään suomalaisuuteen, joka tulee näkyviin kontrastina edellä esittämäni vierasta kulttuuria selityksenä käyttävään uutiseen. Tavallisuutta on ainakin kahdenlaista. Toiset asiat vaikuttavat rutiininomaisilta, niiden toistumista (toistamista) ei juuri huomaakaan. Varsinaisella toiminnalla on taustansa, jonka tekeminen on välttämätöntä ja luonnolliseksi miellettyä (Garfinkel 1967). Toiset tapahtumat taas näyttävät kiteyttävän jotakin kulttuurisesti – ne vaikuttavat mainioilta esimerkeiltä tavallisesta. Ensimmäinen tavallinen liittyy toistuvuuteen, itsestäänselvytyteen ja luonnollisena pidettyyn, jälkimmäinen taas kategorioihin liitettyihin toimintoihin ja piirteisiin eli ennakkokäsityksiin. Rutiini on tavallisuutta, joka ajatellaan universaaliksi ja luonnolliseksi. Kiteytymät taas liittyvät paremmin ”tavalliseen suomalaisuuteen”.

Veli Verkko esitti teoksessaan *Lähimmäisen ja oma henki. Sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta*, että suomalainen kansanluonne on sellainen, että pää ei kestä viinaa ja sen juonti johtaa henkirikoksiin. Suomalaisuus näyttäytyy näin potentiaalisesti patologisena tilana. (Verkko 1949.) Vaikka tätä käsitystä ei enää tieteellisesti kannatetakaan, se pilkahtelee puheissa, kun puhutaan henkirikoksista ja alkoholin vaikutuksista (Apo 2001). Erittäin harvat suomalaiset kuitenkin tekevät henkirikoksia. Poikkeuksellisesta saate-

Ote S5 IL:

Mies ja nainen löydettiin kuolleina

Ahvenanmaalainen mies tappoi avovaimonsa viikonvaihteessa Maarianhaminassa. Surmatyön jälkeen mies riisti hengen itseltään.

Veritekoja oli edeltänyt pariskunnan keskinäinen riita. Mies ja hänen avovaimonsa löydettiin kuolleina asunnostaan lauantaina iltapäivällä.

(IL 5.5.1997)

Ote S6 AL:

Mies ampui vaimonsa ja itsensä

Keski-ikäinen pariskunta kuoli ampumavälikohtauksessa Juanosken Muuruvedellä keski-ikäkoiltana.

Aluehälytyskeskus sai ilmoituksen veriteoista kello 20.20. Poliisitutkimuksissa ilmeni, että mies ampui vaimonsa ja sitten itsensä.

Aviopari oli kotoisin Muuruvedeltä. Koillis-Savon poliisi vaikenee tapauksen enemmistä yksityiskohdista.

(AL 8.8.1997)

taan siis kertoa tavallisena suomalaisuutena. Murha-itsemurhienkin tavallisuus on tällä tavoin kaksinaista. ”Klassisena” laajennettuna itsemurhana tai perhesurman prototyypinä pidetään ennemminkin koko perheen, ei vain naiskumppanin ja itsen tappamista. Rutiini taas on tavallisuutta, jonka ei ajatella edes kiinnostavan.

Useimmissa uutisissa, kuten tässäkin esitetyissä (S6–7), molemmat osapuolet ovat suomalaisia, tai ainakaan toisin ei mainita, eikä toisin ole syytä olettaa. Suomalaisuus paljastuu usein paikkakuntaisuuden

kautta: turkulainen / kotoisin Muuruvedeltä. Puolestaan Imatralla asuva kurdi ei ole imatralainen. Dramatiikkaa ei löydy, motiivia ei pohdita kovin laajasti, taustoitusta kerrotaan niukasti (ks. luku Nainen uhrina). Tavanomainen rikos ei vaadi paljoakaan selitystä; tapahtumien ymmärtämiseen riittää niiden pelkistetty kuvaus. Ei ole mysteeriä, johon pureutua ja uhrata aikaa. Kerronta muistuttaa rutiiniväilyä, jota käytetään yleisesti parisuhdesurmien uutisoinnissa, ainakin anglosaksisissa maissa (vrt. Carter 1998).

Kun molemmat osapuolet ovat suomalaisia, uutisointi on

Ote S7 IL:

Mies ampui vaimonsa ja itsensä Konnevedellä

Aviopari löytyi kuolleena kotoaan Konneveden Sirkkamäessä tiistaina. Poliisin tapahtumapaikalla tekemien tutkimusten perusteella miehen uskotaan ensin ampuneen vaimonsa ja sitten itsensä.

Poliisin mukaan ampumiset ajoittuvat maanantaille ja tiistaille. Niissä käytetty ase oli luvallinen, eivätkä pariskunnan ongelmat olleet ennestään virkavallan tiedossa. Parin aikuiset lapset eivät asuneet enää kotona.

(IL 14.10.1999)

vähemmän dramaattista ja draamallista kuin silloin kun mukana on muiden kansallisuuksien edustajia. Mutta myyttisiä suomalaisia piirteitä tai sellaista suomalaisuutta, jota käytettäisiin selityksenä, ei rutiiniuutisista löydy. Se, että molemmat ovat suomalaisia, tekee pariskunnasta vain tavallisen pariskunnan. Ulkomainen osapuoli tekee pariskunnasta erikoisen pariskunnan, jonka vuorovaikutukseen vaikuttaa kansallisuus ja etninen tausta, ei vain heteroseksuaalin parisuhteen universaaleiksi mielletyt piirteet.

Suomalaisuus selityksenä: suomalainen mies

Suomalaisuus näkyy rikosuutisissa lähinnä piirteinä ja selitysmalleina, joita suomalaisuuteen on totuttu liittämään. Kyse on eksentrisyydestä, jota tavataan kutsua 'tavalliseksi suomalaisuudeksi' (Ruuska 1995; Apo 1998). Tämä suomalaisuus toimii selityksenä poikkeavalle käytökselle.

Erikoisartikkelissa, jossa kysyttiin ”Mikä saa miehen surmaamaan perheensä?” yksi haastatelluista asiantuntijoista mobilisoi eksplisiittisen suomalaisuus selityksen (ote S8). Selityksen alussa esiintyvä ’suomalainen’ kääntyy pian ’suomalaiseksi mieheksi’. Historioitsijan lausunto on hyvä esimerkki siitä, miten kategorioita liu’uttamalla (*shifting*, Watson 1983) saadaan aikaan sopiva lopputulos.¹¹ Toisin sanoen, Ylikangas päättyy siihen, että kyse on sosiaalisista ongelmista aiheutuneiden latautuneiden paineiden purkautumisesta, mutta tämän selityksen tarjoaminen heti alkuun ei olisi ymmärrettävää. Sen sanominen, että mies tappoi kolme lastaan ja itsensä, koska hän purki sosiaalisia paineitaan, ei kuulosta sopivalta. Ylikangas lähestyykin tapauksen problematiikkaa tuomitsemalla teon ja sen tekijän ’ei-terveeksi ihmiseksi’ (ote S9).

¹¹ Ylikangas tuskin haluaa vähentää tekijän syyllisyyttä ja attribuoida sitä ympäristölle. Tarkoitan enemmän sitä mahdollisuutta, että suomalaisuusproblematiikka saattaisi kiinnostaa häntä enemmän kuin mielenterveyteen liittyvät pohdinnat.

Ote S8 IS (mies – tytär, avovaimo, tämän äiti) erikoisartikkeli, asiantuntijan haastattelu:

Syvämpiä syitä koko perheen kuolemaan päättyville tragedioille Ylikangas hakee suomalaisten eristäytymisestä ja heikoista sosiaalisista suhteista.

Suomalainen mies on pitkän historian kuluessa pysynyt Ylikankaan mukaan hyvin samantyyppisenä. Näyttöpaineet ja ulkoisten menestysten merkkinen saavuttaminen siivittävät miehen elämää ja jakavat heidät menestyjiin ja häviäjiin.

– Sosiaaliset ongelmansa mies yrittää ratkoa lähikapakassa. Jos mies ei pysty käyttämään sosiaalista keiltä, hän käyttää ruumiin kieltä. Latautuneet paineet purkautuvat tällöin rähähtäen, professori Ylikangas sanoo.

(IS 18.11.1997)

Ote S9 IS (mies – tytär, avovaimo ja tämän äiti) asiantuntijahaastattelu:

”Ei terveen ihmisen reaktio”

– Perheensä surmaaminen ei ole terveen ihmisen reaktio, professori Heikki Ylikangas sanoo.

Ylikankaan mukaan perhesurmat ovat suhteellisen uusi, joskin vielä harvinainen ilmiö. Ylikankaan mielestä perheensä surmaaminen on kaikin puolin täysin tuomittava, vastuuton ja äärimmäisen karkean luokan teko.

(IS 18.11.1997)

Vasta ”Syvemmissä syissä” alkuasetelma muuttuu siten, että ei-terveestä ihmisestä tulee suomalainen mies.

Suomalaisuudeksi ollaan taipuvia määrittelemään kaikenlaista äärikäyttäytymistä. Tällä ”suomalaisuudella” ei ole kovinkaan paljon tekemistä sen kanssa, mikä on tilastoista löytyvä keskivertosuomalaisuus. Tilastolliset suomalaiset ovat ihmisiä, jotka eivät ole taipuvaisia väkivaltaan ja alkoholismiin, ja jotka saattavat olla vaikkapa naisia.

Sukupuolineutraalina esitetävään (maskuliiniseen) suomalaisuuteen yhdistetään joskus piirteitä, jotka ovat samoja kuin henkirikoksien ja itsemurhien tekijöihin liitettävät. Suomalainen käyttää paljon alkoholia, on pahaluontoinen juotuaan, hänellä on huono itsetunto, hän on mustasukkainen ja omistushaluinen. Henkirikoksen, itsemurhan tai niiden yhdistelmän tekijöitä ei pidetä poikkeavina, vaan heidän patologisen käyttäytymisensä katsotaan jopa edustavan kansanluonnetta (vrt. Verkko 1949) tai suomalaista mentaliteettia tai

suomalaisen kulttuurin tuottamaa itsetunnon puutetta (vrt. Achte ym. 1989)¹². Kansallisuuden ja kulttuurin kontekstissa toimija on useimmiten piiloisesti tai näkyvästi miespuolinen. Achte ym. (1989) kertovat, että ”(a)lkoholinkäyttö ja itsetuhoisuus ovat nimenomaan suomalaisen miehen elämänratkaisuihin liittyviä piirteitä”.

Naisesta henkirikoksen tekijänä puhuttaessa käytetään ennemminkin universaaleja biologisia selityksiä, erityisesti äitiyteen liitettäviä. Toki on olemassa puhetta suomalaisesta naisesta, jolloin suomalaisuus on näkyvästi sukupuolitettu, mutta tämä liittyy väkivaltaan sen provosoivana kohteena tai siihen osallistuvana riidanhaluksena hahmona. Suomalaisen elokuvan legendaarisen Justiinahahmonkin kaulimen heiluttelu, väkivallan potentiaali, on universaaliksi mieltyvä piirre: tohvelisankarien kohtalo. Suomalaiseksi mieltyy lähinnä hahmon epäviehättävyys ja ikävä (miesten) kontrollointipyrkimys.

Näennäisen sukupuolineutraali, mutta maskuliininen suomalainen alkoholi- ja rikoskäyttäytymisen myyttinen kuva liittyy tavallisuuspuheeseen rikosuutisissa. On olemassa valmis kehys, jonka kautta siihen sopivat tapaukset eivät näytä kovinkaan erikoisilta. Tätä vahvistavat naapurustosta tai lähikapakoista etsityt ja löydetty haastateltavat, jotka korostavat tekijän ja koko perheen tavallisuutta.

Kun nainen on henkirikoksen tai murha-itsemurhan tekijänä, suomalaisuuskategoria piirteinen ei ole yhtä lailla ongelmattomasti käytettävissä, sillä se liittyy usein sukupuolineutraalista ilmaisuista huolimatta lähinnä miehiin (Lempiäinen 2003, 64 ja 2002, 24–25). Nainen on todellakin tekijänä poikkeus – ja poikkeuksellisuuden tekeminen tavalliseksi on vaikeampaa. Naapureitten

¹² Achte ym. (1989): suomalainen kulttuuri johtaa itsetunnon puutteeseen ja tämä puolestaan mustasukkaisuuteen, joka johtaa henkirikoksiin, itsemurhiin ja laajennettuihin itsemurhiin. Liisa Keltinkangas-Järvinen (1996) pitää suomalaista huonoa itsetuntoa myyttinä.

”tavalliseksi tekemisen taidoilla” on omat rajansa. Myös toimittajakertojan kompetenssi kärsisi tällaisesta ”epäloogisuudesta”. Yleensä nainen, joka on tappanut, kuuluu välittömästi johonkin poikkeukselliseen rikolliskategoriaan. Hänet nimetään ’tappajanaiseksi’ (iltasanomat.fi 22.2.1999), ’tappajaäidiksi’ (IS 28.2.2000), ’surmaajaäidiksi’ (IS 22.6.2004) tai ’vauvasurmaajaksi’ (IL 19.2.1998). Käytössä on siis melko lailla syyllisyyttä korostavia yhdyssanoja, jopa lisääviäkin, sillä ’tappajaäiti’ ei tappanut lapsiaan vaan lastensa isän. ’Surmaajaäiti’ taas surmasi sekä lapsensa että miehensä keväällä 2004. Hänen kohdallaan naapurit ja vanhat luokkakaverit kertoivat tavallisuuden sijasta oudosta käyttäytymisestä. Tavallisena ja idyllisenä perheestä kerrottiin ennen kuin tiedettiin naisen olleen surmaaja ja kun tämä paljastui, puhuttiin kulissien ylläpidosta. (katso luku 9 ”Nainen tekijänä”).

Tavallisuus liitetään eri tavoin suomalaiseen perheeseen kuin suomalaiseen mieheen (ote S10). Tavallisen suomalaisen perheen alkoholinkäyttö on kohtuullista, ei humalahakuista. Siinä tarkastellaan molempien sekä ’miehen’ että ’vaimon’ käyttöttyliä, tasa-puolisesti.

Ote S10 IL (mies – tytär,
avovaimo ja tämän äiti)
tavallinen suomalaisperhe: _____

Pariskunta kävi ravintolassa varsin usein läheisen sijainnin takia. Surmailtana mies ja avovaimo olivat piipahtaneet Seurasaliin oluella. Haapasen mukaan minkäänlaisesta riidasta tai epäsovusta ei ollut näkynyt merkkejä. Pariskunta kävi vielä ennen lähtöään valitsemassa kolmivuotissyntymäpäiväänsä juhlineelle

tyttärelleen jäätelön ravintolan keittiöstä.

– Meiltä lähtiessä he eivät olleet ollenkaan humalassa, Haapanen painottaa.

Kaikki viittasi siis siihen, että yhteisessä oli leppoisa lauantai-ilta, aivan kuten tuhansilla muillakin suomalaisperheillä.

_____ (Joroinen IL 17.11.1997)

Kulttuurimme ja kansantautimme

Veijo Meri yhdisti 'laajennetun itsemurhan' suomalaisuuteen. Hänen mukaansa se on suomalaisista suomalaisin rikos (*Suomen Kuvalehti* 1974, 3). Pidot Suomessa teoksen nimimerkki "kirjailijan" mukaan taas häpeä on suomalaiselle ylitsekäyvä tunne ja kasvojen menettämisen pelko saa tämän tuhoamaan perheensä ja itsensä. Tämä on itäistä ja epärationaalista käyttäytymistä. Kalle Achté ja kollegansa (1989) puolestaan näkivät taustalla suomalaisen kulttuurin, johon kuuluu puhumattomuus ja sosiaalinen eristyisyys. Tämä ei ole hyvä kasvualusta itsetunnolle, joka jää siis heikosti kehittyneeksi ja täten toisiin suhtaudutaan oman epävarmuuden takia omistavasti ja mustasukkaisesti. Heidän mukaansa nämä kulttuuriset piirteet selittävät sekä itsemurhia, henkirikoksia että niiden yhdistelmiä (Achté ym. 1989, 67). Myös aineistossani suomalaisuudesta ja kulttuuristamme puhuttaessa murha-itsemurha on 'laajennettu itsemurha'. Tämä yhdistelmä löytyy asiantuntijoiden uutisoiduista puheenvuoroista.

Ote S11 AL (mies – 3 lasta)
erikoisartikkeli:

Lauerman mukaan yleinen käsitys on, että laajennetun itsemurhan taustalla on huomaamatta jäänyt, vakava depressio.

Ihminen on joutunut niin suureen sisäiseen umpikujaan, että hän näkee itsemurhan ainoaksi ratkaisuksi. Hän ei halua jättää perhettään kitumaan itsemurhansa jälkeen vaan haluaa "lahjoittaa" heille helpon kivuttoman kuoleman, Lauerma kuvaa.

Joskus tekijä kokee oman huonoutensa ja kelvottomuuden tun-

teensa niin murskaavana, ettei voi nähdä omalle jälkikasvulleenkaan tulevaisuutta ja olemisen oikeutusta.

(...)

– **Kulttuurimme** on pidättyväistä ja hiljaista. Pitkäaikainen toimintakyvyn heikkeneminen voi jatkua niin ettei kukaan huomaa. Jos henkilö on vähäpuheinen ja sulkeutunut, läheiset eivät näe metsää puilta, Lauerma kuvaa tilannetta.

(AL 24.1.2001)

Aamulehdessä vankimielisairaalan ylilääkäri kertoo laajennetusta itsemurhasta ja sen taustoista (ote S11). Hänen mukaansa yleinen käsitys on, että taustalla on vakava depressio. Masennuksesta ja laajennetun itsemurhan teosta hän kertoo sukupuolineutraalilla tavalla ja umpikujaan ajautunut toimija on 'ihminen' tai 'tekijä', jolla on jälkikasvua. Kuitenkin otteen ihminen muistuttaa enemmän miestä kuin naista. Esimerkiksi ajatus, että laajennetun itsemurhan tekijä ei halua "jättää perhettään kitumaan" viittaa koko perheen ja itsen surmiin, joita naiset tekevät äärimmäisen harvoin.

Ylilääkäri siirtyy masennuksesta tarkastelemaan *kulttuuriamme* asiaa pahentavana, välittävänä tekijänä (ote S11). Tässä kulttuuri selvästikin viittaa kulttuuriin Suomen rajojen sisällä. "Meidän kulttuuristamme" puhuminen yleensäkin on ajan tapa sitoa asiat suomalaisuuteen (esim. Pälli 1999).¹³ Ylilääkäri näkee depression itsessään universaalina sairautena, mutta sen käsitteelyyn ja hoitoon vaikuttavat kulttuuri ja asenteet (ote S12). Lausunnon mukaan Suomessa masentuneet jäävät muita muita yleisemmin vaille hoitoa ja tällöin seuraukset voivat olla vakavia. Hoitoa vaille jäänyt voi ajautua umpikujaksi kokemaansa tilanteeseen.

Kulttuuria ja asenteita pitäisi muuttaa, suomalaiset ovat valistuksen tarpeessa. Ongelma

Ote S12 AL (mies – 3 lasta)
erikoisartikkeli:

Lauerman mukaan Suomessa ei olla riittävän tietoisia vakavien mielenterveysongelmien biologisista ja sosiaalisista taustoista.

– Koulun biologian tunneilla opetetaan kyllä sydän- ja verisuonisairauksista, mutta ei vakavista mielenterveyden häiriöistä.

Lauerma pitää arvokkaana sitä, että jotkut depressiosta kärsineet ovat kertoneet kokemuksistaan julkisuudessa ja siten tehneet asioita edes hiukan tutuiksi.

Suomessa kynnyks saattaa henkilö hoitoon tahdosta riippumatta on korkea. Depressiivinen ihminen itse ei hakeudu hoitoon. Kun tilanteita ei tunnisteta, niihin ei osata puuttua.

(AL 24.1.2001)

¹³ Kulttuurista puhuminen on myös nyky-suomalainen tapa tuottaa rasistista puhetta. Ei niinkään puhuta rotuominaisuuksista vaan kulttuurien eroista, toisten kulttuurien epäilyttävistä tavoista. (Pälli 1999.)

on suomalaisuuteen liittyvä pidättyvyys ja hiljaisuus. Ensinnäkin siinä mielessä, ettei masennusta huomata, mutta myös siinä mielessä, ettei asioista haluta puhua ja arkaluontoisista ongelmista vaietaan. (S11 ja S12.) Historioitsija Ylikangas (S8) puolestaan liittää kommentissaan puhumattomuuden ja sosiaalisen kyvyttömyyden näkyvästi suomalaiseen mieheen. Samoin tekee *Iltasanomien* haastattelema vankimielisairaalan johtava lääkäri. Hän näkee miesten masennuksen sellaisena, jota ei huomata (S13). Puhumattomuudesta ja väkivaltaisuudesta kerrottaessa suomalaisen näyttäisi tarkoittavan lähinnä miestä.

Johtava lääkäri käyttää 'laajennetun itsemurhan' käsitettä ja yhdistää sen masennukseen ja mielenterveyden ongelmiin ja lisää soppaan vielä yhden suomalaisen mausteen, alkoholin (ote S13). Esille tulee miehiin liitetty päihteiden käyttö ja ongelmien piiloutuminen pullon taakse, mutta suomalaisuutta ei erityisesti tuoda esille. Mies oireilee juomalla, eikä tätä osata tulkita oikein, masennukseksi, joten se voi kehittyä fataaliin vaiheeseen.

Molemmat lääketieteen alan asiantuntijalausunnat ovat yleisiä, sillä niiden antajat eivät tunne tapausta sen paremmin kuin toimittajakaan. Lausuntojen antajat kertovat siitä, mitä *yleensä on* tai *yleisesti ajatellaan* olevan tällaisten tapausten taustalla. Kummassakaan tapauksessa, joiden yhteydessä nämä asiantuntijalausunnat esitettiin, ei tekijän mielen-

Ote S13 (mies – 3 lasta)
erikoisartikkeli:

Perhesurmissa on yleensä kyse ns. laajennetusta itsemurhasta: niiden taustalla on usein syvä masennus. Miehillä masennus saattaa piiloutua pullon taakse.

– Miesten masennusta ei aina huomata, ajatellaan vaan, että mies juopottelee, Eronen [Vanhan Vaasan sairaalan johtava lääkäri] huomauttaa.

(...)

Syvä masennus näkyy voimakkaana toivottomuuden tunteena, näköalattomuutena ja kuoleman toivomisena. Henkilö saattaa sanallisesti myös uhitella tappavansa itsensä tai puolisonsa.

– Uhkaukset pitäisi aina ottaa tosissaan. Jos isä tai äiti uhkaa tehdä lapsille jotain, tilanteisiin pitäisi aina puuttua, Eronen neuvoo.

(IS 24.1.2001)

terveyden ongelmista ollut mainittu. 1990-luvulla depressio julistettiin kansataudiksi, jopa ”keskeiseksi kansataudiksi” (Väisänen 2001). J.P. Roos (1999) epäilee artikkelissaan *Piilomasennus – suomalaisten miesten kansantauti?*, että ”äärimmäiset suomalaismiesten toimintatavat, oman perheen tappaminen ja itsemurha, voi[si]vat siis saada osittaisen selityksensä syvästä pitkään kestäneestä masennuksesta.” Hän epäilee, että kansainväliset vertailut, joissa suomalaisten masennus on samalla tasolla kuin muuallakin ja käsitys masennuksesta naisten oireena, johtuvat siitä, että miesten masennus jää piiloon. Miehen piilevä masennus oirehtii hänen mukaansa väkivaltaisuutena ja aggressiivisuutena.

’Laajennetulla itsemurhalla’ nähdään siis edelleen yhteys ”kulttuuriimme” tai ainakin suomalaiseen mieheen. Suomalaisuuden patologisten puolten ei nähdä täysin kadonneen. Edellä käsittelemäni tekstit heijastavat sekä huolta suomalaisesta miehestä että suomalaisen kulttuurin kehittymättömyydestä (valistuksen tarpeesta). Vaikka termi ’laajennettu itsemurha’ on harvinainen aineistoni uutisteksteissä, niin kulttuurin ja suomalaisen miehen yhteyteen se näyttää sopivan. Kun kulttuuri toimii ja ahdistaa jäsenensä nurkkaan, seuraukset näyttäytyvät ennemmin itsemurhan kuin henkirikoksen kaltaisina. Väkivalta näyttäytyy suomalaisen miehen oirehtimisena hänen kannaltaan epäfunktionaalisesti toimivassa kulttuurissa. Suomalaisuuden yhteydessä henkirikoksen ja itsemurhan rajat näyttävät häilyviltä, niiden ero ei ole merkittävä ja motiivit ovat ikään kuin vaihdettavissa.

Negatiivinen suomalaisuus

Petri Ruuska (1999) on esittänyt, että negatiivinen suomalaisuuspuhe integroi poikkeavastikin tai jollain tavalla virheellisesti käyttäytyviä ihmisiä suomalaisuuteen (vrt. Apo 1995). Toisin sanoen ”kasvot säilyvät” virheistä huolimatta, kun niistä voi puhua suomalaisuuden ilmentyminä ja yksilön teot näyttäytyvät kulttuurin

ilmentyminä. Kiusalliset hiljaisuudet keskustelussa, humalaiset erheet ja niin edelleen voidaan kuitata tällä. Ruuska ei tarkastele ilmiötä sukupuolen näkökulmasta, mutta ajatuskulkua voidaan helposti jatkaa tähän suuntaan. Suomalaisuuspuhe on sukupuolineutraalia, mutta suomalaisella tarkoitetaan usein suomalaista miestä (esim. Gordon & Lahelma 1998). Varsinkin henkirikosten osalta suomalainen väkivalta tarkoittaa lähinnä miesten väkivaltaa. Esimerkiksi Veli Verkko edellä mainitussa teoksessaan erotti toisistaan väkivallan suomalaiset piirteet ja naisten tekemän väkivallan, joka näyttäytyi universaalimpana, ennemminkin naiseuteen ja äitiyteen kuin suomalaisuuteen liittyvänä (Verkko 1949).

Negatiivisen suomalaisuuspuheen mukaanottavuus on mahdollinen selitys sille, miksi tietätyyppisten henkirikosten tekijöiden kohdalla korostetusti tuodaan esille heidän tavallisuuttaan (Ruuska 1999). Ihmistä, jolla on ongelmia alkoholin kanssa, ei väistämättä kuvata 'kunnolliseksi' ja 'tavalliseksi'. Alkoholiongelmaisen naisen ja äidin henkilökuva rikosuutisessa oletettavasti poikkeaisi tästä suuresti. Miehestä, joka oli surmannut kolme lastaan ja itsensä, kerrottiin muun muassa, että hän oli arvostettu ammattimies ja muutoinkin korostettiin hänen esimerkillisyyttään, myös isänä (P14, MV4). Miehellä tuntuu uutisoinnin perusteella olleen kaikki perustavat suomalaisen miehen hyveet – paheita tosin myös.

Negatiivisen itseruoskinnan ja tavallisen suomalaisen miehen myytin (vrt. esim. Kortteinen 1992; Peltonen 1998) välillä on mielenkiintoinen dynamiikka. Sivistyneistö kauhistelee rahvaan tapoja ja metsäläisdiskurssin tarkoituksena on saada niihin aikaan muutoksia. Myös puheenvuoro (S12) suomalaisten kyvyttömyydestä tunnustaa masennuksen oireita ja toinen koskien miesten tapaa lääkitä sitä alkoholilla (S13), voidaan tulkita tällaiseksi kansanvalistukseksi. ”Kansan syvät rivit” vastaavat kuitenkin kauhisteluun nostamalla sankareiksi Irwineitä ja ”Kahdeksan surmanluodin” poliisitappajia, ja juhlistamalla näitä poikkeusyksilöitä oman identiteettinsä edustajina (vrt. Ruuska 1999). Tällaisen identiteetin omaksuminen

näkyä syrjäytymisenä, se on kaukana vallan keskiöstä, niin sanoituista hegemonisista maskuliinisuuksista.

Murha-itsemurhauutisten miesten tavallisuudesta löytyy sekä tämä ”tavallinen suomalainen mies” suomalainen, mutta heistä löytyy myös ”tavallisempaa tavallisuutta”. Yhtäältä hiljaisia, humalassa aggressiivisia, mustasukkaiseksikin huhuttuja, voidaan nimittää tavallisiksi. Toisaalta he ovat yhteisönsä kompetentteja jäseniä perheen isinä ja aviopuolisoina. Heidän miehinen positionsa on tässä mielessä hegemoninen, kun taas työtön poliisitappaja tai juoppoporukassa omistajan oikeuttaan alkoholipulloonsa puolustanut toimii marginaalisemman maskuliinisuuden sääntöjen puitteissa.

Muutos?

Suomessa on tapahtunut muutoksia sekä diskursseissa että yhteiskunnallisissa suhteissa. Kivivuori ja Lehti yhdistävät 1960-luvulta alkaneen murha-itsemurhien selvän ja nopean vähenemisen nykyiselle tasolle, 15 %:sta 7 %:iin, agraariyhteiskunnan murtumiseen ja kaupungistumiseen. Heidän mukaansa maalaisyhteisössä avioero oli suuri häpeä, joten mies saattoi päätyä murha-itsemurhaan eron uhatessa tai päättämään riidoista raskaan avioliiton molempien kuolemaan. Ehkä murha-itsemurhien yhdistäminen suomalaisuuteen liittyy mielikuvaan, jossa menneisyys ja agraariset juuret näytettyvät suomalaisempana kuin suomalainen nykytodellisuus?

Ajatus suomalaisuudesta murha-itsemurhia jäsentävänä kategoriana nousi tutkimuskirjallisuudesta ja populaaritulkintoista. Osa näistä tutkimuksista ja mielipiteistä oli muutaman vuosikymmenen takaisia (*Pidot Suomessa* 1972; *Suomen Kuvalehti* 1973; Achté ym. 1989b). Aineistossa suomalaisuudesta kuitenkin kerrottiin niukemmin ja viitteellisemmin. Selkeimmin tapahtumat yhdistyvät paikkakuntiin ja muihin lokaaleihin konteksteihin, sillä tapahtunut sijoitetaan Suomen kartalle nimeämällä paikkakunta. Ilmiön ja ongelman tarkastelu liittyy kuitenkin enemmän Suomeen ja

suomalaisiin kuin paikallisidentiteetteihin. Ongelmana ilmiö kuului lähinnä henkirikollisuuden alueelle. Suomalaisuus selitysten resurssina teki tapauksista joissain yhteyksissä laajennettuja itsemurhia, toisaalta kyse oli henkirikosta lieventävistä tekijöistä.

Tavat tarkastella suomalaisuutta ja väkivaltaa ovat osin muuttuneet. Se ei ole enää puheessa rikollisuudesta keskeinen resurssi eikä konteksti, muun muassa siksi, että kansainvälisiä tilastoja ja EU:n tilastoja luodaan ja käytetään enenevässä määrin. Myöskään yhteydet itään tai itäiset kunniakäsitykset (*Pidot Suomessa*, Paasilinna 1972, 216) eivät huolestuta enää niin paljon, kun suomalaisten eurooppalaisuus on tunnustetumpaa – myös suomalaisten kesken. Rationaalinen, hegemoninen maskuliininen suomalaisuus koetaan mahdollisena ja feminiinisemmät itäiset piirteet on karistettu.

Suomalaisuudesta ei enää puhuta niin suoraan kuin Veli Verkon aikoina tai 1970-luvun itseruoskinnoissa. Puhe on laimentunut puheeksi kulttuurista ja Suomi on usein vain piiloinen konteksti. Enää ei puhuta suomalaisesta tyhmänä jurrikkana vaan ennemmin kulttuurista, joka rajoittaa yksilöiden sosiaalisen potentiaalin kukaan puhkeamista. Mutta tämä puhe kulttuurista toimijana toimii niin, että se eristää väkivallan tekijän moraalisesta vastuusta (vrt. Nikander 2002, 177–180). Näin tämä tulkinnan tapa on vastakkainen niille pyrkimyksille, joiden mukaan parisuhdeväkivaltaan tulisi suhtautua vakavasti ja sen tekijöihin teoistaan vastuullisina.

Suomalaisuudesta ammentavat selitykset liittyvät aineistossani niihin tapauksiin, joissa tekijänä oli mies ja surmattujen joukossa lapsia. Näille on tyypillistä se, että perhe mielletään tapauskokonaisuuden kannalta merkittäväksi yksiköksi ja otsikoissa niitä nimitetään usein perhetragedioiksi ja perhesurmiksi. Näihin tapauksiin sovitetaan myös laajennetun itsemurhan käsitettä. Lasten surmaamisen ajatellaan olevan merkki ahdingon syvyydestä ja täten mielen terveyden ongelma oletetaan diagnosoimatta. Liittyessään miehen tekoon 'laajennetulla itsemurhalla' viitataan siihen, että perhe

on hänen omaisuuttaan, hänen identiteettinsä jatke, tai että hän kokee asian olevan näin (vrt. Palermo 1994). Niin tai näin, joka tapauksessa termi toistaa ja vahvistaa tämän näkemyksen. Otettaessa käyttöön tämäntyyppisiä käsitteitä palataan perinteiseen agraariin ja tästä syystä suomalaisiksi miellettyyn perhemalliin, jossa perheenpäällä on perhe ja ylin päätäntävalta. Kulttuuristen odotusten mukaiseen suomalaiseen ”laajennettuun itsemurhaan” liitetään perinteinen perhekäsitys.

11. LOPUKSI

Yhteenvetoa

Murha-itsemurhahautisten tutkiminen on tuonut esille tapoja, joilla niihin ja väkivaltaan yleisemminkin suhtaudutaan. Nämä suhtautumisen tavat riippuvat siitä, kuka on tekijä, kuka uhri ja mikä heidän välinen suhteensa on ja missä teko tapahtuu. Tosin kun kyseessä on perheenjäsenten tai parisuhteen osapuolten välinen väkivalta, tapahtumapaikalla ei jäsennyksissä anneta kovin suurta merkitystä. Koska teko ei ole vain toiseen kohdistuvaa väkivaltaa, vaan myös tekijä on kuollut, toiset tapaukset ymmärretään enemmän itsemurhaselitysten, toiset henkirikosselitysten pohjalta. Teen tässä loppuluvussa yhteenvetoa siitä, mitä tutkimukseni paljasti.

”Nainen uhrina ja parisuhde” -luvussa tarkastelin uutisia, jotka koskivat miesten tekemiä entisen tai nykyisen naiskumppanin surmaa ja itsemurhaa. Eräs merkittävä seikka oli, että suurin osa näistä edusti niin sanottuja rutiiniuutisia. Niiden ei siis katsota kiinnostavan lukijoita tai edustavan merkittävää yhteiskunnallista ongelmaa. Uutisarvoa nostivat ulkopuolisten vaaraan joutuminen sekä lasten mahdollinen traumatisoituminen. Parisuhteessa tapahtuvat murha-itsemurhat esitetään tavallisina, lähes luonnollistuneina rikoksina. Selitykseksi riittää perheriita, itsemurhasta huolimatta. Joskus tapaukset taas esitetään rauhanomaisina onnettomuuden tai itsemurhasopimuksen tapaisina tekoina. Parisuhteen osapuolten kohtalo voi näyttäytyä yhteisenä silloinkin, kun nainen on jo muuttanut pois yhteisestä kodista ja hakenut apua poliisilta.

Luvussa ”Kun mies surmaa lapsensa – kerrontaa perheestä” tarkastelin tapauksia, joissa uhrien joukossa oli miespuolisen tekijän lapsia. Näissä tapauksissa kerrottiin paljon perheestä ja usein siitä muovautui isäjohtoinen kokonaisuus. Termit ’perhesurma’ ja

'perhetragedia' olivat taajasti käytössä. Perhesurmasta onkin muodostumassa vastine sanalle laajennettu itsemurha, mutta pelkkä vaimon tai teini-ikäisen lapsen ja itsen surmaaminen ei ole perhesurma. Sana liitetään selvimmin ydinperheeseen, jossa lapset ovat pieniä. Ilmaisua perhetragedia käytetään korostamaan tapausten traagisuutta ja se liittyy usein näkemykseen surman käsittämättömyydestä. Lasten surmien ajatellaan olevan käsittämättömiä tragedioita, joiden tekijöiden on täytynyt olla poissa tolaltaan. Syitä tapahtumille etsittiin lähinnä vanhempien välisestä suhteesta, silloinkin kun äitiä ei oltu surmattu, muutoin perhe näyttäytyi idyllisenä, tapahtuneesta huolimatta. Mikä saa miehen surmaamaan perheensä? -kysymys puolestaan johti pohtimaan miesten väkivaltaisuutta yleisellä tasolla ja parisuhteessa, ei lapsiin kohdistuvana.

Seuraavassa luvussa "Vanhemman ja lapsen suhde" keskityin sitten tarkemmin tähän väkivallan selitysten ulkopuolelle jäävään suhteeseen. Vaikka se, että isä surmaa lapsensa ja itsensä, on yleisempää kuin se, että äiti surmaa lapsensa ja itsensä, jälkimmäistä saatetaan pitää tavallisempana, sillä se on kulttuuristen odotusten mukainen. Otin pohdintaan mukaan myös ne lapset, joiden vanhemmat tai toinen vanhemmista oli osallisena parisuhteeseen liittyvässä murha-itsemurhassa. Näissä tapauksissa tuotiin esille se, että vanhempiensa kuoleman jälkeen, pienten lasten tilanne on hankala, heidät on "jätetty jälkeen". Vaikka pienten lasten surmaamien on ilmitasolla tuomittava asia, niin "mukaan ottamista" saatetaan ymmärtää vanhempien huolehtimisvastuun kautta. Tavallisempaa tosin on teon kauhistelu ja sen luokittelu mysteeriksi, sellaiseksi teoksi, jolle ei voi löytää selitystä. Tällöin korostetaan sitä, että isän suhde surmaamiinsa lapsiin on ollut erityisen lämmin. Puolestaan silloin kun aikuinen lapsi on surmannut vanhempansa, lapsen ja vanhemman välisen suhteen läheisyyttä tai hyvyyttä ei korosteta. Lapsella ole oikeutta ottaa vanhempiaan "mukaansa" ja koska lapsi on jo aikuinen, hänen olisi jo pitänyt muodostaa oma perheensä ja irtautua isänsä perheestä.

Luku ”Mies tekijänä ja uhrina” jakaantui kahteen osioon. Ensimmäisessä tarkastelin miesten tekemiä murha-itsemurhia, joissa tekijän suhde uhriin oli harvinainen. Vanhempansa surmanneita ’poikia’ oli kaksi, kaksi miestä oli surmannut tuttavansa ja yhden kerrottiin surmanneen toisen miehen mustasukkaisuuden vuoksi. Miesten välisistä murha-itsemurhista kerrottiin tavallisen henkirikoksen tyyliin, osalliset näyttäytyivät surmaajana ja surmattuna ja motiivit olivat tyyppillisiä henkirikosmotiiveja. Nämä miehet eivät enää teon jälkeen olleet ”tavallisia miehiä” vaan enemmän ”tavallisia surmaajia” tai ”tavallisia väkivallantekijöitä”. Vanhempansa surmanneet pojat näyttäytyivät kaikista murha-itsemurhan tekijöistä pahimpina murhamiehinä. Heillä nähtiin olleen syynsä eli motiivi surmatekoihin. Varsinkin toinen ’poika’ esitettiin outona tyyppinä. Hänen luonteestaan löydettiin jälkikäteen surmaajatyyppin piirteitä. Perheettömät miehet esitetään potentiaalisesti vaarallisina rikollistyyppinä ja heidän rinnallaan perheelliset edustavat tavallista mieheyttä. Myös poikiensa surmaamat miehet edustivat yhteisön arvostamaa miehisyyttä ja kuuluivat siihen täysvaltaisina jäseninä.

Toisessa mies-luvun osiossa ”Mies ja väkivalta” pohdin sitä, miten väkivallasta kerrotaan miesten tekojen yhteydessä. Kun tekijä on uhr(e)illeen isä/puoliso, hänen väkivaltaisuutensa usein kielletään tai pienet vihjeet siitä tulkitaan tavallisiksi ja harmittomiksi. Jälkikäteistulkintoja tekijän luonteesta ei juurikaan tehdä, eikä ajatella, että pinnan alla on täytynyt kyteä jotakin ikävää. Pieni väkivaltaisuus ja aggressiivisuus näyttäytyy perheellisten miesten kohdalla pikemmin tavallisena kuin lopputulemaa selittävänä seikkana. Miehen väkivaltaisuuden pohdinnoista siirrytään usein tarkastelemaan parisuhteen tilaa ja riitojen mahdollisuutta, jolloin väkivalta näyttäytyy parisuhteen ominaisuutena. Isien ja aviopuolisoiden väkivaltaisuus voi sekin mieltä tavallisena miehisenä väkivaltana, joten sitäkin pohditaan paikkakuntien ja tilojen turvallisuuskysymyksenä.

”Nainen tekijänä” -luvun sisällyttäminen tähän työhön ei ollut itsestäänselvyys. Aineistossani oli vain yksi tapaus, jossa nainen oli surmannut tyttärensä ja itsensä. Naisiin ”laajennetun itsemurhan tekijöinä” kuitenkin viitattiin myös miesten tekojen yhteydessä. Näin aivan kuin ylläpidetään sukupuolten välistä tasapainoa: äidit ovat ihan yhtä väkivaltaisia lapsia kohtaan kuin isätkin. Nainen, joka surmaa lapsensa ja itsensä, näyttäytyy kulttuurisesti tavallisempana kuin mies, joka surmaa lapsensa, vaikka tilastojen mukaan asia on toisin päin. Lisäksi naisten tekemiä lapsen surmia osataan selittää, eivätkä ole mysteerejä. Lapsen surma näyttäytyy myös naisen kohdalla merkinä umpikujasta, mutta äidin tapauksessa siihen ei häntä aja ympäristö tai yhteiskunta, vaan hänellä on yksilöllisiä mielenterveyden ongelmia. Tällä tavalla kuvattuna tapaus näyttäytyy enemmän itsemurhan kuin henkirikoksen kaltaisena. Kosto puolisolle/lapsen isälle olisi tulkinta, joka korostaisi teon surmaluonnetta. Aineiston perusteella ei kuitenkaan voi sanoa, käytetäänkö sitä lainkaan silloin, kun nainen on surmannut itsensä, vaan vain silloin kun itsemurha on jäänyt yritykseksi.

Toinen luvussa ”Nainen tekijänä” käsittelemäni varsinainen murha-itsemurha oli erikoinen tapaus, jossa nainen surmasi miehensä, lapsensa ja itsensä. Tapaus oli laajemmin uutisoitu kuin mikään toinen murha-itsemurha. Kun monien miesten tekojen kohdalla poliisi vaikenee eivätkä naapuritkaan puhu naapuristaan pahaa, niin tästä tapauksesta ei vaiettu ja naapuritkin kertoivat tarinoita naisen omituisuudesta. Tekoa ei tästä huolimatta täysin tuomitettu, vaan sitä ymmärrettiin velallisen ongelmien kautta. Nainen oli tehnyt velkaa ja ajautunut tilanteeseen, jossa perheen koti oli joutumassa pakkohuutokaupattavaksi. Tästä huolimatta ymmärrys ei ollut ainoa reaktio, vaan naista nimitettiin ’murhaajaksi’ ja surmaajaäidiksi’. Nainen oli rikkonut perheen moraalista järjestystä, samoin kuin poika joka surmaa vanhempansa, sillä naisen ei kuulu surmata miestänsä lastensa ohella, eikä tehdä koko perhettä koskevia päätöksiä miehensä selän takana.

Viimeisessä analyysiluvussa ”Suomi kontekstina ja suomalaisuus selityksenä” esille tuli se, että osallisten suomalaisuus on itsestään-selvyys, joka kyseenalaistuu vasta, kun muita on kuvassa mukana. Suomalaisessa parisuhteessa tapahtuva väkivalta on itsestään selvää, eikä kaipaa monimutkaisia selityksiä. Muista kulttuureista tulevien motiiveja tarvitsee tarkastella lähemmin. Suomalaisuus toimii myös itsessään tekojen selityksenä ja erityisesti mies on altis kulttuurin vaikutuksille ja kärsii suomalaisuuden nurjista puolista. Toin myös esille, että EU ja kansainvälistyminen ovat saattaneet heikentää suomalaisuuden selitysvoimaa. Kansainväliset vertailut saattavat murtaa myyttisiä käsityksiä suomalaisten väkivaltaisuudesta ja itsetuhoisuudesta. ”Miehen kriisi”, jota puheet suomalaisen miehen ongelmista muistuttavat, ei koske vain suomalaista kokemusmaailmaa vaan siitä puhutaan Euroopan laajuisesti.

Vastauksia kysymyksiin

Pohdin seuraavaksi niitä vastauksia, joita olen saanut tutkimuksen alussa esittämiini kysymyksiin. Lähdin ensinnäkin miettimään vastuuta ja kausaliteettien rakentamista. Mistä tai kenestä syy-seuraus-suhdetta lähdetään rakentamaan? Toiseksi olin kiinnostunut siitä, ovatko nämä tavat vastuullistaa sukupuolistuneita, kuten usein on väitetty. Kolmanneksi halusin pohtia sitä, mihin käsityksiin ihmissuhteista ja sukupuolesta murha-itsemurhien selitykset pohjaavat. Koska suomalaisuus näytti olevan eräs käytössä oleva väkivallan selittämisen resurssi, tarkastelin myös sen käyttöä. Neljänneksi, naistutkimuksellisista lähtökohdista olin kiinnostunut myös siitä, mitkä näkökulmat ovat hallitsevia murha-itsemurhauutisissa: ovatko perinteiset perheväkivaltanäkemykset edelleen vallitsevia vai ovatko feministiset käsitykset saaneet kannatusta.

Miesten tekemät lasten tai perheensä surmat voivat selittyä suomalaisuuden, kulttuurin, ulkoisten paineiden ja umpikujaan ajautumisen kautta. Naisilla taustalta löydetään mielenterveyden ongel-

mia ja heidän tekojensa pahuusaste määritetty suhteessa äitiyteen. Miehet surmaavat naiskumppaninsa ja itsensä riitojen seurauksena tai uhkaavan eron ajamina, eli syy on yhteinen tai se lähtee kumpuaa toiminnasta. Miesten nähdään surmaavan toisia miehiä alkoholin vaikutuksen alaisina tai mustasukkaisuudesta eli tavallisista henkirikoksen syistä. Nuorten miesten tekemissä vanhempien ja itsensä surmissa taustalla on lähinnä tekijän outous ja/tai väkivaltaisuus. Syynä nähdään joskus kumpuavan tekijästä itsestään, joskus (joistakin) hänen uhreistaan ja joskus ympäristöstä.

Uhrit asettuvat hierarkiaan suhteessa toisiinsa, jotkut ovat toisia viattomampia, joidenkin kohtalo on toisia ymmärrettävämpi. Heteroseksuaalisen naiskumppanin surma on sekä tavanomaisista että ymmärrettävää. Lapsi on yhtäältä tapahtuneeseen syytön, mutta ymmärrettävä uhri perhesuhteensa kautta. Ulkopuoliset ovat viattomimpia ja osattomimpia tapahtumiin. Toisista tapauksista vaietaan osallisten yksityisyyttä suojellen, toisten kohdalla tätä ei pysähdytä edes miettimään. Perhe mielletään yksityiseksi, mutta selkeimmin silloin, kun sen sisällä tapahtunut ”paha” on lähtöisin perheen isästä. Muiden perheenjäsenten perheeseen negatiivisesti vaikuttava toiminta osoitetaan suurelle yleisölle. Myös tapausten uutisarvo vaihtelee, toiset kuuluvat sensaatiomaisimpien rikosuutisten joukkoon, toiset taas rutiiniuutisiin. Sensaatio liittyy joko tunteisiin, joita uhreihin investoidaan tai siihen, että tapauksen nähdään edustavan jotain sosiaalista ongelmaa.

Murha-itsemurhien tekijöitä ymmärretään vaihtelevassa määrin ja jotkut saavat myötätunnon puolelleen, kuten isä tai äiti, joka surmaa lapsensa, kun taas toisia nimitetään murhaajiksi, kuten ’poikka’ joka surmasi vanhempansa ja ’äitiä’, joka surmasi koko perheensä. Myötätunto ei rakennu erilaisiksi kategorisoitujen ihmisten kohdalla samoilla perusteilla, vaan isää kohtaan tunnettu myötätunto perustuu ainakin osittain eri syihin kuin äitiä kohtaan tunnettu. Myötätunnossa on usein kyse siitä, että tekijästä ja hänen suhteestaan surmattuun löytyy sellaisista piirteistä, joko teon takia tai

siitä huolimatta, jotka mieltyvät hyväksi. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsista välittäminen, heidän suojelunsa, halu antaa heille materiaalista hyvää tai pelastaa heidät ”pahemmalta kohtalolta”. Tekijän rikolliseksi määrittely taas saa pontta, jos hän on toiminut tavoilla, jotka ovat hänen kategoriapositionsa vastaisia tai se luokka, johon hänen nähdään kuuluvan, on epäilyttävä. Esimerkiksi nuoriso voidaan mieltää potentiaalisesti ongelmallisena ryhmänä.

Myötätunnon lisäksi voidaan puhua ymmärtämisestä: kahdes- ja merkityksessä. Arkijärkisesti tekoa ymmärrettäessä, ajatellaan ihmisen tehneen sen ymmärrettävistä syistä. Voidaan ajatella, että kuka tahansa käyttäytyisi kyseisen kaltaisessa tilanteessa samalla tavalla. Kuten, että työttömyyden ja masennuksen vuoksi umpikujaan ajautunut surmaa vaimonsa ja itsensä. Näin poikkeuksellisen väkivaltaisen teon tekijä mielletään tavalliseksi ihmiseksi. Myötätunnon kohde voi olla poikkeuksellinen, sairaskin ihminen.

Toisenlaista ymmärtämistä on sellainen, jossa ei pyritä näkemään toimijaa itsen kaltaisena tai tavallisena, eikä välttämättä allekirjoiteta hänen tekemiään johtopäätöksiä ja tulkintoja. Tämä tarkoittaa sitä, että mahdollista käsittää, mikä on saanut toisen toimimaan, kuten hän on toiminut. Ymmärrettävyyden kieltäminen on usein asian syiden tai taustojen tarkastelun välttelyä. Se on samantyyppistä kuin rikosten tekijöiden ja heidän motiiviansa etäännyttäminen epäinhimillistämällä. Esimerkiksi seksuaalirikollisia saatetaan julkisuudessa kohdella petoina tai misogynisten motiivien vuoksi surmannut leimata mielisairaaksi.

Myös kärsimystä voi tarkastella kahdesta fokaalipisteestä: miettiä joko tekijän kärsimystä tai sitä, mitä on tapahtunut uhreille. Tapauksen, jossa nainen oli surmannut perheensä ja itsensä, yhteydessä kerrottiin sen saaneen naapuruston lapset pelkäämään, että heille voisi käydä samoin. Lapsia kauhistuttaa se, että vanhempi voisi tehdä jotain niin paha. Pahoinpidellyt naiset voivat pelätä, että heille käy samoin kuin uutisten surmatuille naisille; heitä on jopa saatettu uhkailla tällä. Murha-itsemurhauutisissa näyttää ole-

van helpompi fokalisoida tekijän kokemukseen: häntä uhkaa avioero, hän on kärsinyt depressiosta tai hänen firmansa on ajautunut konkurssiin. Tragedioissa kärsivä sankari on se, jonka itseä suuremmat voimat ahdistavat täyttämään traagisen kohtalonsa.

Tekijän kärsimyksen korostus perustuu jossain määrin siihen, että hän on tehnyt itsemurhan. Itsemurhan tekijää ei enää nykyään pidetä hylkiönä vaan häntä ennemmin säälitään. Katolisena aikana itsemurhaa pidettiin tuomittavana tekona ja kirkko jopa toimi aktiivisesti vahvistaen sen tekijöiden hylkiöasemaa. 1960- ja 1970-luvulla suunta kääntyi ymmärtävämmäksi ja se ehkä osin näkyi myös suhtautumisessa murha-itsemurhan tekijöihin. Itsemurhan tehneen kohtalo on mielletty kollektiivisen surun aiheeksi:

(Y)ksityisen ihmisen umpikuja ei rajoitu vain häneen, vaan elämä voi olla raskasta myös muille, ei vähiten itsemurhan tapahduttua kuolleen omaisille ja koko saattoväelle. Itsemurha nähdään siis yhteisöllisenä murhenäytelmänä. Se ei ole vain kuolleen oma asia. Tämä asennoituminen itsemurhaan heijastelee niitä kokemuksia, joita kirkon piirissä on saatu 1960- ja 1970-luvun aikana itsemurhien ehkäisytyössä. (Sihvo 1989, 153.)

Feminististen tulkintojen vähyys uutisissa selittynee yhtäältä sillä, että murha-itsemurha ei mielly useinkaan varsinaiseksi väkivallaksi vaan itsemurha tekee niistä tapauksia, joita on sopivampi käsitellä vähemmän kriittisillä tavoilla. Perhetragediaa ei pidetä hyvänä feministisen kritiikin kohteena vaan ennemmin yksityisen tai kollektiivisen surun aiheena. Kansainväliselle naisiin kohdistuneen väkivallan vastaiselle liikehdinnälle vauhtia antaneen Montrealin massamurhankin tulkitsemista feministisestä näkökulmasta kritisoitiin aikanaan yksityisen surun poliittisiin ja täten itsekkäisiin tarkoituksiin käyttämisestä (Eglin & Hester 2003).

Uutisissa esille tulevat tulkintatavat perustuvat melko konservatiivisiin moraalisiin järjestyksiin ja uusintavat niitä. Naistutkimukselliset tulkinnat eivät ole suosiossa ainakaan murha-itsemurhasta kerrottaessa. Miestutkimuksellisia tulkintoja esitetään, mutta

ne kääntyvät lehtien sivuilla usein populaareiksi ja perinteisiksi kertomuksiksi suomalaisen miehen ahdistuksesta. Naisiin kohdistuvan väkivallan problematiikka tulee esille lähinnä toimittajan kunnioittamien auktoriteettien, kuten lainsäätäjien ja asiantuntijoiden tukemana. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen suoraan päätöksentekijöihin näyttäisikin olevan se keino, joka toimii suomalaisissa määrittelykamppailuissa parhaiten.

Murha-itsemurha parisuhdeväkivaltana

Suuri osa suomalaisesta väkivallan sukupuolisensitiivisestä tutkimuksesta on liittynyt naisiin kohdistuvaan parisuhdeväkivaltaan. Murha-itsemurhien uhreina kuolee myös muita kuin naisia ja kyse ei aina ole parisuhdeväkivallasta, vaikka suurimmassa osassa näin onkin. Tässä mielessä tutkimukseni tuo uutta tietoa kyseisestä aiheesta. Kulttuuriset käsitykset murha-itsemurhista ovat lisäksi erityisen selvästi esillä parisuhdeväkivallasta kärsivien naisten arkielämässä: heidän miestensä uhkauksissa (Husso 2003, 296).

Tiedämme, että miehet usein selittävät väkivaltaansa puolisoaan kohden oikeutettuna (esim. Lahti 2001) ja että auttajatahot saattavat jopa ymmärtää heidän syytään (Hearn 1998, 92). Murha-itsemurhan ajatellaan yhtäältä olevan osoitus tekijänsä epätoivosta – ehkä se onkin tekijän ilmaus omasta epätoivostaan. Toisaalta teko mieltyy tavalliseksi, arkiseksi ja rutiiniksi. Syiden ja seurausten välillä on dramaattisuuden epäsuhta: kuinka jostakin niin arkisesta kuin riidasta voi seurata jotain niin poikkeuksellista kuin murha ja itsemurha. Dramaattisuuden epäsuhta löytyy myös tekijän ja uhrin väliltä: tekijän ratkaisu on traaginen, uhrin kohtalo tavanomainen. Diskurssien lisäksi jaetaan myös tarkastelukulma, josta käsin traagisuus rakentuu.

Epäsuhta syyn ja seurauksen välillä luonnehtii muutoinkin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa: jos nainen on eri mieltä miehensä kanssa, seurauksena voi olla pahoinpitely. Voisiko tällaista ajatella

tavalliseksi tai normaalin ihmisen reaktioksi jossakin toisenlaisessa vuorovaikutussuhteessa? Lapsi, joka saa raivokohtauksen, kun vanhempansa eivät tee asioita kuin hän haluaa, on uhmaiässä (ohimenevä vaihe) tai häiriytynyt, kun taas mies, joka saa raivokohtauksen kun vaimo ei tee kuten hän haluaa, on parisuhteessa. Epäsuhta syiden ja seurausten välillä selittyy vain parisuhteen moraalisen järjestyksen pohjalta: 1) parisuhteessa ei ole riitoja, jos nainen toimii, kuten miehensä hänen haluaa toimivan, 2) parisuhteen omistava osapuoli on mies, hän myös päättää sen alkamisesta ja päättymisestä. Parisuhteiden epäsymmetrisyys, miehen ylivalta, on osa kulttuurista ymmärrystä, jota tosin yhä useammin kyseenalaistetaan, mutta vähintään yhtä usein vahvistetaan. Yleisemmällä tasolla voidaan puhua sukupuolijärjestelmästä, jota parisuhteen moraalinen järjestys tuottaa ja toistaa.

Murha-itsemurhiin ilmiönä liittyy myös ajallinen muutos (Kivivuori ja Lehti 2003). Sanomalehtiutustien määrästä ja niissä esitetyistä väittämistä poiketen, se on ollut muutos parempaan eli tapaukset ovat vähentyneet. Tämä vaikuttaisi todistavan sen argumentin puolesta, että jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan liittyvä normien löystyminen ja naisen aseman parantuminen, vähentävät naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Kyse on naisten elämisen sääntelyn lisäksi myös miehiin kohdistuvasta. Miehin kunnia ei ehkä enää ole niin hauras tai monoliittinen rakennelma kuin ennen, eikä horju avioeron voimasta niin kovin. Toisaalta sen lisäksi, että avioero ei ole niin suuri häpeä, Kivivuori ja Lehti tuovat esille myös sen, että ”alaluokkaisille” miehille myöskään surmatyö ei ole suuri häpeä. Näin ollen itsemurha ei seuraa henkirikosta yhtä usein kuin ennen.

Eräs seikka joka kiinnittää huomion aineistossani ja yleensä parisuhdeväkivallan problematisoinneissa onkin alkoholin merkitys. Jos mies ja nainen ovat juoneet alkoholia, väkivalta näyttäytyy alkoholin aiheuttamana tai riidan ajatellaan johtuvan alkoholista.

Murha-itsemurhiin alkoholi liittyy tavallisia henkirikoksia harvemmin. Useimmin esille tullut perussyurha-itsemurhiin ovat naisen eroaikomukset – joko niiden suunniteltu estäminen tai niistä aiheutuneen riidan seurauksena tehty henkirikos ja itsemurha. Tämä problematiikka ei mielestäni katoa mihinkään vaikka suhteen ongelmista olisi keskusteltu alkoholin vaikutuksen alaisena. Voisi jopa pohtia sitä mahdollisuutta, että parisuhteessa elävät keskustelevat suhteensa ongelmista alkoholin vaikutuksen alaisena. En kiellä, ettei tämä olisi ongelmallista, sillä alkoholi voi vähentää itsekontrollia, mutta haluaisin tuoda esille sen, että parisuhteessa tapahtuvan väkivallan luokittelu näissä tapauksissa alkoholin käyttöön liittyviksi riidoiksi on parisuhdeväkivalta-problematiikan yksinkertaistamista.

Toinen aineistostani noussut yleisimpään parisuhdeväkivalta-problematiikkaan liittyvä seikka on epäsuora väkivalta. Lasten kohdalla ajatus sen traumatisoivasta vaikutuksesta on tuttu ja se tulee aineistossani esille: lapsen kärsivät todistaessaan vanhempien välistä väkivaltaa ja kärsivät myös sen seurauksista, vanhemman menettämisestä. Sama kysymys voitaisiin nostaa esille myös naisten kohdalla. Äiti kärsii, kun hänen lapsensa surmataan. Joskus tämä voi olla jopa teon motiivi. (Joskus kohteena voi olla isä, mutta harvemmin). Murha-itsemurhat ovat äärimmäisiä tekoja, mutta sama logiikka voi olla käytössä myös muussa lapsiin kohdistuvassa väkivallassa.

Marita Husson (2003) mukaan väkivaltaisten miesten uhkaavat naisen surmaamisen lisäksi myös surmata lapset ja tehdä itsemurhan. Väkivaltaa kokeneiden naisten kertomuksissa nämä olivat uhkauksia, jotka olivat pitäneet heitä suhteessa jonkin aikaa, mutta eivät sitten loppujen lopuksi olleet toteutuneet. Husson mukaan uutisointi kertoi naisille, ettei suhteesta lähteminen tietäisi hyvää. Tässä mielessä murha-itsemurhat toteuttavat ajatusta siitä, että väkivalta hyödyttää niitäkin miehiä jotka eivät siihen turvaudu.

Uhkauksella on voimaa, koska sellaista tapahtuu ja juuri niistä syistä, jotka uhkaaja esittää.

Kirjoittamisen tapojen muutos ei varmaankaan auta tähän, ainaakaan suoraan. Se, että murha-itsemurhassa mies toteuttaa uhkauksensa tai estää naisen lähtemisen, on luettavissa vaikka näin ei suoraan sanottaisikaan. Uhkauksen perusteet pysyvät. Muutos voi lähteä parisuhteen moraalisen järjestyksen, sen epäsymmetrisyyden, oikeuksien ja velvollisuuksien epätasainen jakautumisen, kyseenalaistamisesta. Väkivallattoman parisuhteen arkielämässä sillä, että miehellä on enemmän oikeuksia ja vähemmän velvollisuuksia kuin naisella, ei välttämättä ole vakavia seurauksia, mutta jos valta muuttuu väkisin tehdyksi, asiat muuttuvat. Pitää kyseenalaistaa ajatus, että mies on väkivallaton joko siksi, ettei ole syytä, tai siksi, että on hyväntahtoinen (ei rankaise). Mies voi olla väkivallaton, koska ei koe olevansa oikeutettu toisten kontrollointiin. Tähän muutokseen voi osallistua myös kirjoittamalla toisin.

Feministinen etnometodologia, kategorisoinnin analyysi ja väkivallan tutkimus

Projekti *Valta ja sukupuolistunut väkivalta: merkitykset, tunteet ja käytännöt*, jonka puitteissa olen tätä työtä tehnyt, asetti yhteiseksi päämääräksi pohtia erilaisten metodien merkitystä sille, minkälaista tietoa sukupuolistuneesta väkivallasta tullaan tuottaneeksi. Omalta osaltani pohdin lähinnä etnometodologisen teorian ja jäsenyyuskategorisoinnin analyysin tarjoamia mahdollisuuksia ja asettamia rajoituksia sukupuolistuneen väkivallan perspektiivistä. Toinen reflektioinnin kohde on feministisen etnometodologian mahdollisuudet.

Tekemäni analyysi kertoo siitä, miten erilaisiin ihmisiin suhtaututaan erilaisissa väkivaltatilanteissa. Se tarjoaa erään selityksen sille, miksi suhtautumisen tavat eivät muutu vain kertomalla ihmisille naisiin kohdistuvan väkivallan problematiikasta. Se tuo esille

myös sen, että tällaisten vaihtoehtoisten tulkintatapojen käyttö ja soveltaminen, voi johtaa muutokseen. Pysyvyys voi perustua sille, että perinteiset moraaliset järjestykset ankkuroituvat moniin ”hyviin” asioihin: perheenjäsenten toisistaan välittämiseen, perheenjäsenten lojaalisuuteen, ajatukseen perheestä suojana maailman myrskyjä vastaan ja vanhemmista lapselleen hyvää tarkoittavina huoltajina.

Jäsenyysskategorisoinnin analyysi avaa myös näkymän muutoksen mahdollisuuteen: moraalisia järjestyksiä voi ”hyödyntää”. Näin tekevät myös ne, jotka ovat syytettyjen penkillä, mikseiivät myös uhrit tai heistä huolissaan olevat. Liu’uttaminen, oikeuksien ja velvollisuuksien ja tilanteen hahmotuksen muuttaminen ovat mahdollisia taitavalle kielenkäyttäjälle. Vanhoissa ja vakiintuneissa diskursseissa väkivallan tekijät ovat olleet uhreja vahvemmillä; tarjolla olevat moraaliset järjestykset ovat helpommin olleet heidän edukseen mobilisoitavissa, mutta tilanne muuttuu ja on muuttunut. Sama pätee myös laajempiin feministisiin päämääriin: sukupuolen sosiaalista järjestystä voi muuttaa.

Sukupuolen tarkastelua kategorioina voi kritisoida siitä, että sukupuoli(ero) kokemuksena katoaa. Mielestäni tarkastelutapa kuitenkin herkistää pohtimaan sitä tärkeää kysymystä, miten usein kokemukset ohitetaan ja ihmisiä tulkitaan ennakko-oletusten pohjalta. Sen avulla voidaan myös tarkastella niitä sosiaalisia mekanismeja, jotka ovat tyypittelyjen taustalla. Toisaalta, luokittelujen ja ennakkoluulojen sosiaalinen vastapaino on partikularisaatio eli yksilöllistäminen, joka useimmiten tehdään kategorioita käyttämällä, niitä yhdistelemällä (Billig 1987). Kategoria-analyysi ei tuota ihmisistä kuvaa yhden identiteetin kautta silloinkaan, kun tarkastellaan sukupuolta. Naiseen ei suhtauduta vain naisena vaan myös muiden kategorioiden edustajana. Lopputulos on vivahteikkaampi kuin silloin, jos vain jaettaisiin asenteita kahteen ryhmään, miehiin ja naisiin kohdistuviin. Tämä on etu sekä väkivallan tutkimuksen että feministisen teorian kannalta.

Analyyseistäni löytyy myös viitteitä siitä, ettei sukupuoli jokaisessa tilanteessa ole merkittävin kategoria. Erimerkiksi kerrottaessa lapsista, joiden vanhemmat olivat kuolleet, lapsen ikä oli tärkeämpi seikka kuin sukupuoli. Ihmiset pystyvät jakamaan lähes kaiken sukupuolen perusteella, ja tästäkin syystä ne kohdat, joissa he eivät tee näin, ovat kiinnostavia. Tämä on mielestäni etnometodologisen sukupuolen tutkimuksen eräs hyvä puoli: tutkija ei osallistu sukupuolistamiseen. Lisäksi, jos joku alue näyttää jäävän siitä vapaaksi, voi kysyä, mikä siinä on erityistä.

Etnometodologisesti ajatellaan, että tekstin tai puheen tuottajalla on intressinsä, mutta ne liitetään useammin vuorovaikutuksen sujuvuuteen tai puhujan itsestään tuottamaan kuvaan kuin mahdollisiin ideologisiin tai poliittisiin tarkoituksiin. Kulttuuri ja/tai yhteiskunnalliset rakenteet nähdään tuotettavan vuorovaikutuksessa, mutta usein tiedostamatta. Silti oman tutkimukseni perusteella katson, ettei valtasuhteiden näkyväksi tuominen ja analysointi ole mahdotonta tai edes vaikeaa. Moraaliset järjestykset liittyvät myös valtaan ei vain asioiden sujumiseen. Feministinen etnometodologia ei siis ole vain mahdollista vaan myös kiinnostavia näkymiä avaavaa.

Tutkimuksessani käyttämäni jäsenyysskategorisoinnin analyysi on sovellettavissa moniin väkivallan kysymyksiin. Erilaisiin ihmisluokkiin liitetyt odotukset, oikeudet ja velvollisuudet ovat paitsi tavallisten ihmisten myös viranomaisten järjelyjen pohjalla. Monet viranomaiskäytännöt perustuvat juuri kielellisiin arkijärjeksiin luokitteluihin ja sukupuoli on usein käytössä. Tällaisia käytäntöjä ovat muun muassa oikeuden ja sosiaalityön päätökset. Kielen käytöllä voi olla monenlaisia materiaalisia vaikutuksia ihmisen elämään.

Eräs tällainen seurauksia tuottava jäsenyys on, ketä ajatellaan voitavan auttaa ja miten. Olen jäsentänyt työssäni epäresponsiiviseen sivustaseuraajan (*unresponsive bystander*) ongelman etnometodologisen kategorisointikäytännön mukaiseksi. En ole tässä yhteydessä kuitenkaan kysynyt, ketä autetaan ja ketä ei, mikä olisi

mahdollinen kysymys, vaan mikä nähdään luonnollisena ja mikä ongelmallisena. Toimittaja on väkivallan ulkopuolisena tarkastelijana sekä kulttuurin jäsen että median edusta. Hän saa informaatiota väkivallanteoista ja luokittelee ne yhteiskunnallisesti merkittävaksi tai merkityksettömäksi, yksityisasioiksi tai monia ihmisiä koskettaviksi ongelmiksi. Toisia väkivallan tekoja ajatellaan voitavan ehkäistä, toisien ajatellaan liittyvän ihmisluontoon ja toistuvan muiden toiminnasta huolimatta.

Katson, että käyttämäni tarkastelutapa on tuonut suomalaiseen väkivaltakeskusteluun uusia tasoja ja uusia kysymyksiä. Väkivaltalta ei ole vain sen kokijoiden ongelma vaan se on yhteisen kulttuurimme ongelma. Etnometodologian mukaan ottaminen feministiseen teoriaan ei ole ollut nopea prosessi. Toivon, että tämä työ tuo esille sen, että se olisi hyödyllistä ja tarpeen.

Tekijän motivaatio – teon oikeuttaminen

En malta olla lopussa pohtimatta myös tekijän motivaatiota, vaikka se ylittääkin tekstuaalisen tason, jolla olen muutoin liikkunut. Yritän tutkimukseni ja Kivivuoren ja Lehden (2003) tutkimuksen perusteella sanoa jotain siitä, mitä sen taustalla on.

Emmanuel Carrèren kirja perheensä surmanneesta ja itsemurhaa yrittäneestä miehestä, Romandista, on alkuperäiseltä nimeltään *L'Adversaire*, eli vastustaja tai sielunvihollinen. Suomenkielinen nimi on *Valhe* ja se viittaa siihen, että Romand keksi valeidentiteetin: hän kertoi ihmisille olevansa lääketieteen tutkija WHO:ssa. Tämä valhe sitten kasvoi sellaisiin mittoihin, että Romand koki olevana umpikujassa, sen jatkaminen alkoi olla mahdotonta.

Ranskankielinen nimi ”vastustaja” taas viittaa pahan houkuttelevuuteen. Ensinnäkin siihen, miten itsekeskeinen Romand oli tehdessään teon ja keskittyessään omaan kärsimykseensä. Toiseksi siihen, miten innokkaasti hän teon jälkeen omaksui traagisen kärsineen sankarin identiteetin. Löytyi myös ihmisiä, jotka halusivat

ymmärtää häntä juuri tämän hahmon kautta ja heille miehen kärsimys edusti jotain sellaista, joka oli puhdistanut hänet, tehnyt hänestä jotain parempaa kuin lähipiirinsä hyväuskoisuutta hyväkseen käyttäneen huijarin.

Pahuus, johon tässä viitataan ei ole epäinhimillistä pahuutta, toisen kärsimyksestä nautintonsa saavaa, vaan se on inhimillistä ja ymmärrettävissä olevaa pahuutta. Kun ihminen kokee ajaneensa itsensä tilanteeseen, josta ei ole helppoa ulospääsyä tai kun hän kokee kärsineensä toisten pahuudesta, hän voi kokea oman kärsimyksensä suurena ja itsensä olosuhteiden tai toisten ihmisten uhrina. Tulkitseen Carrèren tarkoittavan ”vastustajan” juonella omaan tilanteeseen uppoutuvan itsekeskeisyyden ja toisten näkemisen itsen jatkeina houkuttavuutta.

Tapauksesta, jossa nainen surmasi miehensä ja lapsensa, tuotiin julkisuuteen hänen kirjoittamansa jäähyväiskirjeen sisältö. Voi ajatella, että myös hän oli perustanut elämänsä valheelle. Hän oli ottanut velkaa ylläpitääkseen perheidyliä, perheen matkoihin, omistusasuntoon ja siihen, että hän jäi kotiäidiksi ja jätti ansiotyönsä. Julkisuudessa tosin tulkinta umpikujasta ja traagisesta kärsimyksensä ei saanut täyttä hyväksyntää, sillä traaginen sankaruus nähdään sopivammaksi miehelle kuin naiselle. Hänet nähtiin ennemmin murhaajana kuin itsemurhaansa laajentaneena. Hän ehkä yritti asettua tähän positioon, mutta ei saanut itsekategorisoinnilleen vahvistusta. (Vrt. Eglin & Hester 2003.)

Edellä kirjoittamani on tulkintaa, joka perustuu sanomalehti-uutisiin ja niiden kertomaan siitä, mitä nainen oli viesteissään sanonut. Osan murha-itsemurhista voi ajatella lähtevän tämän tyyppisestä umpikujan kokemuksesta ja ajatuksesta, että perheen, pariskunnan tai vanhemman ja lapsen kohtalo on yhteinen, nimenomaan sidoksissa tekijän onnistumisiin tai epäonnistumisiin. Puolestaan silloin, kun uhri on aikeissa jättää tekijän, tämän ajatus voisi olla, että kohtalon *tulee* olla yhteinen, eikä uhrin käsitys

muuta sitä vaan ennemmin ajaa uhrin tilanteeseen, josta on vain yksi tie ulos.

Edellä kuvatut teot ovat mitä ilmeisimmin olleet ennalta suunniteltuja. Uutisista saa sen vaikutelman, ettei näin välttämättä ole aina. Toisissa tapauksissa uhrin ja tekijä ovat toisiaan spatiaalisesti lähellä, tekijä saattaa jopa ampua lapsensa syliinsä. Toisissa taas tekijä on lähtenyt pois ja löydetään jonkin matkan päästä metsiköstä. Jälkimmäisistä tulee se vaikutelma, ettei tekijä välttämättä ole ennalta tiennyt, mitä tekee sen jälkeen kun on surmannut uhrinsa. Eron ollessa motiivina voi ajatella, että joissakin tapauksissa se kostetaan suunnitellusti, toisissa taas ajatus väkivallan käytöstä nousee siitä keskusteltaessa.

Vaikuttaisi myös siltä, ettei edes lapsien surmaamiseen ei aina liity harhaisen altruismin ajatuksia. Kivivuori ja Lehti kertovat tapauksesta, jossa kaksi tytärtä kutsui isänsä lounaalle keskustelukseen hänen kanssaan vanhempiansa avioerosta. Kun mies tuli tyttäriensä asunnolle, hän välittömästi ampui tyttärensä ja sen jälkeen itsensä. Mies jätti jälkeensä viestin, jossa kertoi aikovansa surmata tyttärensä kostoksi vaimonsa uskottomuudesta. (Kivivuori & Lehti 2003, 223.)

Kivivuoren ja Lehden mukaan yleisimmät murha-itsemurhan motiivit silloin, kun surmataan kumppani tai lapsia, liittyvät avioeroon ja perheen hajaannukseen (2003, 223). Näiden tekojen tekijöiden kohtelu traagisina sankareina vaikuttaa sellaisen diskurssin vahvistamiselta, jonka avulla teon voi oikeuttaa.

Jatkoa

Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksen kannalta tekstuaalisen ja kulttuurisen tason tutkimus on askel eteenpäin. On ollut tärkeää selvittää väkivallan osallisten kokemusta ja tulkintoja, mutta yhtä tärkeää on pohtia sitä, miten muut ihmiset tilanteita hahmottavat.

Sanomalehdet ovat myös tärkeä foorumi yleisen mielipiteen kannalta. Julkisuudessa käydyt keskustelut uusintavat ja muuttavat käsityksiä väkivallasta.

Sanomalehti uutisista löytyy yleisempiä suhtautumistapoja kuin vain uutisarvoisuuden toimittajatyön käytäntöön liittyvät kovat markkinatalouden lait. Uutinen ei rakennu pelkästään toimittajan käsitysten tai omaksumien arvojen varaan, eivätkä jäsennykset perustu yhden ihmisen jäsenyyksiin, vaan kokonaisuuteen kantavat kortensa osalliset, heidän omaisensa, naapurit, poliisi, asiantuntijat ja mahdollisesti toimitussihteeri sekä päätoimittaja. Uutinen yhtäältä levittää käsityksiä laajalle ja toisaalta siinä käsityksiä ovat luomassa yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa olevat toimijat, poliisi ja asiantuntijat. Rikosuutisten merkitys ihmisten tiedonlähteenä väkivallasta on suuri, mutta niiden tutkimus Suomessa on ollut vähäistä.

Tekemäni tutkimus antaa välineitä vastata ja aiheen kysymyseen: miten muissa instituutioissa kuin rikosuutisessa käytetään kategorisointeja pohdittaessa moraalisia kysymyksiä, erityisesti koskien vastuuta ja oikeuksia. Erityisen kiinnostava tämä on tuomioistuinten toimintaa ajatellen. Joskus sanomalehdet tuntuvat vihjaavan, että niissä tehdään päätöksiä sen perusteella, onko raiskaaja työtön vai mukana työelämässä tai onko hän perheellinen vai perheetön. Kategorisointien käyttäminen on väistämätön päätöksenteon piirre, mutta sen reflektointi olisi tärkeää.

Tutkimus antoi myös aiheen pohtia sitä, miten vaikeneminen ja tiukka eettisyys vaikuttavat käsityksiin väkivallasta. Voisiko suomalaisen ”korrektituden” ja sensaatioiden välttämisen takana olla ylikorostunut käsitys ihmisen ja perheen yksityisyyden tärkeydestä? Suomessa ollaan ylpeitä siitä, ettei yksityisiä asioita riepotella julkisuudessa – mutta onko tämä yksinomaan positiivinen asia? Sen kääntöpuoli voi olla, ettei yksityisasioihin puututa silloinkaan, kun siihen olisi tarvetta. Lisäksi joistakin asioista vaikeneminen

tarkoittaa myös sitä, ettei niistä voi muodostaa mielipiteitä eikä niistä keskustella. Perinteisiä selitysmalleja voidaan toistaa loputtomiin, jos sellaisia seikkoja, jotka olisivat niiden kanssa ristiriidassa, ei sovi tuoda julkisuuteen. Poliisin tiedotuksen ja journalistisen etiikan kysymyksiin kannattaisi paneutua tarkemmin tulevissa tutkimuksissa.

KIRJALLISUUS

- Aalberg, Veikko 1989: Itsemurha julmuuden näyttämönä. Teoksessa Kalle Achté ym. (toim.): *Suomalainen itsemurha*. Yliopistopaino, Helsinki, 53–62.
- Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi 2002: Kovat kimmat otsikossa ja otsikoiden takana. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.): *Tulkintoja tytöistä*. SKS, Helsinki, 217–223.
- Ajo, Annmari & Grönroos, Sanna 2005: Selittäminen ja vastuunotto miesten puheissa. Teoksessa Juha M. Holma & Jarl Wahlström (toim.): *Iskuryhmä. Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle -ryhmissä*. Yliopistopaino Kustannus/Helsinki University Press, Helsinki, 90–113.
- Achté, Kalle; Lindfors, Olavi; Lönnqvist, Jouko & Salokari, Markku 1989a: Suomalainen kulttuuriperinne ja itsemurhat. Teoksessa Kalle Achté ym. (toim.): *Suomalainen itsemurha*. Yliopistopaino, Helsinki, 63–124.
- Achté, Kalle ym. 1989b: Näkemyksiä suomalaisesta identiteetistä ja itsemurhasta. Teoksessa Achté ym. (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Yliopistopaino, Helsinki, 65–82.
- Achté, Kalle ym. 1989c: Itsemurhiin liittyvistä uskomuksista kansanperinteessä. Teoksessa Achté ym. (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Yliopistopaino, Helsinki, 83–90.
- Achté, Kalle ym. 1989d: Poliittiset itsemurhat. Teoksessa Achté ym. (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Yliopistopaino, Helsinki, 112–124.
- Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik 1970: *Kriminologia*. WSOY, Porvoo/Helsinki.
- Anttonen, Anneli 2001: The Female Working Citizen. Social Rights, Work and Motherhood in Finland. *Kvinder & Køn forskning* 10:2, 33–44.
- Apo, Satu 2001: *Viinan voima*. SKS, Helsinki.
- Apo, Satu 1995: Viina, valta ja agraarinen perhe. *Alkoholipolitiikka*, 393–402.

- Apo, Satu 1998: Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio. Teoksessa Pertti Alasuutari & Petri Ruuska (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere, Vastapaino, 83–128.
- Arminen, Ilkka 1994: *Elämäkerrat etnometodina: kokemusten organisointi nimettömien alkoholistien piirissä*. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Arolainen, Teuvo 2003: Julkisuuden paineessa poliisi vaikenee. Mediapalsta Sanojen takana. *Helsingin Sanomat* 14.12.2003.
- Arolainen, Teuvo 1998: Rötös mediassa. Talousrikosten käsittely suomalaisissa tiedotusvälineissä. Tutkivan journalismin yhdistys. Teoksessa Anne Alvesalo (toim.): *Kirjoituksia talousrikollisuudesta I*. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisusarja 2/98. Helsinki: Poliisiammattikorkeakoulu. (myös: <http://www.kaapeli.fi/tutki/arolainen1.html>).
- Atwood, Margaret 2003: On Medeia. *Bold Type. An online literature magazine* vol 6.12.
- Bailey, James; Banton, E. & Joyce, G. 1997: Risk Factors for Violent Death of Women in the Home. *Archives of Internal Medicine* 157, 777–782.
- Barraclough, Brian & Harris, Clare E. 2002: Suicide preceded by murder: the epidemiology of homicide-suicide in England and Wales 1988–1992. *Psychological Medicine* 32, 577–584. (Myös http://www.afsp.org/education/barraclough_cme1002.htm)
- Bell, Allan 1991: *The Language of News Media*. Blackwell, Oxford UK & Cambridge MA.
- Berrington, Eileen & Honkatukia, Päivi 2002: An Evil Monster and a Poor Thing: Female Violence in the Media. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 3:50–72.
- Bettelheim, Bruno 1978: *The uses of enchantment: the meaning and importance of fairy tales*. Penguin, Harmondsworth (Ensimmäinen painos 1976.)
- Billig, Michael 1995: *Banal Nationalism*. Sage, London.
- Billig, Michael 1987: *Arguing and thinking: a rhetorical approach to social psychology*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Bland, Lucy 1992: The Case of The Yorkshire Ripper: Mad, Bad, Beast or Male. Teoksessa Teoksessa Radford & Russell (toim.): *Femicide. The Politics of Woman Killing*. Open University Press, Buckingham, 233–252.
- Brownmiller, Susan 1975: *Against our will: Men, women and rape*. Secker & Warburg, London.
- Butler, Judith 1997: *Excitable speech. A Politics of the Performative*. Routledge, NY.
- Butler, Judith 2001: Doing Justice to Someone: Sex Reassignment and Allegories of Transsexuality. *A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 7:4, 621–636.
- Byerly, Carolyn M. 1999: News, Feminism and the Dialectics of Gender Relations. Teoksessa Marian Mayers (toim.): *Mediated Women. Representations in Popular Culture*. Hampton Press, New Jersey, 383–404.
- Campbell, Jacquelyn C. 1992: "If I Can't Have You, No One Can": Power and Control in Homicide of Female Partners. Teoksessa Radford & Russell (toim.): *Femicide. The Politics of Woman Killing*. Open University Press, Buckingham, 99–113.
- Caputi, Jane & Russell, Diana E.H 1992: Femicide: Sexist Terrorism against Women. Teoksessa Jill Radford & Diana E.H. Russell (toim.): *Femicide The politics of woman Killing*. Open University Press, Buckingham, 13–24.
- Carcach, Carlos & Grabosky, P.N. 1998: Murder-Suicide in Australia. *Trends & issues in crime and criminal justice*. Woden, A.C.T. Australian Institute of Criminology. 13:28, 1–6.
- Carrère, Emmanuel 2000: *Valhe* (alkup. L'Adversaire). Like, Helsinki.
- Carter, Cynthia 1998: When 'Extraordinary' becomes 'Ordinary'. Everyday news of sexual violence. Teoksessa Carter et al. (toim.): *News, Gender & Power*. Routledge, London, 219–232.
- Carter, Cynthia; Branston, Gill & Allan, Stuart 1998: Setting New(s) Agendas. An Introduction. Teoksessa Cynthia Carter, Gill Branston & Stuart Allan (toim.): *News, Gender & Power*. Routledge, London, 1–12.

- Cherry, Frances 1995: *The 'stubborn particulars' of social psychology. Essays on the research process.* Routledge, London.
- Clark, Kate 1992: The linguistics of blame: representation of women in *The Sun's* reporting of crimes of sexual violence. Teoksessa Michael Toolan (toim.): *Language, Text and Context.* Routledge, London.
- Chibnall Steve 1977: *Law-and-Order News.* Tavistock, London.
- Cohen, Donna 2001: Homicide-Suicide in Older Persons. How You Can Help Prevent a Tragedy. Department of Aging and Mental Health, The Louis de la Parte Florida Mental Health Institute, University of South Florida. <http://www.fmhi.usf.edu/amh/homicide-suicide/>
- Connell, R.W. 1995: *Masculinities.* Polity Press, Cambridge.
- Coulter, Jeff 1991: Logic: ethnomethodology and the logic of language. Teoksessa Graham Button (toim.): *Ethnomethodology and the human sciences.* Cambridge University Press, Cambridge, 20–51.
- Dahlgren Peter 1987: *Pressens bild av brottsligheten.* Allmänna Förlaget, Tukholma.
- Daly, Kathleen & Shasteen, Amy L. 1997: Crime News, Crime Fear, and Women's Everyday Lives. Teoksessa Martha A. Fineman & Martha T. McCluskey (toim.): *Feminism, Media & the Law.* Oxford University Press, New York, 235–248.
- Dineen, Tana 2001: *Manufacturing Victims. What the Psychology Industry is Doing to People.* Robert Davies.
- Dobash, Rebecca Emerson & Dobash, Russell P. 1998: Cross-Border Encounters. Challenges and Opportunities. Teoksessa Rebecca Emerson Dobash & Russell P. Dobash (toim.): *Rethinking violence against women.* Sage, Thousand Oaks, 1–16.
- Doyle, Roger 1997: The Roots of Homicide. *Scientific American.com.*
- Durkheim, Émile 1985: *Itsemurha. Sosiologinen tutkimus.* Tammi, Helsinki. (Alkup. 1897 *Le suicide. Étude de sociologie.*)
- Eagleton, Terry 2003: *Sweet Violence. The idea of the tragic.* Blackwell, Malden.
- Edwards, Derek 1997: *Discourse and Cognition.* Sage, London.

- Eglin, Peter & Hester, Stephen 1999a: Moral Order and Montreal Massacre: A Story of Membership Categorization Analysis. Teoksessa Paul L. Jalbert (toim.): *Media Studies: Ethnomethodological Approaches*. Studies in ethnomethodology and conversation analysis; no. 5. University Press of America, Lanham, 195–230.
- Eglin, Peter & Hester, Stephen 1999b: “You’re All a Bunch of Feminists”: Categorization and the Politics of Terror in the Montreal Massacre. *Human Studies* 22:2–4.
- Eglin, Peter 2002: Member’s gendering work: ‘women’, ‘feminist’ and membership categorization analysis. *Discourse & Society* 13:6, 819–825.
- Eglin, Peter & Hester, Stephen 2003: *The Montreal Massacre. A Story of Membership Categorization Analysis*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo.
- Eriksson, Maria 2002: Men’s violence, men’s parenting and gender politics in Sweden. *Nora* 10:1, 6–15.
- Ervasti, Kaijus 1994: *Lapsenmurhat Suomessa. Oikeushistoriallinen tutkimus lapsenmurharikoksista Suomessa erityisesti Autonomian aikana*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Ervasti, Kaijus 1997: Äitiysrikokset harvinaisia Suomessa. *Sosiaaliturva* 85:4, 20–21.
- Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu?* Vastapaino, Tampere.
- Forsberg, Hannele; Ritala-Koskinen, Aino; Järviluoma, Helmi & Roivanen, Irene 1991: MCD-analyysillä moraalisen järjestyksen lähteille? Teoksessa Forsberg ym. (toim.): *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa: katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista*. Tampereen yliopisto, Tampere, 111–121.
- Forsberg, Hannele 2001: ”Palaverin päätyttyä pihisimme vihasta” Väkiältä, auttajat ja kirjoitetut tunteet. *Janus* 9:1, 3–21.
- Freud, Sigmund 1913/1989: *Toteemi ja tabu: eräitä yhtäläisyyksiä villien ja neuroottisten sielunelämässä*. Love, Helsinki.
- Gelles, Richard J. & Cornell, Claire Pedrick 1990: *Intimate violence in families* (2. painos). Sage, Newbury Park (Calif.).
- Garfinkel, Harold 1967: *Studies in Ethnomethodology*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.

- Giddens, Anthony 1994: *Beyond left and right: the future of radical politics*. Polity Press, Cambridge.
- Glasser, Theodore L. & Ettema, James S. 1989: Investigative Journalism and the Moral Order. *Critical Studies in Mass Communication*. 6:1.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina 1998: Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa Pertti Alasuutari & Petri Ruuska (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Vastapaino, Tampere, 251–280.
- Grossberg, Lawrence 1995: *Mielihyvään kytkennät: risteilyjä populaarikulttuurissa*. Vastapaino, Tampere.
- Grossman, Dave 1996: *On Killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*. Little, Brown and Company, Boston.
- Grönfors, Martti 1994: Miehin kulttuuri ja väkivalta. Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto (toim.): *Miestä rakennetaan maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere, 63–76.
- Haapasalo, Jaana & Petäjä, Sonja 1999: Äidit lapsensa surmaajina. Teoksessa Jaana Haapasalo (toim.): *Väkivallan kierre*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 5/99. Tietosanoma, Helsinki, 127–161.
- Hakanen, Jari 1999: Itsemurhateema sanomalehtiotsikoissa vuosina 1981 ja 1991. Teoksessa Upanne, Maila; Hakanen, Jari & Rautava, Marie 1999: *Voiko itsemurhan ehkäistä? Itsemurhien ehkäisyprojekti Suomessa 1992–96: toteutus ja arviointi*. Stakes: raportteja 227, 128–132.
- Hakkarainen, Pekka 1998: Sosiaalisten ongelmien määrittely – sosiaalisen konstruktionismin näkökulma sosiaaliin ongelmiin. Teoksessa Koskinen, Keijo (toim.): *Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen*. Vastapaino, Tampere, 195–210.
- Hakkarainen, Pekka; Ruonavaara, Hannu & Wiberg, Matti 1993: Sosiaalisten ongelmien konstruointi ja työstäminen. *Sosiologia* 30:4, 285–298.
- Hall, Stuart; Critcher, Chas; Jefferson, Tony; Clarke, John & Roberts, Brian 1978/1987: *Policing the Crisis. Mugging and the State, and Law and Order*. Macmillan, Basingstoke.

- Haley, Shelley P. 1995: Self-Definition, Community and Resistance. Euripides' "Medea" and Toni Morrison's "Beloved". *Thamyris* 2:2, 177–206.
- Haywood, Cris & Mac an Ghail, Mairtin 2003: *Men and Masculinities. Theory, research and social practise*. Open University Press, Buckingham.
- Hearn, Jeff 1996a: Heteroseksuaalinen väkivalta lähipiirin naisia kohtaan. Sukupuolistunut väkivalta miesten kertomuksissa. *Janus* 4:1, 39–55.
- Hearn, Jeff 1996b: Men's Violence to Known Women: Historical, Everyday and Theoretical Constructions by Men. Teoksessa Barbara Fawcett, Brid Fratherstone, Jeff Hearn & Toft Christine (toim.): *Violence and Gender Relations. Theories and Interventions*. Sage, London, 22–38.
- Hearn 1998: *The Violences of Men. How Men Talk about and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. Sage, London.
- Heinonen, Ari 1995: *Vahtikoiran omatunto. Journalismin itsesääntely ja toimittajat*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 84/1995. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Helkama, Klaus; Rauni Myllyniemi & Karmela Liebkind 1998: *Jobdatus sosiaalipsykologiaan*. Edita, Helsinki.
- Heiskala Risto 1994: Sosiaalinen konstruktionismi. Teoksessa Risto Heiskala (toim.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Helsinki, 146–172.
- Hemánus, Pertti 1966: *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä*. Acta Universitatis Tamperensis. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Heritage, John 1984: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. (Suom. Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soile Veijola). Gaudeamus, Helsinki.
- Hester, Stephen & Eglin, Peter 1992: *A Sociology of Crime*. Routledge, London and New York.

- Hester, Stephen & Eglin, Peter 1997a: Membership Categorization Analysis. An Introduction. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.): *Culture in Action. Studies in Membership Categorization Analysis*. International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, Washington D.C., 1–24.
- Hester, Stephen & Eglin, Peter 1997b: The Reflexive Constitution of Category, Predicate and Context in Two Settings. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.): *Culture in Action. Studies in Membership Categorization Analysis*. International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, Washington D.C., 25–48.
- Honkatukia, Päivi 1998: *Sopeutuvatko tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Honkatukia, Päivi 2001: ”Ilmoitti tulleensa raiskatuksi” – Tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 180. Tilastokeskus, Helsinki.
- Houlder, A. R. 1995: Minerva. *British Medical Journal* 311:7006, 698.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2000: Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset. *Janus* 8:3, 249–235.
- Hurttu, Olli 2002: *Kuoleman aiheuttanut lähisuhdeväkivalta*. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 21, Helsinki.
- Husso, Marita 2003: *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Vastapaino, Tampere.
- Huttunen, Laura 2002: *Kotona, maanpaossa, matkalla: kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. SKS, Helsinki.
- Ihalainen, Jukka ym. 2000: *Jussi-työ: kokemuksia miesten kanssa tehdystä perheväkivaltaa ehkäisevästä työstä*. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Jallinoja, Riitta 2004: Familistisen käänteen rakentajat: Arlie Hochschild ja suomalainen mediajulkisuus. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.): *Sosiologia nykykeskusteluja*. Gaudeamus, Helsinki, 64–98.
- Jayyusi, Lena 1984: *Categorization and Moral Order*. Routledge & Kegan Paul, Boston, London, Melbourne and Henley.

- Jayyusi, Lena 1991: Values and moral judgement: communicative praxis as moral order. Teoksessa Graham Button (toim.): *Ethnomethodology and the human sciences*. Cambridge University Press, Cambridge, 227–251.
- Jeffreys, M.D.W. 1983: Samsonic Suicides: or Suicides of Revenge among Africans. Teoksessa Anthony Giddens (toim.): *The Sociology of Suicide: a selection of readings*. Frank Cass, London, 185–196.
- Johnson, Holly & Hotton, Tina 2003: Losing Control. Homicide Risk in Estranged and Intact Intimate Relationships. *Homicide Studies* 7:1, 58–84.
- Jokinen, Arto 2000: *Panssaroitu maskuliinisuus: mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere University Press, Tampere.
- Juhila, Kirsi 1999: Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Jokinen ym. (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 160–200.
- Järviluoma, Helmi 1997: *Musiikki, identiteetti ja ruohonjuuritaso: amatöörimuusikkoryhmän kategoriatyöskentelyn analyysi*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene 1997: Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sosiologia* 34:1, 15–25.
- Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene 2003: Gender in Membership Categorization Analysis. Teoksessa Helmi Järviluoma ym. (toim.): *Gender and Qualitative Methods*. Sage, London, 69–83.
- Karvonen, Erkki 2000: Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Tiedotustutkimus* 23:2, 78–84.
- Karvonen, Erkki 1999: Perspektiivinen realismi – parempi perustus kansalaisjournalismille? *Tiedotustutkimus* 22:2, 44–59.
- Katz, Jack 1988: *Seductions of crime: moral and sensual attractions in doing evil*. Basic Books, New York.
- Katz, Jack 1987: What makes crime ‘news’? *Media, Culture and Society*, 9: 47–75.
- Kaufman, Michael 1987: *Beyond Patriarchy: Essays by men on pleasure, power, and change*. Oxford University Press, Toronto.

- Kelly, Liz 1987: *The Continuum of Sexual Violence*. Teoksessa Jalna Hamner & Mary Maynard (toim.): *Women, violence and Social Control*. British Sociological Association. McMillan, Houndmills, 46–60.
- Kelly, Liz 1996: When does speaking profit us?: reflections on the challenges of developing feminist perspectives on abuse and violence by women. Teoksessa Hester, Kelly & Radford (toim.): *Women, Violence and Male Power*. Open University Press, Buckingham, 34–49.
- Keltinkangas-Järvinen, Liisa 1996: Suomalainen kansanluonne. Teoksessa Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.): *Olkaamme siis suomalaisia*. SKS, Helsinki, 216–225.
- Keskinen, Suvi 2002: Traumatized mothers and important father relations. Violence, gender and parenthood in the practices of family counselling agencies. Teoksessa Guro Karstensen (toim.): *Subjekt, politik och könskonstruktion: det jämställda Norden som framtidsverkstad. Rapport från den nordisk forskningkonferens 28.2.–1.3.2002 Stockholm*. NIKK Småskifter nro 8/2002, 101–104.
- Keskinen, Suvi 2005: Commitments and Contradictions. Linking Violence, Parenthood and Professionalism. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.): *Tackling Men's Violence in Families. Nordic Issues and Dilemmas*. Policy Press, Bristol, 31–48.
- Kessler, Suzanne J. & McKenna, Wendy 1978: *Gender: An Ethnometdological Approach*. John Wiley & Sons, New York.
- Kinnunen, Merja 2001: *Luokiteltu sukupuoli*. Vastapaino, Tampere.
- Kitzinger, Celia 2002: Doing Feminist Conversation Analysis. Teoksessa Paul McIlvenny (toim.): *Talking Gender and Sexuality*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 49–78.
- Kitzinger, Celia & Frith, Hannah 2001 (alkup. 1999): Just Say No? The Use of Conversation Analysis in Developing a Feminist Perspective on Sexual Refusal. Teoksessa Margaret Wetherell ym. (toim.): *Discourse Theory and Practice. A Reader*. Sage, London, 167–185.
- Kitzinger, Jenny 1998: The Gender Politics of News Production. Silenced Voices and False Memories. Teoksessa Cynthia Carter ym. (toim.): *News, Gender & Power*. Routledge, London, 186–203.

- Kivivuori, Janne 1992: *Psyykkokulttuuri: sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Kivivuori, Janne 1994: Itsestään selvästä kansalaismoraalista. *Sociologia* 31:2, 123–124.
- Kivivuori, Janne 1999: *Suomalainen henkirikos: teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kivivuori, Janne 2001: Patterns of Criminal Homicide in Finland 1960–1997. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä (toim.): *Homicide in Finland. Trends and Patterns in Historical and Comparative Perspective*. National Institute of Legal Policy, Helsinki, 23–40.
- Kivivuori, Janne, Kemppi, Sari & Smolej, Mirka 2002: *Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kivivuori, Janne & Lehti, Martti 2003: Homicide Followed by Suicide in Finland: Trend and Social Locus. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 4:2, 223–235.
- Kokko, Marjo 1999: *Nähdä, kuulla ja ymmärtää. Perusterveydenhoidossa toimivien hoitajien käsityksiä depressiosta ja sen hoidosta*. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis Medica, Oulu. <http://herkules oulu.fi/isbn9514251725/html/index.html>
- Korander, Timo 2000: Turvallisuus rikollisuuden ja sen pelon vastakohtana. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja-Riitta Lahikainen (toim.): *Inhimillinen turvallisuus*. Vastapaino, Tampere, 177–216.
- Korhonen, Merja 1999: *Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, Joensuu.
- Kortteinen, Matti 1992: *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Koskela, Hille 1997: "Bold walk and breakings" – women's spatial confidence versus fear of violence. *Gender, place and culture: a journal of feminist geography*. 4:3, 301–319.
- Kraav, Inger & Lahikainen, Anja-Riitta 2000: Perheen turva ja turvatomuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.): *Inhimillinen turvallisuus*. Vastapaino, Tampere, 91–118.

- Kraus, Alfred 1995: Psychotherapy based on identity problems of depressives. *American Journal of Psychotherapy*, 49:2, 197–212.
- Kunelius, Risto 1994: *The News, Textually Speaking*. Acta Universitatis Tamperensis, University of Tampere, Tampere.
- Kurri, Katja & Wahlström, Jarl 2000: Moraalin vuorovaikutuksellinen rakentaminen perheväkivaltakeskustelussa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.): *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Vastapaino, Tampere, 167–188.
- Kääriäinen, Juha 1994: *Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994, Helsinki.
- Lahti, Minna 2001: *Domesticated Violence. The power of the ordinary in everyday Finland*. Cultural Anthropology, University of Helsinki, Helsinki.
- Laine, Matti 1991: *Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan*. Tietosanoma, Helsinki.
- Laine, Matti 2001: Anomia, serotoniini ja yksinäinen mies. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:1, 63–70.
- Laitinen, Merja 2002: Insestitilanteen ulottuvuuksia. Teoksessa Laitinen & Hurtig *Pahan kosketus. Ihmissyyden ja auttamistyön varjojen keskellä*. PS-kustannus, Jyväskylä, 63–85.
- Lamb, Sharon 1999a: Introduction. Teoksessa Sharon Lamb (toim.): *New Versions of Victims. Feminist Struggle with the Concept*. New York University Press, New York, 1–12.
- Lamb, Sharon 1999b: Constructing the Victim: Popular Images and Lasting Labels. Teoksessa Sharon Lamb (toim.): *New Versions of Victims. Feminist Struggle with the Concept*. New York University Press, New York, 108–138.
- Latané, Bibb & John M. Darley 1970: *The Unresponsive Bystander: Why doesn't he help?* Meredith Corporation, New York.
- Lee, J. R. E. 1984: Innocent victims and evil doers. *Women's Studies International* 7:69–73.
- Leff, Laurel 1997: The Making of a "Quota Queen". Teoksessa Martha A. Fineman & Martha T. McCluskey (toim.): *Feminism, Media & the Law*. Oxford University Press, New York, 27–40.

- Lehti, Martti 2002: *Henkirikokset 1998–2000. Tutkimus poliisin tietoon vuosina 1998–2000 tulleista henkirikoksista*. Oikeus 2002:14. Tilastokeskus, Helsinki.
- Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka 1999: *Naisiin kohdistuva väkivalta*. Kirjayhtymä (+ Akuutti), Helsinki.
- Lempiäinen, Kirsti 2002: Kansallisuuden tekeminen ja toisto. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere, 19–36.
- Lempiäinen, Kirsti 2003: *Sosiologian sukupuoli. Tutkimus Helsingin ja Tampereen yliopistojen sosiologian kurssikirjoista 1946–2000*. Vastapaino, Tampere.
- Lepper, Georgia 2000: *Categories in Text and Talk. A Practical Introduction to Categorization Analysis*. Sage, London.
- Levine, Mark 1999: Rethinking Bystander Nonintervention: Social Categorization and the Evidence of Witnesses in James Bulger Murder Trial. *Human Relations* 52:9, 1133–1155.
- Liukkonen, Marjo 1994: Miksi Mirja murhattiin? Intohimorikoksen dynamiikkaa. Teoksessa Sara Heinämaa & Sari Näre (toim.): *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Gaudeamus, Helsinki, 121–129.
- Markkola, Pirjo 2002: Vahva nainen ja kansallinen historia. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere, 75–90.
- Marzuk, Peter M.; Kenneth Tardiff & Charles S. Hirsch 1992: The Epidemiology of Murder–Suicide. *JAMA* 267:23, 3179–3183.
- May, Hazel 1999: Who Killed Whom?: Victimization and Culpability in the Social Construction of Murder. *British Journal of Sociology*, 50:3, 489–507.
- May, Vanessa 2003: Lone motherhood past and present: the life stories of Finnish lone mother. *Nora* 11:1, 27–39.
- Mayers, Marian 1997: *News Coverage of Violence Against Women. Engendering Blame*. Sage: Thousand Oaks.

- McCrone, David 1998: *The Sociology of Nationalism: Tomorrow's Ancestors*. Routledge, London.
- McLaughlin, Lisa 1998: Gender, Privacy and Publicity in Media 'Event Space'. Teoksessa Carter, Branston & Allan (toim.): *News, Gender & Power*. Routledge, London, 71–90.
- McNeill, Sandra 1992: Woman Killer as Tragic Hero. Teoksessa Radford & Russell (toim.): *Femicide. The Politics of Woman Killing*. Open University Press, Buckingham, 178–183.
- Medeia By Euripides. Translated by E. P. Coleridge.
- Mills Sara 1995: *Feminist stylistics*. Routledge, London.
- Mähkä, Merja 2002: Hyvät perheet ja pahat pojat: analyysi Ilta-Sanomien Heinojen surma -uutisoinnista. *Tiedotustutkimus* 25:3, 67–78.
- Mäkelä, Anna 2000: Kun sivistyksen pidäkkeet murtuvat. *Tiedotustutkimus* 23:4, 48–61.
- Nevala, Seija-Leena 2002: Kansakunta pienoiskoossa – Lotta- ja suojelukuntaperhe. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere, 93–117.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2004: The Reform of Sex Crime Law and the Gender-Neutral Subject. Teoksessa Svensson, Pylkkänen & Niemi-Kiesiläinen (toim.): *Nordic Equality at a Crossroads. Feminist Legal Studies Coping with Difference*. Ashgate, Aldershot, 289–309.
- Nikander, Pirjo 2002: *Age in Action. Membership Work and Stage of Life Categories in Talk*. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia 321. Academia scientiarum Fennica, Helsinki.
- Nikunen, Minna 2001a: Nainen ja henkirikos. ”Mies ei halunnut mistään hinnasta luopua vaimostaan.” Teoksessa Nikunen, Gordon, Kivimäki & Pirinen (toim.): *Nainen / naisuus / naisellisuus*. TUP, Tampere, 159–190.
- Nikunen, Minna 2001b: Raakoja surmia ja kadonneita tekijöitä. Murha-itsemurhien sukupuolitettu uutisointi. *Tiedotustutkimus* 24:3, 32–47.

- Nikunen, Minna 2002: Suicide in the murder-suicide news. Teoksessa *Gender and Violence in the Nordic Countries*. Nordiska Ministerrådet, Forskning. TemaNord 2002:545.
- Nikunen, Minna 2002: ”Viimeinen erhe” – Suomalainen henkirikos ja itsemurha. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineiton he! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere.
- Nousiainen, Kevät 2001: Yksityinen ja julkinen – perhe ja markkinat. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 14:4, 6–22.
- Nyqvist, Leo 2001: *Väkivaltainen parisuhde, asiakuus ja muutos: prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevista asiakastyöstä*. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Näre, Sari 1999: Sukupuolten tunnekulttuuri ja julkisuuden intimoituminen. Teoksessa Sari Näre (toim.): *Tunteiden sosiologiaa. I elämyksiä ja läheisyyttä*. SKS, Helsinki, 263–299.
- Nätkin, Ritva 2003: Hyvinvointia perheille – väestöpolitiikka ja naisten toimijuus. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineiton he! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere, 176–194.
- Ollikainen, Liisa 1973: Muut elämän vaikeudet. Teoksessa Kalle Achté ym. (toim.): *Itsemurhat ja niiden ehkäisy*. WSOY, Helsinki. 174–185.
- Paasilinna, Arto 1973: Veijo Meri Interpolin Suomen päämajassa. *Suomen Kuvalehti* 1973:2, 16–19.
- Paasilinna, Erno 1972 (toim.): *Pidot suomessa*. Otava, Helsinki.
- Palermo, George B. 1994: Murder-suicide – An extended suicide. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 8:3, 205–216.
- Palonen, Kirsti 1989: Suomalaisten naisten itsemurhat. Teoksessa Kalle Achté ym. (toim.): *Suomalainen itsemurha*. Yliopistopaino, Helsinki. 210–224.
- Partanen, Terhi & Holma, Juha 2002: Discourses of men who use violence against their partners. Teoksessa *Gender and Violence in the Nordic Countries*. Nordiska Ministerrådet, Forskning. TemaNord 2002:545, 373–384.

- Peled, Einar 2001: Parenting by Men Who Abuse Women: Issues and Dilemmas. *British Journal of Social Work* 30, 25–36.
- Peltonen, Eeva 1998: "Vahva" suomalainen nainen – suomalaisen nais-tutkimuksen kertomaa ja (sen) luentaa. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 11:4, 66–72.
- Peräkylä, Anssi & Silverman, David 1991: Owning Experience: Describing the experience of other persons. *Text* 11:3, 441–480.
- Phillips, David P & Ruth, Todd E & MacNamara, Sean (1994): There are more things in heaven and earth: missing features in Durkheim's theory of suicide. Teoksessa David Lester (toim.): *Emile Durkheim. Le Suicide. One Hundred Years Later*. Charles Press, Philadelphia, 90–100.
- Pietilä, Veikko 1988: Narratologia ja uutisjournalismi: eräitä metodologisia huomioita. *Tiedotustutkimus*. 11: 4, 5-17.
- Piispa, Minna 2004: *Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Pohjola-Vilkuna, Kirsi 1995: (Väki)valtaa, pakkoa vai pahuutta – Mitä kerrottavaa lapsenmurhilla on? *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 8:2, 2–16.
- Polk, Kenneth 1994: *When Men Kill. Scenarios of Masculine Violence*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pollner, Melvin 1987: *Mundane Reason. Reality in everyday and socio-logical discourse*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Potter, Jonathan & Edwards, Derek 1999: Social Representations and Discursive Psychology: From Cognition to Action. *Culture & Psychology* 4:4, 447–458.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret 1987: *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. Sage, London.
- Putkonen, Hanna 2003: *Homicidal Women in Finland. 1982–1992*. Publications of the National Public Health Institute KTL A5/2003, Helsinki.
- Pälli, Pekka 1999: "Kyllä niilläkin joku paikka pitää olla missä asua mutta..." Rasismi suomalaisnuorten ulkomaalais- ja pakolaispuheissa. *Sosiologia* 36:3, 205–218.

- Pälli, Pekka 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Rantalaiho, Liisa 1994: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere, 9–30.
- Ridell, Seija 1998: *Tolkullistamisen politiikka. Televisioutusten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta*. Acta Universitatis Tamperensis, Tampere.
- Rimmon-Kenan, Shlomith 1991 (alkup.1983): *Kertomuksen poetiikka*. (Suom. Auli Viikari.) SKS, Helsinki.
- Roivainen, Irene 1999: *Sokeripala metsän keskellä. Läbiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 1993: *Sukupuoli ja ikä sukupuolijärjestelmässä: sukupuolen ja iän tarkastelu sosiaalisen identiteetin ja toiminnanteorian näkökulmista*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 1998: *Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa. – Tutkimuksen katveet valokeilassa*. Sosiaali- ja terveysministeriö: Naistutkimusraportteja 2/98, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 1998: Suomalaisuutta tieteellisessä tutkimuksessa ja väkivaltaisuudessa. Teoksessa Pirkko Kiviahho (toim.): *Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väkivallasta*. Tasa-arvojulkaisuja 3/98. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 49–54.
- Ronkainen, Suvi 1999: Subjektius, häpeä ja syllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Sari Näre (toim.): *Tunteiden sosiologia I*, SKS, Helsinki, 131–154.
- Ronkainen, Suvi 2001a: Gendered Violence and Genderless Gender. *Kvinder, Køn & Forskning* 2, 45–57.
- Ronkainen, Suvi 2001b: Sukupuolistunut väkivalta ja uhriutumisen paradoksit. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 38, 139–151.
- Ronkainen, Suvi 2002: Genderless gender as victimizing context. Teoksessa *Gender and Violence in the Nordic Countries*. Nordiska Ministerrådet, Forskning. TemaNord 2002:545, 95–108
- Roos, J.P. & Rotkirch, Anna 1997: Hirveät vanhemmat. Teoksessa Roos & Rotkirch (toim.): *Vanhemmat ja lapset*. Gaudeamus, Helsinki, 5–17.

- Roos, J.P. 1999: Masennus – naisten tauti, miesten ongelma. Teoksessa Sari Näre (toim.): *Tunteiden sosiologiaa I*. SKS, Helsinki 1999, 176–194. (Verkossa otsikolla: Piilomasennus – suomalaisten miesten kansantauti?)
- Ruusuvuori, Johanna 2001: Harvey Sacks. Arkielämän metodit ja keskusteluanalyysi. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Vastapaino, Tampere, 383–405.
- Ruuska, Petri 1999: Negatiivinen suomalaisuuspuhe yhteisön rakentajana. *Sociologia* 36:4, 293–305.
- Sacks, Harvey 1972a: An Initial Investigation of the Usability of Conversational Data for Doing Sociology. Teoksessa David N. Sudnow (toim.): *Studies in Social Interaction*. Free Press, New York, 31–74.
- Sacks, Harvey 1972b: On the Analysability of Stories by Children. Teoksessa John J. Gumperz & Dell Hymes (toim.): *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. Holt, Rinehart & Winston, New York, 216–232.
- Sacks, Harvey 1984: On doing “being ordinary”. Teoksessa Atkinson, Maxwell & Heritage (toim.): *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge, 413–429.
- Sacks, Harvey 1989: Lecture Six. The M.I.R. Membership Categorization Device. *Human Studies* 12: 271–281.
- Sacks, Harvey; Schegloff, Emmanuel & Jefferson, Gail 1974: A Simplest Systematics for the Organization of Turn Taking in Conversation. *Language* 50:4, 696–735.
- Saksa, Erkki 1993: *Ja eron julma terä leikkasi. Raportti huolto- ja tapaa-misriidoista*. Erkki Saksa & Elatusvelvollisten liitto, Lempäälä.
- Savolainen, Jukka; Messner, Steven F. & Kivivuori, Janne 2001: Crime is Part of the Problem: Contexts of Lethal Violence in Finland and the United States. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä (toim.): *Homicide in Finland: trends and patterns in historical and comparative perspective*. National Research Institute of Legal Policy, Helsinki, 23–40.

- Schlesinger, Philip 1991: *Media, state and nation: political violence and collective identities*. Sage, London.
- Schmidtke ym. 14.5.1998: *Suicide rates in the world (Update)*. <http://www.uni-wuerzburg.de/IASR/suicide-rates.htm>. (The paper is based on a working paper for the International Academy for Suicide Research (IASR).)
- Sihvo, Jouko 1989: Kristinuskon vaikutus itsemurhiin suhtautumisessa. Teoksessa Kalle Achté ym. (toim.): *Suomalainen itsemurha*. Yliopistopaino, Helsinki, 140–160.
- Silverman, David 1993: *Intepreting qualitative data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. Sage, London.
- Smart, Carol 2000: Divorce and Changing Family Practices in a Post-traditional Society. Moral decline or changes in moral practices? *Family Matters*, 56: 10–20.
- Spector, Malcolm & Kitsuse, John I. 1987: *Constructing social problems*. N.Y. Aldine de Gruyter.
- Speer, Susan & Potter, Jonathan 2002: From Performatives to Practices. Judith Butler, Discursive Psychology and the Management of Heterosexist Talk. Teoksessa Paul McIlvenny (toim.): *Talking Gender and Sexuality*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 151–180.
- Starzomski, Andrew & Nussbaum, David 2000: The Self and the Psychology of Domestic Homicide-Suicide. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 44:4, 468–479.
- Stetson, Jeff: 1999: Victim, Offender and Witness in the Emplotment of News Stories. Teoksessa Jalbert, Paul L. 1999: *Media Studies: Ethnomethodological Approaches*. University Press of America, Lanham, 77–110.
- Stokoe, Elizabeth H. & Weatherall, Ann 2002: Gender, language, conversation analysis and feminism. *Discourse & Society* 13:6, 707–713.
- Stokoe, Elizabeth H. 2003: Mothers, Single Women and Sluts: Gender, Morality and Membership Categorization in Neighbour Disputes. *Feminism and Psychology* 13:3, 317–344.

- Sudnow, David 1965: Normal Crimes: Sociological Features of the Penal Code in a Public Defender Office. *Social Problems* 12: 257–276.
- Suoninen, Eero 2001: Harold Garfinkel ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjää*. Vastapaino, Tampere, 365–382.
- Sulkunen, Pekka 1985: *Lähiöravintola*. Otava, Helsinki.
- *Suomen kielen perussanakirja I—III*, 1990—94. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Edita.
- Säävälä, Hannu 2001: *Isänsä surmannut poika – psykiatrinen tutkimus*. Oulun yliopisto, Oulu.
- Tainio, Liisa 1999: Opaskirjojen kieli ikkunana suomalaiseen pari-suhteeseen. *Naistutkimus—Kvinnoforskning* 12:1, 2–26.
- Tainio, Liisa 2001: *Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. SKS, Helsinki.
- Takahashi, Yoshimoto & Berger, Douglas 1996: Cultural Dynamics and the Unconscious in Suicide in Japan. Teoksessa A. Leenaars & D. Lester (toim.): *Suicide and the unconscious*. Jason Aronson, Northvale. (<http://www.crisscross.com/users/berger/Abstracts/Shinju.html> tai <http://www.japanpsychiatrist.com/Abstracts/Shinju.html>)
- Takala, Jukka-Pekka 1994: Moraalinen paniikki ja sen konstruoiminen. *Sosiologia* 31:1, 35–46.
- Tammi, Pekka 1992: *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Taylor, Steve 1988: *The sociology of suicide*. Longman, London.
- Tolkki-Nikkonen, Mirja 1985: *Kun ei odota ei kärsi, kun ei vaadi ei paljon pety*. Acta Univesitatis Tamperensis. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Tolonen, Tarja 2002: Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere, 246–266.
- Upanne, Maila; Hakanen, Jari & Rautava, Marie 1999: *Voiko itsemurhan ehkäistä? Itsemurhien ehkäisyprojekti Suomessa 1992–96: toteutus ja arviointi*. Stakes: raportteja 227, Helsinki.

- Vanamo, T; Kauppi, A; Karkola, K; Merikanto, J & Rasanen, E 2001: Intra-familial child homicide in Finland 1970–1994: incidence, causes of death and demographic characteristics. *Forensic Science International* 117 (3): 199–204.
- VanEvery, Jo 1996: Heterosexuality and domestic life. Teoksessa Diane Richardson (toim.): *Theorising heterosexuality: telling it straight*. Open University Press, Buckingham, 39–54.
- Varto, Juha 2002: *Isien synnit: kasvatuksen kulttuurinen ja biologinen ongelma*. TUP, Tampere.
- Verkko, Veli 1949: *Lähimmäisen ja oma henki. Sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta*. Gummerus, Jyväskylä.
- Viljanen, Terhi 1983: *Henkirikokset Suomessa vuosina 1970–1979*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Vuori, Jaana 2001a: Kaksikulmainen kolmio. Kodin ja koulun yhteistoiminta tekstianalyysin valossa. *Kasvatus* 32:2, 118–132.
- Vuori, Jaana 2001b: *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. TUP, Tampere.
- Watson, Rod 1983: Presentation of victim and motive in discourse. In *Victimology* 8(1/2): 31–52.
- West, D. J. 1965: *Murder Followed by Suicide. An Inquiry Carried out for The Institute of Criminology Cambridge*. Heineman, London.
- West, Candace & Fenstermaker, Sarah 1993: Power, Inequality, and the Accomplishment of Gender: An Ethnomethodological View. Teoksessa Paula England (toim.): *Theory On Gender / Feminism On Theory*. Aldine de Gruyter, New York, 151–174.
- West, Candace & Zimmerman, Don 1987: 'Doing gender'. *Gender & Society* 1:2, 125–151.
- Wilson, Margo & Daly, Martin 1998: Lethal and Nonlethal Violence Against Wives and the Evolutionary Psychology of Male Sexual Proprietariness. Teoksessa Rebecca Emerson Dobash & Russell P. Dobash (toim.): *Rethinking violence against women*. Sage, Thousand Oaks, 199–230.
- Virkkunen, Matti 1974: Suicide Linked to Homicide. *Psychiatric Quarterly*, 48:276–282.

- Wise, Sue & Stanley, Liz 1987: *Georgie Porgie. Sexual Harassment in Everyday Life*. Pandora, London and New York.
- Wodak, Ruth 1996: *Disorders of Discourse*. Longman, London & NY.
- Wowk, Maria T. 1983: Blame Allocation, Sex and Gender in a Murder Interrogation. *Women's Studies International Forum* 7:1, 75–82.
- Väisänen, Erkki 2001: Milloin depressiota pitää hoitaa? *Käytännön lääkäri* 2001:2.

Julkaisemattomat lähteet

- Auvinen, Maija & Kaivosoja, Matti 2003: Lapsen turvallisuus komplisoituneessa huoltoriidassa. Erityisselvitys sosiaali- ja terveysministeriölle.
- Cohen, Donna 2001: Homicide-Suicide in Older Persons. How You Can Help Prevent a Tragedy. Department of Aging and Mental Health, The Louis de la Parte Florida Mental Health Institute, University of South Florida. <http://www.fmhi.usf.edu/amh/homicide-suicide/>
- Cohen, Donna, Karen Brock, Carl Eisdorfer & Ryan Putney 2001: Age Patterns for Homicide-suicide in the United States: A 2001 National Newspaper Surveillance Study.
- Kotnik, Vlado: Opera as a Prominent Mythical Body of Contemporary Societies. Paper presented in The Second Tampere Conference on Narrative.
- Laiho, Hannu-Pekka: Uhri. Kriisi. Väkivalta. Trauma. Journalisti. Miten lähestyä katastrofin uhria? Miten selvittää itse kriiseistä? Työryhmäesittely Viestinnän tutkimuksen päivät, Jyväskylä 18. – 19.10.2002. <http://viesti.jyu.fi/vtp2002/ryhmat/hplaiho.pdf>
- Laitinen, Pirjo 2002: Naisrikollinen rikosoikeuden historiassa. Julkaisematon liseniaattityö, Lapin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Louise Livesey (University of Surrey Roehampton, London): The cultural myths of childhood sexual violences. 27.6.2003 The Second Tampere Conference on Narrative: Narrative, Ideology and Myth.

- Partanen, Terhi 1998: "En määhä halua olla väkivaltainen kellekkään, jos mua ei pakoteta siihen." Oikeuttamiskurssit väkivaltaisten miesten puheissa. Jyväskylän yliopisto, Psykologian pro gradu -tutkielma.
- Pietilä, Minna 2001: *The Moral Order of Suicide: Family Talk about Bereavement*. Unpublished doctoral dissertation, University of London Goldsmiths College.
- Ruuskanen, Minna 2000: *Kun uhrista tulee tekijä: parisuhdeväkivallan paradoksi*. Julkaisematon opinnäyte, Rikosoikeus, Helsingin yliopisto.
- Tuomikoski, Nina 1996: *Itsemurha uutisena: eettiset valinnat sanomalehtien itsemurhauutisissa*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

LIITE

HENKIRIKOSUUTISET

Esittelen tässä tausta-aineistoani, henkirikosuutisia kolmen kuukauden ajalta *Aamulehdestä*. Ajanjakso on 1.1.–21.12.2000. Olen ottanut tarkasteluun mukaan vain ne väkivallanteot, joissa uhri on kuollut, tai kuolema on mahdollinen. Tausta-aineiston kautta on tarkoitus tuoda esille sitä, miten murha-itsemurhauutiset eroavat ”tavallisista” henkirikosuutisista.

Katson, että henkirikosuutisten suuresta määrästä johtuen kolme kuukautta on riittävä jakso. En myöskään näe tarpeelliseksi kerätä aineistoa useammista eri lehdistä. *Aamulehdessä* käsitellään rikoksia melko paljon, enemmän kuin *Helsingin Sanomissa*. Päivälehtien ero iltapäivälehtiin ei ole suuren suuri, tietyt korkean profiilin rikokset saavat iltapäivälehdissä päivälehtiä enemmän tilaa, mutta muutoin niissä saattaa olla rikosuutisia jopa päivälehtiä vähemmän. Tyylillisesti voisi odottaa iltapäivälehtien olevan otsikoinniltaan ”rajumpia” ja väkivaltaa korostavampia.

Murha-itsemurhauutisoinnissa ja henkirikosuutisoinnissa on olemassa lähtökohtaisia eroja. Murha-itsemurha on uutinen vain kerran, silloin kun se on tapahtunut. Henkirikos voi olla uutinen tapahtuessaan, tutkintavaiheessa, vangitsemisvaiheessa, syytevaiheessa, oikeuskäsittelyvaiheessa, tuomion julistamisvaiheessa ja mahdollisesti toisiini oikeusasteisiin siirryttäessä. Se, miten moneen kertaan yksi tapaus tulee esille, riippuu sen uutisarvosta. Jotkut korkean julkisuusprofiilin tapaukset ovat esillä kaikissa mahdollisissa vaiheissa, ruumiin löytämisestä ylimpään oikeusasteeseen. Henkirikos saatetaan myös uutisoida ensimmäisen kerran siinä vaiheessa, että tekijä on jo vangittu.

Otsikot henkirikosuutisissa ennen tekijän vangitsemista 1.10–31.12.2000:

Naissurman selvittely jatkuu Turussa (1.10.2003)

Nokia: kaksi miestä löytyi parvekkeelta kuolleena. Kaksi puukotettua miestä löytyi parvekkeelta Nokialla (15.10.2000)

Nokian surmat selviämässä, poliisi haluaa lisätietoja (16.10.2000)

Nuori mies pahoinpideltiin kuoliaaksi Mikkelissä (5.11.2000)

Mies surmattiin omakotitalossa Hollolassa (13.11.2000)

Nuori mies surmasi entisen tyttöystävänsä sorkkaraudalla (14.11.2000)

Tanssitunnilta kotiin lähtenyt tyttö joutui henkirikoksen uhriksi (16.11.2000)

Ryöstäjä hakkasi kirveellä, uhri kuoli bakteeritulehdukseen (16.11.2000)

Kaksi kiinni koulutytön surmasta Imatralla (17.11.2000)

Imatralaistytön surmasta pidätetty vapautettiin (18.11.2000)

Imatralaistytön surma saattoi olla vahinko (20.11.2000)

Päähän ammuttu uhri kateissa Tervakoskella (23.11.2000) ehkä elossa

Mies ammuttiin Tampereen Viinikassa (28.11.2000)

Poika ampui isäänsä kohti 20 kertaa oven läpi (2.12.2000) yritys

Isäntä ampui vierastaan haulikolla Limingassa (3.12.2000) yritys

Eveliina Lappalainen siunattiin Imatralla (3.12.2000)

Nainen löytyi kuolleena asunnosta (8.12.2000)

Miestä puukotettiin Lappeenrannassa (10.12.2000) yritys

Puukotettu kuoli Kotkassa (11.12.2000)

Nainen surmattiin Helsingissä (16.12.2000)

- Mies puukotti vaimoansa kävelyretkellä riidan päätteeksi
(26.11.2000) yritys
- Viisi vuotta kateissa ollut mies löytyi surmattuna Anjalankoskelta
(19.12.2000)
- Huumeiden hankkijat surmasivat miehen kaupanteon yhteydessä
(23.12.2000)
- 18-vuotias nuorukainen ampui isänsä ja pikkuveljensä Vaalassa
(27.12.2000)
- Miehen surma Riihimäellä (27.12.2000)

Väkivalta on näissä otsikoissa esillä joko aktiivissa ”mies ampui” tai passiivissa ”puukotettiin”. Väkivalta tuodaan joissain tapauksissa esille uhriin liitettyinä: ”löydettiin puukotettuna” tai ”joutui henkirikoksen uhriksi”. Otsikkojen perusteella on selvää, että on tapahtunut henkirikos, ei onnettomuus.

Se, että murha-itsemurhista kerrotaan ruumiiden löytämisen jälkeen, tekee eroa henkirikosuutisiin. Joskus tekijän henkilöllisyyttä ei ole vahvistettu. Tai jos on vahva epäily, puhutaan epäilystä. Sama käytäntö näkyy myös henkirikoksissa – silloin kun kyse on tästä vaiheesta. Tosin samassa uutisessa saatetaan, sekä henkirikosten että murha-itsemurhien kohdalla – toisessa lauseessa sanoa X:n tappaneen Y:n.

Yleisesti ottaen henkirikosuutisoinnissa tekijästä käytettävät kategorisoinnit muuttuvat vahvemmin rikoksenteelijätyyppisiksi sitä mukaa kun juttu edistyy. Ensin on tekijä on ’epäilty’, sitten hänestä tulee rikoksesta ’syytetty’ ja siitä edetään siitä ’tuomittuun’. Tuomio ei ole koskaan syytettyä kovempi. Henkirikosuutisissa osallisten kategorisointi on samansuuntaista kuin heidän määrittelynsä oikeusjärjestelmän kannalta.

ABSTRACT

Murder-suicide: Cultural Categorizations in the Crime News.

In this study acts that consist of a homicide and followed by the perpetrator's suicide are called murder-suicides. The study explores the crime news articles written about cases of murder-suicide and published in the Finnish press. I have asked how cultural categorizations are used as a resource for news stories and what kind of social and moral orders are (re)constructed in this process. Murder-suicide is a crime that can be culturally mitigated by the notion that the perpetrator is also dead; that s/he has committed suicide – which proves that s/he is also a victim. Therefore one central theme in the study is whether these acts are categorised as crimes or as suicides. The data is newspaper articles from four newspapers *Aamulehti*, *Helsingin Sanomat*, *Ilta-Sanomat* and *Iltalehti*, from the years 1996–2000, plus one case from the year 2002 and one from 2004. In addition, I have also collected articles from local newspapers in the places where the murder-suicides have happened.

One starting point of the study has been to view these acts as gendered and sexualised violence. This means that both the gender of the participants and the gendered meanings attached to the acts are considered. The perpetrator is often male and the victim is often his (former) female partner. Therefore the violence relates to cultural conceptions of the heterosexual relationship. The next most common type of murder-suicide is that the perpetrator kills his/her children. In this context the meanings of violence relate to conceptions about parenthood and family that are also thoroughly gendered. The third common type is cases where a man kills both his wife and children. Even though in Finland only about 7 % of homicides lead to the perpetrator's suicide, when the victim is the perpetrator's (ex) female partner or his/her child, 25 % of the cases are murder-suicides.

According to earlier research, femicide-suicide is often motivated by the threat of divorce. In the newspaper articles this was not usually mentioned as a reason. One reason for this could be that these events are often written about like routine news; they are not seen as interesting or intriguing and there is not much information about the causes. If the motive is outlined it is most often quarrelling; and the reason for the quarrels is not given. A great portion of the headlines say that “a couple was found dead” – the fact that these deaths have initiators does not seem to be important. The couple is conceived of as a collective with common intentions. The moral order of heterosexual relationships is based on the idea of a common will and destiny which often disregards the women’s aspirations. Another aspect is the naturalness of violence in the relationship which needs no explanation.

Explanations are asked in cases when a man (also) kills his children. However, these questions are often only rhetorical and the cases are declared as ‘mysteries’ with no logical explanation. The men who have killed are represented as excellent fathers and the families as ideal families. Although there are ruptures and some suspicions the headlines highlight the ‘ordinariness’ of the perpetrators. If something is wrong it is about the relationship between the man and his wife, not between the man and his children or with the family as a whole. It is understandable to hate one’s wife but not one’s children but it is still understandable to kill the children if one is desperate in order to extend the suicide.

The father is the head of the family and the prototype of a male initiated murder-suicide is a man killing his family and himself. On some level this may seem almost a proper thing to do. The ‘son’ who kills his mother and father is obviously doing an improper thing, and so is the ‘mother’ who kills the whole family and herself. They are both categorised as killers or murderers and their characters are presented as suspicious. The act of a woman who kills her child/ren and herself is understood because of the closeness

of the mother–child bond; it is the prototype of a female initiated murder-suicide. The family has a hierarchical social order: the man is the head of the family and the mother has power over the children. Children have their rights and they are entitled to expect that their parents take care of them. But if we follow this line of argument to the extremes, a parent’s duty may end up being “take the children with her/himself” and not to “leave them behind”.

Murder-suicides are understood according to the relationships between the perpetrator and the victims. The transgressive perpetrators, who kill illogical victims, are categorised using criminal labels, their actions are presented as active violence and their characters are described as suspicious. Women perpetrators are not presented par excellence more evil than men but the moral condemnation relates to motherly and feminine traits the acts either confirm or deny. The men whose masculinity is more hegemonious are presented more normal and less violent than men whose masculinity seems to be more marginalised. That of course depends on who the victims are. Among the marginalised one could count ‘adult sons’, ‘young men’ and men boozing with other men. Fathers, men who have a family and men who have wives are those who are normal, ordinary and represented ‘not actually violent’.

It is possible to find certain moral orders of violence in murder-suicide news articles: ‘normal violence’ occurs between men, and within the family violence is something else, for example ‘a tragedy’. In addition, different moral orders of innocence of the victims are to be found: children are more innocent than adults but outsiders are more innocent than those who are close to the perpetrator. These sense making methods can also be used to divide the cases to those which represent important social problems and those that do not; those that are dramatic and those that are ‘the bulk of crime’; into the kind of violence one should intervene in and into another kind that is private; events worth preventing and those which one is unable even to predict etc.

Lastly, there is the question whether Finland is different compared to other countries in the occurrence of murder-suicides. According to statistics and earlier research, murder-suicide is not typically a Finnish phenomenon, but Finnishness is used rather as a cultural resource when murder-suicides are explained and narrated. Male violence is explained as stemming from the Finnish culture. Depression – that is often said to be behind these acts – is presented as a national illness. Finnishness is reserved to men, women are universal mothers, and their problems stem from their personal mental state and maternity or femininity gone wrong or to an excess.